

HACLI SEFERLERİ

Demir Adamlar ve Azizler

*Gidin ve korku duymayın. İnançsızlar Üzerine Seferin Mimarı.
İkinci Urban*

HAROLD LAMB

HAÇLI SEFERLERİ

Demir Adamlar ve Azizler

Yayın No: 42

Tarih: 17

Haçlı Seferleri / Harold Lamb

Genel Yayın Yönetmeni / Ahmet İzci

Editör / Mustafa Alican

Çeviri / Gaye Yavuzcan

İç Tasarım / Adem Şenel

Kapak / Hatun Özge Ünal

Baskı - Cilt / Ecem Basım Yayın

Çakmaklı Mah. 169. Sok. No. 8B/2

Kırac-Esenyurt/İstanbul Tel: 0212 493 18 66-74

Sertifika No: 16266

1. Basım, Kasım 2010

İstanbul, Kasım 2010

ISBN: 978-9944-978-50-7

T. C. Kültür Bakanlığı Sertifika No:14111

© İlgı Kültür Sanat Yayıncılık 2010

İlgı Kültür Sanat Yayıncılık

Çatalçeşme Sokak. No: 27/10

Cağaloğlu / İSTANBUL

Tel: 0212 526 39 75

Belgegeçer: 0212 526 39 76

www.ilgiyayinevi.com

ilgiyayinevi@gmail.com

HAÇLI SEFERLERİ

Demir Adamlar ve Azizler

Harold Lamb

Çeviri: Gaye Yavuzcan

ilgi kültür sanat

Harold Albert Lamb (1892 – 1962)

Amerikalı tarihçi ve yazar, New York'ta, gözleri ve kulakları kusurlu olarak doğdu. Bu durumda ve konuşmasında da bozukluk olarak büyüdü. Kendi anlatımıyla; "yaklaşık yirmi yıl boyunca insanlarla bir araya gelmek onun için sıkıntılıydı ve ilerleyen zamanlarda da, her ne kadar çocukluğundaki noksanları düzelmiş, sağlığına kavuşmuş olsa da, şehirlerde ve kalabalık yerlerde kendisini rahat hissetmiyordu." Böylece boş zamanlarını büyük babasının kütüphanesinde geçirmeye başladı.

Yüksek öğrenimini, Asya tarihine ilgisinin başladığı yer olan Columbia Üniversitesi'nde tamamladı.

1914'ten itibaren çeşitli gazetelerde çalıştı. Bu sırada hikâyeleri A. Sullivan Hoffman'ın editörlüğünde Adventure tarafından basıldı. 1927'de Cengiz Han'ın biyografisini kaleme aldı. Bundan sonra da hayata gözlerini kapadığı 1962 yılına dek çeşitli düz yazılar, biyografiler ve tarihler yazarak başarılarını sürdürdü.

Lamb; Fransızca, Latince, Farsça ve biraz Arapça, Türkçe Ukraynaca'nın da aralarında olduğu çok sayıda dil biliyordu. Asya'ya seyahatlerde bulunmuş ve hakkında yazdığı yerlerin pek çoğunu bizzat ziyaret emiştir.

O, "bir adam istediği yere gidebiliyor, en sevdiği konularda yazabiliyor ve diğer insanların onları okumaktan zevk aldığını biliyorsa, hayat her şeye rağmen güzeldir" demıştır...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	7
ÖNSÖZ.....	19

I. KISIM

BARBARLAR.....	23
KARANLIK.....	26
DEMİR ADAMLAR.....	30
ŞÖVALYELİK.....	35
CÜBBELİLER	43
HİZMETKÂRLARIN HİZMETKÂRI	47
URBANUS'UN ÇAĞRISI	57
TEPKİ.....	63
SANCAKLAR.....	69
PIERRE'İN İŞLERİ.....	78

II. KISIM

BİZANS	93
DEMİR ADAMLARIN GELİŞİ.....	100
ALEKSİOS VE BOHEMOND	110
BARONLARIN ANDI.....	116
PROVENCELİLERİN YÜRÜYÜŞÜ.....	120
DİZ ÇÖKEN KULE.....	128
DORYLAION	136

III. KISIM

ADSIZ	147
ANTAKYA YOLU.....	152
YAĞMA.....	156
GÖKTEKİ İŞARET.....	163
KAPININ ANAHTARI	171
İKİ KIZ KARDEŞ KULESİ	179

ADHEMAR VE BARTHOLOMAEUS	187
TANRI'NIN MIZRAĞI İLERİ ATILYOR.....	194
İLK TUTUNMA NOKTASI	201
MAARRATÜNNÛMAN'IN DUVARLARI	207
RAYMOND'UN YOLU.....	213
TANKRED BEYTÛLLAHİM'E GİDİYOR.....	222
LANETLİ VADİ.....	231
ATEŞ KÖPRÜSÜ.....	239

IV. KISIM

GODEFROI	249
ŞEHİR.....	258
FULCHERIUS'UN GÖRDÜKLERİ.....	267
ZAFER YOLU	276
BARONLARIN YÜRÜYÜŞÜ	283
BOHEMOND'UN HAÇLI SEFERİ	292
SON GELEN	301
DENİZİN ÖTESİNDE	305
SONSÖZ	313
NOTLAR.....	323
SEÇİLMİŞ KAYNAKLAR.....	353

SUNUŞ

BATILI ANLAMDA “BİZ” VE “ÖTEKİLER” KATEGORİLERİNE TARİHSEL DAYANAK OLARAK HAÇLI SEFERLERİ

Mustafa ALİCAN*

(...) Muazzam duvarın üstünden Müslüman nöbetçiler, dehşet içinde, yere oturmuş, insan eti yiyen bu adamları izlediler. Bazıları ekmek yokluğundan yakınıyor, diğerleri güllüyordu. Türk etinin kızarmış domuz etinden daha lezzetli olduğunu söylüyorlardı. (...) mezarlıkları ziyaret ederek toprağı kazdılar ve Müslüman cesetlerinin en azından fazla çürümemiş olanlarını çıkardılar. Bu cesetlerin derisini yüzerek rüzgârda kuruttular ve pişirdiler.

Bu alıntı, Harold Lamb'in, elinizde tuttuğunuz kitabından yapılmıştır. Devamında, Haçlı şeflerinden Godefroi de Bouillon ile “dilenciler kralı” Tarfur arasında geçen bir diyalog vardır. Bu diyalogda, Godefroi, Tarfur'a, Müslümanların cesetlerini yedikten sonra nasıl hissettiğini sorar. “Dilenciler Kralı”nın cevabı dikkate değerdir: “Yeniden canlanmış gibi hissediyorum. Sadece yanında biraz da şarap olsaydı.”

Haçlı Seferleri'nin Anlamı

Ortaçağ tarihinin en önemli olgularından ve dünya tarihinin kırılma noktalarından biri olarak Haçlı Seferleri'nin, kar-

---

* Ege Üniversitesi Tarih Bölümü.

maşık bir yapıyı (sosyal, siyasal, ekonomik, dinsel) içerdikleri de dikkate alınarak, disiplinler arası çalışmalar ile incelenmeleri ve günümüz siyasi konjonktürünün “saptırıcı” etkilerinden özenle uzak durularak ele alınmaları gerekir. Tarihsel bir olgunun anlaşılabilmesi için, söz konusu olguyu önceleyen dönemin ya da olgunun öncelediği sonuçların dikkate alınması kabul edilen bir metodolojik yöntem olarak görülmekteyse de, sekiz-dokuz asır sonrasının kavramlarını tarihsel olguya giydirmenin sakıncaları olabileceğinin gözden ırak tutulmaması gerekir. Nitekim bu türden sakıncalar, tarihi, “ideolojik dayanaklar deposu” olarak kullanmaktan çekinmeyen siyasetçilerin, ideologların ya da yazarların söylemlerinin/metinlerinin satır aralarında da bariz bir biçimde görüleceği üzere, oldukça yaygın bir intişar alanına sahiptirler.

Modern/aktüel kavramların, var olmadıkları dönemin olay ve olgularını açıklamak için kullanılmaya çalışıldığı, bir anlamda kendi tarihsel kökenlerinden koparılarak/içleri boşaltılarak tarihi ideolojik bir nesne haline getirmek için kullanıldığı tarihsel olgulardan biri de Haçlı Seferleri’dir. Haçlı Seferleri, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inceleme konusu haline geldiği Avrupa’da, “tarihsel zamandan, tarihsel mekândan ve tarihsel anlamdan soyutlanarak” modern dönemlerin siyasal argümanları için “tarihsel temel” olarak (her zaman ve herkesçe değil elbette) kullanılmışlardır. Kimi zaman ulus devletlerin meşruiyetlerine temel olarak görülmek istenmiş, kimi zaman da resmi ideolojilerin “kahramanlık mitleri” olarak “oldukları halden” saptırılmışlardır. Bu meseleye daha sonra döneceğiz, ancak öncelikle, Haçlı Seferleri’nin “gerçekten de nasıl anlaşılması gerektiğine” bakmak gerekir.

Biri “karşı papa” olmak üzere iki papanın hüküm sürdüğü bir dönemde, “meşru papa” Urbanus’un Clermont Konsili’nde yaptığı etkileyici konuşmanın ardından başlayan Haçlı Seferleri’ni incelerken, Frank İmparatoru ile bir tür nefret ilişkisi içinde olan “tahtını” kaybetmiş bir papanın “psikolojik durumunu” göz önünde tutmak gerektiğine kuşku yoktur. Öte yandan Haçlı Seferleri’ne katılan kitlelerin sosyal, ekonomik, psikolojik

ve dinsel durumlarının, seferler sırasında “yaptıkları şeylerin” ve Haçlılıktan ne anladıklarının da göz önünde bulundurulması gerekir. Örneğin, Papa tarafından aforoz edilmekle tehdit edilen herhangi bir kontun ya da derebeyinin durumu, günah çıkarmak için gittiği kilisenin papazından duyduğu “İsa’nın mezarının kâfir Müslümanlarca yıkıldığı ve Kutsal Topraklardaki Hıristiyanların ‘Muhammedîler’ tarafından katledildiği” haberi üzerine Haçlılara katılmaya karar veren önemsiz birinin haleti ruhiyesi, “taşı toprağı altın olan Doğu’nun” zenginliklerinin hayaliyle yola çıkan bir fukaranın umutları ve yaşamışlıklarından pişmanlık duyan tövbekâr bir fahişenin Haçlı kitlelerinin peşine takılarak vicdanının sesini susturmak istemesi gibi durumları göz önünde bulundurmeyen herhangi bir Haçlı Seferi analizinin eksik kalacağı inkâr edilemez.

Tarihsel olguların analizinde, genel anlamda sosyal, siyasal, ekonomik ve bazen de, oldukça nâdir olarak dinsel bir çerçeve kullanılır. Metafizik olanı bütünüyle hurafe olarak gören modern seküler pozitivist düşünme biçiminin bir sonucu olan ve “dinsel analiz çerçevesini olumsuzlayan” böyle bir bakış açısı, yukarıda da değinmiş olduğumuz “kavramsal sapmanın” bir örneği olarak, tarihsel olgunun bilgi düzleminde kavranmasını imkânsız kıldığı için kaçınılması gereken bir şeydir. Zira, örneğin Haçlı Seferleri’nin salt ekonomik ya da salt siyasal nedenlerden kaynaklandığı ileri sürmek, çoğu zaman “Haç’ı zorla, aforoz tehdidiyle kabul eden” zengin derebeylerinin ve kralların sosyal ve siyasi konumunu göz ardı etmek ya da samimi bir şekilde kendisini Tanrı’ya adayan dindarların tutkularını tarihten sürgün etmek anlamına geleceği için, eksiktir. Ekonominin “kapitalizm” haline gelerek “bir tür din” haline gelmesinden önceki hali ile sonraki halini eşitlemek, özellikle ortaçağlardaki tarihsel olguları anlaşılır bir hale getirme gücünden yoksun olduğundan dolayı ihtiyatla karşılanmalıdır. Kaldı ki, ekonomik nedenlerin, bir tür kuşatıcı bir neden olarak görülebilmesi son derece mümkün olan “dinsel nedenin” sınırlarının dışına taşınmak istenmesi, yine değerlerle yüklü modernist bir bakış açısının sonuçlarından başka bir şey değildir. Ortaçağlarda insanların “her

şeyleri” ola(bile)n, bütün hayatlarına nüfuz ede(bile)n ve hayata bakışlarını şekillendire(bile)n dinselliğinin, o dönemlerde, siyaseti ve ekonomiyi de içine alan bir “üstyapı” olduğunu kim inkâr edebilir? Din, insanların ruhlarına olduğu kadar bedenlerine de hükmeden/hükmetme amacı güden “bir şey” olduğundan dolayı, özellikle dindar zamanları/mekânları kavrayabilme noktasında önemli bir tarihsel analiz çerçevesidir.

Haçlı Seferleri'nin değerlendirilmesi noktasında, “ekonomik neden” (Haçlıların tek amacı, Doğu'nun zenginliklerini yağmalamaktı), “siyasal neden” (Haçlılar, Doğu'ya fetihçi arzularla gitmişlerdi, Türkleri durdurmak ve devletler kurmak istiyorlardı) ve “dinsel neden” (Haçlıların amacı Kutsal Toprakları “Müslüman kâfirlerden” kurtarmak ve İsa Mesih'in mesajını dünyaya yaymaktı) arasında bir ayrıma gitmek, tarihsel olguyu parçalayarak ideolojik kullanma eğilimlerine açık hale getireceği için sakıncalıdır. Bunun yerine, zikredilen bütün nedenleri kuşatan tek bir nedeni öne sürmek (örneğin, dinsel neden ekonomik ya da siyasal nedeni içerdiği için onlardan daha kuşatıcıdır ve modern dönem sosyal ve siyasal olanın dinsel referanslarını ortadan kaldırarak yerlerine dünyevi göndergeler ikame ettiği için siyasal ve ekonomik analizlerden daha nesnel sonuçlar üretebilir) çok daha anlamlı olacak, insan ürünü olan tarihin insan ile olan ilişkisine sadık kaldığı için de tarihsel olgunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bunun gerçekleşmesi için de, tarihsel analiz nesnesi olan olgu ve olaylara, burada Haçlı Seferleri'ne, XX. ya da XXI yüzyıl Paris'inden, İstanbul'undan ya da Bağdat'ından değil, Urbanus'un binlerce kişiden oluşan kalabalığı galeyana getirdiği 1095 Kasım'ının Clermont'undan bakmak gerekir.

Batı'nın Haçlı Seferleri Algısı

Üzerinden asırlar geçen Haçlı Seferleri'nin Yakındoğu halkları tarafından algılanma biçimi ile Batılılar tarafından algılanma biçimi, haliyle farklıdır. Yakındoğuluların Haçlıları işgalciler olarak görmelerine karşılık, Haçlılar, Batılıların merceğinin-

den bakıldığı zaman “kahramanlar” olarak görülürler. Öte yandan, hem Batılılar hem de Yakındoğulular, seferler sırasında savaşmış olan atalarını “kahraman” olarak görmektedirler. Bu bağlamda denilebilir ki, Batılıların ve Yakındoğuluların bakış açılarındaki ortak payda, göndermeleri farklı olan “kahramanlık” vurgusudur. İçerikleri ve nesnelere farklı olsa da görüngüleri aynı olan bu Haçlı Seferleri algılamasının, tarihsel mensubiyetlerin ve “modern-siyasal-dinsel-coğrafi aidiyetlerin” bir sonucu olduğu kesindir. Bu yazının konusu, karşıt bakış açılarını masaya yatırarak herhangi bir yargıya varmak değil, Batı’nın Haçlı Seferleri algısının ve bu algının, nasıl, modern bir ideoloji olan faşizmin (biz ve ötekiler nosyonunun) tarihsel bir dayanağı haline getirildiğinin üzerine düşünmek olmasından dolayı, Haçlıların düşmanlarının torunlarının seferlerle ilgili duygu ve düşüncelerini burada bir kenara bırakarak Batı’nın imgelemine yöneleceğiz.

Avrupa’nın XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “keşfettiği” Haçlı Seferleri, dönemin siyasal eğilimleri tarafından “tarihsel bir gönderge” olarak görülmüş, siyasal yapılanmaların meşruiyet dayanağı ve devletlerin çıkarları doğrultusunda bir tür “ideolojik aygıt” olarak kullanılmıştır. İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu’daki sömürgeci politikası Haçlı Seferleri üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmış, Haçlı Seferleri sırasında Ortadoğu’ya giden İngiliz ya da Fransız krallarının/kontlarının mirası üzerinden “hukuki” bir “hak sahipliği” davası güdülmüştür. Örneğin Fransa, I. Dünya Savaşı’ndan sonraki Versailles görüşmelerinde, Suriye üzerindeki manda talebini Haçlı Seferleri’ne dayandırmıştır. İngiltere’de Aslan Yürekli Richard, Belçika’da Godefroi de Bouillon ile Baudouin ve Almanya’da Frederick Barbarossa mitleştirilmiştir. İspanya’da, İber Yarımadası’nın Emeviler’den alınması ile sonuçlanan “reconquista” hareketi Haçlı Seferleri mantığı ile yeniden değerlendirilmiş ve İspanyol kimliğinin temellerine yerleştirilmek istenen bir ideoloji haline getirilmiştir.

Haçlı Seferleri ile ilgili tasarımların, Avrupa uluslarının yaratılmasında çok merkezi bir rol oynadığına kuşku yoktur. Haçlı

Seferleri'nin kahramanlarından seçilen "ulusal kahramanlar" ile ulus-devlet düşüncesinin tarihsel dayanağı ve metafizik ilham perisi oluşturulmuş, kahraman üzerinden (haliyle etnik referanslı) bir "biz" inşa edilmiştir. Dolayısıyla, Fransız İhtilali'nin milliyetçi fikir dalgaları ile beslenen derebeyliklerden ulusal kimliğe geçiş ve kültürel bütünleşme sürecinde "Haçlılık" oldukça yararlı bir ideolojik argüman olarak kullanılmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın sonuçlarının uluslar üzerinde yarattığı hayal kırıklığının da etkisiyle yükselişe geçen ırkçı-faşist ideoloji, Haçlı Seferleri'nde görkemli bir referans kaynağı bulmuştur. Hitler Almanya'sında Frederick Barbarossa tam anlamıyla mitolojik bir tanrı haline getirilmiş, kendisini Haçlı şövalyesi olarak tasvir eden resimler yaptıran Hitler, Sovyetler Birliği'ne düzenlediği en büyük askeri operasyonu, "Barbarossa Operasyonu" ismiyle kutsarken, Alman diktatörün sağ kolu Himmler, SS birliklerini Haçlı seferleri sırasında ortaya çıkan şövalye tarikatlarının ilkelerine göre düzenlemeye çalışmıştır. Aynı dönemde, İspanya diktatörü General Franco, kiliseyi kurtarmak ve milli birliği kurmak amacıyla (tuhaf bir biçimde içlerinde Müslüman Faslı lejyonerlerin de bulunduğu) Haçlı seferi (cruzada) düzenlemiştir. Öte yandan Eisenhower'ın Nazi Almanya'sına karşı yürütülen savaşı "Haçlı Seferi" ilan etmesi, Haçlı Seferleri'nin yalnızca Avrupalıların değil, Anglo-Amerikalıların bilinçaltında da önemli bir yer işgal ettiğinin göstergesidir.

Eski ABD Başkanı George W. Bush'un, 11 Eylül saldırılarından sonraki "terörle mücadeleyi" "Haçlı seferi" şeklinde nitelendirmesi, Haçlı Seferleri ile irtibatlandırılan "biz" ve "ötekiler" kavramlarının modern dönemde de mevcut olduğunun en bariz örneğidir. Nitekim Haçlı Seferleri anlamına gelen *crusade* kelimesinin Avrupa'da hâlen kahramanlık ve macera kavramları ile özdeş olarak kullanılması, aynı kelimenin Amerika'da "kanserele mücadele, daha iyi eğitim, bilimsel araştırma" gibi anlamları karşılamak için kullanılması ve uçaklara, gemilere isim olarak verilmesi, Batı'nın "Haçlılığa yüklediği anlamı" nazara veremeleri açısından önemli örneklerdir. Ayrıca, yine 11 Eylül'den son-

ra, Avrupa’da “İslam’ın Avrupa’yı fethedeceği ve Türklerin durdurulması gerektiği” (Avrupalı belli bir kesimin Müslümanlığı Türkler ile özdeş gibi gördüğü şeklinde yorumlanması mümkün olan bu tür savların, ortaçağlardaki Türk-Müslüman özdeşliği şeklindeki Batılı algılama biçiminin hâlen mevcut olduğunun da bir kanıtı olması açısından dikkate değerdir) şeklinde savlar içeren makalelerin yayınlanması ve Türklerin AB’ye kabul edilmesine yönelik “bazı kesimlerin tepkileri”nin temellerini de Haçlı Seferleri’nde görmek mümkündür.²

Haçlılar, Faşizm, “Biz” ve “Ötekiler”

Okumakta olduğunuz metnin başında, Harold Lamb’in elinizde tuttuğunuz eserinden yapmış olduğumuz alıntıda da açıkça görüldüğü gibi, Haçlılar, sınırları son derece belirgin olan “biz” ve “ötekiler” algılamalarını yanlarında taşımaktaydılar. Onlara göre “biz,” İsa Mesih’e iman eden ve “Cennet’in Krallığı”nı elde etmek için yola çıkmış olan vaftiz edilmiş müminler, “ötekiler” ise, Tanrı tarafından lanetlenen, yaşamak için herhangi bir nedenleri ya da hakları olmayan “putperestler” ve “etlerinin de kırmış domuz etinden daha lezzetli” olmasından da anlaşıldığı gibi, kendilerine yapılan hiçbir şey için hiçbir müminin sorguya çekilmeyeceği, hatta kutsanacağı bir tür hayvandılar.

Haçlıların “ötekiler” (Müslümanlar) ile kurduğu bu karşıtlık ilişkisi, daha sonraki dönemlerde, Haçlılar ile Müslümanlar arasında kurulan ilişkilerden dolayı belli ölçüde kırılan, ancak hiçbir zaman tam anlamıyla yok olmayan önyargıların ürünüdür. “Biz”i, sınırları belirli, katışıksız ve üstün bir “tikel özne” olarak inşa eden bir anlama yönteminin, “ötekiler”in yok edilmesinde herhangi bir sorun görmeyen, hatta bunu bir tür hayır adededen faşizmin temel mantığı olduğu göz önüne alınırsa, faşist ideolojilerin yükselişe geçtiği I. Dünya Savaşı sonrası dönemin siyasasının Haçlı Seferleri’nde kendisine dayanak aramasını an-

2 Batı’nın Haçlı Seferleri algısı ile ilgili olarak bakınız: “Haçlı Seferleri ve Avrupa Kimliği,” *Diplomatik Gözlem*, http://www.diplomatikgozlem.com/hacler_oku.asp?id=3865, Erişim tarihi: 23 Kasım 2009, 10:30.

lamak kolaylaşır. Bu açıdan yaklaşıldığında, Haçlı Seferleri'ni, "Almanların Yahudilere yaptığı soykırımın öncesi ve hazırlayıcısı" olarak tarif eden Amerikalı tarihçi Karen Armstrong'un saptaması da önemli hale gelir ve Haçlı Seferleri ile kendisini "biz-ötekiler" karşıtlığı üzerinden kuran faşizmin akrabalığı bariz bir görünüm kazanır.

90'lı yılların başında "Foreign Affairs" dergisinde yayımlandığı bir makale ile "Medeniyetler Çatışması" tezini ortaya atan ve daha sonra bu tezi geliştirerek "Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin İnşası" başlığı ile kitaplaştıran Hint asıllı Amerikalı ideolog Samuel Huntington'un düşüncelerinin ("Tarihin Sonu ve Son İnsan" başlıklı kitabı ile tarihin sonunu ilan eden Japon asıllı Amerikalı Francis Fukuyama ile 80'li yılların Ortadoğu'sundaki birçok provokatif terör eyleminde imzası olduğu söylenen Polonya kökenli Zbigniew Brezinski'yi de unutmayalım), Ortadoğu'ya "demokrasi getiren" ve "teröre karşı Haçlı Seferleri" düzenleyen ABD'nin dış politikasının teorik anlamdaki sınırlarını belirlediği düşünüldüğünde ve bu veri, Batı'nın (yukarıda da değinmiş olduğumuz) Haçlı Seferleri algısı ile birlikte okunduğunda, Haçlı Seferleri'nin, Batı için nasıl da bitip tükenmez bir ideolojik argümantasyon kaynağı olduğu açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Huntington'un 1993 yazında "New Perspectives Quarterly"den Nathan Gardels'a verdiği röportajdaki ifadelerinden de açıkça görüleceği gibi, süreç, tamamıyla bir ötekileştirme pratiği üzerinden yürütülmektedir: *"Bu din (İslam) militan bir din ve içinde neyin dinsel, neyin laik olduğu arasında bir ayırım yok. 'Sezar'ın hakkı Sezar'a, Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya' sözü, İslamiyet'te tümüyle antitez durumundadır. Bu teokratik eğilim, İslam toplumlarının aralarında Müslüman olmayanlara yer vermesini son derece zorlaştırmaktadır. Ayrıca Müslümanların, halkın çoğunun Müslüman olmadığı toplumlara uyum sağlayabilmesini de zorlaştırmaktadır."*³

Ortadoğu'ya her gelişlerinde "Cennet'in Krallığı'nı kurmak ya da demokrasi getirmek gibi kutsal amaçlar" ile gelen ve yan-

3 *Yüzyılın Sonu*, Editör: Nathan Gardels, Çeviren: Belkıs (Çorakçı) Dilbudak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Basım, İstanbul 1999, s. 79.

larında silahlarını da getiren Batılıların, Müslüman toplumlarının “kendi içlerinde Müslüman olmayanlara verdikleri yer ya da Müslümanların, Müslüman olmayan toplumlara uyum sağlamamaları” gibi konularda tuhaf yargılarda bulunmalarını anlamak pek kolay olmasa da, örneğin elinizde tuttuğunuz kitaptan da açıkça çıkarılacağı üzere, Batı’nın Doğu ile ilgili “ötekileştirici” algısının yeni olmadığı da göz önünde bulundurulmalı, “Doğu ile Batı’nın ezeli ve ebedi çatışması” tezinin sapık ruhlu mimarlarının savaş tellahlıklarını “biz ve ötekiler” karşıtlığı hattı ile inşa ettikleri, dolayısıyla faşist eğilimlerle mücehhez oldukları akılda tutularak, buna uygun bir tavır takınılmalıdır.

Sonuç: Harold Lamb’in “Haçlı Seferleri”

Batılı anlamda “biz ve ötekiler” kategorilerinin Haçlı Seferleri’ne uzanan kökenlerini takip etmeye çalıştığımız metnin sonunda, artık Lamb’in eseri ile ilgili birkaç söz söylemenin de gerekli olduğunu düşünüyorum.

Harold Lamb’in kaleme almış olduğu “Haçlı Seferleri-Demir Adamlar ve Azizler” isimli eser, klasik Lamb üslubu ile kaleme alınmış bir roman-tarihtir (“tarihsel roman” değil). Haçlı kroniklerinden derlenmiş bilgilerle inşa edilen metin, ciddi bir araştırmanın mahsulü olup, “1204 tarihli Haçlı Seferi’nin, amacından sapmış olan ‘imansızlar üzerine sefer’ değil, Haçlılara ihanet eden Bizans üzerine düzenlenmiş ve tam anlamıyla amacına ulaşmış bir intikam seferi olduğu” gibi farklı ve değerli fikirler içermektedir.

Bunun yanında eser, tarihsel olguların gerçekliğine sadık kalmakla birlikte, bir tür “Haçlıları aklama manifestosu” olduğu izlenimi uyandırdığından dolayı, üslup açısından kusurludur. Lamb’in, eserini kaleme almış olduğu XX. yüzyılın ortalarının sosyal-siyasal konjonktürü göz önüne alındığında “üslubun niteliğindeki değer yüklü olma hali” anlaşılır olsa da, yazarın diğer eserleri gibi döneminin “çoksatar”ları arasında bulunan eserin zehirleyici etkilerinin modern-ötekileştirici Batı’nın hamuruna katkı sağlamış olduğu gerçeğine dikkat çekilmelidir. Tüm

bunlardan dolayı da, eserin günümüze kadar Türkçe'ye çevrilmemiş olması büyük bir kayıptır. Modern Batı'nın zihinsel kodlarının algılanabilmesi için son derece önemli olduğu kesin olan bu eserin, "Medeniyetler Çatışması" gibi nesebi gayri-saħih ideolojik argümantasyonların kökenlerinin idrak edilmesine giden yolda bir rehber olabileceği gerçeği, eseri bir başka açıdan değerli kılmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, emperyalist bir ideoloji olarak tanımlanması mümkün olan ve bir tür "entelektüel faşizm" niteliği taşıyan (Saidyen anlamda) oryantalist bakış açısının "taşınması olası bütün özelliklerini" taşıyan ve tarihi "konumlanılmış bir merkezden okuma" yönteminin nevi şahsına münhasır örneklerinden biri olan Lamb'in eseri, okurun, Doğu-Batı ilişkilerinin XX. ve XXI. yüzyıllarda izlediği ayrışma ve çatışma hattının Batı'daki kökenlerine nüfuz edebilmesini sağlayabilecek türden bir eserdir.

*Haçlı Seferlerinde hayatlarını kaybeden
sayısız insana ithaf edilmiştir.*

ÖNSÖZ

Karanlık çağların gecişi sona ererken, atalarımız kitleler halinde yurtlarını terk edip, *Tanrı'nın yolculuğu* dedikleri sefere koyuldular.

Bu, bir seyahat, bir savaş ve bir göç hareketi idi. Sefere her türden insan katıldı – lordlar ve serseriler, savaşçılar ve çiftçiler, gururlu hanımefendiler ve meyhane fahişeleri... “Bu kadar farklı insan ve çok sayıda seçkin prensin, görkemli mülklerini, eşlerini ve çocuklarını geride bırakıp, kendi rızalarıyla ve ölümü küçük görerek, en bilinmeyen diyarlara doğru yola çıkması,” diyor devrin bir kroniği, “duyulmamış bir şey.”

İsa'nın Kabri'ni kurtarmak için, bildikleri dünyanın dışına, Asya'ya gidiyorlardı. Orada, Tanrı'dan başka hiç kimsenin hükmetmediği, vaat edilmiş topraklarda yaşamak istiyorlardı. Giysilerinin omuz kısmına haçlar dikilmişti ve bundan ötürü onlara *cruciati*, yani *Haçlı* deniliyordu. İşte bu yüzden, bugün onlara *Haçlılar* diyoruz.

Pek çoğu yolda öldü. Yine de ilerlemeye devam edildi ve üç yılın sonunda, aralarından bazıları varış noktasına, *Outremer*'e⁴ ulaştı. Hıristiyan âleminin farklı diller konuşan ve o zamana dek birbirlerinden ayrı olan bütün halkları, ilk olarak ortak bir girişim için bir araya gelmişlerdi. Hıristiyanlık, İslâm âlemine kılıcını çekmişti ve savaş üç asırdan uzun sürdü, iki milyon kadar insan bu savaşlarda hayatını kaybetti.

Tarihçiler, bu çarpışmadaki altı önemli buhranı belirlediler ve bunları, altı Haçlı seferi olarak tanımladılar. Oysa bu buhranlar, ilk Haçlıların başlattığı çarpışmanın gelgitlerinden başka bir şey değildir.

---

4 Fransızca denizaşırı anlamına gelen bu kelime (outre-mer), ilk Haçlı Seferinin ardından Doğu'da kurulan Hıristiyan devletler için Avrupa'da kullanılan genel bir isim olmuştur.

Bu eserde ilk Haçlı seferinin hikâyesi anlatılmaktadır. Hikâye Haçlıların yola çıkışı ile başlar ve onlardan hayatta kalan son kişinin ölümüyle sona erer.

O zamandan günümüze asırlar geçti ve biz bugün bu adamlar hakkında, zamanın kroniklerinde kaydedilmiş olanlardan ötesini bilmiyoruz.

Bu kroniklerden birkaç tanesi, Haçlıların arasında olup, doğuya gidenlerce kaleme alınmıştır. Bunlar iki din adamı ve adı bilinmeyen bir askerdir. Diğer iki hikâye seferin bitiminde *Outremer*'de yazılmıştır. Ayrıca, Haçlıların geçişine tanıklık edenlerin kayıtları da elimizde mevcuttur. Bunlar bir Bizans prensesi ve bir Ermeni patriğinin kayıtlarıdır. Bununla birlikte devrin Arap seyyah ve müverrihlerinin tanıklığı, Ceneviz deniz tacirlerinin notları ve İskandinav Kralı'nın sagası da bize kaynaklık etmektedir.

Bu kitabın hikâyesi, söz konusu kronikler temelinde oluşturulmuştur. Haçlı seferinden sonra üretilen efsaneler, dikkate alınmamıştır. Bu, yeniden yazılmış bir tarih değildir.

Bu, çoğu Haçlı hareketini başlatan liderler olan, bir düzine adamın hikâyesidir – onların yollarda neler gördüğü, neler yaptığı ve onları İsa'nın Kabri'ne götürenin ne olduğu anlatılmıştır.

H.L.

I. KISIM

I BARBARLAR

Roma ölmüştü. İsa'nın 476. yılında, beyaz yüzlü bir çocuk İmparator, Ravenna Sarayı'nın mermer basamaklarında durup, tacının sakallı bir kabile reisine verilmesini izlemişti.

Yüzyıllar boyunca Roma, artan bir acizlikle, çürümüştü. Son sahne neredeyse farkına varılmadan geçti. O zamandan sonra, eski medeniyet ortadan kayboldu. Gelecek, kuzeyden akın eden genç halklarındı.

Onlar, buzlarla kaplı fiyortlardan ya da rüzgârların süpürdüğü bozkırlardan, ama hep kuzeyden, güneşli ülkelere ve verimli topraklara geliyorlardı. Bazıları, ejderha başlı gemileriyle denizleri aşarak, bazıları ise sığırlarını süren göçebelerin çadırlı arabalarıyla geldiler. Sezarların mermer posta yolları boyunca karargâh kurdular. Hedefleri, Roma'nın zenginliğinin kaynağı olan Akdeniz'di.

İmparatorluk şehirlerinin harabeleri üzerinde dolaşp, savaşlar yaparak, kargaşaya yol açtılar. Eğitimsiz ve kötü durumdaydılar. Zamanla kendileri de, kuzeyden ve doğudan gelen yeni barbar dalgalarıyla dağıtıldılar ve çiğnendiler. Roma hukuku unutulmuştu; en güçlü olan hâkimiyetin sahibiydi. Kabile gelenekleri yığınlara hükmetti ve atlılar, verimsiz Gobi'den uzaklaşanları gözlerken, Odin'in⁵ rahipleri kâselerini kanla doldurdular.

Beş asır boyunca, Akdeniz dünyası, kabilelerin hareket alanı oldu. Barbarlar, eski kabile hayatını terk ettiler. Yine de, Grek-Roma kültürünün bakiyelerinden çok az şey öğrenmişlerdi.

İki önemli ara dönem yaşandı: Kızıl Deniz yakınlarındaki çölde doğmuş olan Kureyş kabilesine mensup bir öksüz, yeni bir

---

5 İskandinav baş tanrısı (ÇN)

inanç vazetti. O zamana dek pek çok puta tapan Araplara, yalnızca tek bir Tanrı olduğunu söyledi. Onun adı Muhammed idi. Abdullah'ın oğluydu ve ahiret gününe ilişkin anlattıklarıyla kitleleri ürpertmişti. Muhammed vefat ettiğinde, kitleler, onun tebliğ ettiği *İslâm*'ı ve bu dinin kutsal kitabı *Kur'an*'ı kabul etmişlerdi. Allah bir ve Hazreti Muhammed de onun kulu ve elçisi idi.

Bu Kureyşli adamın kendi hayatı süresince tamamlamadıkları, onun ölümünden sonra gerçekleşti. Alacalı tolgalarıyla çöl adamları, küçük atları ve develerine binerek fetihlere çıktılar. İnancın ateşiyle tutuşarak, inanılmaz bir hızla ülkeden ülkeye yayıldılar. Peygamber'in halifeleri olan rehberlerin idaresinde, fetihler başladı. Bir asırdan kısa sürede, *İslâm*'ın sancakları doğuda *İndus*'a ve *Kıtay*'ın ileri karakollarına kadar ulaştı. *İslâm*'ın kılıçları, *Kafkasya*'nın derin geçitlerinde parladı. *Mısır*, bütün *Kuzey Afrika* ve *Endülüs* – modern *İspanya* – hâkimiyetleri altına girdi.

Fetih hareketinin neredeyse başlarında, dalgalar *Kudüs*'ün kayalık vadilerini ve *İsa*'nın kabrini süpürdü.

Müslümanların *Avrupa*'ya akınını iki set engelledi: Batıda onlara karşı duran *Frank Kralı Charles Martel* ve doğuda *Bizans*'ın sağlam surları. Ama med-cezirin geri çekilmesindeki gerçek sebep, ne *Franklar*, ne de *Bizans* değil, Müslümanların, her biri fethedilen topraklardan kendi payını elinde tutan farklı hiziplere ayrılmış olmasıydı.

Fetihleri, onları, *Roma İmparatorluğu*'nun harabeleri üzerine yerleşmiş ve *Hıristiyanlığa* geçmiş barbarlarla karşı karşıya getirdi. *Avrupa*, *Yakın Asya*'nın komşusu haline geldi. *Hıristiyan âleminin* sınır çizgisi, *İslâm*'ın ileri karakollarından görülebiliyordu. Arada hiç kimsenin olmayan topraklar ortaya çıktı.

Batıda savaş alanı *İspanya* idi. *Hıristiyan Franklar*, *Pirene* geçitlerini geri aldılar ve burada istikrarlı bir hâkimiyet kurdular. Doğuda Müslümanlar, *Küçük Asya*'da tedricen ilerlediler.

Müslümanların ellerinde tutukları toprakların merkezinde deniz yer alıyordu. Araplar yüzlerini denize döndüler. Gemiler inşa ettiler ve yavaş yavaş savaşçı yığınlarından, savaşçı tacirle-

re dönüştüler. Adalarda, özellikle de Sicilya'da, kendilerine barınaklar yaptılar ve Tiber'e, neredeyse Roma surlarına kadar uzanan seyahatlerde bulundular.

Bu arada Araplar ve İslâm'ı benimseyen halklar, yeni bir kültür oluşturmaya başlamışlardı. Hindistan geçitlerinden kervanlar geliyordu; Kıtay'ın zenginlikleri Halep ve İskenderiye'ye ulaşıyordu. Kordoba ve Kahire'de akademiler, saraylar yapılmıştı; Bağdat'ta Harun Reşid hükmediyordu.

Bu zamanlarda, dokuzuncu asrın başlarında, Avrupa'da ikinci ara dönem sahne aldı. Frank Kralı Büyük Charles – Şarlman – bu sahnede en önemli rolü üstleniyordu. Çetin savaşlar ve tek adam hâkimiyeti sayesinde, bir nesilde bir imparatorluk vücudunda getirilmişti. Şarlman ve onun kurmayları, Pirene'den doğuya, neredeyse Bizans'a dek uzandılar.

Bilgili kişilerin gözüne bu, düzen ve hukuka dönüşün başlaması gibi göründü. Bildikleri tek idare, Roma İmparatorluğu'nun hatıraları idi. Sadece bir imparator hükmedebilirdi. Ne var ki, Charles öldü ve onun sağlam egemenliği dağılıp gitti.

Bu idarenin sonlanmasıyla, Batı Avrupa'da gerçek karanlık çağlar yerleşti. Halklar, başka türlü ne yapabileceklerini bilmeksizin, ayrıldılar. Atalarının yaptığı gibi, kurtlar misali savaştılar. Kuzeyden, bu kez denizden, yeni barbarlar geldi. Önce Danimarkalılar ve Normanlar – Kuzey adamları göründü. Sisli denizlerden, güneyin bereketli toprakları için gelmişlerdi. Kurt ve fok derisinden giysilere bürünmüş, uzun kılıçlarını ve baltalarını savuran bu yabanî adamlar, kıyı boylarını yağmalayıp buralara yerleştiler.

Bütün bunlardan sonra, pek çokları, 1000 yılında dünyanın sona ereceğine inanmaya başladı. Geceler boyu karanlıkta oturup, kendilerini hesap vermeye çağıran boru sesini duymayı beklediler. Ama güneş yeniden doğdu ve dünya değişmedi.

İsa'dan sonra 1095 yılına gelindiğinde, Batı Avrupa'da hâlâ pek bir şey değişmemişti.

II KARANLIK

Rutubetli ormanlar ve kütüklerin arasından baykuşların süzül­düğü gri harabeler, eskiden nasıl ise öyleydi. Kurtlar, her zamanki gibi, sürü ile avlanıyordu. Sadece köylerin yakınındaki küçük arazi parçaları işlenmişti. Saz çatılı, balçık ve taş kulübe­ler, lordun malikânesi ile taş bir kulenin etrafında kümelenmişti.

Sığır çobanları, dışarıdaki arazilerde, hayvanların yanında uyuyor ve koyunlar, dar patikalara doluşuyordu. Orada burada, Roma yollarının kırılmış taşlarını ve onlardan geriye kalan beyaz tozları görmek mümkündü. Bazen, yük hayvanıyla birlikte bir Yahudi ya da mızraklı korumalarının eşliğinde bir tacir, bu yollardan geç­erdi. Daha seyrek olarak da, bir baron – bir efendi – ve onun atlılarının geçişiyle toz bulutları yükselir; tarlalardaki köylüler işlerini bırakıp bu güçlü süvarilere, onların parlak zırhlarına, kürklü pelerinlerine bakarlardı.

Büyük yolların kendi vadilerinde kesiştiği köylüler dışında, pek çoğunun gördüğü bundan fazlası değildi. Yükselen tepelerin ardında ne olduğu meçhul ve korkutucuydu. Dış dünyayı, manastırdan manastıra dolaşan kara Cübbeli keşişlerden ya da nadiren gelen ozanlardan öğreniyorlardı.

Karanlık Çağ'da insanlar, genellikle doğdukları vadiden başka hiçbir yeri görmeksizin ölüp gidiyor ve o zamana dek de, du­rup dinlenmeksizin çalışıyorlardı.

Seher vakti hemen kalkıp giderim (diyor zamanın bir köylüsü). Çift sürmek üzere öküzü tarlaya götürürüm. Bütün tarlayı günlük olarak sürmem gerekiyor. Hastalıktan ve ağlamaktan sesi kısılmış bir oğlum var. Tarlayı sürdükten sonra, kasaları samanla doldurur, sığırları suya götürür ve gübreyi taşıırım. Evet, bu gerçekten zorlu bir iş, çünkü ben özgür değilim.

Kıtlık hepsini kırıyordu. Tohum zamanı başlayan, ürünü boğan ve buğdayı çürüten bir yağmur, kuraklık ya da savaş, kıtlığa yol açabiliyordu. Böyle zamanlarda, sanki mahşerin dört atlısı gelir, dizginleri gevşetip toprağı çiğnerdi.

Ekmek yapmak için, topraktan kireçtaşı toplanır ve unla karıştırıldı. Yüzleri zayıftı ve kendilerini taşımaya güçleri yoktu. Toprağı çukurlar kazılmıştı ve ölenler bu çukurlara atılırdı. Bir başka bela bunu izlerdi. Yollarda çok fazla ceset bulan kurtlar, atılğan hale gelir ve canlılara da saldırmaya başlardı. Tarım arazileri işlenmek zorunda olduğundan, yiyecekler güçlü insanlar için ayrılmaya başlanırdı.

Tonnere'deki pazaryerinde pişmiş insan eti satan bir adam yakalandı. Bunun hayvan eti olduğunu iddia ediyordu. Sorgulandı, yargılandı ama suçunu kabullenmedi. Onu yaktılar ve satmak için götürdüğü pişmiş insan etleri de imha edildi. Ama bir başkası, etlerin gömüldüğü yeri kazdı ve onları bulup yedi. O da lanetlenerek ateşe atıldı.

Böyle zamanlarda, türlü musibetler insanlara musallat olurdu. Kulübelerdeki kalabalık aileler bu belalara tutulur ve hayatta kalanlar, dehşetle oradan kaçarlardı. Hastalık, şifa umuduyla sığınılan kiliselere taşınır ve dua için oraya gelen kalabalıklara bulaşırdu.

Ölümler şiddetle devam etti (diyor papaz Ordericus Vitalis, kroniğinde) ve köyün sâkinlerinin çoğunun evini boşalttı. Hayatta kalanlar ise, açlıkla karşı karşıyaydılar. Ateş ve ıssızlık burayı sarıp perişan ettiğinde, pek çoğu gitmek zorunda kaldı ve mahvolmuş papazlar da, boş kiliselerini geride bırakıp gittiler.

Musibetler karşısında tahammül göstermek zorunda oldukları gibi, eğlenceleri de vardı. Bir hokkabaz, beraberinde bir ayı ve tuhaf, eğlenceli bir hayvanla, bir maymunla gelebilirdi. Kulübelerin iyi insanları, cümbüşü, cambazların gösterilerini izlerlerdi. Elllerinde tahta kılıçlarla iki kör adam birbirlerinin üzerine yürüdüklerinde, kalabalıktan yükselen sesler, halkın beğenisini ortaya koyardı.

Nadir ziyafet günlerinde lordun avlusu onlara açıldığında, baharatlı domuz başlarından yerler, bira içerlerdi. Viyolanın etrafını çevreleyen dansçıları izlemek için kirişlere tırmanırlardı. Ayakları havada, ellerinin üzerinde masalarda yürüyen kızıl sakallı ve peruklu cambazlara bakarlardı.

Bu kulübe halkı, meraklı ve hareketliydi. İçlerinde, denizlerin uçlarında dolaşmış ataları Kuzey adamları gibi, macera arzusu yanıyordu. Asillerin kasabadaki yıllık toplantısına, kucaklarında çocuklarını taşıyarak giderlerdi. Her ne kadar kasabalar fakirse de, yükseklerdeki manastırlar ya da lordların şatoları, tahkimliydi ve silahlı adamlarca korunurdu. İçlerinde dericiler, marangozlar ve gümmüş işçileri bulunurdu.

Bu feodal *fief*lerde, barbarların ev ve çiftlikleri büyüdü. Buralar eski yapılanmalarından daha geniş olmakla birlikte, hâlâ aynı kabile yaşandısı sürdürülüyordu. Kabilenin başı, savaşçıların önderi, efendi idi – baron. *Gentils hommes* – centilmenler (efendiler) sınıfındandı. Onun altında sadık adamları, savaşçılar, *prud' hommes* yer alırdı. Bunu tüccarlar ve diğerleri, *bonhommes* izlerdi. Bu sonuncular aynı zamanda yükseklerdeki şatonun, *burgun* bayırlarında meskûn idiler. Bundan dolayı *burjuva* olarak biliniyorlardı. Yine de bütün güç ve sorumluluk, lordun ellerindeydi. Bu, adamlarının ona sadakat sözü verdiği bir derebeyi ya da toprak beyi olabilirdi.

Bu aralıksız savaşlar devrinde, savaşçılar üstünlüğü ellerinde tutuyorlardı. Onların ev halkı, kuşatmalara dayanıklı kalelerde yaşardı. At ve silahlarını genellikle eşleri ile birlikte uydukları odada tutarlardı. Atlarının sırtında dışarıya çıkarlar ken zırhlarını kuşanırlar, uzun kalkanları erişebilecekleri yerde olur, bellerinde kılıç ve baltaları sallanırdı. Bu adamlar, halkları için adaletin başı, danışman ve vergi toplayıcısı, aynı zamanda da fevkalâde yağmacı idiler.

Halkın anlaşmazlıkları onun huzurunda karara bağlanırdı; yemek üzere sığırlarını zapt edebilir ya da ilk evlilik gecesini kendi yatağında geçirmek üzere, gelinlik kızlarını isteyebilirdi. Diğer zamanlardaysa, halkın açlığını yatıştırmak için tahıl

ambarını onlara açabilir ya da ihtiyaçlarını karşılamak üzere, komşu fiefler üzerine kılıç ve ateşle gidebilirdi. Kendisi için olduğu kadar, halkı için de yağma yapardı. Para ve gümüş (aslında çok seyrektiler), ürün olarak kendisine ödenen vergiler, dokuma ya da deri kıyafetler ya da benzerleri; hepsi ev halkına ve silahlı adamlarına giderdi. Gerçek zenginlik, iyi giysiler, altın ve gümüş için, yağmada bulunması gerekirdi ve o bunu yapardı.

Böylece düşmanlık üzerine düşmanlıklar eklendi. Malikâne sahipleri, oğullarının sığır yağmalarında ya da büyük savaşlarda öldüklerini gördüler. Bu çarpışmada ateşkes yoktu. Açlık, kıranın eşiğine getirirdi. Lordların, köleleri ve serfleri kendilerine bağlı tutmaları zordu. Hayat özünde sertti: Ormanların durgunluğu ve ekilmemiş topraklar – insanların sadece diğerlerinin ölümünden fayda sağladığı, tecridin sefilliği...

Bu devre “demir çağı” adını verdik. Cahil, gizli şehvetlerin iz bıraktığı, düşüncesiz ve bizim algılarımızın çok ötesinde acımasız olan bu çağa, güçlü adamların demir silahları hükmediyordu. Ama bu Ortaçağ karanlığında insanlar, çoktan muhteşem katedraller inşa edecek taşlar üzerinde çalışmaya başlamışlardı. Bu, mantıksız bir inancın kör çağıydı.

III DEMİR ADAMLAR

Şövalyelik, henüz yeni bir oluşumdu. Yine de, insanların hayatına hükmediyordu. Girmek için kişinin nitelikli olmasını gerektiren ve onu ömür boyu sürecek görevlerle kayıtlayan bir yapılanmaydı.

Şövalye, efendisi ile kader birliği yapacağına, güçsüzü koruyacağına ve haksızlığa karşı savaşacağına dair and içmek zorundaydı. Cesaretini kanıtlamalıydı. Bir baronun – arazi ve mesken sahibinin – şövalye olması şart değildi. Aynı şekilde, bir şövalye de her zaman varlıklı olmayabilirdi, bununla birlikte birkaç at ve silahlı adama sahip olması gerekiyordu.

Şövalyelik, miras yoluyla intikal etmezdi. Bu, uzun bir hizmetin ardından elde edilen bir paye idi. Altı, yedi yaşlarında bir çocuk, yetiştirilip eğitilmek üzere bir başka lordun yanına gönderilirdi. Yeni evinde, önce eski silahtarlar ve kendisinden önce gelenler tarafından nizama sokulmak üzere mutfağa gönderilirdi. Beyaz ekmek ya da tatlı yiyemezdi. Temizliği yapmak ve ateşle ilgilenmek zorundaydı.

Onlara verilen isimle, bu genç bekârların birkaç eğlencesi vardı. Her zaman nöbetçilerin beklediği şatonun baş kulesinin etrafındaki avlularda, sopalarla ve köpeklerle oynarlardı. Çatı katlarında, demircilerin ve ok imâlatçılarının bitmek tükenmek bilmez şarkılarını dinlerlerdi.

Dokuz yaşına geldiklerinde, kendilerini atlara ve tahtadan yapılmış silahlara adarlardı. Silahtar ve kalkan taşıyıcısı olarak kabul edilene dek, alacalı köpeklerin eşlik ettiği sahte avlar canlandırarak, ahırları temizleyerek, sahibelerinin mektuplarını komşu köylere taşıyarak zaman geçirirlerdi. Bu tanınmanın gerçekleştiği gün ise, oldukça çetin geçirdi. Artık, akşam duasından sonra tonozlu salonda oturup şato sahibinin yüksek plat-

formda şarabını yudumlamasını ya da konuklarıyla satranç oynamasını izleyemezlerdi. Bu günden itibaren, haylaz bekârlar değillerdi. Silahtar, *şövalyenin silâhtarı*, efendisinin hizmetlisi ve öğrencisi idi. Sabah erkenden kalkar, atları besler ve tımarlardı. Ardından silah deposuna gider, efendisinin zırhını, miğferleri, silahları temizler, yağlar ve silerdi. Muhtemelen öğleden sonra atına binip ava gidebilir, daha yaşlı olanların yanına katılabilirdi. Döndüğünde atlara bakar, oradan aceleyle salona döner, yemek sırasında sessizce bekleyip ekmek ve yemek servisi yapar, şarap kadehlerini doldururdu. Akşamdan sonra, efendisinin yatağını hazırlar ve soyunmasına yardım ederdi. Yatmadan önce, tekrar ahırları kontrol ve şatonun etrafındaki korumaları ziyaret etmesi gerekirdi.

“Bir atın üzerinde sabit durup, şövalye silahlarını taşıyacak kadar” olana dek, biniciliğe alışması için ona bir tay verilir. En çok arzuladığı ayrıcalığı kazanmak için uygun eğitime sahip, fakat henüz buna yasaklıydı. Sadece kemer kuşanmış adamların taşıyabileceği, kabzası haç şeklinde ve onun başındaki topuzun kutsal bir emaneti içerdiği uzun kılıca dokunamazdı.

Silahtar, tahta silahlarla oynanan kılıç oyunlarının ustası ya da mızrak kullanmada ehil olabilirdi. Tam silahlı olarak koşan bir atın üzerinde sıçrayabilir ya da üzerindeki zırhın ağırlığına rağmen, hendekler üzerinden atlayabilirdi. Yine de, savaşa giden efendisine eşlik ederken dahi, bu tür silahlar taşıma iznine sahip değildi. Baş çıplak ve silahsız olarak efendisi şövalyenin göğüs göğse savaşmasını izler, yaralanırsa onun savaş alanından çıkmasına yardım etmek, gerekirse yeni bir süvari atı götürmek için, hazır beklerdi. Bu gençler, genellikle geride bırakılmayı reddeder ve boş elleriyle savaş alanına dalarlardı – geriye yaralı, heyecanlı, muzaffer ve ellerinde zapt ettikleri bir kılıçla dönerlerdi.

Gençlik ve güçlü kaslar, gözlerinin önünde parlak bir perde idi. Bu, şövalye adaylığından, teşrifatçılıktan ve bütün asaletlerden önceydi. Büyük bir ismin, eylemlerle kazanılması gerekiyordu ve elde edilen isim de, güçlü bir malikâne, cesaret ve sakınganlıkla korunabilirdi.

Silahtarlar ve genç hanımlar, olaylara ilişkin haber almak için büyükleriyle konuşmayı çok severlerdi.

- *Moors'a karşı kim gitmiş?*
- *Hangi topraklar kazanılmış?*
- *Hangi centilmen atından düşmüş?*

Genç hanımların anneleri, şato sahibeleri, karanlık duvarlar arasında zarif bir dünyayı çekip çevirirlerdi. Temizlikle meşgul olan hizmetçileri organize ederler ve gergef tezgâhlarının ağır işlemlerini izlerlerdi. Kâhyadan şarap stokunun durumunu, değirmenden getirilen beyaz unun miktârını öğrenirlerdi. Erkekler savaş çağrısıyla yola çıkacakları zaman, kadınların gülümsemesi ve onlara iyi talih dilemesi gerekirdi. Bundan sonra, efendisiz kalan şatonun işlerinde dönerlerdi.

Feodal dönemin bu yürekli kadınları da, en az hizmetlerindeki serfler kadar, dış dünyadan soyutlanmış, hapsedilmişlerdi.

Dokudukları resimli örtüler, onların hikâyelerini açıkça tasvir etmektedir. Bu resimlerde avlanan adamlar, ziyafetler ve kuşatmalar görülür. Şömine tablalarındaki resimler, kutular da saklanan az sayıda el yazması, çoktan ölmüş azizler ve savaşçılar hakkında aynı hikâyeyi anlatmaktadır. Neşeli, Endülüs tarzı, sevgi içeren şarkılar söyleyen ozan gibileri aslında çok az idi. Zamanın en sevilen parçası, ezgilerinde fildişi boynuzlar, atların kişnemeleri ve silahlı kalabalıkların vuruşmaları olan, "Roland'ın şarkısı" idi.

Bu Normandiyalı – ya da Fransa, Burgonya, Saksonyalı – gençlerin önünde iki kariyer seçeneği vardı; şövalyelik ya da kilise. Bir tâcirin kapıları onlara boşuna açılırdı.

Malikânedede doğmuş bir çocuk, ona hesap yapmanın faydalarını ve alışveriş sanatını öğretmeye çalışan bir tâcir tarafından büyütülmüştü. Gencin gözü ise sadece atların geçişindeydi. *Burjuva*, zamanı geldiğinde, genci yetiştirdiği meslekte denemek istedi ve üzerinde bol miktarda gümüşle pazara, mal almağa gönderdi. Delikanlı, pazardan bütün gümüşünü yanında getirdiği bir çift av köpeğine vermiş olarak geri döndü.

“Seni dolandırmışlar!” dedi tâcir “ve ben de gümüşümden oldum!”

“Hiç de değil,” diye yanıtladı genç onu, “Çünkü bu köpekler, yabandomuzları ya da kurtların izini sürme konusunda eğitilmiş!”

Onun gibi biri için izlenecek tek yol vardı; bir zaman, sunağın önünde, kolları haç üzerindeymişçesine açık halde secde ettikten sonra, ilk kez eline kılıç almak ve bir erkek olarak savaşçıların arasında katılmak üzere dışarı çıktı. Şafak vakti sunaktaki nöbeti sona erdiğinde, arkadaşları gelerek onun şövalye oluşunu kutladılar. Yıkamp beyaz kıyafetler giydi. Günah çıkarttıktan ve kutsandıktan sonra, kendisini görmek üzere diğer şövalyelerle birlikte beklemekte olan senyörün huzuruna götürüldü. Kadınlar arkasından gelip, ona silahlar verdiler: Ancak silahtar olduktan sonra giyebileceği, zincirlerle örülmüş, ağır, demir bir zırh, bir başlık, eldiven, bacakları için zırh. Senyör ona, Kilise’ye ve şövalyelik hukukuna bağlanmaya hazır olup olmadığını sordu. Ardından genç diz çöktü ve and içti. Senyör, elindeki kılıcın yassı tarafını onun boynuna bastırdı ve senyörün şunu söylediği duyuldu:

“Tanrı’nın adıyla, seni şövalye ilân ediyorum.”

Senyör onu ayağa kaldırdı ve “Gururlu ol!” dedi. Efendisi ona şövalyelik kuşağı ile bir kemer kuşattı ve yeni kılıcını kınına koydu. Diğerleri, topuklarına altın mahmuzlar taktılar ve ona, bundan sonra taşıyacağı kalkan ile konik, çelikten yapılmış, burun kısmı ayrı bir miğfer sundular.

Bu şekilde donanmış olarak süvari atının yanına götürüldü ve on ayak boyundaki mızrağı da eline verildi. Mızrak elinde olduğu halde atını birkaç tur koşturdu ve ziyafetten önceki tören kısmını son buldu.

Yeni şövalye, şimdi turnuvalarda da yer alabilirdi. Bu turnuvalar, sonraki asırların şenlikleri gibi değildi ve aslında sadece – şimdi Fransızlar denilen – Franklar, Provenceliler ve Normanlar bunları düzenlerdi.

Turnuvalarda, acemi şövalyeler sert sınavlara tabi tutulur, onların cesaretleri denenirdi. Dövüşçüler iki tarafa ayrılır ve açık arazide birbirleriyle mücadele ederlerdi. Silahları, tahta ya da köreltilmiş demirden olurdu, yine de bu, onların sakatlanmalarının ya da yaralanmalarının önüne geçemezdi. Bilenmiş çelikten silahlar taşıdıklarında, bazıları ölürdü. Mücadeleyi izleyenler, çitin ardında yer alırlardı. Çitin diğer tarafındaki turnuva ise, gerçek bir savaştı.

IV ŞÖVALYELİK

Savaşta şövalyeler, ordunun kalbini, sarsıcı kısmı teşkil ederdi. Onlara eşlik eden silahlı adamlar, askerler, Tatar yayı ya da uzun yay taşıyabilirlerdi, fakat şövalyeler değil. Yardımcıları, şövalyenin barınma sağladığı ya da para verdiği, bunun karşısında askerî hizmet gören bağılıları idi. Genellikle, takip ettikleri genç efendilerden daha deneyimli olan bu nitelikli savaşçılar, karşılaşmanın asıl ağırlığını üzerlerine alırlardı.

Ordunun geri kalanı ise, köylülerden ya da efendisiz adamlardan sağlanırdı. Bu zorla toplanan askerler, uzun yay,⁶ cirit ve kargı ile donatılırdı. Piyade sınıfını onlar teşkil ederdi ve görevleri, düşman süvarilerini taciz etmek, kendi zırhlı atlılarını izlemektir.

Nitelikli zanaatkârlar, ordunun mühendisler kısmında hizmet verirdi. Gerekli hallerde kuşatma aletlerini monte ederlerdi – demir oklar atan büyük sehpalı yaylar, mancınık ve arka arkaya ağır taşlar atan daha büyük mancınıklar. Askerlerin onlara verdikleri isimle bu “cinler,” ahşap direklerden, saldırıda itici güç olacak büyük silahlar kurarlardı.

Bazen de mühendisler, içlerindeki adamları korumak üzere, üstü kaplanmış ahşap bir iskelete halatlarla bağlı olan, “domuz” ya da koçbaşı yaparlardı. O dönemde, Batı Avrupa’da duvarlar, ahşap ve çamurla, biraz da taş kullanılarak yapıldığı için, kuşat-

---

6 İngiliz okçuların beş ayak boyundaki uzun yayları, iki yüzyıl sonrasına dek etkin bir silah olamadı. Sir Walter Scott ve diğer pek çok yazar, Aslan Yürekli Richard’dan söz ederken onu yanlış zamana yerleştirirler. Hataları erken kronikçilerin sadece “düz” yay anlamında olmak üzere, “uzun” yay tabirini kullanmalarından kaynaklanır. On birinci yüzyıl İngiliz okçuları, Müslümanlarınkı kadar etkin olmayan, üç ayak boyunda yaylar ve az sayıda da Tatar yayı kullanırlardı.

macılar, tekerlekler üzerinde ilerletilen, böylece şehir ya da şato surlarına yaklaştırılarak üzerindeki adamların surlara çıkmasına olanak veren ahşap kulelerden yapmaya, nadiren ihtiyaç duyarlardı. Çok daha nadir olarak da, duvarın altından tünel kazılırdı.

Makineleri şövalyeler belirler ve kuşatma işini onlar yönetirdi. Duvarda bir oyuk açılır açılmaz, yaya olarak saldırıya geçilirdi.

Adamların fiziksel bakımdan daha az güçlü olduğu ve daha karmaşık çelik zırhlar giydikleri sonraki asırlarda, atından düşen bir şövalyeye yapılabilecek pratik bir yardım yoktu. Atlar da korunmak üzere zırhlı oldukları için, şövalye ve bineği savaş alanında, ikisinden biri devrildiğinde işlemez hale gelen, küçük bir tank gibiydi. O zamanlarda, küçük çelik plakalara intibak ettirilen silahlar da değişmişti – devasa mızraklar, şahmerdanlar ortaya çıkmıştı.

Ama sözünü ettiğimiz on birinci asırda, şövalyeliğin şafağında, savaş alanında taşımak zorunda olduğu demir zırhların içinde hareket edebilmek için, adamların büyük bir fiziksel güce ihtiyacı vardı. Zırhın örüldüğü esnek demir halkalar, onlara hareket serbestisi veriyordu. Uzun kılıçlar kullanıyorlardı. Ellerinde üç ayak boyunda, neredeyse kabzasına kadar yayvan, tam bir dehşet nesnesi olan, demir bıçaklar vardı. Bıçağın ağırlığını dengelemek için, demirden, top şeklinde bir topuzu olurdu. Bugün, çok az adam, böyle bir kılıcı iki elini de kullanmadan havaya kaldırabilir. Demir adamlar ise bu silahları, adeta bir değnekmiş gibi, havada savurabiliyorlardı. Tek bir vuruş, hasmın bacağına ya da kolunu vücudundan ayırabilir, ya da onu ortadan ikiye bölebilirdi. Saldırıdaki atın gücü de darbeye eklendiğinde, etki korunçtu. Atından inmiş bir şövalye de, elinde kılıcı olduğu sürece, daha az tehlikeli değildi.

Şövalyeler, ordunun subayları ve vurucu gücü idiler. O zamanlar tek bir amaç için taktikler üretilirdi: Zırhlı süvarileri etkin şekilde savaşa dâhil etmek. Ne oklar, ne de benzer aletler, onları durduramazdı. Genellikle şövalyeler ve atlı kuvvetler

merkezde yer alırken, okçular ve cirit atanlar kanatlarda saf tutardı. Bazen kesif dizilirlerdi, bazen de ikili ya da üçlü sıralar halinde.

Tek etkin mücadele yolu, hasım şövalyelere⁷ aynı şekilde hücum etmektir. Manevra bu noktada devreye girer ve savaşın kazananı, genellikle kalabalık grupların çarpışmaya girmedeki maharetiyle belirlenirdi. Eğer bu olmaz ve taraflardan biri, diğerini ilk etapta dağıtamazsa, işte o zaman teke tek mücadelelerin yaşandığı meydan savaşı başlardı. Nihayet her şey kişilere bağlı olurdu. Eşsiz bir dövüşçü, kısa sürede kendisinden güçsüz yirmi adamı saf dışı bırakabilirdi. Tek bir kılıç ustası, elli sıradan kılıç kullanan adam karşısında, bir köprüyü tutabilirdi. Doğal olarak, tek bir kılıç darbesiyle hayatlarına mal olabilecek tanınmış bir savaşçı üzerilerine yürüdüğünde, düşman geri çekilirdi. Diğer yandan, böyle bir liderin ölmesi, onu izleyen ve belki de onunla aynı güçte olan takipçilerinin cesaretini kırardı.

Bu şampiyon demir adamlar, tıpkı Spartalılar'da olduğu gibi, neredeyse doğumlarından itibaren savaşmak üzere eğitilirdi. Savaş alanları onların çalışma yeri idi ve yine savaş için özel olarak eğitilmiş, tıpkı bir kadın gibi bakımı yapılan atları da, onların yoldaşlarıydı. Böyle savaş atları, cesaretleri, büyüklükleri ve kuvvetlerine göre seçilirdi. Mümkün olduğu sürece, savaş alanı dışında bu atlara binilmezdi. Bu atların sahipleri, savaşa gidiş ya da av sırasında, daha az nitelikli binek atlarını kullanırlardı.

Meydan savaşlarında, sahiplerine yardım etmek için dişleri ve toynaklarıyla mücadeleye katılan muhteşem atların hikâyeleri bize kadar ulaşmıştır.

Bu atların sahipleri olan demir adamlar da, nezaketle eğitilirdi. Bir şövalye, Tanrı'ya ve sevdiği kadına karşı hiçbir şeyden kaçınmamalıydı. Savaş alanından şapele gider, kanlı ellerini yıkar ve dua ederdi. Hayatı, hem düşmanları ile ve hem de kendi iç dünyası ile mücadele ettiği bir savaş alanıydı. Teveccühten asla

7 "Şövalye" ("*chivalary*") kelimesi, *cheval* (at) kelimesinden türetilmiş değildir. Devrin kronikçileri kelimeyi, atlı savaşçıların – süvarilerin (*cavalary* – *chevalerie*) eşlik ettiği silahlı atlı adam anlamında kullanmışlardır.

ödün vermeyen efsanevî Galahad, bütün hayatını Kutsal Kâse'yi arayarak geçirmişti. Tanrı ile barış içinde olan adam mutludur. Roland, ölürken, zırh eldivenlerini göğe doğru uzatıp şöyle demişti: “Tanrımı, suçlu olduğumu itiraf ediyorum. Senin gücünden, doğduğum andan ölümün bana gelmekte olduğu bugüne kadarki günahlarımın affedilmesini diliyorum.” Onlara centilmen denmesi, alay ifadesi değildi; çünkü konuşmalarında ılımlı ve eylemlerinde nazik olmalarını gerektiren bir güce sahiplerdi. Onların üstünde hukukî bir kontrol mekanizması yoktu, yargı da yürütme de onların işiydi. Onlar için, kendi andları kadar bağlayıcı bir şey yoktu.

İdeal şövalyeler, gücünü başkalarının yararına kullanan ve sözünü tutan, korkusuz adamlardı.

Adamlarının savaş alanında onları ayırt edilebilmeleri için, silahlı kalabalıkların önderlerinin miğferlerinde ya da sorguçlarında altın olabilir. Ayrıca, savaş narası diye bilinen bir haykırışları vardı. Bu, adamlarının liderin yerini bilmesini ve liderin de onları istediği yerde toplayıp, istediği yere sevk edebilmesini sağlardı.

Büyük liderler, krallar ya da baronlar, aslan, kuzgun ya da ejderha tasvirli, farklı sancaklara sahipti. Bu armalar genellikle, asılı oldukları direklerden yatay olarak aşağı sallanan, büyük bayraklara da işlenirdi. Sancak muhafızının, cesareti kanıtlanmış bir adam olması gerekirdi. Genellikle seçme şövalyeler, liderin ardında, sancak muhafızının etrafında olur ve onu korurlardı. Bu sancaklar, günümüzün herhangi bir alay sancağından çok daha fazla ihtimam ve saygı görürdü. Sıradan insanlar, bunlara karşı korkuyla karışık bir saygı duyarlardı.

Savaş sırasında sancağın düşmesi, sadece kötü talih işareti değildi; ayrıca onun önünde savaştan liderin yakalandığını ya da öldürüldüğünü gösterirdi. Liderin kaybedilmesi, savaşın da kaybedilmesi demektir. Aynı şekilde, sancağın düşman kuvvetleri içinde ilerlemesi de, savaşı kazanmaya dalalet ederdi. Sıradan askerlerin bir gözü daima sancakta olurdu. Ayrıca komutanlarının işaretini, boru sesini duymak için de kulak kabartırlardı.

Kral ya da baronun ardından, rütbe bakımından, saray muhafızı gelirdi. Görevinin alâmeti olarak, bir değnek taşırdı. Askerler arasında adalet ve disiplini sağlamakta görevliydi ve asil kandan olmayan her hangi bir adamı ya da asil bir adamı cezalandırmak için, onun atını öldürmeye yetkiliydi.

Saray muhafızını, teşrifatçı izlerdi. Teşrifatçı, emir subayının görevlerini yerine getirirdi ve vurucu birimin başıydı. Teftiş, ücretlerin ödenmesi ve ganimetin dağıtılması işleri, ayrıca karargâh yerlerinin belirlenmesi ve iş programı onun sorumluluğundaydı. Savaş alanında sancağı saray muhafızı taşımıyorsa, bu işi teşrifatçı yapardı ve hücum sırasında, her zaman şövalyelerin önünde olurdu.

Şatonun, arazilerin ve yiyeceğin denetleyicisi olan kethüda, malzeme temininden sorumluydu.

Batı Avrupa'da bilinen tek ordu tipi olan, bir kral ya da baronun ordusu böyleydi. Beş yüz, beş bin, nadiren çok daha fazla kişiden müteşekkil olabilirdi. Baronlar nadiren ittifaklar kurduklarında, adamları ayrı üniteler halinde savaşırlardı. Bu kitleler, dünün barbar kabileleri idiler ve hepsi, kendi şeflerine sadakatle bağlıydı.

Evdeki hayat da ordudan farklı değildi. Serf, karşılığında kendisini koruyan lordun topraklarında çalışırdı; lorda da bu topraklar, büyük bir baron tarafından verilirdi. Lord, barona, kendi canı pahasına onu koruyacağına, ona sadık kalacağına, adil ve dürüst olacağına dair *bağlılık yemini* ederdi. Bundan sonra, kendisini askerî hizmete çağırma hakkına sahip bulunan baronun vasalı olurdu. Lord ya da şövalye, böyle bir çağrı durumunda, silahlı olarak ve emrinde muayyen sayıda kuvvetle (çok sayıda silahlı adam, çok sayıda okçu ve atlarla), kendisine söylenen yere gitmek durumundaydı.

Baronlar ise kendilerinden daha üst bir hükümdara, bir kral, dük ya da prence bağlı idiler. Tıpkı lordlar gibi, onlar da bağlı buldukları kişi tarafından çağrıldıklarında, bağlıları (vasalları) ve askerî kuvvetleri ile belirtilen yere gitmek durumundaydılar. Yine de, baronların her zaman bu çağrıya uydukları söylenemez.

Kuşatılması zor, tahkimli bir kalede yaşayan bir baron, dilediği şekilde hareket edebilirdi.

Kendisi de aynı zamanda bir baron olan kral, uygulamada, kendi tasarrufundaki kale dışındakileri, etkin olarak kontrolü altında tutamazdı.

Feodal sistemin, insanların kendilerini yağmalanmaktan ya da öldürülmekten korumasını sağlayan şeması kabaca böyleydi. Fransa kralı, Paris'ten atla sadece iki günlük mesafeye hükmederdi. Onun ötesinde, kuzeyde, kendi genç efendisi tarafından idare edilen Flandre yer alırdı. Deniz boyunca, dük idaresindeki Normandiya ve Britanya bulunurdu. Fransa'nın merkezi Aquitaine Dükü'nün hâkimiyetindeydi, güneyi ise başlarında Toulouse Kontu'nun bulunduğu Provençaliler arasında paylaşılmıştı. Burgonya'da ise Töton şövalyeleri bulunuyordu.

İngiltere kısa süre önce Guillaume tarafından tamamen fethedilmiş, ama buradaki Norman baronlar Fatih Guillaume'ın oğlu Guillaume Rufus idaresinde, kendi düzensizlikleri içinde bırakılmışlardı. Kuzey Denizi boyunca Danimarkalılar ve Norveçliler dolaşırdı. Sadece Orta Avrupa'da, Germen halkların yayıldığı Lorraine'den Bohemya'ya kadar olan sahada, hâkimiyeti elinde tutan bir İmparator vardı.

Roma, dünyaya iki hükümet ideali miras bırakmıştı – topraklara hükmeden bir imparator ve insanların vicdanlarına hükmeden bir Papa. Germen İmparatoru sadece zamanının en üstün kişisi değildi, o ayrıca, Sezarların tahtının ve evrensel hâkimiyetin de varisi idi. Danimarkalıların yağmacılığının önünü aldı ve hâkimiyeti altındaki toprakların doğu sınırlarında, Prusya ormanları ile Litvanya bataklıklarının yarı paganlarına karşı bir set oluşturdu. Ayrıca, kılıç gücüyle Roma'ya da ulaştı.

İtalya topraklarında her nevi halk meskûndü. Bunlardan en güçlüleri, güneydeki Lombardlar ve kuzeydeki Normanlar idi. Buradaki Normanlar, aslında yağma ve çapul için gelmiş maceracılar ve bu güneşli tepelere yerleşmişlerdi. Kısa süre önce Sicilya'daki Araplara galip gelmişlerdi ve fethedecek yeni yerler arıyorlardı.

Kısacası Orta ve Batı Avrupa, barbar kabilelerin soyundan gelen halkların yerleştiği, büyük baronların demir yumrukları altında idare edilen bir dama tahtası haline gelmişti. Bunlar zamanla, Roma Sezarlarının halefi olacak bir imparator aramaya başladılar. Bunu yaparken, ister istemez, sadece Tanrı'nın Kilisesi'nin yetkisini tanıdılar.

Hukuk ve nizam yoktu. Lordları cömert olan adamlar için işler iyi giderken, cimri lordlara bağlı olanlar için durum kötüydü. Elbette hukuk vardı – sıradan bir adamı öldürmenin, birini kör etmek ya da elini kesmenin cezası büyüktü. Ama hukuku kim uygulayacaktı?

Efendileri sadece kendi denklemleri yargılayabilirdi ve bu kişiler, yargılanmak yerine zorlu sınama isteyebilirdi. Bu durumda suçlanan, suçlayanın karşısına kırmızı giyerek çıkardı. Her ikisi de, tanıkların önünde, aynı silahları kuşanırlardı. Kazanan haklı kabul edilirdi; kaybeden ise – eğer mücadele sırasında ölmediyse – asılır ya da soyularak kırbaçlanırdı.

Suçlanan, kendisini bir dövüşçü kullanarak savunma hakkı iddia edebilirdi. Böylece, onun yerine bir başkası, zorlu sınamada mücadele ederdi. Ancak, dövüşçüsünün karşılaşmayı kaybetmesi durumunda, ceza suçlananın kendisine uygulanırdı.

Suçlananın ellerine sıcak demir verilmesi ya da kor üzerinde yürütülmesi gibi ateşle veya bağlanmış halde derin bir suya atılması gibi suyla sınanmalarını yanı sıra, dövüş karşılaşmalarında da amaç, kişi hakkında Tanrı'nın iradesinin belirlenmesiydi.

Günahlarından arınmak için kefarete öderlerdi – oruç tutar ya da kendilerini kamçılar yahut hacca giderlerdi. Hac ziyaretleri yakın bir mabede ya da Roma'ya yapılabilmekle birlikte, asıl büyük hac ziyaretgâhı Kudüs idi. Bu yolculuk, genellikle iki ilâ üç yıl sürerdi. Hacı adayları grubu, deniz yolculuğu yapar ve Müslüman topraklarına girerdi. Bu sırada tacizlere uğrarlar ve eğer beraberlerinde palmye dalları, belki de Kutsal Şehir'den değerli bir hatıra ile evlerine sağ salim dönebilirlerse sevinçle karşılanır, kutsanmış kişi addedilirlerdi.

Demir adamlar, Tanrı'nın kendilerini bağışlaması için, kefareti ihtiyacı duyarlardı. Sıklıkla kılıçlarını bırakıp hacca giderler ya da manastırlara çekilirlerdi.

V CÜBBELİLER

Bir savaşçının erkek kardeşi, Kilise'nin hizmetkârı oldu. Onu manastırın bitişiğindeki kapıya muhtemelen babası götürmüştü:

Ruhumun kurtuluşu için, oğlumu, her şeye gücü yeten Tanrı'ya ve Tanrı'nın annesi Meryem'e sunuyorum. Onun adına söz veriyorum ki; Aziz Benedict'in kurallarına göre, bu manastırda, manastır hayatına uyacak ve bugünden başlayarak, hizmetten kaçmayacak. Ayrıca söz veriyorum ki, benim rızamla, ben ya da bir başkası tarafından, bu yoldan ayrılmaya çalışılmayacak.

Keşiş, üzerinde Cübbesi ve beline bir ip kuşanmış halde, günlerini zenginlikten ve kargaşadan vazgeçmiş olanlarla birlikte geçirdi. Eski günlük kıyafetleri, hizmette kusur edip manastırdan kovulmadığı takdirde, bir daha giyilmemek üzere bir yana koyuldu. Huzurda teselli buldu.

Duvarlar arasında, yirmi köyün efendisi bir lordun, yaşlı bir keşişten daha az yetki sahibi olduğu kalabalığın bir parçası, bir rençper oldu. Bahçelerde çalıştı ya da yazılı parşömenlerin üzerindeki tezhiplere baktı. Cübbesiyle uyudu, sabahın ilk saatlerindeki dua korosuna katılmak için erkenden kalktı. Dışarıdan nadiren, baş keşişin elinden aldığı bir mektup ya da hatıra geldi. Karanlık manastırın sessizliğine gömülerek, gitgide daha büyük bir tecrit hayatına sürüklendi.

Eğer şans eseri – manastır artık ona barınak sağlayamayacak kadar güçten düşerse ya da uzak bir manastıra mektup götürmek için güvenilecek kadar uzun süre hizmette bulunduyorsa – duvarların ötesine gönderilirse, manastırdaki kardeşleri onun kötülüklerinden korunması için dua ederlerdi. Gerçekten, silahsız bir yolcu tehlikeye açıktı. Köpek sürüleri onu endişelen-

dirirdi, efendisiz adamlar takımı, onu durdurup üzerinde gümüş arardı. Sadece yükseklerdeki manastırlarda ya da ovalardaki çiftçilerin kulübelerinde geceyi geçirecek bir yatak bulabilirdi. Eğer yanında yiyecek taşımazsa, karnını doyurmak için dinlenmesi gerekirdi.

Herhangi harita türü bilinmiyordu. Vadinin sonundaki kavşaktan sonra, yolcu, bilmediği bir yere gidiyordu. Hanlar, şarap dükkânlarından başka bir şey değildi ve sadece gözü pek tâcirler ile güçlü baronlar ya da azimli hacılar, Paris'ten Roma'ya iki ay süren yolu göze alabilirdi. Batı Avrupa'dan çıkıp, deniz ya da kara yoluyla Bizans'a (Konstantinopol'e) yahut Kudüs'e gitmek, fevkalâde bir girişimdi. Bu tür seyahatlere ilişkin çok az kayıt bize kadar ulaşmıştır. Örneğin Polo kardeşler, beraberlerinde genç Marco ile Kıtay'a önemli bir seyahat gerçekleştirmişlerdi.

Manastırların kapıları kapalıydı:

Kapıyı çalan herkes, mevkii önem arz etmeksizin, Tanrı adına selamlanmalı ve ziyareti için ona teşekkür edilmeliydi.

Duvarlar arasında insanlar tek bir düzlemde yaşadılar ve hayatlarının düzeni değişmezdi:

Eğer bir kardeş, üstü tarafından, yapılması zor ya da olanaksız bir işle görevlendirilirse, itaat etmek için elinden geleni yapmalı. Eğer bu işin insan gücünün üzerinde olduğunu düşünürse, yetki sahibi bir kişiye, bunun neden yapılamayacağını açıklamalı. Ama eğer mütevazı açıklamadan sonra, üstü yine de ısrar ediyorsa, emri yerine getirmek için canla başla uğraşmalı ve her şeyi mümkün kılan Tanrı'ya güvenmeli.

Manastır hayatının şarap içme gibi kuralları ilgi çekici idi:

“Herkes Tanrı'dan kendi hediyesini alır, biri bir biçimde, diğeri farklı biçimde.” Bu yüzden, başkalarının ne yeyip içeceği ne karar veremeyiz. Bununla birlikte, günde yarım ölçek şarabın herkes için uygun olduğuna inanırız; elbette hasta birinin farklı ihtiyaçlarını da hesaba katarız. Eğer Tanrı, birilerine, bir şeylerden mahrum kalmaya tahammül gösterme gücünü verdiyse, onların bu hediye, ödülünü alacaklarını bilerek, faydalanma-

larına izin verilmelidir. Ve iklim, işin doğası ya da yazın sıcaklığı bu ölçüyü arttırmayı makul kılabilir; her zaman düşkünlük ve sarhoşluğa karşı olmakla birlikte, amir, söz konusu miktarı kendi sağduyusuyla artırabilir. Bazılarına göre, aslında keşişler hiç şarap içmemelidir. Günümüzde keşişleri buna razı olmaya zorlamayabiliriz; ama “*şarap en bilgeleri dahi sapkınlığa sürükleyebileceği*” için, hepsi de içkinin çok az tüketilmesi gerektiğini kabul ederler. Şarap kıt olduğu ya da bulunmadığı zaman, buradakiler şikâyet etmeyip Tanrıya duacı olmalıdır.

Tuhaftır ki; on birinci asrın bu adamları yakınmazlardı. Hayat gerçekten eziyet verici olabilirdi, yine de bize ulaşan kayıtlardan, onların inançlarıyla avundukları açıkça görülmektedir. Eski parşömenlerdeki satırların arasında, gözyaşlarından çok sevincin izlerini bulmaktayız. Gençlerdi. Çok çalışıp, erken yaşta hayata veda ederlerdi. Öğrenmeye açlardı. Bazı parşömen sayfaları, yıllar yılı onları çeviren parmaklardan aşınmıştır.

Yazmaların tezhipleri, rengârenk, kaba yamalar gibiydi: Kırmızı, altın sarısı, soluk mavi – meşhur olayların sert figürleri. Her manastır bir kütüphane oluştururdu. İnsanlar bilgiye susamıştı. Bilgi kaynaklarının ne kadar acınası yetersizlikte olduğunu bugün anlamak için, muazzam bir hayal gücü gerekmektedir.

Belagat kuralları ve mantik hükümleri üzerine Latince metinler. Burada, Aristo'nun Grekçe metinlerini, muhtemelen kimse kavrayamazdı. Kilise babalarının yazmaları ve azizlerin hayatlarına ilişkin yazın. Henüz, Arap kültürünün mayası, araştırmacıların düşünüşünü hızlandırmamıştı. Padovalı Marsilius'un insan davranışları üzerine şerhini ya da bir gezginin, Dande'nin, aşağıdaki satırları yazmasına daha bir buçuk asır vardı: “Teselli ve barışın işaretlerinin görünmeye başladığı makûl bir zamandayız. Yeni bir gün doğuyor ve uzun sürmüş belaların gölgelerini kovarken, doğuya şafağı gösteriyor.”

Bilimlerin, gizem olarak kaldığı bir zamandı. Sadece yüze kadar olan Latin rakamlarıyla, bir adam, nasıl hesap yapabiliirdi? Bir milyon anlamında kullanılan işaret, bir Mısır hiyeroglifi-

nin uyarlaması idi: Hayretle yukarılara bakan bir adam figürü... Astroloji, sokak şarlatanları ya da sahte papazların kazanç sağlamak için kullandığı bir yoldu.

Bunun, muhakkak insanın içine giren kötü ruhların işi olduğuna inanılırken, bir hastalık üzerinde nasıl çalışılabilirdi? Elbette Hipokrat'ın takipçileri ve Galen'i bilen birkaç kişi vardı, yine de ilaç, sadece kara büyü için kullanılan şifalı otlardan sağlanmaktaydı.

Dış dünyadaki kiliselerde hizmet veren papazlar, aynı zamanda bilginin de öğrencileri ve dağıtıcıları idiler. Hastaları tedavi etmek, mektup yazmak ve okumak, nasihat vermek gibi işler için çağrılırlardı. Kralların çekişmelerini dinler, sorunu olan insanların itiraflarına kulak verirlerdi. Gezinler sık sık kiliselerin hastane ve misafirhanelerine uğradıklarından, Cübbeli papazlar dış dünyaya ilişkin daha çok bilgi öğrenirler ve bunları da yazıya dökerlerdi. Bu bilgi gücü, yalnızca onların tekelindeydi.

Kilise, farklı krallıklarda ve ülkelerde olup bitenlerle ilgiliydi. Kilisenin hizmetkârları, Kuzey ülkelerinin sınırlarını tutuyorlardı; onun piskoposları neredeyse bir prens gibi, farklı hâkimiyet sahalarını dolaşıyorlar; müjdecileri denizler aşıyorlardı. Onun kapıları ardında, evrensel bir dil, Latince konuşuluyordu.

Kilise, Avrupa'daki tek büyük ve merkezileşmiş güç idi. Ruhanî evrensel liderlik, Kilise'nin elindeydi; çünkü onun hizmetkârları, İsa'nın havarilerinin tezahürü idi.

On birinci yüzyılda, Kilise muazzam zenginlikler elde etti. Böylece Kilise, politikanın satranç tahtasında bir hisse, dünyevî bir güç de kazandı. Piskoposlar genellikle küçük ordulara sahip oldular. Pek çok manastır, baronların şatoları kadar tahkimli hale geldi. Kimi baş keşişler, köleler dahi edindiler.

Kilisenin başında tek bir adam vardı: Papa. Kendisine Tanrı'nın hizmetkârlarının hizmetkârı diyen bu adamın omuzlarında, ağır bir sorumluluk ve sonsuz meseleler yüklüydü. Kilise, tarihi boyunca hiçbir zaman, sırtında, on birinci asırda olduğu kadar ağır sorumluluklar taşıyan bir lidere sahip olmamıştır.

VI HİZMETKÂRLARIN HİZMETKÂRI

Müteakip olayları anlamak için, Papa'nın ne olduğunu hatırlamak gerekmektedir: Tanrı'nın hizmetkârlarının hizmetkârı. O, daima makamında bulunan bir hâkim ve bütün sorunları çözüme kavuşturması gereken bir danışman idi. Taç, onun başındaydı. Bir insan olarak o, yardımda bulunamazdı. Örneğin, kendi namına kılıç kaldıramazdı. Aslında o, savaş karşıtı mücadelenin lideriydi.

Bundan üç nesil kadar önce, Kilise, 'Tanrı'nın Barışı' denilen bir uygulamayı gerçekleştirmeye girişmişti. Bu, papazların, keşişlerin ve rahibelerin temiz olduklarını ve onlara zarar verilmeyeceğini öngörüyordu. Ardından çobanlar, çocuklar, tâcirler ve gezginler güvenli listeye dâhil edildi. Başta, kimsenin silâhlı olarak giremeyeceği melceler belirlendi: Anayollardaki büyük haçlar, çan kulelerinin etrafındaki otuz ila atmış adım mesafedeki topraklar. Sonra, Pazar günleri, bütün kiliseler ve onlara giden herkes temiz kabul edildi. Ancak Tanrı'nın Barışı girişimi akim kaldı.

Bir süre sonra yeni bir girişimde bulunuldu. Bu, 'Tanrı'nın Mütarekesi' adını aldı. Teşebbüse ilişkin en erken kayıta şunu buluyoruz:

Bütün Hıristiyanlar, dostlar ve düşmanlar, komşular ve yabancılar, Çarşamba akşamından Pazartesi sabahına dek birbiriyle gerçek bir barış içinde olmalıdır; böylece bu dört gün beş gece boyunca herkes huzur bulabilir ve bu huzura güvenerek, düşmanlarından emin olarak, işlerini sürdürebilirler.

Tanrı'nın mütarekesine uyanların günahları affedilecektir. Mütarekeye uyacağına söz veren ve kasten onu bozanlar ise, aforoz edileceklerdir.

Daha sonra, Mütareke metni şu şekilde devam ediyor:

Bu dört gün ve beş gece boyunca, hiç bir erkek ya da kadın, bir diğerine saldırmamalı, onu yaralamamalı ya da öldürmemelidir; bir kale, bir kasaba, bir mesken ya da zanaat yerine saldırmamalı, buralara zarar vermemeli ya da buraları ele geçirmemelidir.

Eğer biri bu barışı bozar ve bu emirlerimize uymaz ise, kefaret olarak, otuz yıllığına sürgün edilir ya da tazmin eder. Aksi takdirde aforoz edilir ve Hıristiyanlıktan tamamen çıkartılır.

Buna ek olarak, araziler, hayvanlar ve sahip olunabilecek her şey konusunda barış içinde olmalısınız. Eğer mütareke günleri boyunca, biri bir diğerinden bir hayvan, para ya da giysi alırsa, tazminat vermediği takdirde, aforoz edilir.

Eğer herhangi biri, mütareke gününde huzuru bozmakla suçlanır ve buna itiraz ederse, sıcak demirle sınava tabi tutulur.

Bazı yerlerde mütareke uygulandı, diğerlerindeyse her şey eskiden olduğu gibi devam etti. Kararları uygulamak için komisyonlar kuruldu ve orada burada *pacata* denilen barış milisleri teşkil edildi. Neredeyse kuruluşuyla birlikte, *pacata*, kendisini feodal silahlı adamlarla savaşırken buldu.

Papa'nın liderliğine karşın, Tanrı'nın Mütarekesi başarısızlığa uğruyordu.

Bunlara ek olarak, apostolik efendi, iç çekişmelerle de mücadele etmek durumundaydı. Papalığın tarihindeki en alt seviyeye düşmesi, bundan çok uzun zaman önce değildi. İnsanlar onun, "Yeremya'nın peştamalı kadar kirli" olduğunu söylemişlerdi.

Bu kirlenme Roma'dan bulaşmıştı. Gecenin sisinin kefen gibi örttüğü; sarı mermer saraylarının gölgesindeki ara sokakları, dilencilerin doldurduğu Roma... Bütün halkların buluşma noktası; hac yolculuklarının sonu; çalkandılı, kanunsuz ve aç gözlü Roma... Haydutlar Forum'un boş mahzenlerine dadandılar, asillerin kan davaları tepeden tepeye genişledi ve Lateran'ı – Papaların ikâmetgâhını – silahlı papazlar korudu. Bir zamanların kibirli şehri, içindeki kiliseyi de kirleten bir yara haline aldı.

Manastır avlularını aylak köpekler ve işsiz adamlar doldurdu; pek çok rahibe manastırı, fuhuş yuvası haline geldi. At arabaları, manastırlara şarap fıçıları taşıdı. Zamanın bir kroniğinde, “Kadınlara ilgisiz ve kendi adına ticaret yapmayan tek bir papaz dahi bulunamaz” deniyordu.

Bazı Papalar, imparatorlarda dahi görünmeyen rezilliklerle dolu bir sefahate düştüler. Bazıları, kadınları için saraylar yaptırdı. Genç oğlanlar baş keşişliğe getirildi. Son olarak bir Papa, IX. Benedict, 1046 yılında, şehrin Latin kapısında makamını nakit para karşılığında sattı.

Sonra Germen İmparatoru, gücünü yeni papalar seçmek için kullandı. Bu papalar dışarıdan, özellikle de kiliselerin kirlenmiş damarlarına taze kan sağlayan Cluny'deki büyük manastırdan geliyordu. Bunlar, yüksek idealleri olan gayretli adamlardı. Kendilerini Tanrı'nın Mütarekesi'ni gerçekleştirmeye ve ruhban sınıfını arındırmaya adanmışlardı.

Fakat üçüncü bir sorunla karşılaştılar. Kilise'deki üst rütbeli rahipler, neredeyse özerk hale gelmişlerdi ve büyük zenginliklerin mirasçısıydılar – araziler, toprağa bağlı köylüler, geçiş ücreti hakları, hatta şehirler ve ticarî imtiyazlar. Böylece bu ruhanî efendiler, aynı zamanda dünyevî efendiler de olmuşlardı. Önemli kilise memuriyetleri, alınıp satılıyordu. Yeni papalardan biri, bütün şeytanî işleri bir kalem darbesiyle sonlandırabileceğini düşündü. Bu tür servetlere sahip olmanın ilga edildiğini buyurdu.

Doğal olarak, pek çok üst düzey rahip, kişisel zenginliklerin vazgeçmeye razı gelmedi. Bunun yerine Papa'ya meydan okudular. Bu çatışma, kısa süre içinde büyük bir mücadelenin içinde eridi.

Kudretli bir Germen imparatoru, papaların açık bir düşmanı haline geldi.

Bu, papa ile imparatoru ayıran muazzam bir olaydı. O zamana dek her biri ayrı hâkimiyet alanlarında nüfuz sahibi idiler. Apostolik efendinin ruhanî imparatorluğu, Kilise'nin Papa'sı,

insanların ruhlarını kucaklıyordu; Germen⁸ monarkının geçici imparatorluğu ise insanların mallarına hükmediyordu. Papa, sürünün çobanı idi; imparator ise bu sürünün sahibi.

Oysa artık Kilise, kendi topraklarına sahipti. Bu toprakları, başında Papa olan Kilise mi idare edecekti; yoksa monarşinin başında bulunan imparator mu? Bir imparator, IV. Heinrich, sorunu ele aldı ve Papa'ya danışmaksızın, yeni arazilere piskoposlar atamaya başladı. Onlara yüzük ve asa, yani memuriyet alâmetleri verdi.

Papa, bu duruma itiraz etti. O, sadece Kilise'nin, yani kendisinin piskopos atayabileceğini söyledi.

Fiilen Heinrich, arazileri ve kilise yapılarını kendi yetkesinde tuttu. Yine de Papa, teslim olmadı. O *bütün* sürülerin çobanıydı; araziler Kilise'nin kendisine aitti, bu yüzden kendi evrensel, ruhanî hâkimiyetinin bir parçası idiler.

İmparator da vazgeçmedi. O *bütün* sürülerin sahibi idi ve bu sebeple Kilise'nin arazileri ile binaları da, onun hâkimiyet alanının bir parçası idiler.

İki fikir çatıştı⁹ ve iki kararlı adam, VII. Gregory ile IV. Heinrich, sorunu en uç noktalarına taşıdılar. 1076 yılında Gregory, İmparator'u aforoz etti. Kendisiyle işbirliği yapmamak suçundan ötürü, onun Kilise'den ve toplumdan ihracını ilân etti. Ayrıca Gregory, yeni bir imparator seçimi yapılması için çaba sarf etti.

---

8 Kutsal Roma İmparatorluğu. Bütün gücün, adı Roma olan ve Kilise ile birleşik bir imparatorlukta olması gerektiği inancından kaynaklı, anlamsız bir ünvan. Bu aslında Germen Hanedanlığı ya da tepede bir imparator tarafından idare edilen, küçük devletlerden ibaretti. Ama o zamanlar bu yapılanma, Roma'nın varisi olduğu iddiasındaydı ve Roma şehri de, bir dereceye kadar sınırları dâhilinde bulunuyordu.

9 İmparator, topraklar ve insanlar üzerinde hükmetmeye tanrısal bir yetkisi olduğuna inanıyordu. Papa ise Kilise'nin devletin yetki alanı dışında olması gerektiğini iddia ediyordu. Gregory, papalığı dünya egemenliği seviyesine yükseltmek için çalıştı – tıpkı Aziz Augustine'in Tanrı'nın yeryüzündeki krallığı hayalinde olduğu gibi. Bunun sonucunda ortaya çıkan çatışma yüzyıllar boyunca Avrupa'da olayların akışını şekillendirdi.

Bunun üzerine Heinrich, bir kilise konsili oluşturdu ve konsil Gregory'yi azlederek Guibert adında yeni bir papa seçti. Ardında mızrakların parıltısıyla Roma'ya yürüdü. Açık savaş şiddetle devam etti ve üstünlüğü mızraklar kazandı. Gregory, güneyden asık suratlı Normanlar'ı yardıma çağırdı ve Normanlar, şehirdeki katliama alevler taşıdılar. Normanlar tarafından şehirden kaçırılan Gregory, sürgündeyken, denizde öldü. Halefi, yaşlı bir adam, gönülsüzce papalık tacını giydi ve ölene dek imparatora hizmet etti. Roma'da karşı-papa devri başladı. Tanrı'nın Mütarekesi unutuldu ve kiliseler ellerinden geldiği kadarıyla idarelerini sürdürdüler.

II. Urbanus kardinal piskoposlar tarafından papa seçildiğinde, durum böyle idi.

II. Urbanus, Cluny'nin sessiz manastırlarından gelmişti. Onun, Rheims yakınlarında, Chatillon sur Marne'de asil bir Fransız ailesinden geldiği biliniyordu. Oradaki çocukluğu şövalyelik dünyasında geçmişti. Yetenekli hocalar tarafından eğitilmişti ve Rheims rahibi olana dek manastırdan içeri adım atmamıştı. Cluny'de, başrahip Hugh'un, manastır duvarları içindeki dünyada olup bitenlerle temas halindeki bir adamın arkadaşısı olmuştu. Urbanus – o zamanlar adı Eude idi – Roma'ya çağrılmış, orada kendisini Gregory'nin danışmanı ve mücadeledeki destekçisi olarak bulmuştu. Bir seferinde, Heinrich tarafından Almanya'da hapsedilmişti.

Uzun zamandır rahip olan Urbanus, piskoposluğa orta yaşlarında, saçları ve sakalları altın renginde, uzun boylu ve güçlü bir adamken erişmişti. Tavırları hoşgörülü ve etkileyiciydi. Her şeyin ötesinde, hitabet gücüne sahipti. Ona "Altın Papa" diyorlardı.

Politik duyarlılığa sahip, akli duru ve biraz da inatçı bir adamdı. Mücadeleyi, ölüm Gregory'yi onu arkasında bırakmaya zorladığında devralmıştı. Öncelikle manastırları güçlendirmenin yollarını aradı. Bir yandan da ruhban sınıfının güçsüzlüğünün önüne geçebilmek için çalıştı. Tanrı'nın Mütarekesi için şöyle demişti: "Tanrı'nın Mütarekesi, adına and içildiği gibi, sürdürülmelidir."

Hem St. Pierre ve hem de Lateran Sarayı'ndan mahrum bırakılan Urbanus, oraya buraya seyahat etti ve apostolik bir seyyah haline geldi. Bir süre için Tiber üzerindeki bir adada ikâmet etti. Buradan St. Pierre Bazilikası'nın, insanları, kendisinin rakibi olan karşı-papa Guibert'in idaresinde ibadete çağırın çan seslerini duyabiliyordu. O ise burada, kendisine yiyecek getiren yaşlı bir kadının hayırseverliği ile yaşıyordu. İmparator ve Guibert konusunda bütün kaynaklardan yararlandı ve verimli bir kalemle, sözünü sakınmadan konuyu ele aldı:

“Kiliselerin kutsala karşı saygısız satıcısı Heinrich ve Hıristiyanlık karşıtı, Şeytan'ın uşağı Guibert.”

Orduların ardında güvende olan Guibert, buna cinaslı bir cevap verdi:

“Ya şehrine gel,” diye yazdı, “ya da adını değiştir.”

Mücadele çıkmaza girdi ve savaşı körükledi. Urbanus, para için Fransa papazlarına başvurdu ve Lateran ile St. Pierre'in girişini koruyan San Angelo Şatosu'nu satın aldı (1093). Güneyde Normanlar'ı ziyaret etti ve onlarla dostluğunu geliştirdi. Heinrich'in askerleri tarafından desteklenen Guibert ise Roma dışındaki müstahkem mevkiileri ele geçirdi.

Bir sonraki yıl, veba salgını Bohemya'dan Flandre'ye kadar olan toprakları süpürdü, Lorraine'de de kıtlık baş gösterdi. Bizans İmparatorluğu'ndan Batı'ya, sınırlarını çiğneyen paganlara karşı, silahlı destek kuvvetleri geldi.

Yıldızlar Batı'nın üzerine düşüyordu. Çetin bir kış yaşandı. Feodal güçler silahlıydı. “Fakirler zenginleri yağmaladı ve köylüler, ormanlardaki kökleri yiyerek beslendiler.” Tanrı'nın Mütarekesi'ne aldırış edilmedi. İnsanlar endişeyle bir araya toplandılar.

Chartres'ten bir rahip, Fulcherius (Carnotensis), durumu şöyle anlatıyordu:

Tanrımızın 1095. yılı. Sözde imparator Heinrich Almanya'da ve Philippe de Fransa'da hüküm sürüyor. Avrupa'nın her yerinde her tür şer arttı ve inanç zayıfladı.

Papa II. Urbanus, masum bir can, Roma'ya hâkimdi. Hıristiyanlar arasında, sıradan insanlar arasında olduğu kadar papazlar arasında da, inancın yok edilmesini; prensler arasındaki tükenmek bilmez savaşları; tutuklular berbat hâpishanelere atılırken, manastır ve köylerin ateşe verilmesini izliyordu.

Sözde imparatorun desteklediği ve Roma'daki pek çok insanın kışkırtmasıyla tahrike kapılan Guibert, Urbanus'u elinden geldiği kadar St. Pierre'deki kiliseden uzak tuttu. Ancak, kilisenden mahrum bırakılan Urbanus, inancını yitirmiş insanları Tanrı'ya döndürmek için dolaştı durdu. Aslında Guibert, Kilise'nin başı olmaktan ötürü gurura kapılmıştı ve günahkârlara karşı kayıtsızdı.

Böylece, aynı anda iki kişi hükmediyordu. İnsanlar hangisine itaat edeceklerini ya da hangisinin bütün bu musibetlere çare olacağını bilmiyorlardı. Biri birini, başkası diğerini tercih ediyordu. Guibert bütün onur ve zenginliklerle pırıldarken, Urbanus'un çok daha fazlasını yaptığı gitgide berraklaştı.

Uzlaşma olanağı yoktu. İmparator, Guibert'i meşru kabul ediyordu. Devamlı mücadele ve karışıklıklar sürüyordu, ama Urbanus, genel bir savaşa razı değildi. Üstelik askerî güç de İmparator'un elindeydi. Urbanus'un elinde güvenebileceği sadece inançlı Kontes Matilda, Cenova şehri ve güneydeki Normanlar vardı. On yıl önceki yağmanın hatırasını taşıyan Roma bile ona düşmandı.

O yaz Urbanus harekete geçti. Yandaşlarını ve ücretli adamlarını topladı ve amacını gizli tutarak, Alplerden batıya doğru harekete geçti. Yine de niyeti açıkça anlaşılıyordu. Hiçbir St. Pierre rahibi Alper boyunca yolculuk yapmış değildi ve Urbanus, ardında birkaç silahlı vasalını, birkaç destekçisini bıraktı. Dahası, kilisenin üst düzey rahiplerine, bir sonraki Kasım ayında Clermont'ta yapılacak olan konsile davet mektupları yazdı.

Bunun dışında sessizliğini korudu. Altın Papa'nın sessizliği ve geçmiş yüzyıllar, geride çok açık kayıtlar bırakmadı. Şurası kesin ki; belirli meseleler üzerinde yoğunlaşmıştı: Ruhban sınıfını yeniden düzenlemek, manastırları takviye etmek, Tanrı'nın

Mütarekesi'ne işlerlik kazandırmak, kilise mallarının alınıp satılmasının önüne geçmek ve son olarak, kaybettiği ruhanî hâkimiyeti yeniden kazandırmak – Gregory'nun boş yere çabaladıkları ile aynı meseleler...

Gregory, Urbanus'un önderi olmuştu ve yine Gregory, bir hayâlperest, Hıristiyanlığın silahlı güçlerini birleştirip Kudüs'e yürümekten söz etmişti. Ancak girişim hiçbir zaman açıkça planlanmamıştı. Yiğınlarca hacı vardı, birkaç bin güçlü, silahlı adam yolları koruyordu. Diğer yandan, Müslüman dünyayı Hıristiyan âleminden ayıran geçiş bölgesi boyunca, çok az askerî sefer düzenlenmişti ki, onlar da bir şehri yağmalamak ya da geri almak gibi hedeflere dönüktü.

Urbanus çok daha büyük bir hayali besliyordu. O, Hıristiyan savaşçıların dünyevî bir mücadele için değil, İsa'nın kabrini yeniden ele geçirmek için Asya'ya ilerlemesini düşünüyordu.

Bu, aynı zamanda hem hac, hem de savaş olacaktı. Bütün halklardan adamlar buna katılabilecekti ve bunu yaparak, günahlarından arınacaklardı. Tanrı'nın Mütarekesi'ne uymamışlardı, ama belki, *Tanrı'nın yolculuğuna* katılabilirlerdi. Böylece konuşma vakti geldiğinde Urbanus, *Tanrı'nın yolculuğundan* söz etti.

Bu girişim, Hıristiyanların kanını akıtan feodal çekişmelere de son verecekti. Urbanus, feodal bir şatoda doğmuştu. Cluny'deki adamlarla yakın temas içinde olmuştu ve girişimini tercih edilir kılacak gerekçeleri biliyordu. Her şeyden önce, savaşçı Berberî hanedanlar İspanya'da uzlaşmacı Arapların yerini almıştı ve Hıristiyanlar zulüm görüyordu. Ayrıca, geçen yıllarda Kudüs'e gidebilen az sayıdaki hacı, dönüşlerinde karşılaştıkları sıkıntı ve hakaretlerden söz etmişlerdi. Bunun da ötesinde, barbar bir ırk, Selçuklu Türkleri, Asya'da müsamahakâr Arapların yerini almıştı. Böylece Müslümanlar, daha önce durağan olan sınırları aşıyorlardı.

Hiçbir Roma piskoposu bu tür çağrılarda bulunmuş değildi. İnsanlar ona kulak verecek miydi? Düşmanlar, aralarındaki ihtilafları unutup, aynı amaç için birlikte yürüyecek miydi? Kaç kişi buna katılacaktı?

Urbanus onları teşvik edemezdi. İmparator onun düşmanıydı ve krallar – Fransa’daki Philippe dahi – aforoz edilmiş ya da kiliseye muhalif idiler. İnsanları teşvik etmek için dağıtabileceği bir hazinesi de yoktu.

Ama eğer demir adamlar onu dinler ve yola çıkarlarsa, Urbanus, Guibert ile İmparator’a karşı gerçek bir zafer kazanmış olacaktı. Birkaç bin kişilik bir güç de olsa, Hıristiyan kalabalığı St. Pierre sancağı altında ilerlemeye başlarsa, İtalya’daki mücadeleye duraklayacak, hatta sona erecekti.

Hizipleşme olduğu gibi kalacaktı, ama Kilise’nin saygınlığı yeniden kazanılacaktı. Urbanus, Tanrı’nın yolculuğunun önderi olarak, Heinrich ile eşit güce sahip olacaktı.

Urbanus, Alpleri geçene dek sessizliğini korudu. Eğer Guibert ya da Heinrich onun planlarını öğrenirlerse buna karşı çıkacaklarına şüphe yoktu ve Urbanus hiçbir riski göze alabilecek durumda değildi.

Altın Papa, Burgundy’den Provence’e ilerledi. Burada sadık bir destekçisi, dindar ve savaşçı Toulouse Kontu Raymond bulunuyordu. Urbanus, kendisi gibi şövalyelik dünyasında doğan Adhemar’ın (ayrıca hac ziyaretini de ifa etmişti) piskopos olduğu Le Puy’da da kısa bir süre durakladı. Cluny’de, arkadaşı olan keşişler onu kutladılar ve eski üstü Hugue ile çok defa onları ibadete çağıran çan kulesinin altındaki yeni katedralde görüştü. Fransa’nın kalbinde, insanlar, Fransız Papa’nın gelişinden hoşnuttu. Urbanus, Kasım ortalarında Clermont’a ulaşabildi.

Kasım’ın on sekizi idi. Konsil toplandı. Katılımcılar çok fazla değildi. Pek çok Germen ruhanî hazır bulunmuyordu. Kapalı kapılar ardında her zamanki meselelerin görüşüldüğü birkaç günün ardından, Philippe’nin aforozu teyit edildi ve Urbanus, aniden etkili ve güzel konuşmasıyla ruhanîleri heyecana boğdu:

– “Siz dünyanın en ahlâkî insanlarısınız, eğer siz olmazsanız yerinizi kim alacak?”

Sözleriyle insanları yönlendirebilecek nitelikte olduğuna şüphe yoktu. Sözleri ile karşısında düşman gördüklerini; papaz-

ların odalıklarını, kilise mevkilerinin alınıp satılmasını yerden yere vuruyordu. Tanrı'nın Mütarekesi *bozulmamalıydı*.

Sonra şapelin kapıları açıldı. Urbanus, çan kulesinin altında toplanan halka hitap etmek için dışarı çıktı.

VII URBANUS'UN ÇAĞRISI

Sonbahar güneşi, tarlaları kaplayan sisin üzerinde yükselmişti. Kahverengi, çıplak ve kuru tepeler pusluydu. Durgun, soğuk havada çanların çınlaması duyuluyordu. Clermont'un gri duvarlarının karşısında toplanan kalabalık, gitgide büyüyordu.

Az önce boş olan platformda, mor Cübbeli kardinaller kümelendi. Onların ardında sarılar içindeki piskoposlar, onların da gerisinde manastırlardaki kardeşlerin, keşişlerin siyah kapüşonları açıkça seçiliyordu. Normandiyalı hacılar ve İspanya'da zorluklara düşenler buradaydı. Onların ötesinde manto ve pelerinleriyle ruhban sınıfından olmayanlar – baronlar ve burjuva – oraya buraya serpilmişti ve bazılarının yanında, beraberlerinde hizmetçileriyle, eşleri de bulunuyordu. Altın renkli gök kubbenin altında bir araya geldiler. Beyazlar giymiş kişilerce taşınan iki parlak haç görüldü. Adamların eldivenleri dahi beyazdı. Arkalarında kırmızı, altın sarısı ve beyaz renklerde bir sancak yükseldi. Bundan sonra bir adam, iki haçın arasında yerini aldı. Adam, omuzları küçük haçlarla bezeli, ağır başpiskoposluk Cübbesi dışında, beyazlar içindeydi. Platformdan dua mırıltıları duyulurken, adam platformun kenarına geldi. Artık onun yüzünü görebiliyorlardı. Fransa doğumlu Papa Urbanus için takdir sözleri yükseldi. Onlara ulaşmak için, dağların ötesinden buraya dek süren bir yolculuğa kalkışmamış mıydı?

Urbanus'un ilk yankılı sözlerinde, kalabalığın uğultusu kesildi. Latince değil, kendi dillerinde konuşuyordu:

“Evet, siz Franklar, dağların ötesinde yaşayanlar! Sadakatiniz ve cesaretiniz için, Tanrı pek çok yoldan sizlere lütuflarda bulundu. Size kendi sözlerimizi aktaracağım ve mesajımız sizin aracılığımızla yayılacak. Hangi büyük gerekçenin bizi buraya, sizin topraklarınıza getirdiğini ve hangi sebeple, yalnız size değil, bütün inananlara hitap ettiğimizi bilmenizi istiyoruz.

Burada bulunanlara sesleniyorum; burada olmayanlara duyuruyorum; bunu İsa emrediyor.

Kudüs ve Konstantinopol şehri sınırlarından uğursuz haberler geliyor. Pers krallığı üzerinde beliren bir ırk, barbar halklar, doğuda Hıristiyanların topraklarını istila ettiler ve Tanrı'yı buradan uzaklaştırdılar, buraları yakıp yıktılar. Bu istilacılar Türkler ve Araplardır. Akdeniz boyunca Konstantinopol'e dek ulaştılar – burası Aziz George'un Ordusu denilen boğazdır.

Konstantinopol İmparatorluğu artık sakat bırakıldı ve o kadar çok toprak kaybetti ki, onun gövdesinden ayrılan toprakları, bir gezgin iki ayda kat edemez. Şimdiye dek bu imparatorluk bizim kale duvarımızdı. Şimdiyse dar boğazdadır.

Türkler, pek çok Hıristiyan'ı yakalayarak kendi ülkelerine götürdüler. Her yerde Tanrı'nın kiliselerini yakıp yıktılar ya da onları kendi ayinleri için kullanmaya başladılar. Size daha fazla ne söylemeliyim? Dinleyin. İstilacılar, sunakları bedenlerinin pislikleriyle dolduruyorlar, Hıristiyanları sünnet ediyorlar ve akan kanı da sunaklara ya da vaftiz kurnalarına dolduruyorlar. Artık Tanrı'ya ibadet için kullanılmayan kiliseleri, atlarına ahır yapıyorlar. Evet, kiliseler kullanılıyor, ama mukaddes insanlarca değil! Sadece Türkler onları kullanabiliyor. Şimdi Kutsal Meryem'in naaşının yakıldığı kilisede başka kimler var?

Şu anda bile Türkler, Hıristiyanlara işkence ediyorlar. Onları bağlayıp oklarını vücutlarına dolduruyorlar ya da onlara diz çöktürüp kafalarını vücutlarından ayırıyorlar. Kadınların ırzına geçilmesini nasıl anlatayım? Bundan bahsetmektense, hiç konuşmamak daha iyidir. Sizler Fransa'da, İspanya sınırlarından gelen feryatları duydunuz. Belki de karılarınızın vahşete uğradığı ve çocuklarınızın önünüze katılıp köle diye götürüldüğü günler gelecek.

Hacı olarak denizleri aşanları düşünün. Eğer üzerlerinde değerli bir şey taşıyorlarsa, her gün şehirlerin kapılarında ve kiliselerin girişlerinde geçiş ücreti ödemeleri gerekiyor. Eğer herhangi bir suçla itham edilirlerse, özgürlüklerini yeniden satın almaya zorlanıyorlar. Ya parası olmayanlar? Onlara ne oluyor?

Aranıyorlar, oraya bir şey saklamış olabilirler mi diye, ökçe-leri dahi kontrol ediliyor. Onlara, kusana ya da bağırsakları boşalana dek mahmude kökü içiriliyor ki; yuttukları madeni paraları çıkartsınlar. Kim bunlar karşısında kedere gark olmaz? Onlar sizin kan kardeşleriniz, yani İsa'nın ve aynı Kilise'nin çocukları.

İntikam ödevi, silahlarla zaferler kazanmış olan sizden başka kimin boynun borcu? Size karşı kalkan başların kibriyi kırarak cesaret ve güce sahiptiniz. Size bunu söylüyorum, daha ne söylenebilir ki?

Dinleyin!

Sizler, şövalyeliği kuşandınız, ama gurura kapıldınız. Gazabınızı kardeşlerinize yönelttiniz ve birbirinizi öldürdünüz. Bu İsa'ya hizmet etmek midir? Gerçeği, utancımızı itiraf edelim. Bu bizim yaşam tarzımız olamaz. Çocuklara karşı zalim, dulların soyguncusu, adam öldürenler, kutsala karşı hakaret edenler, kan bedeli bekleyenler! Uzaklardan gelip leşlere üşüşen akbabalar gibi savaşa koşuyorsunuz. Hakikaten, en kötüsü budur. Gerçekten, silahlarınızı bırakıp ruhlarınızı kurtarmalısınız.

İsa'yı korumaya gelin. Kan davası güdenler, kâfirlerle savaşın. Hırsızlık yapanlar, asker olun. Sadece savaşın. Sonsuz ödül için çalışın.

Hiçbir engelin önünüze çıkmasına izin vermeyin. Güz bitip bahar yine geldiğinde, yolculuğa katılın. Tanrı rehberinizdir.”

Urbanus'un derinlerden gelen sesi, hiç sözü kesilmeden dinlendi. O sözlerini bitirir bitirmez, kalabalığın haykırışları duyuldu. İnsanlar coşkuya kapılmıştı, bazıları ağlayıp sızlanıyordu. Adamlar elleriyle yüzlerini kapamışlardı. Aralarındaki mırıltılar ses buldu:

“*Deus le volt!!* Tanrı böyle istiyor!”

Urbanus sessizdi. Başı yukarıdaydı. Şimdi karşısındaki kalabalık kollarını havaya kaldırarak bağırıyordu. İnsan seslerinin gümbürtüsü arasında, adamların kılıçlarını kınlarından sıyırma sesi duyuluyordu. “Tanrı böyle istiyor!”

Urbanus'un el işaretine kadar kalabalık susmadı. Oysa onun daha söyleyecekleri vardı:

“*Nerede iki ya da üç kişi benim adıma toplanırsa, ben orada onların zihinlerindeyim.*” Tanrı sizlerin zihinlerinde olmasa idi, böyle bir ağızdan bağıramazdınız. Bu sesi sizden yükselten Tanrı’dır. Bu sizin savaş naranız olsun. Düşmana karşı yürürken, bu haykırış yükselsin: Tanrı böyle istiyor!

Ve dahası, her kim bu yolculuğa katılacaksa ve gitmeye and içerse, başında ya da göğsünde haç işareti taşıсын.

Yaşlılar ve zayıflar ya da silah kullanmaya uygun olmayanlar ya da korumalarında bulunacak eşleri olmayan kadınlar, bu hac yolculuğuna katılmamalı. Böyle kimseler yardımdan çok köstek olurlar. Zengin fakire yardım etsin. Hiçbir hırsın ya da ailenize, evinize duyduğunuz sevginin sizi alıkoymasına izin vermeyin. İncil’de ne dendiğini hatırlayın. *‘Kız kardeşini, babasını, annesini ya da karısını, çocuklarını, topraklarını Tanrı adına yüzüstü bırakan herkes, ebedi hayata varis oldu.’*

Kutsal kabre dönün. O kutsal toprakları şeytanî ırklardan temizleyin ve kendi elinize geçirin. Süt ve bal akan topraklar; Kudüs! Tanrı’nın diğer bütün topraklarından daha bereketli olan yer. O, orada bizim için öldü ve orada bizim için gömüldü. Ve senevî kabir mucizesi devam ediyor. Çok iyi bildiğiniz bir şeyi söylüyorum ki; çilenin¹⁰ her yıldönümünde karanlık kilisenin mumları, insan eliyle değil, ilâhi bir yolla yanıyor. Sizi çağırmalarına izin verin! Böyle büyük bir mucize karşısında kim harekete geçmeyecek kadar katı yüreklidir?

Bu yüzden, gidin ve korku duymayın. Buradaki tasarruflarınız güvende olacaktır ve sizler, düşmandan çok daha büyük ganimetler kazanacaksınız. İsa’nın sizin için can verdiği yerde ölümden korkmayın! İcinizden herhangi biri orada ya da oraya giderken karada ya da denizde yahut putperestlerle çatışmada hayatını kaybederse, günahları affolunacaktır. Bunu Tanrı’nın bana verdiği yetkiyle bildiriyorum.¹¹

10 * Hz. İsa’nın çarmıha gerildiğinde çektiği acı.

11 “*Dono tando investus a Deo*” – Fulcherius Carnotensis. Urbanus’un konuşması burada dört kronikten (Keşiş Robert, Fulcherius Carnotensis, Baldricus Dolensis ve Guibertus Novigenti) derlenmiştir. Muhtemelen dördü de bu konuşmayı, üzerinden yıllar geçtikten sonra duyular. Bunun için de aralarında

Orada şehitlik tahtı yer aldığı için, azaptan emin olun. Yol kısa, mücadele belirli ve ödül ebedî. *'Güçlü olanlar silahlandılar.'* Silahlarınızı ve cesur oğullarınızı alın ve gidin. İnsanlarınızın acı içinde olduğunu ve kutsal yerlerinizin tahkir edildiğini göreyerek yaşamaktansa, savaş alanında can verin.

Gidin. Gücü sonsuz olan, size yardım edecektir. Önünüzde, savaşında size önderlik eden görünmez sancak taşıyıcısını görebiliyorum: İsa'yı!"

Kalabalık yığınlardan bir anda gürültüler duyuldu. Biri, Le Puy Piskoposu, Vlentinoisli şövalye ailesinden gelme Adhemar, kutsal Papa'nın önünde diz çöktü. Tanrı'nın bu yeni ordusunda, kendisine bir komutanlık verilmesini istedi.

Erguvanî Cübbesinin içinde Kardinal Gregory *"Günah çıkarma!"* diye bağırdı ve kalabalık hep birlikte günah çıkardı. Bunun sonunda Papa, önünde eğilmiş başların affolunduğuna dair takdis işareti yaptı.

Papa oradan ayrıldığında, kalabalık da gruplara bölündü. Apostolik efendiye verdikleri sözü ve karşılığında kendilerine verilen inanılmaz vaadi birbirlerine tekrarladılar. Kendilerini günahlarından arındırmalarının bir yolu vardı. Bunun da ötesinde, özgürlük söz konusuydu. Tanrı'nın Yolculuğu'nda, komutada feodal bir prens olmayacaktı. Kutsal Papa bizzat İsa'nın onlara rehberlik edeceğini söylememiş miydi? Vadinin dışında, Roma'nın ötesinde, kutsal topraklara gideceklerdi! O böyle demişti. Hepsi bunu duymuşlardı!

Bunları ancak fısıltıyla konuştular. Urbanus'u Amalekitler karşısındaki yorulmak bilmez Musa'ya benzettiler. Bazıları, gökyüzünde, doğuda bir hayalet gördüklerini söylediler; ince bir sis şeklinde Kudüs'ün hayâlini...

Akşam indi, çanlar duaya çağırmak için çaldı. Kalabalık istekle ve umutla diz çöktü. Zaman ilerledi. Tarlalar karanlığa gö-

---

büyük ölçüde farklılıklar gösteriyorlar. Bununla birlikte iki ya da üç kronikte de ortak olan yönler mevcut. Bu ortak aktarmaların Urbanus tarafından gerçekten söylendiğini kabul ediyoruz. Kronikler Latince olarak kaleme alınmış olsa da, Urbanus, konuşmasını yerel dilde yapmıştı.

müldü. Meşaleler yandı ve kutsal Papa'nın dinlendiği vadiyi aydınlattı.

Yapmak istediği şeyi yapmıştı. Ama bunun da ötesinde, kontrolü dışında yayılacak ve çağları aşarak insanları tutuşturacak bir ateş yakmıştı.

VIII TEPKİ

Clermont'taki kalabalık, Papa'nın çağrısıyla harekete geçti. Ne var ki, bu toplandı sadece binlerle ifade ediliyordu ve Fransa ile Avrupa'nın kalanı, henüz hiçbir şey duymamıştı. Dinleyicilere mesajları iletecek radyo yoktu; sabah gazetelerinde bu haber basılamazdı, hatta aslında hiçbir şekilde basılamazdı! O zamanlar haberlerin yayılmasını sağlayan hiçbir makine mevcut değildi.

Elbette, hâkim monarkların mektuplarını taşıyan kişisel ulakları vardı, ama en yakındaki üç hükümdar da, Norman İngiltere'sinde Guillaume Rufus, Fransa'da Philippe ve Germen tahtında Heinrich ya aforoz edilmiş ya da muhalif idiler. Urbanus mesajını onların yardımı olmadan yaymak zorundaydı. Dahası, yabancılar bu çağrıyı duyduklarında eğleneceklerdi. Aralarındaki kinikler, kurtla kuzunun dost olmayacağını, dolaşısıyla feodal düşmanların da silah kardeşi olamayacağını söyleyecekti. Deneyimli seyyahlar, üç bin milden daha uzun olan bu tür bir yolculuğun, bir ordu için uygun olmadığını anlatacaklardı. Urbanus'un vaat edebileceği somut hiçbir şey yoktu.

Ve ilk şevk ateşi küllenmeye başladığında, adamlar geride bırakacaklarını kimin koruyacağını soracaklardı. Karşı-papa Guibert, Ravenna'daki sarayında henüz hiçbir şey duymuş değildi, ama bunlar kulağına gittiğinde muhakkak alay edecekti.

Her şey bütünüyle dengede duruyordu. Bu aşamadaki bir başarısızlık, Urbanus'un lider konumunu geçersiz kılardı. Yine de artık geri çekilemezdi. İnsanları evrensel, kutsal bir savaşa çağırılmıştı.

Konuşmasıyla yığınları etkilediğine neredeyse kesinlikle emindi. Onların ters bir cevaplarını duymamıştı. Pek çok baronun ve savaşçının katılımını bekliyordu. Onları Clermont'a davet etmiş ve doğrudan onlara hitap etmişti.

Urbanus, önyak olduğu uzun yolculuğu planlamaya koyuldu. Henüz bir saat bile geçmemişti. O gece Clermont Vadisi'nde mumlar yakıldı. Kardinaller ve piskoposlar konsili yine toplandı ve Altın Papa onlara, kendi bölgelerine dönüp Tanrı'nın yolculuğu konusunda vaazlar vermelerini söyledi. Le Puylu Adhemar, istediği mevkii elde etti – papalık tarafından seçilen yolculuk çobanı oldu. Kudüs yolunu bildiği ve Cübbesinin altında bir asker ruhuna sahip olduğu için, bu yerinde bir karardı.

Sevgili oğlumuz, Puy Piskoposu Adhemar'ı kendi yerimize bu yolculuğun başına atadık. Yolculuğa katılanlar, onun emirlerine bizimmiş gibi itaat etmelidir.

Silahlı adamların toplanacağı gün, bir sonraki yaz mevsiminin Mayıs ortası olarak belirlenmişti. Olup bitene dair açık bir mektup, Flandre'dekilere gönderildi. Urbanus, Limoges, Toulouse ve Normandiya sınırlarında yığınlara hitap etti. Onun davasını destekleyen Almanya'daki piskoposlara elçiler gönderildi.

Urbanus, mesajını yaymak için bizzat kiliseyi kullandı. Atlı ulaklar vadiden vadiye dolaştı. Manastırların kapılarından siyah Cübbeli keşişler uğurlanarak, tarlalarda köylülerin toplantıkları yerlerde haberleri yaymaya gönderildiler.¹²

Bu habercilerin üzerlerinde kırmızı haçlar vardı ve zinde, şevk verici konuşmalar yapıyorlardı. Orduya katılanların evlerini ve ailelerini korumak için Tanrı'nın Mütarekesi'ne başvurulabilirdi. Mülkleri her kim gasp ederse, yasa dışı ilan edilecekti ve orduya katılanların yokluğunda eşlerini taciz etmeye kalkınlar da lanetlenecekti. Kendileri de üç yıl boyunca günahlarında hoş görüleceklerdi. O zamana dek ilk kez bir Papa, sınırsız olarak günahların hoş görülmesi vaadinde bulunuyordu.

Bunlar iyi haberlerdi. Taşradaki halk, gitgide daha çok dayanıklı genç adamın, sırtlarında kızıl birer haç işaretiyle oradan oraya gittiğine tanıklık etti. Gitmeye and içmekle ve kıyafetlerine dikmek üzere kendilerine verilen şeritleri almakla, orduya katılacak olanlar günahlarından kurtuluyorlardı.

12 Bu konuşmacılar zamanını Kilise kroniklerinde *excitatoria* (şevk) taşıyıcısı olarak kaydedilmiştir.

Hacıların tunikleri üzerinde ipek ya da altından haçları görmek, ne kadar saygıya değer ve bizim için ne kadar memnuniyet verici idi! Ne kadar da uygundu. Sembolün hakikatini aramak için, kendilerini sembolle işaretlemişlerdi!

Kasaba ve köylerdeki insanlar için işaret *gerçek* idi. Yazılı kelimeler onları hayrete düşürürdü. Elleri ile çalıştıkları, somut objelerle çevrili dünyalarında onlar, fikirler üzerinde değil, nesnelere üzerinde düşünürlerdi. Urbanus ile İmparator arasındaki mücadeleye ilişkin düşündükleri, İmparator'un, Kutsal Papa'nın yüzüğünü ve esasını ondan aldığı şeklindeydi. Kara Cübbeliler daha çok şey biliyordu; onlar yüzük ve asanın piskoposluk görevinin âlâmetleri olduğunun farkındaydılar. Ama tunikli adamlar için, bir adamı papa *kılan* yüzük ve asa idi. Eğer bir başkası onlara sahip olursa, o zaman o kişi kutsal Papa oluverirdi!

Yine de başka birinin kutsal Papa olmasını istemiyorlardı. Muhteşem Urbanus barışı hâkim kılmak için elinden geleni yapmamış mıydı? Barış ise iyiydi, çünkü sığırlar rahatsız edilmeden otlatılabilir ve insanlar, ürünleri ile odunlarının yarısından fazlasını kendileri için saklayabilirlerdi. Gerçekten, bu Altın Papa, onları putperestlerle savaş yapmaya sevk etmişti. Tanrı'nın düşmanı olan bu putperestler hakkında zihinleri bulanıktı. Ama kilisenin yıkıldığını ve masum insanların zulme uğradığını biliyorlardı.

Bu nedenle, o, Tanrı'ya ait olan her şeyi yücelttiği için, neredeyse hepsi, kendilerini onun babacan rehberliğine teslim etmişlerdi.

Kasvetli ve çetin kış geldi. Yiyecekleri olanlar bunları istiflediler ve otlar yeniden bitene, sığırlar yağlanıp süt vermeye başlayana dek, bunlarla yetinmeye dikkat ettiler. Bazı yerlerde fakir halk, sadece kestane ve köklerle beslendi. Nivelledeki St. Getrude Kilisesi civarında yayılan hastalıktan daha fazla şikâyetçi idiler; bu hastalık insanı içinden alev gibi yakıyordu. Hastalardan çağrılara aldırılmamış olanlar, haçla işaretli adamlara gıpta etmeye başladılar. Onlar, buzların çözülmesiyle birlikte uzaklara doğru yola çıkacaklardı; toprağı sürmeleri ve taşla-

rı kümelemeleri sona erecekti. Dahası, ev halkları korunacak ve belki de iyi bir şekilde besleneceklerdi.

Nasıl bir yol izleyeceklerdi? Demir adamlar, savaşçılar, onların lordları ve piskoposlarla birlikte yürüyeceklerdi. Muhtemelen, zengin tâcirler gibi denizi aşacaklardı – Kudüs'ün deniz aşırı olduğu konusunda, bir şekilde herkes hemfikirdi. Yolun sonunda ise ağaçlarında kudret helvası yetişen, bereketli, sonsuz şehri bulacaklardı. Ürdün'ün temiz sularında diledikleri zaman yıkanabilecek, bahçeler ve hamamlar arasında yürüyeceklerdi.

Kışın kuşattığı bu adamlar, ateşin önünde yolculuğu konuşurlarken, kulağa, sanki Haçlılar yeryüzündeki Kudüs'e değil de, semavî bir yere gidiyor gibi geliyordu (sembol gerçek *idi*). Duvarları mücevherlerle süslü ve sokakları altın döşeli bu göksel şehre dair çok şey dinlemişlerdi ve orayı çok arzuluyorlardı. Nemli turba dumanında derin düşüncelere daldıklarında, oranın gerçek varış noktası olacağı zannına kapılıyorlardı. Hacıların ve bilge kişilerin toplandığı yerler dışında, bundan başka bir Kudüs üzerine konuşulmamıştı – güneşin her zaman parladığı ve insanların günahlarını, tıpkı bir kürk gibi, bahar zamanı sıyırıp atabildiği bir şehir...

Çelik kılıç kenarları güçlü eller tarafından şekillendirilirken, değirmen taşları döndü. Demirci ocakları kızıl alevlerle parladı ve sıcak demirler, çekiç darbeleriyle çınladı. Kalkanlara ve kabalara şekil verildi. Çekiçler demir üzengileri dövdü, büyük topuzlar yapıldı... Hepsi, doğuya gidecek demir adamlar içindi...

Dumanların arasında demirciler “Tanrı böyle istiyor!” diye nârâ attılar.

Kulübelerde çocuklar, saman yataklarında yan yana dizilip uyurken, iyi adamlar geç saatlere kadar masanın etrafında oturdular ve kadınlar da ateşi canlı tuttular. Zihinlerinden eski hatıralar geçti.

Bu, zor bir kış idi. Gitgide daha fazla adam rahiplerin önünde diz çöktü, onların sözlerini tekrarladı ve kırmızı haç şeritlerini aldılar. Bu Tanrı'nın savaşıydı. Şeytanın putlarına tapanlar,

onu rahatsız etmişti. Ejderha denizden yükseliyordu. İsa karşıtı kalabalık, çadırını Kudüs'ün duvarlarının karşısına kurmuştu. Göksel şehir yardım bekliyordu ve onlar da Kudüs'ü kurtarmaya gideceklerdi.

Kulübelerde, kadınlar sandalyelerinde oturup ateşi izliyorlardı. Ateş kuru samanları kavururken, çocuklar uyuyordu. Erkekler ise ayaklanıp haçlarını alıyorlardı.

Demir adamlara gelince, onlar uzaklara at sürüyorlardı. Büyük ateşlerin sıçradığı ve isin örtüleri kararttığı şato salonlarında toplanıyorlardı. Delikanlılar şarap kadehlerini doldurur ve hanımefendiler onları izlerken, şarkıcıların "Roland'ın Şarkısı"nı söyleyişini dinliyorlardı.

Ahırlarda yol için mükemmel atlar tımarlanıyordu. Genç silahtarlar şato kızlarına şarkılar mırıldanıyor, neşeli sözler söylüyorlardı. Tahta köprüler ağır adımlar altında sallanıyordu. Şövalyeler, sadık oldukları lordlarının huzuruna çıkıp, tehlikeli girişim hakkında konuşuyorlardı. Çok fazla mızrak, çok miktarda ok demeti gerekiyordu ve nihayet hesaplar tamamlandı.

Normandiya şövalyeleri, Loire şövalyeleri ve Ren baronları neşeyle hazırlıklarını tamamladılar. Komşularıyla barış yapıyorlar ve varlıklarını yanlarında, sandıklarda taşıyabilmek için, hayvanları ile tahıllarını altın karşılığında satıyorlardı. Yedek silahlar alınmalı ve adamlar uygun şekilde giydirilmeliydi. Tüccardan, din adamlarından ve Yahudilerden borç aldılar. Geri ödeme için zaman istediler – çünkü gelecek Kudüs'ü ötesinde uzanıyordu.

Muhtemelen, kısa süre önce onları buraya sevk eden yağma ve ganimetleri hatırlayarak, yakın vadilere gidiyorlardı. Barış yapmaları gerekiyordu. Sakallı adamlar, kabul odalarında beceriksiz konuşmalarla, kefaret vermek istediklerini dile getiriyorlardı ve anlaşmazlığı sona erdirmek için münasip bir hediye öneriyorlardı. Cübbeliler ise onları ağır başlılıkla dinliyor, bir parşömene bilgece bir şeyler yazıyor ve yasal olarak bağlayıcı bu dilekçeyi, Haçlılara imzalatıyorlardı. Onlar yazı yazmayı bilmesede, kendi işaretlerini yapabiliyorlardı.

Ben, Niblenli Stephan, insan hayatının belirsizliğinin farkındayım ve büyük günahlarımın affını talep ediyorum.

Bazıları ise Kilise'ye başka şekillerde teminat veriyordu. Cluny vadisindeki senetler arasından bir tanesi şöyleydi:

Biz, Bernard ve Oddo biraderler, Kudüs yolculuğuna çıkmamıza dayanarak günahlarımızın affını istiyoruz ve Lordon *decanusu* Efendi Astart'a 100 şilin karşılığında şunları rehin veriyoruz: Bir çiftlik ve müstemilâtı, yani binaları, tarlaları, ormanları, bağları, kıyı hakları, meraları, akarsuları, işlenmiş ve işlenmemiş toprağı. Ama bununla birlikte, bu koşulları ancak çıktığımız hac yolculuğundan canlı dönebilirsek – ne de olsa biz faniyiz – öne sürüyoruz. Aksi halde bütün müstemilatı ile birlikte malikâne, ebediyen, idarecisi Saygıdeğer Peder Hugo olan St. Pierre ve Cluny'nin mülkü olarak kalacaktır.

Bernard ve Oddo kimdi? Tek malikânelerini Cluny Manastırı'nın idarecisi Artard'a bıraktıktan sonra başlarına neler geldi? Parşömente, imzalarının altında aynı el yazısıyla düşülmüş bir notta yazanlardan daha fazlasını bilmiyoruz: "*In hac autem expeditione ambo defuncti sunt et non reversi* – Uzun yolculukta her ikisi de öldüler ve geri dönmediler."

Ordericus Vitalis, hücrelerinde, mum ışığında şunları yazmıştı:

Kudüs'e gitmek ya da gidenlere yardım etmek için, hayret verici bir tutku, zengini de, fakiri de; erkeği de, kadını da; din adamlarını da köylüleri de sardı. Kocalar, sevgili eşlerinden ayrılmaya hazırıldılar; kadınlar ise – her ne kadar gözyaşları içinde de olsa – çocuklarını geride bırakıp, kocalarını izleme eğilimindeydiler.

Bu zamana dek muazzam değerinde olan araziler, çok düşük fiyatlara satıldı ve herkes, kâfirlere karşı Tanrı'nın intikamını almak için silah edildi. Hırsızlar, korsanlar, farklı suçlular kutsandılar ve sefaletlerinin uçurumundan döndüler. Böylece Papa, kâfirlere karşı silah kullanabilecek durumda olan herkesi cesaretlendirdi. Muazzam gücünün faziletıyla, onları, haçı taktıkları andan itibaren, önceki günahlarından tamamen arındırdı.

Urbanus başarmıştı. Sefer başlıyordu.

IX SANCAKLAR

Son sınav, büyük baronların kararıydı. Eğer onlardan bazıları – ki, yarım düzinesi kâfi idi – harekete katılırsa, ihtiyaç duyulan ve savaşçıları organize edebilecek liderler de sağlanmış olacaktı. Eğer feodal lordlar geri dururlarsa, Urbanus’un seferberliği başarısızlıkla sonuçlanabilirdi ve büyük baronlardan hiçbiri konsile iştirak etmemişti.

Urbanus, öncelikle Pireneler’in aşağısında, Toulouse Kontu olan yaşlı savaşçı Raymond’a yazdı. Provençeli Raymond, Kilise’nin samimi bir takipçisi idi ve İspanya’da Gasconlar ile Katalanların başında Müslümanlara karşı savaşmıştı. O haçı kabul ettiğinde, dünyalar Papa’nın oldu.

Güneylilerin kalbini, başka hiçbir şey bu çağrılar kadar ısıtamazdı. Ataları nesiller boyu Pireneler’in karlı tepelerinde Araplara ve Berberilere karşı mücadele etmişti. Damarlarında, Garonne’nin, güneşin ısıttığı vadilerindeki kaynaklarının sıcak kanı akıyordu. Tez canlı, çabuk öfkelenen bir adamdı ve aynı zamanda kendi Gascon ile Katalanlarına karşı dikkatli ve haris idi. St. Egidius’un lordu¹³ ve zengin Toulouse şehrinin kontu olarak pek çok kadına kur yapmış ve bazılarıyla da evlenmişti; evliliklerinin tamamı ona fayda sağlamıştı. Birinin çeyiziyle Provence Kontu olmuş, diğerininki ile Norman Dükü Sicilyalı Roger’in damadı haline gelmişti. Henüz bir önceki yıl, genç bir kadın olan Elvira ile evlenmişti ki, o da Leon ve Castile’in VI. Alfonso’sunun gayri meşru kızı idi.

Vücudunda yara izleri olan, yine eski bir yaradan ötürü tek gözü kör, elli üç yaşında – on beşine gelenin yetişkin addedildiği o çağlar için oldukça yaşlı – bir adam olan Raymond, son yol-

---

13 Ona “Aziz Gilles” diyorlardı.

culuğu için hazırlandı. Dindar bir adam olarak, bazı arazilerini hayır için manastıra bağışladı ve kadınlara olduğu kadar gümüşe de âşık bir adam olarak da, savaş sandığına alabildiği kadar değerli eşya yerleştirdi. Raymond feodal askerlerine savaş çağrısında bulunduğu zaman, dayanıklı, koyu tenli dağlılar, yolculuk hakkında uzun uzadıya konuşmak ve onun sunduğu yemeklerle karınlarını doyurmak için Toulouse'a doluştular. Miskin, kavgacı, kazanmaya hevesli adamlardı, ama Araplardan inceliği öğrenmişlerdi ve şarkıcıları, Mağribî ezgilerini mırıldanırdı.

Raymond – siyah bir ata binmiş, kır sakallı, küçük ve dik başlı bir adam – kuzeye doğru onlara önderlik ederken, kargı başlarında çelenklerle onu izlediler. Kuru yapraklar ve güzel kokular saçan otlar, atlı şövalyelerin geçtiği yollardan kalkan tozla kaplandı. Eyerleri kırmızı brokarlarla ve Cordoba'nın yumuşak kızıl derisiyle parlıyordu; dizginlerinde altın diskler sallanıyordu.

Üzerlerindeki balkonlarda, Venedik örtüleri ve şeritli ipekler asılıydı. Tefler gelişlerini kutladı ve kuleler de çanlarını çalarak buna katıldılar. Onlar ilerlerken, kara Cübbeli rahipler, ipek gümüş haçlar uzattılar. Çelikle kaplı başlarının üzerine çiçekler serpildi – Provence'de kış olmaz. Kapların onlar için koyu şarapla doldurulduğu yerlerde durdular – Güneylilerde acele etmek diye bir şey yoktu. Heyecanlı yüzlerle kendilerine bakanlara gülümsediler.

Neşeli kabile – biraz giysileri yıpranmış ve muhtemelen fazlasıyla içkili – şarkılar söyledi; atlar kişnedi ve çan kulelerinin çınlamaları toynak seslerine karıştı. Güneyin neşeli adamları, sevinçle veda ettiler.

Kont Raymond için bu bir elveda idi. Kutsal Topraklarda kalacağına and içmişti ve bir daha asla Avrupa'ya ayak basmadı. Yaşlanmıştı ve bu onun için en yaraşır sondu. Beraberinde Elvira ile ondan yeni doğmuş oğlunu da götürdü.

Neredeyse aynı anda, Godefroi de Bouillon da haçı aldı. Onun teminatı, kitleleri toplamak için akan kanı durdurmaya destek verme kefaleti idi. Roland'ın cömertliğine ve korkusuz ruhuna sahipti, dahası, gençti.

Damarlarında Şarlman'ın kanı akıyordu ve onda Ren kalelerini zapt eden eski Frankların gururu vardı. İyi bir eğitim görmüştü; Latince, Romence ve Almanca konuşabildiği gibi, ayrıca okuyup yazabiliyordu. Onlu yaşlarında savaflara kumanda etmeye başlamış, Roma'nın duvarlarını ilk aşanlardan biri olan Germen IV. Heinrich'in hizmetinde sancak taşımıştı. Kişisel cesareti sorgulanamazdı. Az bulunur bir savaş lideri idi.

Bu zahmetli çağda çoğu kez görüldüğü gibi, talih ona karşı cömert olmuştu. Yeşil duvarlı Boullion, Anvers markiliği, amcasının ölümüyle ona intikal etmişti. Geniş ormanların ve avlakların sahibiydi. Roma sokaklarına girip Lateran'da kanlı bir kılıçla Swabialı Rudolf'u öldürene dek hayatı zevk içinde yaşamıştı. Heinrich'in gönülsüz eliyle Lorraine düklüğü ona verilmişti. Bundan sonra feodal savaflara ilgisini yitirmiş, adeta kutsalla ihanet etmişlik hissine kapılmıştı. Ağır bir humma onu güçten düşürmüştü ve o, bunu, günahının cezası olarak değerlendirmişti. Yine de, imparator bağlılarına zorla yeni vergiler yüklediği zaman, lorduna ve Verdun Piskoposu'na karşı harekete geçmek için kılıcını kuşanmakta gecikmemişti.

Yaşı yirmi ikiden fazla değildi ve Ren bölgesindeki en zengin arazilere sahipti. Savaşmaktan yorulmuştu, yine de topraklarından vazgeçmemişti. Bu demir nesil için garip bir olaydır ki; Godefroi köylülerinin meseleleriyle ilgiliydi. Tanrı'nın Mütarekesi'ni kabul etti ve Kudüs'e hacca gideceğine, yaşama gücünü tüketen hummayı iyileştirmeyi deneyeceğine and içti.

Urbanus'un çağrısı geldiğinde derhal buna iştirak etti. Ordusunu donatmak için kaynak bulmak adına, Metz şehri ni, buradaki uyruklarının komününe yüz bin kurona sattı. Eski düşmanı Verdun Piskoposu'na iki prenslik verdi. Ramioul şatosunu Kilise'ye bağışladı ve nihayetinde Bouillion'u, Liège Piskoposu'na üç yüz gümüş, dört yüz altına rehin verdi.

Tedavülde kısıtlı sayıda para olduğundan, her yerde sıkıntı vardı. Ticaret takas yoluyla yapılıyor, altın ve gümüş ise tedbir olarak istifleniyordu. Haçlıların paralarını beraberlerinde taşıma istekleri, fiyatların birden düşmesine sebep oldu. Sığırlar ba-

kır paralar karşılığında satılıyordu. Gerçek zenginlik olan sığırlar, arazi ve eşyalar, satışa sunuluyordu. Kimileri, sahip oldukları her şeyi, bir avuç gümüş karşılığında elden çıkarttılar.

Manastırlar hazinelerinde en fazla paraya sahip kesim oldukları için, bu heyecanlı ticaretten en kârlı çıkanlar onlar oldu. Bu durum, sonraki nesiller boyunca etkisini sürdürülecekti.

Bir başka konu ise etkisini hemen gösterdi. Sığır sürüleri pazarlara götürüldü. Bu zamana dek yiyecekler ambarlarda istiflenirken, şimdi düşük fiyatlarla satılmaya başlanması, kulübelerin çatılarının karla kaplanmasının kötü işaret sayıldığı bu kış ortasında, açlığın önüne geçti.

Böylece, Haçlıların yola çıkışı adeta bayram gibi oldu. İyi işaretler de yok değildi. Pek çok kişi, kuyruğu batıya uzanan yıldız şeklinde kayan yıldızlar görmüştü. Bir din adamı olağanüstü bir olaya tanıklık etmişti. Akşamüzeri, bulutlar arasında birbirine doğru hareket eden atlılar şeklinde iki bulut görmüştü. Bu bulutlar karşılaştıklarında, elinde haç olan diğerini devirmişti.

Köylerde başka bir hikâye daha anlatılıyordu. Daha sonra keşiş olacak bir rahip, yanında iki arkadaşıyla ormanda yürürken, yukarılardan gelen bir ses duymuştu. Başını kaldırdığında, ağaçların üzerinde parlayan, etrafında aniden çıkan rüzgârın helezonlaştırdığı tozların döndüğü bir kılıç görmüştü. Kılıç, yere düşmek yerine, gözden kaybolana dek yükselmişti. Bütün bu zaman zarfında o, çelik silahların vuruşma seslerini duymuştu.

Karlar erimeden adamlar evlerinden ayrılmaya başladılar.

O zaman adam, karısına, eğer hayatta kalırsa geri döneceğine söz verdi. Ama kadın onu bir daha görememekten korkuyor ve buna dayanamıyordu. Sanki şimdiden ölmüş gibi – oysa karşısında capcanlı duran – kocası için ağlayarak yere kapandı. Adam, ona merhamet etmiyormuşçasına kadının ağlamasını ve etrafına toplananların kederini umursamazca yürümeye başladı. Verdiği söze sadık kalıyordu, ama yine de yüreği karmakarışıkta. Kalanlar üzgün ve gidenler mutluymuştu. Bundan fazla ne söylenebilir?

İlk harekete geçen, iki biraderi Baudouin ve Boulogne Kontu Eustace ile birlikte Godefroi de Bouillon oldu. Lorraine'in mavi sancağını takip eden ağır atlarının üzerindeki bu üç gülümseyen, kuvvetli görünüşlü, gururla dimdik duran gri gözlü genci pek çok kişi izledi. Kızıl haç, deri tuniklerinin üzerine, kalplerine işlenmişti. Beyaz boğazlarına kehribar tespahler dolanmıştı ve kızıl saçları omuzlarının üzerine dökülüyordu.

Arkalarında, ipek kordonları rüzgârda dalgalanan, menekşe tarlasında azizlerin tasvirleriyle, Lorraine Kilisesi'nin sancağı yükseliyordu. Peşlerinden, Ren bölgesinin otuz bin adamı at sürüyordu.

Bir sonraki yola çıkan, Fransa sancağı ve Aquitaine flaması idi. Şubat ayında Kral Philippe bir konsil toplamış ve burada her ne kadar – Kilise'den aforoz edildiği için – o katılamasa da, biraderinin sefere dâhil olmasına karar verilmişti. Böylece Vermandois Dükü Büyük Hugue haçı almıştı. Kont Baudouin de Hainaut ve Blois Kontu Zengin Etienne onu izledi.

Görünüşe göre, evde kalmak Etienne'i hoşnut edecekti. Fransa prenslerinin kuzeni olan ve güzel söz söyleme konusunda yeteneksiz Etienne, ava düşküdü ve bu zevkini tatmin etmek ona yetiyordu. Yine de toprağında şövalyeler vardı. Kısa süre önce de İngiltere sarayından bir kızla evlenmişti. Eşi Adele, bir savaşçının ruhuna sahipti ve Etienne evde kalmayı tercih etse dahi, o bundan memnun olmayacaktı. Etienne eşine aşık ve Adele azimli bir kadındı.

Herhangi bir münazara ya da yorucu hazırlıklar olmaksızın, Flandre'nin genç kontu Sessiz Robert da, sadece üç yıldır sahip bulunduğu şatodan ayrılıp onlara katıldı.

İlkbahar başlarında, Urbanus Normandiya sınırlarında vazalar verirken güzel haberler geldi. Bir başkası, Normandiya Dükü İnatçı Robert da haçı almıştı ve onun hakkında bir hikâye anlatılıyordu.

Robert, İngiltere fatihi olan babası Guillaume'ın alay konusu idi. Babası, gerçekten kısa, tıknaz ve kolları güçlü, kızıl saçlı ve mavi gözlü oğluna, Kısa Pantolon diyordu. Ava meraklı, içkiye

ve kadınlara düşküdü. İyi huylu, eli açık, geyik ve yabandomuz etiyile midisini tika basa dolduran ve kızdığı zaman korkutucu olan bir adamdı. Babası toprağa verildiğinde – ve çok az kişi onun için yas tutarken – biraderi Guillaume Rufus, İngiltere'nin hâkimi olmuş ve Kısa Pantolon da Normandiya'yı almıştı.

Sadece sözde Normandiya hâkimi idi. Kardeşi de, tıpkı babası gibi, onu sözleriyle tahkir ediyordu. Robert, talih ya da başarı olmaksızın savaşmak için kadehlerinin başından kalktı. Onu para için önemli bir şatoyu satmaya ikna etmek ve bir kez toprağı ele geçirirse, aldatmak kolaydı. Bir keresinde neredeyse İngiltere'yi ele geçirebilirdi, ama kanalı geçerken o kadar zaman kaybetti ki, o sahneye çıktığında iş işten geçmişti. Asilleri onunla alay ettiler ve içki âlemlerine döndüler. Kısa Pantolon henüz arkadaşsıkıntısı çekmiyordu.

St. Benige manastırı baş keşişi Gerento, Kutsal Deniz'in elçisi sıfatıyla ortaya çıktığında durum böyleydi. Guillaume Rufus, bu meselede hiçbir rol oynamak istemiyordu, ama durumdan kazanç sağlama arzusundaydı. Gerento, Normandiya'ya geri döndü ve Kısa Pantolon Robert ile konuştu. Normandiya, hem hâkimi hem de savaşçıları bakımından fiyasko idi. Ama garip bir şans eseri, kutsal savaş için Kudüs'e gitme fikri, Robert'in şaraba batırılmış sünger misali beynini tetikledi ve Robert sefere katılacağını söyledi.

Her zamanki gibi meteliksizdi ve iki kardeşin karakterlerini mukayese etme fırsatı bulmuş olan Gerento, onun sefere katılmasına ilişkin düzenlemelerle ilgilendi. Robert, sadece Guillaume ile barış yapmakla kalmadı, ayrıca ondan on bin mark gümüş ödünç aldı. Kendisi ve adamlarının donanımını sağlamaya yarayacak bu borca teminat olarak Robert, Normandiya'yı gösterdi. Üç yıl içinde Guillaume'a olan borcunu ödemediği takdirde, bütün mirasını, ülkesinin tamamını tehlikeye atmış olacaktı.

Guillaume meblağı bir araya getirmekte zorlandı. Olağanüstü vergiler koydu, İngiltere kiliselerini sahip oldukları gümüşü eritmeye zorladı. Karşılığında, kendisini şimdiden, üç yıl boyunca Robert'in güvenle sahneden çekilmesinden sonra, Normandiya'nın hâkimi olarak görüyordu.

Robert da durumdan hoşnuttu. Vahşi Normanlar şimdi onun sancağı altında toplanmıştı. Yıllardır onun ülkesini yakıp yıkan Bellême, onun yanında savaşıyordu. Günahları yüzünden yıllardır Kısa Pantolon'u tehdit eden Bayeux Başpiskoposu Eude, papazlarıyla birlikte gelmişti. Robert kendisini, sandığında para ile Norman kalabalığının başında bulmuştu.

Normandiya kronikleri, gitmeleri gereken uzaklık hakkında bilgi sahibi olmayan, kollarında doğanları, beraberlerinde av köpekleri ve arkalarında uşakları ile yola çıkan, çok sayıda barondan bahseder.

O bahar, bir ordu yerine, sekiz Haçlı kalabalığı, Roma yollarından doğuya doğru ilerliyordu. Yol kenarlarında duran adamlar, birinci gün toz bulutları kaldıran kalabalığa bakıp alay ediyor, ertesi gün ise varlarını yoklarını elden çıkarıp, onlara katılıyorlardı. Yüz bin, belki de çeyrek milyon kişi, çoktan haçı almıştı. Altı kalabalık, sükûnetli nehirlerin ağırlığıyla, fakat insan damlalarıyla artan seller gibi ilerliyordu.

Urbanus bu kadarını ummamıştı. Burada, ortak bir hedefe yöneltilen adamların hareketinde, yeni bir güç vardı. Bu güç, daha önce kendisini hiç göstermemiş, şimdiyse tek bir tetiklemeyle ileri atılmıştı.

Bu gücü o çağırmişti ve onu dizginlemeye değilse de, idare etmeye çalışmıştı. Yeni evlilerin, eşlerini bir yıldan önce terk etmemelerini buyurmuştu; papazlar, üstlerinin onayı olmadan kimseye haç vermeyeceklerdi. Tanrı'nın Mütarekesi'ne Haçlılar arasında sadık kalınacak, kimse yoldaşlarına karşı bir hareketle bulunmayacaktı.

Beklenmedik sayıda katılımcıya ulaşan seferberlik, Urbanus'un öngördüğünden daha uzun zaman almıştı. Vekili Adhemar'ın hareket tarihini 15 Ağustos'a ertelemiş ve toplandı yeri olarak da Konstantinopol'ü belirlemişti. İlk gelenler diğerlerini bekleyecekti. Görünüşe bakılırsa, Bizans İmparatoru'na, Hıristiyan prenslerin üç yüz bin kişi ile Kutsal Topraklar'a doğru yola çıktığını ve İmparator'un – iyi dilekleriyle – onlara yemek ve malzeme konularında yardımcı olmasını yazmıştı.

Urbanus daha fazlasını da yaptı. Toplanan adamların yanına gitti ve Provence ve Nimes'te, Tanrı'nın yolculuğuna dair vaazlar verdi. Ardından İtalya'ya döndü. Lucca ve Bologna'da insanların haçı alması için vaazlar verdi. Eve yolculuğu ise tam bir zaferdi. Artık Lateran'daki evini geri almak isteyen tacizci bir gezgin değildi.

Yeni bir otoriterlikle konuşuyordu. Kutsal Deniz'in elçileri, varlıklı burjuva tacirlerin gemiler inşa ettiği Cenova ve Pisa'ya gittiler. Onlar da haçı kabul etmeli ve ordunun denizden geçmesine yardımda bulunmalıydılar.

İnsanlar, Altın Papa'dan, vaat edilmiş topraklar için kendilerine kılavuzluk yapmasını istiyorlardı. Urbanus'un bunu yapmayı isteyip istemediğini bilmiyoruz, çünkü onun elçilerinden bize kalan tek korunmuş cevap şöyledir:

Papa hazretleri kendileriyle birlikte olmak istiyordu fakat St. Pierre'in krallığını kurtların dişleri arasında gözyaşları içinde bırakmamak için, ruhbanları tarafından bu kararından vazgeçirildi.

Bunun yerine İtalya'yı ilk geçen liderlere, Philippe'nin biraderi Büyük Hugue'e kendi elleriyle St. Pierre'in beyaz ve altın renkli sancağını verdi.

Guibert ve onun yandaşları, Haçlılara karşı hâlâ mesafeli duruyordu. Kitlelerin hareketiyle bir adamın alay etmek için yapabileceği her şeyi yaptı. Fulcherius'un buna tanıklığını görmekteyiz – haçı kabul etmiş ve Normandiyalı Robert'in grubuna katılmış olan Fulcherius, din adamı idi.

İtalya üzerinden geçerek meşhur şehir Lucca'ya geldik ve onun ötesinde Papa Urbanus'u bulduk. Dük Robert ve Kont Etienne orada Papa ile görüştüler, diğerleri de bunu yapabilmek isterdi. Bizi kutsadı ve Roma'ya ilerledik. Ama Aziz Pierre Kilisesi'ne girdiğimizde, sözde papa Guibert'in yandaşlarını sunağın önünde ellerinde kılıçlarıyla bulduk. Onlar, adaklarımızı sunmamızı engellerken, diğerleri bize taşlar attılar.

Urbanus'a sadık birileriyle karşılaştıklarında, onları öldürmek istiyorlardı. Kilisenin kulelerinden bir tanesi,

Papa Urbanus'un takipçileri tarafından tutulmuştu ve onlar Urbanus'un rakipleriyle savaşarak burayı koruyorlardı. Burada böyle büyük bir aybın yaşanması bizi kedere gark etmişti, ama Tanrı'nın bunun intikamını alacağına inanmaktan başka yapabileceğimiz bir şey yoktu. Üstelik bütün yolu bizimle birlikte gelmiş olanlar, utanç verici bir korkaklıkla evlerine döndüler.

Her ne kadar pek çok Haçlı cesaretleri kırılarak evlerine dönmüş olsa da, taşlar, kılıçlar ve incitici alaylar İtalya üzerinden akan selin önüne set çekmeyi başaramadı. Bu sahnenin yaşanmasından iki ay sonra Guibert, Po'daki güçlü kalesini yitirdi.¹⁴ Yandaşları Roma'yı terk ettiler ve o yılın sonunda Urbanus, Lateran'ın gri duvarlarına doğru saygıyla taşındı. Oradan muzaffer bir edayla, son kez Tanrı'nın yolculuğu için vaaz verdi.

Daha fazlasını yapmaya gerek yoktu. Urbanus'un işi bitmişti "o yıl," diye açıklıyor Fulcherius, "Batılılar Roma üzerinden Kudüs'e ilerlemeye başladıklarında, Urbanus her yerde Papa olarak gücünü kanıtlamıştı."

Ama Altın Papa, duyulmamış bir güç istiyordu. Kılıcını kusanmıştı ve şimdi onu kendi yararına kullanıyordu.

O artık sadece hizmetkârların hizmetkârı, danışman değil, ayrıca Hıristiyanlık ordusunun önderiydi. O bir kraldan çok daha öteydi ve onun gücü karşısında Guibert sinmiş, Heinrich de geri çekilmişti.

Bütün bunlar olurken, asker kalabalığı eski yollardan tozlar kaldırarak doğuya doğru ilerliyordu. Bu ordu *cruciata*, yani "Haçlılar" olarak biliniyordu. Haçlı seferi başlamıştı.

14 Bazı kayıtlar Haçlıların İtalya'da Urbanus için savaştığını nakleder. Fulcherius'un kaydı ise Haçlıların kılıçlarını kınlarından çıkarmadığı yolundadır. Ama yeni hareketin itibarı, dengelerin Urbanus'un lehine dönmesine yardım etmiştir. Bundan sonra Heinrich aföroz edilmiş olmanın baskısını çok daha ağır hissetmiştir, çünkü bunu çok istemiş olsa da, Haçlı Seferine katılamamıştır. Heinrich yıllar sonra onurunu kaybetmiş, oğlundan uzak düşmüş halde ölmüş ve kutsanarak gömülmesi reddedilmiştir.

X PIERRE'İN İŞLERİ

O bahar, güneş tarlaların üzerindeki karları erken eritti. Buzların çözülmesini, suları yataklarından taşıran ve kışın enkazını sularına katıp yıkayan yağmurlar izledi. İnsanlar, bunun verimli bir yıl olacağını söylediler. Sabanlarını aldılar, bo-yunduruğa bağlanmış çift öküzlerini, kahverengi tarlalara gö-türdüler.

Kulübelerinin açıklıklarında yumuşatılmış deriyi işleyen dericilerin gözleri yoldaydı. O yıl insanlar, çamura rağmen hareketliydi. Nalbandlar, hayvanları yola çıkmaya hazırlıyordu. Araba ustaları, tekerlek kenarları için deri almaya geliyordu. Küçük köylerin arasından, üzerlerinde eşya istifleriyle arabalar geçiyordu. Bazen, sürücü koltuğunda, kucaklarında bebekleriyle kadınlar oturuyordu. Çıplak ayaklı genç kızlar, isteksiz sığırların boynuna bağlı organları çekiyordu. Babalarının ardında yor-gunlukla yürüyen çocuklar, tiz sesleriyle soruyorlardı: “Şurası Kudüs mü?”

At arabalarının tekerlekleri gıcırdadı, öküzlerin boynuzları tahta boyunduruklara direndi ve paslı zincir dizginler şıkırdadı. Kuşaklı papazlar, ellerinde uzun değnekler, bellerinde te-beri kıvrık oraklar taşıyan çobanların bir adım gerisinde yürüdüler. Yollar ne kadar kötü ve buldukları yer Kudüs değil, Champagne'nin sığ vadileri de olsa, onlar münzevî Pierre ile bir-likte yürüyorlardı.

Pierre l'Hermite hakkında fazla bir bilgileri yoktu. Bazıları onun Amiens'te doğduğunu ve yıllardır münzevî olarak yaşadığını söylüyorlardı. Kutsal Papa, Yüce İsa için silahları kuşanma davetinde bulunduğu, Pierre vaazlar vermekteydi. O zamandan sonra, çıplak ayaklarıyla ve gri bir katırın sırtında, oradan oraya giderek, Haçlı seferi için vaazlar vermeye başlamış-

tı. Üzerinde, kukuletalı ve bileklerine dek uzanan kolsuz keşiş Cübbesi vardı.

Onu görmüş bulunanlar, ince ve teni güneş yanığı bir adam olduğunu söylediler. Ekmek ya da et değil, sadece balık yedi ve çok az şarap içerdi. Bazıları onun kutsal topraklara hac yapmış olduğunu söylemişlerse de, bunu kesin olarak bilmiyoruz. Epernay üzerinden Orleans'tan gelmişti ve Mosella vadisinde ilerliyordu. Konstantinopol'e, sonra da Asya üzerinden Kudüs'e gidecekti.

Pierre, kalabalık yığınlarla hararetle konuşur ve onları galeyana getirirdi. Akşamları bir kilise yakınlarında mola verdiğiğinde, halk, ellerinde kandillerle rutubetli mezarlıklarda toplanırdı. Pierre, yetkili bir ağızdan konuşurdu. Böyle zamanlarında çok güzel olaylar yaşanır; toprak sahipleri ve manifaturacılar onun çıplak ayaklarının yanı başına para atarlardı, kasaba kadınları ise inciler ve mücevherli pelerin tokalarını... Bütün bunlar fakirlere dağıtıldı. Pierre, fahişelik yapanları bulur ve onlara temiz bir hayat kurma olanağı sağlardı. Kendisine verilen sadakaları, drahoma için onlara bağışlar ve böylece, bu yaratıklar da koca bulabilirdi.

Beraberinde bir şövalye ve bir Töton rahibi vardı. Kalabalık müritleri peşlerinden geliyordu. Liderlerine öyle büyük bir saygı besliyorlardı ki; onun bindiği katırdan kestikleri tüyleri aziz tutarak üzerine titriyorlardı. Pierre, hepsi Kudüs'e kadar onu izlemeye azimli, gitgide artan bir kalabalığın çobanı haline geldi.

Pierre'in en başta böyle bir kastı olup olmadığını bilmiyoruz. Mart ayının bitiminden önce keşiş, kendisini on beş bin kişilik bir ordunun komutanı olarak buldu. Pierre'in Cologne'deki vaazından sonra, bazıları o kadar sabırsızlandılar ki; onu beklemeksizin yola koyuldular. Onun vekili olan şövalyeyi – o kendisine Gautier sans Aviorli [Meteliksiz Gautier] diyordu – takip ediyorlardı. Birkaç yüz kişi, ormana giden yolda gözden kayboldu. Bunlar Haçlı seferinin öncü kuvveti oldu. Bu Mart ayında büyük baronlar, halen kuvvetlerini topluyor, silahlarını ve paralarını hazırlıyorlardı.

Birkaç gün sonra Pierre'in ordusu yolculuğuna başladı. Buna 'Köylülerin Haçlı Seferi' deniliyordu, oysa gerçekte halkın yolculuğu idi. Asil kandan birkaç adam, kalabalık hizmetkârları arasında at sürüyordu; çok sayıda silahlı adam ise artlarında yorgunlukla ilerliyordu. Paris sokaklarının kurdeleli kadınları, yük vagonlarının üstünde oturuyor, paçavralar içindeki bayağı adamlar, yanlarında koşuyorlardı. Bunlar efendisiz ve parasız vadi halkı idi. Şimdi istekle yürüyenlerden bazıları, daha önce *testatori*, yani Notre Dame'in basamaklarına dadanmış uydurma sakatlar idi. İnsan sürüsü içinde sahte keşişler, ağıtçılar, ilahi okuyucuları, yankesiciler bir aradaydı. "Bütün sıradan halk," diyor bir kronikte. "Temiz olanlar ve ruhu kirlenmişler – zina yapanlar, katiller, yalancı şahitler ve hırsızlar. Ayrıca kadınlar ve tövbe-kârlar."

Yığınların arasında dilenciler kralı Tarfur da vardı. Ama kalabalığı oluşturanların çoğunluğu sakallı Renliler ve Kuzey Fransa'nın çiftçileri idi. Hepsi yukarı Ren bölgesinden çıkıp Tuna'nın kaynaklarına doğru vadilerden ilerlemeye başladığında ve Pierre vaazlarını sürdürürken, Svabya'nın eli baltalı ve Bavyera'nın tırpanlı halkı da onlara katıldı.

Yığını oluşturan, düzinelerce farklı lehçe konuşan insanlar, ayin şarkılarını söyleyerek mest oluyorlardı. İki konuda hemfikirler: Münzevî lidere karşı beslenen saygı ve Kudüs'e ulaşma azmi: Muhtemelen Pierre dahi Kudüs'ün nerede olabileceğine dair kesin bir fikre sahip değildi. Ama Gautier'in takip ettiği yolu kolaylıkla izleyebilir ve Tuna'ya ulaşabilirdi. Dahası, beraberinde ilgi çekici bir belge taşıyordu: Fransa Yahudilerinden Doğu Yahudilerine, Pierre'e ihtiyaç duyduğu tedariki sağlama-larını bildiren bir kararname. Yahudiler, Ratisbon'dan itibaren Tuna boyunca ona yardım ettiler.

Pierre'in takipçisi olan zümreden bazıları, teknelere binerek, iki yanlarında yükselen ağaçlardan müteşekkil orman duvarları arasında, nehir boyunca aşağı sürüklendiler. Kendilerini, yabancı bir dilde konuşan, koyun postu ve deriden kıyafetler giymiş atlı adamlar tarafından korunan, etrafı çevrilmemiş tarlalarda buldular. Burada tahkimli kasabalar, birbirlerinden uzak

ve seyrekli. Yerli halk, gezginlere merakla bakıyordu. Bahar bereketli, sığırlar besiliydi ve kimse yiyecek sıkıntısı çekmiyordu.

Pierre'in takipçileri, Macarların topraklarından sorunsuz geçtiler. Köylü kalabalığı işini görmeyi biliyordu. Aralarından bazıları biraz hırsızlık yaptı, ama bunda ne vardı ki? At arabalarının arkasında inekleri sürüyor ve orada burada, koyun satın alıyor ya da çalıyorlardı. Ağır ilerliyor, deri barınaklarını kurmak, yemek için ateşi yakmak için erken mola veriyorlardı. Paris kadınlarının bu yolculuğa nasıl dayandıkları hâlâ gizemini korumaktadır. Diğer yandan çiftçiler için, tarlalardaki tekdüze yaşamlarından sonra, bu seyahat neredeyse bir bayramdı. Pierre onları sefaletlerinden kurtarmıştı ve şimdi yeni harikalar görecekti.

Pierre'in bir buyruğu olduğunda, buna itirazsız itaat edilirdi. Müritleri, kalabalığın düzen içerisinde yol almasını sağlıyordu. Bizzat Pierre, Macarlar'ın krallarına gitmiş ve halkına erzak yardımını yapılması için, onunla bir anlaşma sağlamıştı. Kudüs ne görünüyor, ne de oradan haber geliyordu. Yine de neşeyle güneşe dönerek ilerlemeyi sürdürdüler.

Bu aşamada neler olduğuna dair pek çok hikâye anlatılageldi. Görünüşe göre, bir Macar kasabasında, Gautier'in adamlarına ait silahlara ve zırlara rastladılar. Ama adamların kendileri ortada yoktu. Meteliksiz Şövalye ve adamları, on gün kadar önce güneşe doğru devam etmişlerdi. Pierre'in takipçileri, bu yarı Hıristiyan yabancıların elinden bir ihanetten şüphelendiler. Hacılardan biri, bir Macar taciriyle tartışma yaşadı. Kılıçlar çekildi ve kasabada, gezginlerle Macarlar arasında dövüş başladı. Birkaç yüz kişi öldü ve kasaba halkı yakınlardaki yüksekliklere kaçtılar ya da Haçlılar tarafından Tuna'nın ötesine geçene dek takip edildiler.

Barış bozulmuştu. Bu ilk kez olmuyordu. Pierre'in adamları, halkın boşalttığı kasabayı yağmaladılar. Bundan sonra çiftliklere yöneldiler; şarap, at, tahıl ve koyunlardan zengin bir ganimet kazandılar. Beş gün boyunca bunun keyfini sürdüler. Ancak Pierre sinirliydi. Onlar yollarına devam ederken, bir

Macar ordusunun Haçlılara saldıracağına dair duyum almıştı. Bir an önce adamlarını nehrin karşı tarafına geçirmesi gerekiyordu. İrili ufaklı yüz kadar tekne buldular; karşı kıyıya doğru kürek çekmeye başladılar. Fakat bu sırada yeni bir düşman sahneye çıktı: Geniş teknelerden müteşekkil bir filoda, demir zırhlı ve yuvarlak kalkanlı, tuhaf görünüşlü yabancılar. Şüphesiz bunlar putperestti. Hacıları ok yağmuruna tuttular.

Bindikleri, ince dallarla birbirine tutturulmuş sıırıklardan yapılmış sallardı. Dümensiz, fazla yolculu salları, akıntıya kapılarak aşağı sürüklenmeye başlamışken, okçuların saldırısı da karmaşayı artırmıştı. Adamlarının nehirde öldüğünü gören Pierre, Bavyeralıların ve Tötonların, putperestlere karşı saldırıda bulunmasını istedi.¹⁵

Germen savaşçılarla dolu yedi sal, filo ile çarpıştı. Bazı tekneler batarken, yedi okçu da esir alındı. Bunlar Münzevî'nin huzuruna getirildiler ve o, okçuların öldürülmesini emretti. Diğer Hıristiyanlar nehri güvenle geçerek yollarına devam ettiler. Bir sonraki kasabayı, Belgrat'ı, buranın sâkinleri olan Bulgarlar tarafından neredeyse tamamen terk edilmiş olarak buldular. Pierre'in ordusu, böyle bir fırsatı kaçıramayacak kadar serseri takımından müteşekkildi. Etrafı yağmalayarak ganimetler aldılar ve çevreyi kolaçan ettiler. Anayolun başka, küçük bir nehrin karşısına doğru devam ettiğini gördüler. Bu kez hiçbir aksilikle karşılaşmadan, karşı tarafa geçtiler. Niş'e ulaştıklarında, Bizanslı idareci Pierre'i karşılayarak onunla bir anlaşmaya vardı. Belgrat'tan sağlanan ganimet iade edildi ve hacılar, bundan sonra yağma yapmaktan alıkoyuldular. Karşılığında kendilerine Konstantinopol'e kadar kılavuzluk ve yiyecek temini sözü verildi. Böylece, Büyük Doğu İmparatorluğu Bizans'ın ileri karakollarından birine ulaştıklarını anladılar. Ayrıca Gautier ve bağlı-

---

15 Bu okçular, daha önce de Gautier'in adamları ile çarpışmış olan, Bizans İmparatoru'nun sınır muhafızları idi. Bunlar, Doğu steplerinin Peçenek Türkleri idi. Paralı asker olarak Bizans İmparatoru'nun hizmetinde bulunuyorlardı. Muhtemelen, izinsiz sınırı geçme teşebbüsünde bulunan yabancıları engellemek üzere emir almışlardı. Savaş, Pierre'in adamları ile konuşmasına olanak olmadan sonuçlandı.

larının, ormandaki savaştan sonra, Niş'e çok kötü bir durumda ulaştıkları haberini de aldılar.

Niş'ten en iyi niyetlerle ayrıldılar ama bazı artçı muhafızlar geri dönerek küçük bir köyü yağmaladılar. Meşaleler pervasızca tutuşturuldu, evlerden dumanlar yükseldi. Bu olay, Niş'te muhafız olarak hizmet veren atlıların sabrını zorladı ve Pierre'in artçı muhafızlarının üzerine giderek, iyi donanımlı olmayan yaya askerleri kılıçtan geçirmeye başladılar.

Çatışma büyük bir savaşa dönüştü. Pierre'in adamları bozguna uğradı. Bundan da kötüsü, atlı arabalardaki yüklerin ve para sandıklarının çoğu kaybolmuştu. Karmakarışık ordu, ormana kaçarak dağıldı. Bazıları panik halinde tekrar bir araya gelirken, diğerleri yağma ve talana devam etti. Her ne kadar toplanma boruları günlerce çaldı ise de, birkaç bin kişi, Pierre'in kuvvetlerine bir daha dâhil olamadı.

Yürüyüş bu kez farklı şartlar altında başladı; dehşet verici atlı okçular, Haçlıları belli bir mesafeden takip ederek, onları anayolda tuttular. Görünüşe göre, Münzevî'ye olan saygılarını da bir ölçüde yitirmişlerdi. Ona Konstantinopol'ün büyük imparatorundan mesajlar gelmişti ve Pierre, Doğu'nun İmparatoru ile anlaşma yapmak için ana kütleden önce gitmişti. Bu şekilde, yolcular, kendilerini Konstantinopol'ün muazzam duvarları ve doğunun girişi olan Altın Kapı'da buldular.

Burada karınları doyuruldu, keyifleri yine yerine geldi. Onların varoşlarda hırsızlık yaptığını, kurşun levhaları satmak üzere çalmak için, kiliselerin çatılarına tırmandıklarını işitiyoruz. İmparator bu kalabalığın ivedilikle Asya ile Avrupa'yı ayıran boğazın öte tarafında geçirilmesini istedi. Burada, Gautier'in ekibinden hayatta kalanları, İtalya üzerinden gelen bazı Lombard zümreleri ile birlikte, güçlü bir hisara yerleştirilmiş halde buldular. Bu gelişme üzerine büyük bir sevinç yaşadılar. O gece kemanlar çaldı, eğlenceler yapıldı. Yaz sonra eriyordu, ama Asya'ya ulaşmışlardı. Artık, Kutsal Topraklara giden yol önlerinde uzanıyordu.

Hisarın görüş alanı ötesinde dolaşmamaları konusunda uyarılmışlardı. Öncelikle buna uydular, çünkü Grek gemileri, kıyıya çok miktarda tahıl, yağ, şarap getirmişti ve yolcu gürühûnun bol bol yiyeceği vardı. İki ay boyunca sahilde konakladılar. Nihayet hiçbir şey yapmamaktan yorgun düştüler. Pierre, onlara, yola devam etmek için büyük lordların ordusunun gelmesini beklemelerini söylüyordu. Ama onlar biraz dolaşmaktan hiçbir zarar gelmeyeceğine kanaat ettiler. Karargâhları geniş bir koyda yer alıyordu ve iki taraflarında da meyve bahçelerinin, oraya buraya serpilmiş tarlaların yer aldığı mavi dağlar yükseliyordu. Dağların doruklarında bulutlar kümelenmişti. Böylece hacılar, vadileri araştırmaya başladılar. Sadece bodur Grekler ve hiç bilmedikleri bir dilde konuşan çobanlarla karşılaştılar. Bunlar kesinlikle Türk değillerdi. Bazı Haçlılar, sürüleri kaçırmak için koydaki gemicilere sattılar. Lombardlar ve Bavyeralılar bunu öğrendiklerinde, ani bir baskın yapmaya karar verdiler. Broyeslu Rinaldo'yu kendilerine önder seçerek ilerlemeye başladılar. Kıyılarında sazlıklar olan bir göle rast geldiler. Gölün ötesinde de, bir şehrin kuleleri yükseliyordu. Buradan sakınarak araştırmaya devam ettiler. Etrafı kolaçan ederken, küçük, tahkimli bir kasabaya geldiler. Görünürde hiç Türk yoktu – aslında evler terk edilmiş haldeydi ve baskıncılar bereketli bir yağmaya giriştiler.

Tam bu sırada ilk olarak Türklerle karşılaştılar. Görünüşe göre yağmadan haberdar olan büyük sultanlardan biri, İlhan denilen subayının önderliğinde bir süvari birliğini tahkikata göndermişti. Yağmacılar tehlikeyi fark edemediler.

Kapının yanında [diyor bir kronikte] bir kuyu vardı. Köyün sonunda da, suyu akan bir çeşme... İşte bu çeşmenin yanında, Rinaldo Türklerin yoluna çıktı.

Gelen Türkler, Rinaldo ve yanındakileri buldular ve çoğunu öldürdüler. Diğerleri kaçtı. Kaçtıkları köy, daha önce Türkler tarafından kuşatılmış ve suyu kesilmişti. Susuzluktan kıvranan adamlar, atlarının ve eşeklerinin damarlarını keserek kanlarını içtiler; bazıları kendi idrarlarını içti. Çoğu, susuzluğunu hafifletmek için, nemli toprağı kazarak içine yattı. Bu durum, sekiz gün sonra sona erdi.

Sekizinci gün, Bavyeralıların başı, diğerlerini teslim etmek üzere Türklerle anlaşma yaptı. Onların Tanrısı'nı reddeden öldürüldü. Türkler onları nişangâhlara yerleştirdiler ve vücutlarını okla doldurdular ya da esirleri aralarında paylaşarak, adeta hayvanlarmış gibi, alıp sattılar.

Böylece ilk baskınlar sona erdi ve ilk haberler ana kitleye ulaştığında, karargâhta kargaşa yaşandı. Sürüsünden ümitsizliğe düşen Pierre, bir süre önce Konstantinopol'e gitmişti. Meteliksiz Gautier ve diğer deneyimli komutanlar, intikamın alınması için harekete geçmeden önce, Pierre'in dönüşünün beklenmesi konusunda ısrar ettiler.

Ordunun genel eğilimine dayanan Godefroi Burel, komutanların uyarılarıyla alay ederek, onları, hayatları pahasına Türklerin üzerine gitmeye teşvik etti.

Böylece kalabalık harekete geçti. Silahlı olan herkes, hiçbir tertip, düzen olmaksızın, terk edilmiş köye doğru ilerlemeye başladı. Gautier ve az sayıdaki şövalyesi, beş yüz kadar atlıyı bir arada tutmayı başardılar. Binlercesi ise sık çalılıklar ve orman boyunca yoldan taşarak ilerledi.

Düzenli Türk okçuları, onların gelişini şaşkınlıkla izledi. Bunlar, daha iyi manevra yapabilmek için açık bir vadiye çekildiler. İnsan seli peşlerinden açık alana aktı. Gautier ve adamları düşmana doğru atıldılar ve çatışmada öldüler. Gautier'in zırhında altı ok vardı. Onların ölümüyle insan kalabalığı panikledi.

Dağ geçidine doğru ilk kaçanlardan biri Burel oldu. Bu kez, firariler seli yoldan taşıyordu. Onlar kaçarken, Asyalı atlılar da peşlerinden gidiyordu. Birkaç saat içinde son insan öbekleri de görünmez oldu ve Türkler bu kez, hasta ve kadın Hıristiyanların beklediği karargâha yöneldiler. Genç ve güzel görünüşlü olanlar dışında hepsini öldürdüler. Geriye, sadece sahile bakan, yarı harabe halinde bir hisar bulup, kalkanlarıyla kendilerini koruyan az sayıda insan kaldı.

Katliam haberi Konstantinopol'e ulaştı. Münzevî, yardım için İmparator Aleksios'a yalvardı. Bizans gemileri derhal koya

gönderildi. Hayatta kalan birkaç yüz kişi, Pierre'in kendilerini beklediği Konstantinopol surlarının önüne nakledildi.

Çoban, sürüsünü yitirmişti.

Diğerleri Pierre'in izlediği yolu takip ettiler ama Konstantinopol'e dek ulaşamadılar. Pierre'in vekillerinden olan Gottschalk adında bir Töton rahibi, kendi sürüsünü toplayabilmek için geride kalmıştı. Bu hususta başarılı da oldu.

Lorraine ve Bavyera'dan binlercesi Gottschalk'a katıldı. Görünüşe göre, bu zapt edilemez bir zümre idi. Kronikler bundan çok kısaca söz ediyor:

Macaristan'da Kral Koloman sayesinde iyi karşılandılar. Onlara yaşamak için ihtiyaçları olanları satın alma izni verildi. Kral, her iki tarafın da barışa sadık kalmasını emretmişti. Ama oyalantikça, orada burada avarelik yapmaya, ölçüsüzce içmeye başladılar. Önce Macarlardan az az tahıl, şarap gibi şeyler çalmaya, sonra da koyun ve sığırları öldürmeye, kendilerine karşı çıkan Macarlarla çatışmaya başladılar. Macar bir delikanlıyı, pazaryerinde, sivriltilmiş kazığa oturttukları söylenmektedir.

Gottschalk'ın takımı, Macar askerlerince çevrildi ve katledildi. Çok azı kaçıp Tuna'yı geçebildi. Gottschalk da kaçmayı başaranların arasındaydı.

Neredeyse aynı günlerde bir başka ordu dağıtılmış ve Macarlar tarafından kovulmuştu. Bunların lideri ise Folkmar idi ve bu zümre, Praglı Yahudilerin öldürülüp yağmalanmasından sonra ortaya çıkmıştı.

Bu arada Ren bölgesinde en kötü olaylar cereyan ediyordu. Frizye kıyılarından Ratisbon'a dek olan topraklarda dağılmış halde, ahşap sinagogları olan Yahudi komünleri bulunuyordu. Kasabalarda idiler ama kasabalı değillerdi. Alım satım işleriyle uğraşiyor, penceresiz tavan aralarında çalışıyorlardı. İçlerinden varsıl olanlar, kuvvetten düşmüş baronlara ödünç altın veriyordu. Koyu renkli Cübbeleri içinde, arabalarında aydınlık yüzlü çocuklarını saklayarak gelip gidiyorlardı. Bahar yağmurları boyunca oluklarından akan suların taşıdığı, dar sokaklarda toplanıyorlardı. Sokağa çıkma yasağı olan saatlerde, kapılarını kilitleyip

ateşi söndürüyorlardı. Dindaşlarıyla ilgili haberleri duymuşlardı. Batıda toplanan Haçlı seferinin deprem dalgasını görmüşlerdi – neredeyse Urbanus Clermont'taki son sözlerini söylemeden önce, akrabaları olan Fransız Yahudilerinden bir mektup onlara ulaşmıştı. Silahlı adamlar nehirleri geçerken, gözü açık Yahudiler onları izlemişlerdi. Söylentiye göre, Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon, İsa'nın ölümünün intikamını Yahudilerden alacaktı. Renland Yahudileri, korkuyla, Mainz Başahamı Kalonymus'a, İmparator IV. Heinrich'e sadakatlerini bildiren bir mektup yazdırmış ve haklarındaki takibatın yasaklanmasını talep etmişlerdi. İmparator Heinrich de, Aşağı Lorraine Dükü Godefroi'ye yazarak, Yahudilere zulmedilmemesini istemişti.

“Hiçbir zaman onlara zulmetmedim,” diye cevap verdi Godefroi. Yine de sinagog halkı ona, beş yüz parça gümüşten oluşan bir hediye sundu. Godefroi gümüşü kabul etti ve Yahudilere yönelik hiçbir harekette bulunmadı – ne onlara zulmetti, ne de koruma sağladı, sadece kendi işleriyle meşgul olmayı sürdürdü. Yahudiler de, bir süre için, Haçlılar tarafından hiçbir tacize maruz kalmadılar.

Pierre de Ren boyunca Yahudi komünlerinin yanından geçti. Haçlı takımı Yahudilerden İsa'nın kanının intikamını almaya and içmişti. Böylece söylenti yayıldı. Mayıs başlarında ilk ölümler – Metz'de yirmi kadar ve Speyer'de birkaç kişi – Haçlılarla ilişkilendirildi. Yahudiler yağmalanıyordu. Yağma ve talan, aslında omuzlarında haç ve ellerinde kılıçlarla gelen, Haçlı kisvesindeki adamların işiydi.

Çapulcular birbirleriyle karşılaştıkça birleştiler. Eski köylü hurafeleriyle ya da salt küfürle hareket eden bir zümrenin tek önderi, Kutsal Ruh'u taşıdığı rivayet edilen bir kazdı. Taassup galeyanı içindeki bir diğer grup, kara bir dişi keçiyi izliyordu.

Bu zümrelerin lideri olarak bir isim belirdi: Leisingen Kontu Emich. Ren bölgesinden, kazanç elde etmenin yollarını arayan kuvvetli bir adamdı. Kendisini Kudüs yoluna bir mucizenin sevk ettiğini söylüyordu. Göğsünde, mucizevi bir şekilde haç işaretinin belirdiğini iddia ediyordu. Onu destekleyenler arasında zikre de-

ğer bir isim, Viskonte Guillaume de Melun idi. Ona *Dülger* lakabı verilmişti, çünkü baltasını, bir marangozun tahtaya çivi çaktığı ustalıkta kullanıyordu. Ve kazın takipçileri, Emich'e katıldı.

Emich, çadırlarını Worms önlerinde kurdu ve Yahudilerin kendisine yaptığı ödemeleri nezaketle kabul etti. Gümüşü kesesine atar atmaz da adamlarını iş başına gönderdi ve onlar kasabaya girerek önlerine çıkamı kılıçtan geçirdiler. Tora yazmalarını çamurlara attılar, sinagogları ateşe verdiler ve arkalarında kattettikleri Yahudiler, beraberlerinde topladıkları ganimetle kasabayı terk ettiler.

Katliam haberi, Yahudilerin gizli ulakları tarafından Mainz'e ulaştırıldı. Mainz Yahudileri, değerli eşyalarını şehrin başpiskoposu Rothard'ın güven ve dikkatine emanet ettiler. Rothard, Emich'in görüş alanından kaçabilmeleri için onlara mâlikânesini açtı. Ama Emich ve yandaşları geldiğinde, Başpiskopos Rothard kayıplara karıştı. Renliler bir toplandı düzenlediler ve ardından oklarla, mızraklarla mâlikâneye saldırdılar. Sürgülü kapıları kırdılar ve Yahudilerin üzerine çullandılar. Bu sırada alışılmadık bir sahne yaşandı: Kadınlarının bıçaklandığını, çocuklarına mızraklar saplandığını gören Yahudiler, silahlarını kendi ailelerine çevirdiler. Çığlıklar atarak, kendi erkek ve kız kardeşlerini, annelerini bıçakladılar; bebeklerinin boğazını kestiler. Mainz'deki katliamdan dört gün sonra, Emich, Ren'den aşağı doğru ilerleyişine kaldığı yerden devam etti – Filistin'e doğru değil, bambaşka bir yöne, güneye gidiyordu.

Köln'den Mainz suyu boyunca Macaristan'a doğru ilerledi. Diğerleri nehrin aşağı kısmı boyunca, Neuss ve Zenten'de katliama devam ettiler. Altenahr'da, Yahudiler onların gelişine hazırlıklı değildi.

Komünün önde gelenleri Yaratıcı'nın huzurunda tövbe ettiler, cesur ve Tanrı korkusu taşıyan beş adam seçmeye karar verdiler. Bu beş kişi, dindaşlarını ölüme gönderdi. Aralarında üç yüz önde gelen adam, bu beş kişinin elinde can verdi.

Emich ve ordusu, Leitha nehrinin Tuna'ya karıştığı bölgeden daha ileri gitmediler. Bu zamandan itibaren Haçlıların görün-

mesi, Leisingen Kontu'na karşı teklifsizce yolu kapatan Macarlar için nefret verici bir olaydı. Adamları paniğe kapıldı. Macarlar tarafından izlenip merhametsizce öldürüldüler. Bir daha onlardan söz edilmedi.

Ama kaçanlar, geçtikleri topraklara acı bırakan diğer zümrelere katıldılar. Adamlar, Yahudi katliamının cezası olarak, Tanrı'nın hacılara gazap verdiğini söylüyorlardı. Haçlı seferi için yanıp tutuşanların yüreğinde, şüphe tohumları belirmeye başladı.

Doğudan, doğruluğu belirsiz söylentiler gelmeye başladı. Pierre ile Gautier, adamlarıyla birlikte ortadan kaybolmuşlardı. Konstantinopol'daki Büyük İmparator'un onları, tıpkı ağını ören bir örümcek gibi tuzığa düşürdüğü söyleniyordu.

Yaz sona erdi ve ürünler içeri çekildi. Geceler soğudu. Uzak otlaklar karlarla kaplandı.

Ne var ki, doğuya hareket eden azimli çeyrek milyon adamı kışın gelişi durduramazdı. Büyük lordların önderliğinde, yarım düzine ordu doğuya ilerlemeyi sürdürdü. Sancaklar vadilerde dalgalandı; ağır küreklerle çekilen kadırgalarla nakledildiler ve deniz engeli aşıldı.

Genç Hıristiyan âlemi, ilk olarak silahlanmıştı. Bu yeni gücünden gururluydu ve hiçbir engel tanımıyordu. Feodal köylerinde uzun süren tecrit hayatları sona ermişti. Hıristiyan dünya, gözünü yeni topraklara dikmişti ve yüreği fevkalade bir amaçla yanıyordu.

Böyle bir insan dalgası yabana atılamaz. Her ne kadar bir adam onları ilerlemeye sevk ettiyse de, artık hiç kimse bu gücü kontrol edemezdi. Sular kabarmış ve hızla akıyordu; elbette yatağını da bulacaktı.

II. KISIM

XI BİZANS

Aleksios, hayaletler arasında yaşıyordu. Bazıları sadece hatıralarını rahatsız ediyordu, diğerleri ise saraylarının koridorlarında dolaşıyordu. Aleksios onlardan korkmuyordu, onlarla birlikte yaşamak zorundaydı; çünkü o İmparator idi.

Her zaman tek başına otururdu. Ne de olsa kendisi de bizzat o hayaletlerin akrabası ve diğer ölümlülerin üzerindeydi. Endamı kısa ve genişti. Görünüşü, asaletini ortaya koyuyordu. Güneş yanığı yüzü, kahverengi gözleri ve yağlanmış, parlak, siyah sakalları, saat başı oynadığı role uygun bir görüntü sağlıyordu. Düşüncelerini gizleyen bir sakinlik maskesi takıyordu. Kısa boylu olduğu için, insanların, kendisini, bir atın sırtındaki sandalyede otururken görmesini tercih ediyordu.

Böyle zamanlarda, tek omzunda incilerden bir kemerle tutturulmuş erguvan renkli harmani ve onun altına da altın tunik giyerdi. Erguvanî sandaletleri, ayak bileklerini sarardı. Bin yıllık gelenek, kıyafetinin her bir detayını belirlemişti ve saat başı kostümünü değiştirirdi, çünkü pek çok farklı canlandırmayı gerektiren, en zor bir rolü üstlenmişti.

O, *Augustus*, *Basileus* ve *Romalıların İmparatoru* idi. O, Bizans'ın efendisi, en yüksek din görevlisi ve otokrati – ya da tiranı –, olağanüstü hâkimi idi. Tek bir sözüyle bir adamı öldürtebilir ya da kırmızı mürekkebe batırılmış bir kalemin karalamasıyla, surlar içinde bir şehir inşa ettirebilirdi; ama bununla birlikte, bunu yaptığını kimseye belli etmeyerek, olası bir suikastçının hançerine karşı daima tetikte olmalı, bir yandan da, hipodromdaki isyan alâmeti şikâyetleri, başkalarının kulaklarıyla dinlemeliydi.

Akşamüzeri geç saatlerde, kırmızı Cübbeli hadımlar belli bir mesafe uzağında beklerken, tek başına oturmak onu mutlu ederdi. O zaman, başındaki yaldızlı tacı yana eğip biraz dinlenebi-

lirdi. Açık galerinin ince, beyaz sütunlarının ötesinden görünen Marmara'nın, rüzgârsız günlerde bahçe havuzu kadar durgun, koyu, mavi sularını izleyebilirdi. Gün batımında, güneşin aksi adetâ denizi tutuştururdu. Açık havalarda, Asya'nın uzak tepeleri ufuk çizgisinde yükselirdi. Balıkçı filolarının üçgen yelkenleri, denizin üzerinde süzülürdü.

Aleksios Komnenos, Sezarların çoktan tarihe karışmış harmanisini giyerdi. Onun hâkimi olduğu Bizans İmparatorluğu¹⁶ da bizzat bir hayalete benziyordu; Roma'nın hayaletine. Bir Roma Kayzeri, senatoyu ve bütün yönetim organlarını Doğu'ya, denizler üzerindeki bu şehre taşımıştı ve ona izafeten şehir *Konstantinopol*, Konstantin'in şehri adını almıştı.

Batı Roma inkıraz ederken, altı yüzyıl boyunca Bizans ayakta kalmıştır. Bizans, Platon'un kültürü ve Kiniklerin felsefesi içinde muhafaza etmiştir. Hıristiyanlık bunu yumuşatmış ve Asya ile yakın temas da mistisizm katmıştır. Bizans Basileus'u, tek sütunlu evde yaşayan bir münzevinin önünde boyun eğdi, ama bunu yaparak, sarayını antik Pers ve Modern Bağdat'ın görkemleriyle zenginleştirdi.

Bir zamanlar İmparatorluk, Cebelitarık'tan Kafkas ormanlarına kadar uzanıyor, İskenderiye ve Antakya'yı içinde tutuyordu. Müslüman dalgası bunları silip süpürmüştü, ama Atina ve Yunanistan'ın çıplak tepeleri halen eldeydi.

Kuzeyde de barbar kitleleri bulunuyordu. İskitler ve Kumanlar Tuna otlaklarını aşmışlar ve Adrianapolis (Edirne – ÇN) surlarının etrafında dolaşıyorlardı. Böylece Bizans'tan geriye, Karadeniz'in güney sahili ve Boğaz boyunca uzanan, Marmara denizini kapsayan, hâlâ Smyrna'ya (İzmir – ÇN) keşiş-

---

16 Bir süre için Roma İmparatorluğu'nun bu yarısına Doğu İmparatorluğu dendi ise de, dili Latince yerine Grekçe olduğu için, tarihlerde genellikle Grek İmparatorluğu adı kullanılır. Ama ilk etapta burası Bizans'tır. Konstantinopol ise başkenttir. Aleksios kendisini Romalıların İmparatoru olarak takdim ederken, On birinci Yüzyıl papaları, Aleksios ile aynı sebeplerle, ondan Konstantinopol İmparatoru sıfatıyla söz etmişlerdir. Bu dönemde Grek ve Roma kiliseleri çoktan ayrılmış durumdadır ve her ikisi de Roma İmparatorluğu'nun varisliği iddiasındadır.

lerin ikâmet ettiği puslu Athos Dağı'nın yer aldığı Thessalonica'ya (Selânik – ÇN) ve dağlık adalara sahip bir imparatorluğun iskeleti kalmıştı.

Şartların gereği olarak, Bizans bir deniz gücü haline gelmişti. Uzaklara çok kürekli, pruvalarından oklar atılan ejderha başlı kadırgalar gönderiyordu – ejderha başları Grek ateşi püskürtüyordu. Politika olarak Bizans, tâcirleri her yere giden ve kendilerine Venedikli diyen, yukarı Adriyatik'teki azimli genç şehir ile ittifak halindeydi.

Hareket halindeki Normanlar, Güney İtalya'dan yöneticilerini kovmuştu. Yakın zamanda da Selçuk Türkleri, Küçük Asya'ya akın etmiş, Boğaz'a at ile bir günlük mesafede olan Nikaia'ya (İznik – ÇN) yerleşmişti.

Böylece Bizans, kendisini genç ve barbar halkların akınından yüksek duvarlarıyla koruyan bir ada haline gelmişti. Tecrit edilmiş halde, kendi kendine yeterek, yüzyıllardır değişmeksizin kalmıştı. Aristokratlarının, birkaç tanınmış Arap dışında ziyaretçisi yoktu. Binlerce yıl önce bütün sanatların lezzetine varmıştı ve şimdi, zevke düşkün, görünüşte dindar, ayinsel bir hayat sürüyordu. En iyi hanedanları Bizans yönetiminde bulunmuş, taç bir Dukas'ın elinden bir Paleologos ya da Komnenos'a; bazen bir saray isyanından sonra, bazen dostça ve bazen de kanlı bir şekilde el değiştirmişti. Tahtından indirilen imparator, ayak takımı tarafından acımasızca eleştirilebilirdi. Diğer yandan, onun Cübbesini giyen yeni imparator, bundan dolayı daha az saygın addedilmezdi.

Son iki nesil boyunca on iki imparator ve iki imparatoriçe er-guvan rengini giymişti ve Aleksios, bunlar arasında en tanınmış olanı idi. Üzerindeki inciler, yakutlar ve türlü mücevheratla ışıldayan aynı kadife başlığı, sefleri de takmışlardı. Aleksios'tan öncekiler, şimdi onun hatıralarında nefes alan, tedirgin edici hayaletlerdi.

İlginç bir veraset şekli olarak, bu aristokratlar birbirlerini nefretle öldürmüşlerdi. Muazzam ordusuyla Selçuklular üzerine giden ve ordusu Selçuk Türklerinin kılıçlarıyla yok edilen

Romanus, dönüşünde kendi halkı tarafından aşağılanmış ve tahta dönüşü engellenmişti. Zevk tutkunu Michael ise Asya sınırından gelen kötü haberler, yarışlardan aldığı zevkin önüne geçtiği için, haberleşmenin kesilmesini emretmişti. En azından kutsal ikonalara hararetli bir muhabbet hissi besleyen İffetsiz Zoe ise savurganlığıyla biliniyordu – kilitli kapılar ardında tütsüler yanarken, göğsünde kutsal resimlere sarılarak, yerlerde çırpındığı biliniyordu.

Sonra şişman ve yaşlı Monomakhos vardı; alay sırasında iki güçlü adamın iki yanında bulunup onu desteklemesi gerekirdi. Soyтарыna tacını ve erguvan harmanisini giydiren Monomakhos, kendisini, son saatlerini süslü bir kadınla geçirmekten alıkoymuştu için, damla hastalığının iyi bir şey olduğunu söylemişti. Buna rağmen, Mary adındaki genç Alan kızına yeni mücevherler hediye etmek için hazineyi boşaltmaktan geri kalmadı. Onu, eşinin, İmparatoriçe'nin yanında, çıplak kollarında altın bir çift yılan sarılmış halde halkın arasında çıkardı. İmparatoriçe bunu umursamadı.

Son hayalet ise, Aleksios onu güçten düşürene dek tahtı gasp etmişti ve şimdi kafası tıraşlı bir keşişti. Manastır'dan Aleksios'a bir tebrik mesajı göndermiş ve şunu da eklemişti: "Rahatım şimdi de eskiden olduğu gibi yerinde, sadece et yiyemiyorum."

Aleksios kendisinden önce erguvanî giyinen bu gölge şahsiyetlerden farklıydı. Tek bir amaç için merhametli olabilirdi; politik açıdan bunun gerekli olduğu zamanlarda. İlginçtir ki, kötü alışkanlıkları yoktu. Hileye ancak zarurî hallerde başvururdu. Artık imparatoru olduğu Bizans'a âşıkta.

Bizans'ta yazgıcıların ve aristokratların bir deyişi vardı: "İmparatorluk sıklıkla yaşlı bir kadın gibi güçsüz kalır ve yoksunluk içine düşer; sonra yine değerli taşlar arasında parlayan genç bir bâkireye dönüşür."

Bizans'ı herhangi bir kadından daha üstün tutan Aleksios, hayalet imparatorların yol açtığı kargaşadan sonra, yine böyle bir değişimi gerçekleştirmeye hayatını adamıştı. Uzun yıllar boyunca, yanı başında bir keşiş ile birlikte bir çadırda yaşaya-

rak, ıracılık dönemini ordunun başında, Bizans'ın düşmanlarını tutup getiren sadık bir av köpeği gibi hizmet ederek geçir-mişti. Bu, ordunun biraz da ikna edilerek, onu imparator olarak selamlamasına dek sürmüştü.

O zamandan beri Aleksios mucizeler gerçekleştiriyordu. Normanlar Adriyatik'i geçerek Dyrrhakhion'a (Dıra – N) ilerlediler ve Aleksios, onları aldatmayı başardı. Bunun için gerekli parayı sağlayabilmek adına, Zoe'nun lahdindeki gümüş kadehleri sattı. Eski Greklerin anlayışına ve Asyalıların sezgi gücüne sahipti. Gut hastalığına rağmen, İskitlere karşı Tuna boyunca uzanan dağlardaki uzun savaşlara katılacak irade gucu vardı. Bir kez İskitleri aldatmıştı: Güneş tutulması olacağını bildiği bir gün, bir tepeden aşağı boş yük arabalarını yuvarlayarak onları yenilgiye uğratmıştı. İskitlerin yardımı ile de Kumanları def etmişti.

Bir keresinde de, bir Türk sultanının Kuuk Asya'daki bir kaleyi ele geçirmesini, onu Konstantinopol'e davet edip yarışlar, havai fişekler ve ziyafetlerle dolu bir programla, günlerini eğlencelerle doldurup, onu şaşkınlık içinde bırakarak engellemişti. Venediklilere imtiyaz satmış ve parayla İskandinavya'nın Viking halkından asker toplamıştı; Kılıç Arslan ile mütareke yapmış ve onu Smyrna'daki korsanlarınuzerine gitmeye ikna etmişti.

Yorulmak bilmez ve muzaffer bir kumandan oluşu sayesinde, Bizans ordusu ona adeta tapıyordu. Kadınlar ona hayrandı. Yükselmesini hırsına borçlu olduğu annesine büyük Kutsal Saray'ı vermiş ve kendisine sadece sahildeki Aslan Saray'ı ayırmıştı; soyuyla tahtını meşru kılan karısına, kendisinin yanında bir taht ve Alan Mary'ye de sahildeki sarayı vermişti.

On altı yıldan beri mucizeler gerçekleştiriyordu ve artık biraz yorulmuştu.

Derin düşüncelere daldığı bu akşamuştu dahi, tamamen kendisine ait değildi. Kürekler ağır ağır çekilirken, bir muhafız kadırgası, su bendi kapısı ile Basileus dışında kimsenin ayak basamayacağı geniş, mermer basamakların arasından geçiyordu.

Kürek sesleri, nağmelere karışıyordu. Gün kavuştu ve rüzgâr gri suları hareketlendirdi.

Mumların yakılması vaktiydi. Yatak odasında, köleler ona Cübbesini giydirmek ve kemerini kuşatmak için bekliyorlardı. İmparator Aleksios, bir anda ilâhî yetkenin cisimleşmiş hâli, Hazreti İsa'nın vekîli, Başrahip Aleksios oldu.

Üzerinde cübbesi ve elinde asasıyla, İskandinavya'dan gelme baltalı adamların, imparatorluk muhafızlarının, kolları kırmızı, kenarları altın pelerinlerle örtülü ve başlarında ölümsüzlerin tüylü bronz miğferleriyle duvarlara karşı durduğu koridorlardan geçti.

Avluda meşaleler onu bekliyordu – Basileus, ışıklarla kuşatılmış olmaksızın insanlara görünmemeliydi. Genç Grek asillerden oluşan süvarilerin muhafızlık ettiği arabasına bindi.

Kapıların ötesinde ilerleyerek, Kutsal Saray'ın, boru seslerinin yankılandığı beyaz duvarlarına uzanan geniş yolu tırmandılar. Sarayın önünde, açık avluda, kalabalık meşalelere bakıyor, âhenkli selamlama sesleri işitiliyordu.

“Tanrı'nın seçtiği Basileus'a selâm! Daima talihli, daima muzaffer, İsa'yı seven İmparator'a selâm!”

Bir anda, Justinian'ın inşa ettirdiği kubbeli katedral Aya Sofya'daki rıahşerî kalabalığın arasında at arabasından indi. Sakallı papazlar, eğilerek onu selâmladıktan sonra toplanarak avlu boyunca önünde yürüdüler. Ana nef önüne geldiklerinde iki yana ayrılarak ona yol verdiler. Basileus, kilisedeki tahtına uzanan yılankavi merdivenleri çıktı – sıradan insanların arasındayken, onlardan yüksekte olması şarttı. Yerine oturdu.

Tütsülerin gri buharı, somaki taşı ve mavi – yeşil mermer sütunlar arasında, azizlerin beyaz yüzlerine sarılarak, devasa kubbenin altın mozaiklerine yükseliyordu. Kubbenin altında rahiplerin ilâhileri yankılanıyordu:

“*Kyrie eleison . . . eleison.*” (Tanrım, merhamet et. ÇN)

Kalabalık, onlardan çok yukarıda, başı altın bir çemberle çevrili bu adama karşı, gerçekten de kutsal azizlerden biriymişçesine saygılıydı.

Tütsü buharlarının arasında, mermer oymadan bir kafesin ardında, yarı gizli dört kadın ona bakıyordu – onun yükselişiy-le geç yaşında şeref kazanan annesi; ona tapan kızı Anna, ona güç ve çocuklar veren karısı İrene; güzelliği adeta canlı bir heykeli andıran, önceki imparatorun genç eşi, şimdiyse Aleksios'un metresi olan Alan Mary.

XII DEMİR ADAMLARIN GELİŞİ

Bundan kısa süre önce Bizans sarayına, parşömene yazılarak sarılmış ve büyük bir mühürle kapatılmış bir mektup gelmişti. Mektupta kısaca şöyle diyordu:

Sen İmparator, bil ki; yola çıkıyorum ve ben krallardan da üstün bir hükümdârim. Bu sebeple, beni asaletime uygun şekilde karşılamak için hazırlık yap.

İmza, Hugue de Vermandois'e aitti. Mektupta yazılanlar Aleksios tarafından sesli olarak okunduktan sonra sarayda yayıldı ve bütün sarayda alay konusu oldu. Basileus'un o zamanlar on dört yaşında olan kızı dahi, yıllar sonra babasının hâkimiyet döneminin kroniğini kaleme alırken, bu mektubu anımsadığında tebessüm edecekti. Erguvanî odada doğan Anna Komnenos – bir Bizans aristokratının olması gerektiği gibi – henüz onlu yaşlarında bir âlim idi ve hayata Homeros'un kör gözleri ile bakıyor, dış dünyayı Strabon'un pasajlarından tanıyordu. Barbarları yeterince sık görüyordu. Onlar, sevgili babasının savaş birliğinde balta kullanan, altı ayak boyundaki vahşiler değil miydi? Bu barbarlardan biri olan Hugue de Vermandois'in, Augustus'a, Kayzerlerin tahtının varisine böyle bir mektup gönderebileceğini düşünmesi onu eğlendirmişti.

Hugue'nin habercileri geldiğinde, ne Anna, ne de diğer saray halkı pek şaşırmadı. Haberciler, göğüs ve baldır zırhları altın rengiyle parlayan, yirmi dört şövalyeden ibaretti. Onlara şu mesajı getirmişlerdi:

“Bilin ki, lordumuz Hugue gelmek üzeredir ve o bütün Fransa'dan gelenlerin lideridir. Roma'dan, Aziz Pierre'in altın sancağını getiriyor. Bundan dolayı, Durazzo Dükü'ne, ona yarışır bir kabul töreni hazırlanmasını ve onu karşılamaya hazırlanılmasını buyuruyor.”

Adriyatik'in ötesinden İtalya'ya bakan liman kenti Durazzo'nun imparatorluk valisinden haberler geldi. Hugue de Vermandois buraya varmıştı. Ne yazık ki, gelişi asaletine pek yakışmayan bir tarzda olmuştu.

Her durumda az sayıda olan gemileri fırtınaya yakalanmış ve dağılmıştı. Hugue, Durazzo yakınlarında, beraberinde sadece üç ya da dört görevlisi ile kıyıya çıkmıştı. "Dalgalar onu kıyıya atmıştı" diyor Anna.

Bir imparatorluk devriyesi Hugue'a istediği atı verdi ve onu kendisini ağırlayacak olan valiye götürdü – onunla ne yapılabilirdi ki?

Talih, silahlı yağınlar gelmeye başlamadan önce, bir Haçlı lideriyle görüşme olanağı bulan Aleksios'a gülmüştü. Dünyayı anlayan bir general olan Manuel Butumites, kazazede Hugue'u karşılamak ve onu bütün ihtişamıyla Konstantinopol'e götürmek için acele ile karakol noktasına gönderilmişti.

Hugue de Vermandois'in, Fransa Kralı'nın biraderi ve heybetli bir adam olduğunu biliyoruz. Ayrıca hitabet yeteneğine sahipti. Muhtemelen bu sebeple, genellikle elçilik hizmetiyle görevlendirilirdi. Bunun yanı sıra, dikkate değer tereddütleri vardı. Haç alırken, Kudüs'ten asla sağ dönmeyeceğinin bilinmesini istemişti. Daha en başında, Hugue'un sözleri eylemlerinden daha cesurdu. Eğer Konstantinopol'e ilk giden Godefroi de Bouillon ya da Toulouse Kontu Raymond olsa idi, olaylar çok daha farklı gelişirdi.

Konstantinopol'de Hugue, olağandan çok daha fazla görkemle karşılandı. Kırmızılar ve erguvanlar içindeki, onun isteklerini öngörüp yerine getirmekten başka görevi olmayan saray hizmetçileri etrafını sardı. Kutsal Saray'da ona özel oda tahsis edildi. İlk sabah, uyandığında başucunda, içinde İmparator'un hediyesi olan mücevherat bulunan, altın işlemeli bir kutu buldu. Dışarıya çıktığında, sırtında imparatorluk eğeri olan, yuları püsküllü, beyaz bir at onun için hazır bekliyordu. Üniformalı köleler onu selamladılar ve ardından kalabalık içinde değnekleriyle ona yol aç-

maya koştular. Genç Greklerden oluşan yeni maiyeti de atlarının üstünde, peşi sıra geliyordu.

Yüzlerce yıldır bütün taarruzlara karşı koyan, otuz ayak yüksekliğindeki ve on yedi milden daha uzun bir çevrime sahip muazzam çifte duvarlar ona gösterildi. Altın Kapı'daki kulenin tepesinden içeri giren kervanları, ilerledikçe başları yükselip alçalan develeri ve tatlı kokuşu şarap fıçılarının altında gıcırdayan yük arabalarını izledi.

Tek başına, şehrin muazzam limanı Haliç boyunca uzanan limanları ziyaret ederek, kümelenmiş gemi direklerine, mermer basamakları inip çıkan çıplak ayaklı kölelerin taşıdığı meyvelere, kürk yığınlarına baktı. Gemilerin rutubetli güvertelerinden baharat, sandal ağacı ve meyvelerin birbirine karışmış tuhaf kokusu geliyordu.

Konstantin'in yüzü doğuya dönük devasa heykeline bakarak, bir forumdan diğerine yolunu bulmayı öğrendi. Şehrin içinde şehirler olduğunu fark etti. Altın Boynuz'un karşısında Venedikli tüccârın konutlarının ahşap oyma cepheleri kümelenmişti; hayvan derilerinin ve ıslak elbiselerin asılı olduğu, mendireklere uzanan dar sokaklarda Yahudiler yaşıyordu. Ara sıra kuşaklarında kavisli kılıçları ve bıçakları, omuzlarından dökülen tuhaf pelerinleriyle, ince yüzlü savaşçılarla karşılaşılıyordu. Kakmalı çelikten gri miğferleri ve yüzlerine sarılı beyaz örtüleri ile şehirde gördüğü diğer insanlardan ayrılıyorlardı. Hugue, başlangıçta, bunların Asya'lı Selçuk Türkleri – savaşmaya geldiği Sarazenler¹⁷ – olduğunu bilmiyordu.

Pazar yerinin gölgelerinde çömelmiş, ince sakallı, şahin bakışlı başkalarını da gördü. Greklerin dediğine göre, bunlar Hagarenler idi – Kıtay'ın pirinç işlerini, silah ve ipeklerini satan Araplar. Sergileri kâfur ve susam tohumu yağı kokuyordu. Fâtih bir ırkın küstahlığıyla konuşuyorlardı.

---

17 Sarazen, aslen Suriye'nin Arap kabileleri için kullanılan bir isim olmakla birlikte, Haçlı Seferleri sırasında Haçlılar, gençler olarak Müslümanları "Sarazenler" olarak tanımlamışlardır. (ÇN)

Ziyaretçi, atların çamur içinde bata çıka ilerlediği, köpeklerin dolaştığı, dilencilerin feryat ettiği dar sokaklarda dahi, muazzam kiliselerin kubbelerini gözlemledi. Fakat hepsinin ötesinde, Aya Sofya'nın mucizevî kubbesi yükseliyordu. Burada Hugue, nefes kesici şeylerle karşılaştı. Ona, içinde üç Mecusi'nin çocuk İsa'nın ayaklarına getirdiği- saygıyla fısıldayarak böyle söylemişlerdi – hediyelerin bulunduğu altın kutuyu gösterdiler.

Hugue, gözyaşları durmamacasına akan Bakire Meryem ikonunu gördü; bir zamanlar Musa'nın eliyle kavranmış kanunların yazılı olduğu gerçek tabletleri saklayan mahfazalara baktı. Eriha'nın uzun, bronz borazanlarına parmaklarıyla dokundu ve Aya Sofya'yı koruyan meleğin yaşadığı büyük sunağın solundaki oyuğu inceledi.

Ana nefin arkasında dururken, kulaklarında, kendisinden başka yanındaki kimsenin duymadığı ilâhî bir ses çınladı¹⁸ – “*Kyrie eleison – Christe eleison.*”

Hugue, Büyük Katedral'in gizeminden, asillerin toplanma yeri olan görkemli Augusteon meydanına geçti. Burası altın ve bronz işli levhalar ve mozaiklerle kaplı duvarlarla siperlenmiş revakların çevirdiği mermer bir açık avlu idi. Duvarların önünde eski Greklerin heykelleri yer alıyordu. İşlemeli ağır Cübbeleriyle bir asiller grubu, yalnız barbar prensi selâmladılar. Bu, Basileus'un emri idi.

Hugue, *anemodulium* (rüzgâr göstergesi) karşısında hayrete düştü. Rüzgârın esişi değişikçe, dört köşe bir kaide üzerindeki on iki bronz figür hareket ediyordu.

---

18 Kitabın yazarı, (şimdiki söylenişiyile) Aya Sofya'daki bu mekâna özgü yankı niteliklerine dikkati çekmektedir. Akşam duası sırasında bunu denemek için, durduğu yerden daha geriye gittiğini ve en arkadaki sütun ile duvar arasında, sesi yine duyduğunu belirtmektedir. Bu kulağa bir yankı gibi gelmemiştir, çünkü duaya çağırmanın sesi – her ne kadar çağırın kişi birkaç ayak yukarıdaki galerilerden birinde olsa da – ziyaretçinin kulağının içinden geliyor hissi vermiştir. Görünüşe göre ses, üst kubbelerden biri vasıtasıyla yoğunlaşmış ve sütun ile duvar arasında acayip bir halde duyulmuştur. Çağrı, Arapça'da müezzinin “*Hayye ale's-salah*” çağrısı ile benzerdir.

Senatonun önündeki balkondan Asya'ya baktı. İki günlük yolculuk mesafesinde zayıf bir ışık parıldıyordu – bu, sınırda-ki güneş telgrafı idi.

Kasım ayında dahi güneş ışığı açık gökyüzünden süzülüyor, Hugue, eğer sıcaktan rahatsız olursa, dolambaçlı geçitlerden geçirilerek devasa sarnıçlardan birine götürülüyor, burada bir tekneye binerek taş sütunlar arasından hamama naklediliyordu. Hamamda sıcak ve soğuk sularda yüzdü, ovuldu ve yağlandı, vücuduna gülyağı esansı sürüldü.

Eğer köleler ona refakât etmiyor olsa idi, Kutsal Saray'ın Augusteon ve Hipodrom tarafında sona eren koridorlarında kaybolabilirdi. Duvarların büyük devirleri arasında hapishaneler ve hastaneler, hamamlar ve şapeller, izleyici holleri yer alıyordu – antreler, saray mensuplarının konuşmalarını kölelerin kulaklarına taşıyan fısıltı salonlarıydı. Hugue, ne bunun farkındaydı, ne de tercümanları ile imparatorluk muhafızı olarak hizmet eden Franklar dışında, yanında konuşabileceği biri bulunuyordu. Ama görünüşe göre, sarayın lüksü onu sarhoş etmişti. Vermandois'teki sarayında o, ayaklarının altında sadece hasırotu döşenmiş halde, dumanlı ve rüzgâresintisinin süpürdüğü tek bir ahşap salonda otururdu.

Köleler ona yeni giysiler, tepsiler dolusu tatlı meyve, Olimpos'un zirvelerindeki karlarla soğutulmuş şarap getirdiler; büyük savaşlardan sahnelerin betimlendiği dokumaların asılı olduğu koridorlarda yürüdü; yarı peçeli, alımlı kadınlar ona gülümsediler ve uzaktan gelen bir müzik sesi ruhunu okşadı. Nihayet, başı yakut ve zümrüt parçalarıyla parıldayan, altın giysisi ışıldayan birinin oturduğu kürsünün önüne götürüldü. Tercümanı ona, Tanrı'nın seçtiği hükümdarına sadakat sözü vermesinin zamanının geldiğini fısıldadı.

Huşu içindeki Hugue, diz çöktü ve ellerini Aleksios'un elleri arasına koyarak, hayatını imparatorun hizmetine adayacağına and içti.

Feodal bağlılık andını içmişti. Gürbüz baltalıların – İmparator'un muhafızı olan Frankların – da aynı taahhülle

İmparator'a hizmet sözü vermiş olduğunu bilmiyordu. O akşam odasında, yeni ve değerli hediyelerin kendisini beklediğini gördü.

Godefroi de Bouillon, farklı bir şekilde geldi. Eski Roma yolunda miller boyunca mızraklar güneş ışığıyla parıladı; binlerce zırhlı atlı, imparatorluk şehrini takdirle izlemek için dizginleri çektiler; şövalyelerin küçük ve asillerin süslü çadırları şehir duvarlarının ötesindeki tepede sıralandı; savaş atları otlamaları için meralara götürüldü ve demir adamlar, Avrupa yolculuklarının sonunda dinlenmeye çekildiler.

Bizanslılar, Batı'nın muazzam şövalyeleri ile ilk kez karşılaşıyordu ve Aleksios'un Godefroi ile ilgilenmesi gerekiyordu.

Kutsal Saray'a ulaşan haberler teskin edici değildi. Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon, Pierre ve Gautier'in kargaşa çıkarttığı yol boyunca, Macaristan'dan ordusunu güvenle geçirmiş, Bizans elçilerini içtenlikle kabul etmişti. Ne var ki, itaatkâr değildi. İmparatorluk muhafızları ona rehberlik etmek istediklerinde onlara saldırmıştı ve köylerden dumanlar yükselmişti. Görünüşe göre Godefroi, sadece Tanrı'ya sâdik olduğuna inanan, gururlu bir barondur. Gözünü korkutmanın ya da satın almanın kolay olmadığı bir adamdır. Üstelik Aleksios'a hizmet sözü vermeyi de reddetti. Henüz Konstantinopol'e adım dahi atmamıştı. Kıyıda bazı sahipsizler, Pierre'in adamları, onunla görüşmüşlerdi.

Hepsi hesaba katıldığında, Kutsal Saray'ın bir sorunu olduğu görülüyordu – saray kâtibi Drome için, imparatorluğun tribünü olan Kayzer için, Aleksios'un biraderi olan *sebastocrator* için, ordu komutanı için ve en çok da Aleksios'un kendisi için bir sorun olduğu açıktı.

İnatçı Dük Godefroi'nin barışla ve göğsünde haçla geldiğini biliyorlardı. Yine de Bizanslıların bu adamlara karşı en ufak bir güveni yoktu. Godefroi'nin ordusu, açık ülkenin hâkimi idi. Bu arada, diğer Haçlılar da yaklaşıyordu. Büyük Bohemond kuzey Yunanistan dağlarında ilerliyordu. Bizanslıların ise Bohemond ve onun yirtici Normanları kadar korku duydukları başka bir şey yoktu.

Bizanslılar, Haçlı ordularının şehrin duvarları altında birleşmesini istemiyorlardı. Böylece Godefroi'nin baronlarına bir elçi gönderdiler ve Ren liderlerinin gemilere binip Asya kıyısına çıkmalarını önerdiler.

Godefroi bunu reddetti. Haçlı liderlerinin Konstantinopol'de buluşmaları kararlaştırılmıştı.

Noel'i, Bizanslılar demir adamlardan şüphe duyarak; Haçlılar da Bizanslılara karşı tedbiri elden bırakmayarak, her biri kendilerince kutladılar. Sonra Aleksios, bir başka elçilik heyeti aracılığıyla, soğuk ve yağmur mevsiminin yaklaştığını, eğer oğlu, yenilgiyi hiç tatmamış Aşağı Lorraine Dükü, ince çadırları altında korunmaya çalışırsa, bundan büyük üzüntü duyacağını bildirdi. Misafirlerinin barınabilmesi için, Haliç'in karşısında taş şatolar ve ahşap konutlar hazırlatmıştı.

Godefroi buna rıza gösterdi. Ordusunu, Boğaz boyunca serpilmiş kasabalara götürdü. Asya'da değilse bile, burada şehirden ve Haliç'in uzun kıvrımından biraz olsun uzaktaydı – dahası kolaylıkla gözlem altında tutulabiliyordu. Aleksios, zırhlı Grek askerlerinin, Godefroi ile gelen Haçlı kitleleri arasında engel teşkil etmesini gözetmişti. Renlilere bütün gerekli yiyecek ve satın alabilecekleri malları göndermeye razı olmuştu.

Böylece, 1096–1097 kışında sorunlar, kazanamı kaybedeni olmayan bir halde, insan doğası işe karışana dek beklemede kaldı.

Konstantinopol çevresindeki imparatorluk süvarileri, genel olarak paralı askerlerden oluşuyordu – sakallı Slavlar, steplerden gelen Peçenekler ve yakın Asya'nın Türkleri. Aleksios, karmaşık askeri birlikleri, her zaman, adamların kendi anavatanlarından uzakta hizmet edecekleri şekilde düzenlerdi. Böylece zırhlı Grek askerleri – eski Roma atlıları modelinde düzenlenmiş, görkemli zırhlı, mızraklılar – barbar sınırlarını korurken, barbarlar da Konstantinopol'deki Grekleri korurdu. İmparatorluk muhafızları, yani Heteria, İskandinavlardan, eski Vikinglerden ve Saksonlardan müteşekkil idi; o günün yabancı lejyonu hayli çetin bir güç oluşturuyordu. Bunlar, kendi özlerine sadık savaşçılardı. Anayurtlarındaki eski husumetleri hâlâ canlılıkla hatırlar-

lıyorlardı ve Godefroi'nin Haçlılarını, kurtların av köpeklerine baktığı gözlerle izliyorlardı.

Kendi taraflarında Renliler, bir tür askerî polis olarak Müslümanlar çevrelerine gönderildiğinde, kılıçlarına ellerini attılar. Bir Peçenek ya da Türk devriyesi, Dük'ün bir grup adamının yolunu kestiğinde durumun vahameti artmıştı. Bunlar tedarik sağlamaya çıkmış ya da daha büyük olasılıkla, yağmada bulunan silahtarlar idi. Öldürülmüşlerdi ve Haçlılar onların cesetlerini bulduğunda, havada cezalandırma kokusu vardı.

Haçlılar bir intikam yolculuğu düzenlediler. Bir gece pusu kurdular ve altmış Peçenekten oluşan bir devriye kuvvetini yakaladılar. Bunlardan bazıları öldürüldü, bazıları ise esir olarak dağıtıldı.

Özünde bir asker olan Aleksios, asla adamlarına zarar gelmesine göz yummazdı. Renlilere karşı bir intikâm harekâtı düzenledi ve mütareke tamamen unutuldu. Godefroi kış ikâmetgâhlarını boşalttı; buralar yağmalantiktan sonra ateşe verildi. Ardında dumanlar içinde şatolar ve kulübeler bırakarak, köprüye ve Konstantinopol duvarlarına doğru ilerledi.

Kardeşi – hiçbir şeyi vuruşmaktan çok sevmeyen – Baudouin, köprüyü zaptetti ve İmparator'un Türkopollerine karşı tuttu. Bu sırada Dük, şehrin kapılarının önündeki eski karargâh yerine dönerek burayı zaptetti.

Aleksios, derhal Hugue de Vermandois'i elçi olarak, inatçı düke şikâyetlerini bildirmek üzere gönderdi. Ancak Godefroi, bundan etkilenmedi.

Hugue de Vermandois'e, "Zengin ve güçlü bir kral olarak, sen, kendi ülkeni terk ettin," dedi. "Şimdi ise bir köle gibi bana geldin. Ancak büyük bir şey başarmış olsaydın, bana da aynını yapmamı önerebilirdin."

"Daha yola çıkmadan bize hatırlatılmalıydı," diye cevapladı Hugue, "ve burada gereksiz yere sorunlara karışmamalıydık. Ama burada olduğumuza göre, İmparator'un dostluğuna ihtiyacımız var. Eğer bunu kazanamazsak, bizim için işler kötüye gidecek."

Aleksios Haçlıları süvarileriyle rahatsız etmeden, birkaç gün geçti. Renliler bazı liderlerinin Bizanslılar tarafından esir edildiğine inanıyorlardı. Kuşatma silahları yoktu, ama kapiya karşı bir ateş yaktılar, duvarı da atış yağmuruna tuttular. Duvarın o kısmının yakınlarında, sarayda panik başgösterdi ki; bizzat İmparator buraya gelerek, okçuların kulelere çıkmasını emretti. Bizans okçularına Haçlıların atlarını öldürmeleri talimatı verildi.¹⁹

Godefroi savaş atlarının öldüğünü gördü ve günbatımında geri çekilme emri verdi. Kızgın ve mütereddit, yine düzlükte çadırlarını kurdurdu. Sadece Aleksios'un Haçlılara yiyecek ya da tedarik satışını yasaklayıp yasaklamadığını görmek istiyordu.

Adamları hevesle arayışa başladılar, ancak Mart'ın sonlarıydı ve tarlalar çıplaktı ve sürüler ağıllara kapatılmıştı. Adamlarının açlıkla karşı karşıya olması tehlikesi, Godefroi'ye iki seçenek bırakıyordu – ülke içlerine çekilmek ya da İmparator ile anlaşmaya varmak. Birkaç gün düşünüp taşındıktan sonra, Aleksios'a haber göndererek, eğer Bizanslılar tutsakları bırakırlarsa, Konstantinopol'e gideceğini bildirdi. İsteği yerine getirildi ve Godefroi, beraberinde baronları ile şehre girdi. Aynı gün Aleksios ile anlaşma imzaladı. Makul bir ücret karşılığında adamlarına yiyecek sağlanacaktı ve Asya kıyılarına nakledileceklerdi. Godefroi da yaklaşan savaşta Aleksios'a sadakatle hizmet edeceğine, Asya'da ele geçirdiği şehirlerden, daha önce herhangi bir tarihte Bizans'a ait bulunanları Bizans memurlarına teslim edeceğine dair kılıç üstüne and içti.

Godefroi, bu imparatorluğun bir zamanlar Kudüs'e dek uzanan topraklara sahip olduğundan haberdar değildi. Aynı

19 Bu çarpışmanın çağdaş kayıtları çeşitlilik göstermektedir. Anna Komnenos, babasının Godefroi'nin kuvvetlerine saldırdığını ve onları mağlup ettiğini söyler. Her iki taraftan az sayıda kişi mücadeleye girişmiş ve sadece yedi Bizanslı öldürülmüştür. Haçlı kronikleri ise Godefroi'nin, İmparator'un adamlarını şehre sürdüğünü ve Aleksios uzlaşana dek şehri tahrip ettiğini bildirir. Yine de her iki taraf da, Haçlıların atlarının Türkler ve Bizans okçuları tarafından öldürüldüğü konusunda hemfikirdir. Godefroi'nin şövalyeleri ve silahlı adanları, böyle bir saldırıya hazırlıklı değildi ve çarpışmaya girişmeden geri çekildiler.

gün Konstantinopol'e bir mesaj geldiğini de bilmiyordu – Bohemond'dan kendisine, şehirden geri çekilip, İmparator'un vasalı olmayı kabul etmeden önce, Normanlar'ın gelişini beklemesini bildiren bir mesaj... Aleksios, bu mektubu kendine saklamayı uygun bulmuştu.

Aleksios, iyi bir anlaşma vaat etmişti – Haçlılara ilerleyişleri boyunca alışveriş olanağı sağlamak, arkalarından gelecek hacıların güvenliğini temin etmek ve onlara karada ve denizde Bizans kuvvetleri ile yardım etmek.

(Bir Ren kroniği naklediyor)

Münasip şekilde giyinmiş Dük'ün ihtişamını ve beraberindeki mor ve altın renkli, kenarı kar beyazı, ermin ya da ağaç sansarı kürklü mantolu adamları görünce, İmparator onu takdir etti. Tahtında ihtişamla otururken, Dük'ü selâmladı ve Dük de İmparator'u selâmlamak için önünde diz çöktü. İmparator, Dük'e şu sözleri söyledi: "Senin mutlak surette güvenilebilecek bir adam, en güçlü şövalye ve ülkenin prensi olduğunu duydum. Bu yüzden seni oğlum kabul ediyorum ve senin, benim imparatorluğumu koruyacağına, topraklarımı geri alacağına inanıyorum."

Uzaktan gelen müzik seslerinin hafif hafif yankılandığı Augusteon'un mermer avlusunda, Grek asiller Godefroi'ye refakat ederken, bazı köleler ellerinde değneklerle kalabalık arasında ona yol açtı, diğerleri de onun peşi sıra hediyelerini taşıdı.

Bir ay sonra, ordusu Asya kıyasına nakledildi.

XIII ALEKSİOS VE BOHEMOND

Boğaz'a bahar geldi. Erguvan ağacı çiçekleri, vahşi asmaların koyu yeşillikleri arasında renk verdiler. Rüzgârın esintisiyle iki yana salınan kavakların altında, akarsular denize doğru coşkuyla atıldı. Mavi – yeşil dalgalar, Bizans zevk saraylarının granit binalarına karşı, kıyıda hafif hafif kabarıp köpürdüler. Bu yapılar, kısa süren kış boyunca kapalıydı. Şimdiyse sahipleri, kölelerinin küreklere asıldığı, yastıklarla kaplı kayıklarda içinde geliyorlardı.

Kıyıya demir atan imparatorluk kadırgalarında, flandralar dalgalandı. Küreklere ahenkle çekilen bir kurye teknesi, Hieron koruma kalesine doğru ilerledi. Balıkçılar ağlarını aceleyle toplayarak ona yol verdiler.

Akşamüzeri geç saatte, pek çok yaldızlı kayık yönünü Konstantinopol'ün saray noktasına çevirdi. Burada, denize bitişik surun ardında, sinirotu ağaçları arasındaki sessiz bahçede, genç aristokrat kadınlar sezonun ilk açık alan etkinliği için bir araya gelirdi. Köleleri kayıkların – bu kayıklar Venedik kanallarındaki gondolların kabinsiz haliydi – küpeştesi üzerine Cübbeler yayar, sonra onların St Barbara Kapısı'nın mermer eşiğine ayak basmasına yardım ederlerdi. Görev başındaki uzun Varegler, genç asillerin peçeli yüzlerine gizli bakışlar atardı. Cübbeli hadımlar, onları kapıda, yerlere kadar eğilerek karşılardı.

Bu, onların sarayda hazır bulunmaktan, kocalarından ve ciddi konuşmalardan uzaklaştıkları, özgürlük saatleri idi. Koruda dağılır, İsfahan'dan safran ipekler, Venedik dokuması gül rengi ve mavi tunikleriyle, küçük, renkli gruplar oluştururlardı. Neredeyse hepsi, imparatorluk ailesiyle akrabalıklarını temsil eden mor kuşaklar takıyordu.

İmparatorluğun her köşesindeki saraylardan gelmişlerdi. Peltek İtalyan aksanı, gırtlaktan gelen Ermeni gülüşüne neşeyle karşılık verir, saf Grek sesleri, eğitilmiş Afrikalı şarkıcıların yumuşak melodileriyle ahenkle çınlardı.

Kutsal Saray'dan siyahî köleler – bu Majestelerinin görünmez ev sahibi olduğu bir toplantıydı – ballı kek, ceviz, soğutulmuş çilek ve minyatür kadehlerde aromalı sular taşırdı (ev sahibi Majesteleri, şarap sunmakla suçlanamazdı; bu Sakız Adası'nın beyaz şarabı olsa dahi). Hevesli konuşma sesleri yükselirdi. Dedikodu konuları birden değişir, günün haberi yayılırdı: Venedikli tüccarın getirdiği son kumaşlar nelerdi? Alışveriş evine pek çok yeni ve şahane Doğu incisi gelmişti. Bitinya Teması generalinin, karısının tahtirevanını incilerle süslettiği doğru muydu? O gerçekten generalin karısı mıydı? Augusteon'da, boynunda Aziz Demetrius'un küçük bir ikonu ile yürüdüğünde, yeni bir moda başlatmıştı. O akşamüstü Alan Mary'yi görmüşler miydi? Bir an için Mangana Sarayı'nın balkonundan koruya bakarken görülmüştü. Sanki erguvan odada doğmuş gibi! Onda bir leoparın gözleri vardı. Her şey bir yana, yaşlı Nicephoros ile – sahi o hâlâ manastırda ve sağ mıydı – çocuğunu hükümdarlık safına koyabilmek için evlenmişti. O aldatıldığı ve tahttan düşürüldüğü zaman da, İmparator Basileus'a göz dikmişti. İmparator ona Mangana'yı vermişti.

Daha çok haçlının geldiğini duymuşlar mıydı? Bu kez gelen Lord Bohemond idi. Kızıl saçlar ve baykuş gibi gözler... Kesinlikle Konstantinopol'ü ele geçirmek istiyordu – imparatorluğu istila etmeye kalkışan o değil miydi? Evet, yıllar önce – on iki yıl önceydi. Onun açık alanda İmparator'u yendiğini, fakat sonunda başına en kötüsünün geldiğini söylüyorlardı. Bu kez Haçlıların haçı ile korunuyordu. Yine de, bir adam on iki yılda pek fazla değişemezdi.

Frank kadınlarını görmüşler miydi? Ruslar gibi uzun etekler giyiyorlardı ve saçlarını örüyorlardı! Onların da haçları vardı. Belki de kocalarının, gözlerinden uzakta olmasını istememişler-

di... Kudüs... Sayvanlı bir tahtırevanda olsa dahi yol tozluysa ve Antakya'ya kadar gitmek bile neredeyse imkânsızdı. Frank kadınlarıysa at biniyorlardı! Tıpkı şövalyeler gibi...

Fısıltılar yavaşladı, azaldı ve nihayete erdi. Genç asiller, mum ışığında ve gruplar halinde Aya Sofya'ya gittiler. Altın Kapı'nın kulelerinin yanında, gün kavuştu. Yükseklerdeki manastırların mazgallarında ışıklar yandı. Silahlı köleler gölgeler arasında kuvvetli adımlarla yürüdü. Balıkçı filusunun yelkenli-leri kıyıya yöneldi.

Boğaza alacakaranlık çöktü. Renkli fenerler, kayıkların başlarında alçalıp yükseldiler. Gecenin işleri başlıyordu. Bizans, bin yıldır yaptığı gibi, dedikoduları ve korkuları ile kendisini eğlendiriyordu. Güvercinler erguvan ağaçlarına doğru hafifçe kanat çırpıyor, sâkin, ılık havada, ıslak çimenlerin kokusu, yemek kokularına karışıyordu.

Sadece Asya tarafındaki karlı tepelerden akan sular, şehre soğuk bir nefes taşıyordu.

Bohemond'un gelişi, bahçe eğlencelerinde olduğu kadar, Konstantinopol'ün konsil salonlarında da heyecana yol açtı. Aralarında *sebastocrator* da olmak üzere, imparatorluk generallerinin çoğu, Bohemond'un komutası altındaki kılıçlı Normanlar neredeyse Thessalonica'ya²⁰ kadar, imparatorluk sınırlarına girdiklerinde, iki kış karlı Yunan dağlarında geçirmişlerdi.

Başkâtibin Savaş İdaresi'ndeki bürosunun raflarında, Bohemond'un adının geçtiği pek çok kayıt bulunuyordu. Bizans gizli servisi onun tarihini biliyordu. Meşhur Godefroi de Boullion'dan farklı olarak, Bohemond soylu bir atadan gelmiyordu. Babası Robert Guiscard – Kurnaz Robert – Apulia ve Calabria'nın güneşli dağlarında, Sicilya'daki Arap kalelerine ka-

---

20 Modern Selânik. Bu saldırı 1081 – 1085'te, Aleksios, Nicephoros'a karşı aniden isyan edip tahtı ele geçirdikten hemen sonra vukua gelmişti. Bundan sonra Aleksios, Roma'da Papa VII. Gregor'u kuşatmakta olan Germen İmparatoru IV. Heinrich'e para göndermişti. Robert Guiscard – Bohemond'un babası – Bohemond'un ordusunun idaresini gönülsüzce bırakıp İtalya'ya dönmek durumunda kalmıştı. Aleksios ve Normanlar arasında inatçı bir savaş yaşanmış ve ne Aleksios ne de Bohemond, bu mücadeleyi unutmamışlardı.

dar olan bölgede hâkimiyet kurmuş, makûl düşünen bir maceracı idi. Bohemond, onun kısa sürede boşadığı eşinden doğan ilk çocuğuydu. Sonraki eşinden doğan oğullarına meyilli olan babasının sağ kolu olarak, savaşlarda yıllarca ona hizmet etti. Guiscard öldüğünde, Bohemond'a sadece tek bir şehir miras kaldı. Kısa süre sonra yarım kan biraderi olan, kesesindeki paraları tekrar tekrar sayma alışkanlığı yüzünden Borsa adıyla anılan Roger'a karşı kılıcını çekti – Roger bu sırada Norman hâkimiyetinin en üst mevkideki tahtına oturmuştu.

On yıl kadar Bohemond, Roger Borsa ile mücadele etti. Bu zaman zarfında çarpışmalarda daima kazandı ve genelde anlaşmalarda başarısızlığa düştü. Dindar bir adam olan Roger, ona Apulia Dükü unvanını veren papalar tarafından destekleniyordu. Bohemond ise memnuniyetsiz ve huzursuzdu. Hâlâ gezgin ruhliydu, hâlâ savaş aşığıydı ve hâlâ doğuyu fethetme arzusu duyuyordu. Evlenmeyecek ve bir yere yerleşmeyecekti. Ataları Vikingler gibi, uzaklara gitme tutkusu taşıyor ve ev kavramını hor görüyordu.

Kırklı yaşlarına dek güney İtalya'daki bütün çekişmelerden uzak durdu. Amalfi önlerinde – Roger ile birlikte Amalfi'yi kuşatacaklardı – pelerinininden şeritler keserek kendi omzuna ilk haç taktı. Adamları da onunla birlikte “Tanrı böyle istiyor!” diye bağıldılar.

Takipçilerden de yoksun değildi. Normanların en iyi kılıç ustası Genç Tankred de onunla birlikte haç aldı. Salerno kontları Richard ile kardeşi Rainulf ile Ariano piskoposu Girard – beş yüzden fazla şövalye, Roger'ı Amalfi'de bırakıp, Bohemond'un kızıl sancağı etrafında toplandı. Maceracının önünde yeni bir yol açılmıştı. Bir Viking olacaktı.

Aleksios, onunla barış halinde olmak istiyordu. Bizans casusları onun her hareketini izlediler. Bohemond'un gelişi üzerine derin derin düşünüldü.

Bohemond, adamlarının önünde Altın Kapı'ya doğru ilerlerken, beraberinde sadece on şövalye ona eşlik etti. Onu ilk kez gören Anna Komnenos, onun görünüşüyle çarpılmıştı. Yıllar sonra onun portresini, tarihinin sayfalarına şöyle kaydedecekti:

Romahlının ülkesinde daha önce hiç böyle bir adam görülmemişti. Uzun boyluydu, en uzunlardan bile daha uzun – ince bir beli, geniş omuzları ve geniş bir göğsü, kuvvetli kolları vardı. Onun Polyclitus'un²¹ standartları ölçüsünde olduğu dahi söylenebilir. Güçlü elleri, kaslı bir boynu vardı ve hafifçe öne eğik olarak hareketsiz ayakta duruyordu.

Saçları sarı kızıldı ve diğer barbarlarınkı gibi omuzlarından dökülmüyordu, çünkü bu adam, saçlarını kulakları hizasında kestirmeyecek kadar kibirli değildi. Yüzü pürüzsüzdü, tıraş edilmiş gibi görünüyordu. Parlak mavi gözleri ve burun delikleri, canlılığını ve asaletini ortaya koyuyordu.

Bu adamın kendine has bir cazibesi ve aynı zamanda korkutucu bir tarafı vardı. Vücudunun iriliği ve gözlerindeki bakış, bana öyle geliyor ki, gücü ve vahşiliğinin alâmetiydi. Gülüşü dahi horuldar gibiydi. Nüktedanlığı, onu her buhrandan kurtarıyordu. Konuştuğunda bilgiliydi ve verdiği cevaplar kesindi

Aleksios'un önünde diz çöken, işte böyle bir adamdı. Eğer Bohemond ideal bir konuk gibi davranabilirse, İmparator da mükemmel bir ev sahibi olurdu. Uzun Norman'a seyahatiyle ilgili pek çok soru sordu ve hatta on iki yıl önce birbirleri ile karşılaştıkları savaş için olan seyahatine dair espri dahi yaptı.

"O zamanlar tamamen sizin düşmanınızdım," dedi Bohemond sakince. "Ama şimdi, kendi rızamla siz Majestelerinin dostu olarak geldim."

Aleksios, ustalıkla, onun Godefroi'nin içtiği andı yinelemeyi reddedip reddetmeyeceğini ölçtü. Bohemond da derhal buna rıza gösterdi.

Korkulan konuk, ertesi gün, ellerini Aleksios'un elleri arasına koydu ve ona sadakat yemini etti. Bundan sonra Bohemond, Kutsal Saray'a götürüldü. Bir odanın kapıları önünde aniden açıldı ve orada kendisini bekleyen değerli elbiseler, altın ve gümüş eşyalarla karşılaştı. Uzun Norman, bu hazineyi takdirle seyretti – neredeyse hiç parası yoktu ve bakımından sorumlu olduğu küçük bir ordusu bulunuyordu.

21 Polyclitus, M.Ö. 5.yy.da yaşamış Grek heykeltıraş.

“Eğer bu zenginlik benim olsaydı,” dedi, “şimdiye dek geniş ülkeler fethetmişim.”

Ona, İmparator’un bu hediyeleri kendisine verdiği söylendi. Refakâtindeki görevlilere teşekkür eden Bohemond ise hediyeleri reddetti. Yine de, konuğunu iyi tanıyan Aleksios, hepsinin kaldığı odaya götürülmesini emretti ve Bohemond, hediyeleri elinde tuttu.

Aleksios, ayrıca pişmiş ve çiğ etler de gönderdi ve Bohemond, önce köleler bunları tatmadan hiçbirinden yemedi.

Bu adam diğerlerine göre kurnaz ve şüpheliydi (diye yazmıştı Prens Anna). Zihninde sikkın ve üzgün, toprak sahibi olmadığı ülkesini geride bırakıp gelmişti ve şimdi her şeye ihtiyacı vardı. O gerçekten de babasının izinden gitmek ve eğer bunu başarabilirse, doğuda bir imparatorluk kurmak istiyordu.

XIV BARONLARIN ANDI

Aleksios, karşısına çıkan imkânlardan faydalanmakta çabuk davranırdı. Batı'dan davetsiz gelen Haçlılar, onu yeterince kaygılandırmıştı. Şimdi bu selin kendi şehrini süpürmeyeceğini görmüştü. Bu selden yararlanmak ve Bizans için faydalı işler yapmak istiyordu.

Pierre'in sürüsü sınırı sardığında emin olamamıştı. Hugue de Vermandois'in – her ne kadar ipek bağlarla da olsa – bir an önce yakalanmasını istemişti. Ama şimdi, Nisan ayında, Haçlı liderlerini kendi hesabına değerlendirebilirdi ve Basileus, bu konuda fazlasıyla iyiydi. Bu adamların Kudüs'e doğru yola çıkmadan önce, bütün Avrupa'nın önünde and içmiş soylu kişiler olduklarını öğrenmişti.

İmparator bu güçlü konuklarla, basit fakat çok ustalıklı bir anlaşma yaptı. Onları birbirlerinden ayrı tuttu, tek tek huzuruna kabul etti ve – kendisine sadakat yemini ettikten sonra – altına, hediyelere boğdu. Sonra her birini, bir diğeri sahneye çıkmadan, Asya kıyısına nakletti. Orada hepsi Aleksios'un göndereceği yiyeceğe muhtaçtı.

Aleksios'un endişelendiği tek şey, bu kuvvetlerin Konstantinopol önünde birleşmesi idi – burada bir anlaşmazlık, açık bir savaşa yol açabilirdi. O bir Bizanslı ve Grek Kilisesi'nin apostolik önderi idi; tıpkı Papa'nın Latin Kilisesi'nin başı olduğu gibi.

Haçlılar, sıkıştırılmış olan Bizans'a, Küçük Asya'daki kaybedilen toprakları geri kazandırarak yardım edebilirlerdi. Aleksios bunun gerçekleşmesi için bütün gücüyle çalışıyordu.

Bu kalabalık kitleleri kendi kaynaklarıyla beslemek onun için hiç kolay değildi. Yine de bunu başardı ve Haçlılar da yiye-

cek için ona ödeme yaptılar. Kültürden yoksun Batı'nın şeflerinden oluşan grupların, sarayın koridorlarında sorular sorup aylak aylak dolaşmaları, Bizans soylularının onları küçük görmesine yol açıyorsa da, Aleksios, onlara karşı nezaketten hiç ödün vermedi. Yaşlı Asya'nın diplomasisi, yeni dünyanın toy gençlerine ev sahipliği yaptı. Aleksios, Bohemond'u diğerlerinden ayrı şekilde, aracı olarak yanında tuttu. Amacı, Norman'ın güdülerini güçlendirmektir – bu hiç de kolay bir iş değildi. Bununla birlikte Bohemond da ona takdire değer derecede yardımcı oldu.

İmparator her şeyden önce, baronların halkın önünde kendisine sadakat sözü vermelerini istiyordu. Eğer yeni gelenler ve küçük lordlar bunu bir arada yaparlarsa, sözlerini bütün dünya bilecekti. Bu adamların sözlerini tutacaklarına güvenebileceğini hissediyordu. Böylece, halk toplandısı için zaman belirlendi.

İmparator özenle hazırlık yaptı. İlk önce Haçlıların tedariklerini kesti ve Godefroi buna itiraz ettiği zaman da, liderler için Bizans altınları, fakirlere dağıtılmak üzere de bakır paralar gönderdi; aynı zamanda, imparatorluk habercileri bütün baronları toplandıya çağırdı. Felemenkler, Lorraineliler, Fransızlar ve Normanlar – yakası kürklü mantoları yerleri süpüren adamlar – gruplar halinde geldiler. Basileus'u bir dış avluda, Bizans asillerinden bir grubun önünde, yaldızlı bir sandalyede otururken buldular. Saray mensuplarının arkasında, kırmızı pelerinli, gümüş göğüs zırhlı devasa savaşçılar, “ölümsüz varegler” yarım daire şeklinde sıralanmıştı.

Baronlar ve şövalyeler tek tek öne çıkıp İmparator'un dizini öpmek ve Godefroi ile Bohemond'un içtiği andı kabullenmek üzere diz çöktüler.

“Şövalyeler çok güçlü ve cesurdu,” diyor bir Haçlı kroniği, “Peki, neden bu andı içtiler? Çünkü buna zorlanmışlardı.”

Yine de gün, komedisiz geçmedi. Aleksios, korumalarına, Bizans sarayının katı muâşeret kurallarını gevşetmelerini emretmişti. Seçkin ziyaretçiler ona yaklaştıkları zaman silahlarla uzaklaştırılmayacaklar, onların diledikleri gibi hareket etmelerine izin verilecekti. Hatta İmparator, merasimin sonunda aya-

ğa kalkıp onların arasında sohbet etti. O bunu yaparken, konuklardan biri, Paris Kontu Robert, kendisini boş tahtın üzerine bıraktı!

İmparator'u önemsemeyen bu davranış, Bizanslıları hareketlendirdi. Ama yürekli haçlı, mırıldanan kalabalığı izleyerek, rahat rahat oturmayı sürdürdü. Kont Baudouin, Godefroi'nin biraderi, onun yanına giderek onu ayağından çekti.

“Bu yaptığın yanlış!” diye bağırdı Baudouin, “Bu imparatorların adetlerine göre, kendi asilleri dahi yanlarında oturmaz ve sen bu ülkenin geleneklerine uymak zorundasın!”

Diğeri, Baudouin'e sert bir bakış attı ve homurdandı: “O neden komutanları önemsemeyip ayakta bırakıyor peki?”

Aleksios konuşulanları duymuş, fakat anlamamıştı. Tercümanını çağırıp duyduklarını tekrarladı ve Robert'in²² ne dediğini öğrendi. O an için hiçbir şey yapmadı, fakat konuklar vedalaşırken tahtına oturan haçlıyı çağırtdı.

“Kimsin ve hangi soydansın?” diye sordu tercümanı aracılığıyla.

“En saf asil kandan bir Frankım” diye yanıtladı suçlu, “ve şunu çok iyi biliyorum – benim geldiğim yerde bir kavşak vardır ve bu kavşakta eski bir mabed bulunur. Teke tek dövüşmek isteyen herkes mabede gider, askerî kıyafetlerini kuşanıp hazırlanır ve onunla dövüşmeye cesaret eden bir adamla karşılaşma umuduyla beklerken, Tanrı'ya dua eder. O kavşakta bir düşmanla yüzleşmek için çok bekledim, ama benimle silah tokuşturmaya cesaret eden kimse çıkmadı.”

“Öyleyse bir düşman bul” diye yanıtladı Aleksios usulca, “Artık Türklerle savaşırken bir dolu bulacaksın zaten. Ama sana, o zaman geldiğinde, ön ya da arka saflarda yer almamanı öneri-

---

22 Bu olay ve karakter, Scott'un romanlarından birine esin kaynağı olmuştur – *Parisli Kont Robert*. Ayakta durmaktan yorulup tahta oturan haçlının kim olduğunu kesin olarak bilmiyoruz. Ama Prenses Anna, bu kontun bir Fransız olduğunu ve daha sonra kırk adamı ile birlikte Dorylaeum'da öldüğünü naklediyor. Piskopos Anselm de bize Dorylaeum'da ölen beş asilin ismini veriyor ki; Parisli Robert, bu listede ismi ilk zikredilen, ayrıca Fransız kontu olması muhtemel neredeyse tek kişi.

rim; merkezde kalmaya dikkat et. Türklerle pek çok kez karşılaştım ve onların savaş taktiklerini iyi bilirim.”

Ardından kendilerini dinleyen baronlara döndü ve Asya’daki savaşın, onların alışkın oldukları türden farklı olduğu uyarısında bulundu. Ağır yükleri olabilirdi ve bunların sürekli muhafaza edilmesi gerekiyordu. Ayrıca Türkler, en az beklenen zamanda saldırma itiyadında idiler. Eğer yenilirlerse, pervasızca takip edilmemelilerdi, çünkü takipçileri tuzağa düşürmek en usta oldukları işti. Böylece, konuşma Robert’in meydan okumasından farklı bir mahiyet aldı.

Yolda olmaktan dolayı yeterince istekli olan Haçlılar, ilk önce en yakın Türk kalesi olan ve mevcut karargâhlarından dört günlük yol mesafesinde bulunan Nikaia’yı, Pierre’in takımının gördüğü yabancı otlarla kaplı göl kıyısındaki kasabayı ele geçirmeye karar verdiler.

Onlarla birlikte Tankred ve Richard da, Baudouin’in adamlarının pek çoğuyla birlikte, sadakat yemini etmeksizin, dikkat çekmeden Konstantinopol’den ayrıldılar. Nihayetinde Boğaz ve Marmara kıyıları boyunca karargâhlarda sadece hastalar kaldı. Diğerleri – yürüyebilecek durumdaki ya da arabalarda oturacak yer bulan herkes – sınıra işaret eden ıssız tepelere doğru ilerlediler. Geniş dere çukurunun öte tarafında geldiklerinde, paçavralar içindeki kemik yığınları ile karşılaştılar. Bunlar Pierre’in Haçlı seferinin bakiyeleri idi.

Aleksios, söz verdiği gibi onları takip etmeye hazırlandı. Bohemond’u irtibat görevlisi olarak yanında tutarak, hazır bekleyen ordusuna, karşıya geçip olayları izlemelerini emretti. Bu arada son hazırlıklarını – zeki general Manuel Butumites ile paylaştığı sırrını – tamamladı. Butumites, Nikaia’ya yaklaşacak ve Türk garnizonu ile irtibat kuracaktı. Eğer Haçlılar duvarlarını aşarsa, yağmalanıp öldürülecekleri konusunda uyarıda bulunacaktı. Görünüşe göre Butumites, bu hassas görüşmelere fazlasıyla aşinaydı.

XV PROVENCELİLERİN YÜRÜYÜŞÜ

Toulouse Lordu Raymond'un Pireneler üzerinden yolculuğu uzun zamandır devam ediyordu. Erkenden varmaya can atan Raymond'a, Le Puy piskoposu Adhemar eşlik ediyordu – Papa'nın Haçlı seferine liderlik etmesi için seçtiği ve piskopos cübbesi giymek yerine kılıç tutuyor olmayı şiddetle arzulayan Adhemar. İdare ettikleri kitlenin kalabalıklığı onları geride bırakmıştı. Dahası, Raymond'un Provençelileri yolda ilerlemelerini sürdürürken, savaşıma meyilleri yüzünden de çok oylanmışlardı.

Fransa'yı güvenle geçtiler ve İsviçre dağlarına doğru ilerlediler. Kış kapıdayken Venedik'e ulaştılar, yine de Raymond inatla yola devam etmeye kararlıydı. Ya yanlış yola yönlendirildi ya da Adriyatik kıyısını izleyerek ilerleyebileceğini düşündü; ama nihayetinde Dalmaçya kıyılarının dağlıklarında yolunu kaybetti.

Kış boyunca kayıplara karıştı. Onun başına gelenler bir başka Raymond, lorduna sadakatle bağlı, ateşli rahibi tarafından yazıya aktarıldı.

Diğerleri hakkında değil, ama Kont, Puy Piskoposu ve onların takipçileri hakkında yazma işini üzerime aldım (diyor kronik yazarı).

Mevsimin kış olmasından ötürü pek çok kayıp vermeye tahammül göstererek Slovenya'ya ilerledik. Slovenya, hem geçit-siz, hem de dağlarla kaplı, kısır bir toprak, üç hafta boyunca ne bir kuş ne de başka bir hayvan gördük. Etraftaki yerel halk öyle vahşi ki, ne bize rehberlik ettiler ne de bizimle alışveriş yaptılar. Köylerinden ya da tahkimli yerleşimlerinden kaçıp etrafımızda gezindiler, ordumuzun gerisindeki zayıf, güçsüz ve hastalara saldırıp sığırlarmış gibi öldürdüler – sanki *onlar* bir zarar vermiş gibi!

Silahlı adamlarımız, kesif ormanlar arasındaki yolları iyi bilen, hafif giyimli eşkıyaları kolaylıkla takip edemedi. Onlarla savaşmadan duruma tahammül gösterdiler.

Kont'un cesaret örneklerinden birini anlatmak gerek. Slavlar o ve birkaç adamının yolunu kesmişlerdi. Onlara saldırdı ve altı kişiyi yakaladı. Bunun üzerine başka Slavlar kalabalık halde üzerine geldiklerinde, Slav esirlerden bazılarının gözlerinin çıkarılmasını, bazılarının ayaklarının kesilmesini ve diğerlerinin de burunları ya da elleri kesilerek sakatlanmalarını emretti. Böylece, onların halini gören takipçiler, arkadaşlarını bulduklarında onların üzüntüsüyle oyalandılar ve Kont da zarar görmeden adamlarıyla birlikte kaçabildi ve bu şekilde, Tanrı'nın merhametiyle, ölüp ıstırabından kurtuldu.

Aslında Kont'un bizim için gösterdiği bütün cesaret örneklerini ve bütün ustalıklarını anlatmak mümkün değil. Slovenya'da idik ve ilerleyebilmek için sıklıkla itelememiz gereken alçak bulutların arasında²³ neredeyse kırk gündür yol alıyorduk. Bu kasvette Kont geride istikrarla savaşıyor ve adamlarını koruyordu. Bazı adamlar karargâha gün ortasında vardılar, bazıları ise akşamüzeri; ama Kont sıklıkla ya gece yarısı ya da horozlar öterken geldi.

Nihayet Tanrı'nın inayeti, Kont'un gayreti ve Piskopos'un dualarıyla, ordumuz ülkeyi aılıktan ya da savaştan bir adamını dahi kaybetmeden geçti...

Pek çok tehlike ve zorluktan sonra, Skudar'a ve Slavların kralına ulaştık.

Kont, Kral'a çeşitli ödemeler yaparak, onunla karşılıklı kardeşlik yemini etti; böylece ordumuz hayatî ihtiyaçlarını temin edebilecekti. Fakat bu boş bir umuttan başka bir şey değildi. Bedelini ödediğimiz barışın keyfini sürmek yerine, Slavların bu fırsattan yararlanarak bize saldırmasıyla, silahsız olan çok ada-

23 Bu yaklaşık otuz bin adamın tamamen yabancı bir ülkede, haritaları ya da yeterli nakliye araçları olmaksızın ilerledikleri unutulmamalıdır. Çok az yol vardı ve bölgenin yerel halkı onlara düşman gözüyle bakıyordu. Dış dünyayla hiçbir şekilde bağlandıkları yoktu ve pek çoğu hayatını Kont Raymond'un gayretlerine borçluydu.

mımız öldürüldü ve onlardan ne alabilirlerse aldılar. Kendi adımıza biz intikam değil, sadece oradan çıkmanın bir yolunu aradık. Slovenya hakkındaki her şey bundan ibaret.

Durazzo'ya ulaştık. İmparator Aleksios ve onun hizmetkârlarının, kardeşlerimiz ve mütteliklerimiz olduklarını düşünerek, artık evimizde olduğumuza inanıyorduk. Oysa onlar da tıpkı yırtıcı aslanlar gibi bize saldırdılar.

Gizli yerlerde bizleri öldürdüler; her gece, bizden çalabilecekleri ne varsa çaldılar. Onlar böyle gazap halindeyken, imparatorları barış sözü verdi. Bu sözde barış döneminde Rainard'ı öldürdüler ve biraderi Pierre'i de ölümüne yaraladılar – her ikisi de en asil birer prens idi. Yol boyunca İmparator'dan barış ve kardeşlik sözleriyle dolu mektuplar aldık, ama bunla boş laftan başka bir şey değildi. Önümüzde, arkamızda, sağımızda, solumuzda, bizi bekleyen Türkler, Kumanlar, Peçenekler ve Bulgarlar vardı.

Bir gün deniz kenarındaki bir vadide mola verdiğimizde, iyi bir dinlenme yeri arayan Puy Piskoposu²⁴ Peçenekler tarafından ele geçirildi. Onu katırından indirdiler, bağladılar ve Piskopos başından darbe aldı. Neyse ki, Tanrı'nın merhametiyle hayatı korundu. Ondaki altın almak isteyen bir Peçenek, onu diğer arkadaşlarından korudu. Bu arada, karargâhta alarm borusu çalındı ve düşmanlarının duraksaması, arkadaşlarının eli çabukluğu sayesinde Piskopos kurtarıldı.

Bucinat denilen bir kaleye doğru ilerlerken, Kont, Peçeneklerin, ordumuza, dağların yükseklerinde saldırmayı tasarladığını fark etti. Birkaç adamıyla birlikte saklandı ve Peçeneklere saldırdı. Birkaç tanesi ölünce, diğerleri kaçtılar. Bütün bu süre boyunca, her tarafımızda düşmanlarımız olması bize üzüntü verirken, İmparator'dan ılımlı mektuplar gelmeye devam etti.

Nihayet Thessalonica'ya ulaştığımızda, Piskopos rahatsızlandı ve birkaç adamla birlikte geride kaldı. Ardından Russa adında bir kasabaya geldik. Burada insanlar bize zarar vermek için açıkça hazırlanmışlardı ve bizim alışılmış merhametimiz

---

24 Adhemar

de böylece son buldu. Silahlarımızı elimize alıp dış duvara doğru ilerledik. Büyük bir ganimet elde ettik ve şehri teslim olmaya zorladık. Sonra sancaklarımızı kaldırarak Kont'un savaş çağrısı olan "Toulouse" bağırsıyla geri çekildik. Bir başka kasabaya, Rodosto'ya vardık. İmparator'un askerleri intikâm arzusuyla üzerimize atılmak istediler. Pek çoğunu öldürdük ve biraz da yağma yaptık. Burada, ayrıca daha önce İmparator'a gönderdiğimiz elçilerimiz de bize geri katıldı. İmparator'un hediyelerini kabul etmişlerdi ve bize, İmparator tarafından bizi yalnızca iyiliklerin beklediğine yemin ettiler.

Bundan başka? Elçilerimiz – ve İmparator tarafından yanlarına verilen İmparator'un elçileri – Kont'un ordusunu geride bırakarak, yanında birkaç adamıyla, derhal İmparator'a gitmesi konusunda ikna etmeye çalıştılar. Bize, Bohemond, Lorraine Dükü, Flandre Kontu ve diğer prenslerin İmparator'a saygılarını sunduklarını ve Kont'un da İmparator'a gitmekte geç kalmasını söylediler.

Dahası, savaşın çok yakın olduğunu ve bu kadar adamıyla Kont'un orada bulunmamasının kötü sonuçlar doğurabileceğini de eklediler. Yani, Kont az sayıda adamıyla acele etmeli ve ordusu gelene dek bütün düzenlemeleri yapmalıydı. Nihayetinde, Kont bütün söylenenlere ikna oldu ve silahsız olarak Konstantinopol'e gitti.

Bütün bunlar benim nazarımda sevindiriciydi, ama bir kez belalar üzerimize çökmüştü ve şimdi bunları anlatmak bana acı veriyor. Nereden başlamalı? İmparator'un hilesinden mi? Ya da ordumuzun ümitsizliği ve korkakça kaçışından mı? Yoksa çok sayıda prensin ölüm hikâyesinden mi? Hayır, bütün bunları öğrenmek isteyenler, benden değil, diğerlerinden sormalılar.²⁵

Benim anlatabileceğim hatırlanmaya değer tek bir olay var. Adamlarımız karargâhı terk edip arkadaşlarını ve buraya zor-

25 Kont Raymond henüz ordusunu terk etmişti ki; Bizans gözetleme ordusu güç gösterisi denebilecek bir şey yaptı. Çok sayıda Provençeli kaçtığında, büyük bir savaş kapıdaydı. Bizanslılar, Provençelilerin yağmalarına karşı misilleme yapıyorlardı. Kronikçi Raymond, tanıklığında oldukça dürüsttür; fakat hemşerilerinin yaptıkları için elinden geldiğince güçlü gerekçeler yazmaktadır.

lukla getirdikleri malzemeleri bırakmaya hazırlanırken, utanç onları geri çevirdi. Bu kadarı söylenmelidir.

En büyük şeref, Kont ve prenslerinin İmparator tarafından karşılanmalarıydı. İmparator, ondan hürmet ve diğer prenslerin içtiği andı bekledi.

“Ben buraya,” dedi Kont, “uğruna ardımda ülkemi ve sahip olduğum her şeyi bıraktığımdan başka bir efendiye bağlanmaya gelmedim. Ancak, eğer İmparator ordusuyla Kudüs’e gidecekse, adamlarım ve bütün varlığımla onun idaresine teslim olurum.”

Fakat İmparator, “Eğer biz hacılarla birlikte gidersek, barbar ırklar bütün İmparatorluğa akın edeceklerdir” diyerek mazeret bildirdi.

Görüşmenin ardından, Kont, adamlarının öldürüldüklerini ve kaçtıklarını duydu. Aldatıldığına inanarak, ordumuzun asillerini, İmparator’u hainlikle suçlamak üzere gönderdi. Fakat Aleksios, şöyle dedi:

“Bize adamlarınızın yağmada buldukları haberi geldi. Kont yanlış bir şey yapmadı. Sadece, Kont’un ordusu alışkın oldukları şekilde yağmada bulunurken, İmparatorluk ordusunu görünce korkuya kapılıp kaçtılar. Yine de, Kont’a tazminat verilecektir.”

Ve Bohemond’u tazminat için rehin verdi.

Bu arada ordumuz ve onu izleyen Piskopos, Konstantinopol’e geldiler. Aleksios, bir kez daha Kont’tan diğer prenslerin içtiği andı içmesini istedi. Diğer yandan Kont, adamlarının öcünü almayı ve uğradığı aşağılanmadan kurtulmayı planlıyordu. Ancak Lorraine Dükü, Flandre Kontu ve diğer prensler, ona, “Türkler tehdit unsuruyken Hıristiyanlarla savaşmak budalalıktır” diyerek Kont’un cesaretini kırdılar.

Bohemond’a gelince; o, eğer Kont İmparator’a karşı bir harekette bulunur ya da and içip sadakatini bildirmekte daha fazla gecikirse, İmparator’un yanında yer alacağına yemin etti. Böylece Kont, kendi adamlarının tavsiyelerine uyarak, Aleksios’un hayatı ya da onurunu tehlikeye atacak, doğrudan ya da dolaylı hiçbir harekette bulunmayacağına yemin etti.

Bağlılık konusu sorulduğunda, bu yüzden başını kaybedecek olsa dahi, bağlılığını bildirmeyeceğini söyledi. Bu sebeple, Aleksios, ona sunduğu hediyelerde, diğerlerine karşı olduğu kadar cömert davranmadı.

Nihayet denizi geçtik ve hiçbir aksilikle karşılaşmaksızın Nikaia'ya vardık.

Aleksios, yaşlı Provencelinin gönlünü almak için biraz uğraştı. Diğerleri tarafından cesareti kırılana dek, Raymond, Konstantinopolü kuşatmak için hepsinin birleşmesini öneriyordu. Bu sırada Nikaia'ya doğru ilerlemek üzere hazırlıklar yapılmaktaydı ve liderler gecikmek istemiyorlardı. Dahası, hepsi Aleksios'a sadakat sözü vermişti. Raymond'un sorunlarını anlamakla birlikte, kendilerinin geçtikleri aşamalardan geçmeyi inatla reddettiği için ona sinirlenmişlerdi. Özellikle Bohemond çok kızgındı.

Bunu fark eden Aleksios, Toulouse Kontu'nu mümkün olduğunca yanında tuttu – enerjik Norman tedarik konvoyu ile birlikte ayrılana dek. Basileus, her gün Kont'u yanına çağırdı ve Bohemond'a güven duymadığını itiraf etti. Güçlü Norman'ın para canlısı bir adam olduğunu, içinden Bizans İmparatoru'nu düşman gördüğünü ve sözlerini tutmadığını söyledi. Asil Toulouse Kontu güvenilir bir adam olduğuna göre, bir dosta sırtını dönmezdi. Toulouse Kontu'na, Bohemond'un neler yaptığını dikkatle izlemesini tavsiye etti.

Raymond, sabırsızlıkla, Norman'a güvenmek için hiçbir sebebi olmadığı ve ne gerekiyorsa yapacağı cevabını verdi. İmparator'un yanından ayrılıp adamlarına katılmak için acele ederken aklı hayli karışmıştı.

Bir iki gün içinde Haçlıların son büyük kuvvetleri de Konstantinopol'e vardılar: Normandiya Dükü Uyuşuk Robert, asil soydan, fakat miskin Meaux, Brie, Blois ve Chartres Kontu Etienne. İtalya'da oyalanmışlardı ve Kısa Pantolon Robert, bu mevsimde rüzgârlı Adriyatik'i geçmektense, Apulia şatolarında kalmayı tercih etmişti. Denize açılmaya karar verdiğinde,

kötü talihi onu izlemiş ve büyük bir gemi, içinde dört yüz adamıyla batmıştı. Nihayet, o da, kendisini önce Hugue, sonra da İtalya'nın Normanları ve Raymond tarafından izlenen yolda bulmuştu – Thessalonica yolu üzerinde ve Rodosto'nun dağ geçitlerinde.

Son ordunun gelişiyile, bir başka kronikçi, basit bir papaz olan Fulcherius Carnotensis, kuleli surlardan ve muazzam şehre girip çıkan kalabalıktan etkilenmiş olarak, karşımıza çıkıyor.

Bu şehre gitmeye izniniz yoktu (diyor Fulcherius) çünkü bu fikir İmparator'un hoşuna gitmedi. Bir şekilde ona zarar vermemizden korkmuştu. Sadece üst sınıfların, birer saat arayla, beş altı kişilik gruplarla, dua etmek için giriş yapmalarına izin vermişti.

Ne kadar asil ve güzel bir şehir! Ne kadar manastır, ne kadar bina var ve hepsi ne kadar güzel inşa edilmiş! Caddelerde, hat-ta sokak aralarında, görülecek ne kadar güzellik var. Orada bulunan altın, gümüş ve diğer değerli eşyaları, kutsal relikleri anlatmak bezdirici olacaktır. Burada yaşayanların ihtiyaç duyduğu her şey teknelerle getiriliyor. Burada yirmi binden fazla da hadımın yaşadığını söylemeliyim.

Fulcherius'un lordu, Blois Kontu da, her ne kadar farklı sebeplerle olsa da, en az onun kadar etkilenmişti. Bu, eşine yazdığı mektuplarda açıkça görülmektedir:

Kont Etienne'den en tatlı dostu ve karısı Kontes Adele'ye, güzel düşüncelerine muhabbetle.

Bil ve sevin ki; bütün şerefim ve sıhhatimle Asya'ya vardım. Konstantinopol'e yolculuğuma dair sana yazdığım mektubu gönderirken dikkatli davrandım, ama eğer ulağın başına bir talih-sizlik gelirse, bu haberleri tekrar yazarım.

Tanrı'nın rızasıyla ve büyük bir sevinçle Konstantinopol şehrine vardık. Gerçekten de İmparator beni şerefle ve asaletle karşıladı, adeta onun oğluymuşum gibi; bana bol bol değerli ihsanlarda bulundu ve Tanrı'nın ordusunda benden daha aziz tuttuğu bir dük, bir kont ya da başka biri yok. Hakikaten, sana söylüyö-

rum sevgilim, yeryüzünde yaşayan onun gibi bir adam daha yok. Prenslerimize kendi elleriyle hediyeler verdi ve askerlere hediyeler, fakirlere sadaka dağıttı. Beni sürekli yanında tuttuğu on günden sonra yanından ayrıldım.

Sonra, Tanrı'nın izniyle, Nikaia şehrine doğru ilerledik. Ve Nikaia, sevgilim, üç yüzden fazla yüksek kuleye sahip ve devasa duvarlar ardında kapalı. Ordunun, Nikaia'da Türklerle dört haftadır çetin bir çarpışma halinde olduğunu öğrendik...

XVI DİZ ÇÖKEN KULE

İlk darbe 1097 yılının Mayıs ayı ortalarında, Kont Raymond İçamlık dağ sırtlarıyla çevrelenmiş uzun vadide karargâh kurarken geldi. Nikaia'nın sarı duvarlarının ötesinde, nehrin kıyısındaki Haçlılara henüz katılmıştı.

Haçlıların kuşatma hattının gerisinde, zarar görülmeyecek bir yerde atlar otlatılıyordu; delikanlılar su taşıyor, kadınlar sofraya kuruyordu. Kara Cübbeli rahipler sabah duasından sonra serailerin altında toplanmışlardı. Bazıları Müslümanların mezar taşlarının üzerinde oturmuştu.

Toulouselu Raymond, Konstantinopol'den geldi. Sancağı, rahibi ve sadık adamları ile birlikte araba yolundan yürüme yoluna döndü. Yük hayvanları beslendi, adamları halat ve kazıkları alıp çadırları kurdular. Diğerleri atlarla ilgilendi.

Sıcak güneş ve iyi şarap Provençelileri gevşetmişti. Gürültülerin arasında, uzaktan haykırışlar duyuldu. Silahlı adamlardan bazıları, güneş ışığından dolayı gözlerini elleriyle siper ederek dönüp baktılar. Ağaçalı tepeden yola inen atlıları fark ettiler, ama kim olduklarını anlayamadılar. Yakında bir boru çaldı ve bir sessizlik oldu. Raymond, toz bulutları kaldırarak gelen atlılara baktı. “Efendim!” diye bir ses duyuldu, “Tanrı yardımcımız olsun!”

Tepeden inen atlılar Türklerdi – Keşiş'in takipçilerini koyun gibi doğrayan süvarilerle aynı kişiler. Garnizonu güçlendirmek için Nikaia'ya gelen kolun öncüleri idiler.

Haçlıların kuşatma safında Raymond'un kısmını seçmişlerdi, çünkü Provençelilerin ordusu gelene dek, bu kesim korunmasızdı. Belki de Kont geldiği zamanki karışıklığı fark ettikleri için burayı seçmişlerdi. Bütün Hıristiyan kalabalığını şaşırtmak için

aniden gelmişlerdi. Pierre'in sürüsünü tahkirle hatırlıyorlardı. İlk Provençeliler atlarına bindiklerinde, karargâha doğru yarı yolu dörtнала almışlardı.

Türkler de kendi adlarına şaşırmışlardı. Gaskonlar, Katalanlar ve Fransızlar silahlarına sarılıp akın akın gelmeye başlamışlardı, bazılarının silahı, bineği yoktu – bineği olmayanlar, atlıların üzengilerine tutunuyordu. Bunlar telaşlı köylüler değil, Pirene sınırından gelen yürekli savaşçılardı.

Güçlü kollarında uzun kılıçları ve topuzları ile açık alanda Müslümanların üzerine yürüdüler. Ağır savaş atlarını, Türklerin hafif atları üzerine sürdüler. Çelik örgü zırhlar ve ince kalkınlar arasında, kılıçlar vuruştı. Türkler tepelere yöneldiler ve kaçmaya başladılar; Provençeliler zafer naraları atarak onları takibe koyuldular.

Bu kısa süreli bir çarpışma olmuştu. Günün ilerleyen zamanlarında Türk süvariler bir kez daha aniden akın ettiler. Bu arada, Türklerin görüldüğü haberi geldiğinde, diğer bütün karargâhlardan gelen kalabalık Raymond'un sancağı altında toplanmıştı. Normanlar, Renliler, Flemenler ve diğerleri – aylarca o kadar uzun yolu sadece bu an için gelmişlerdi ve şimdi üzerlerine düşeni yapmak için hepsi gönüllüydüler. Haçlı ordusunun bu kılıç ustalarının disiplinleri yetersizdi, ama yürekleri güçlüydü ve yükseklerden İslâm'ın yeşil sancağı tekrar görüldüğünde, bu onları tetikledi. Bir kez daha Türklerin saldırısı bir karşı saldırıyla cevaplandı ve Türkler geri çekildiler. Raymond ve Piskopos Adhemar tarafından komuta edilen Haçlılar, akşam dek takibi sürdürdüler. Geriye, mızraklarında birkaç başla, şarkılar söyleyerek döndüler. Bu başlardan bazılarını, kuşatma altındakilerin cesaretini kırmak için Nikaia'ya doğru fırlattılar. Onlar için gün iyi başlamış ve görkemle bitmişti.

Müslümanların yardım ordusu, Nikaia'ya kuşatma altındaki garnizonun kendi ellerinden gelenin en iyisini yapmalarını bildirmeyi başararak geri çekildi. Dışarıdan yardım getirilemezdi. Çarpışma Haçlıları sevindirmiş, Türkleri şaşırtırmıştı; ama kuşatma altındaki şehrin duvarlarını zayıflatmamıştı.

Bu duvarlar Haçlılara engel oldu. Batı'dan gelen muhacimler, şimdiye dek alçak, toprak ya da ağaç duvarlarla başa çıkmaya alışkınlardı. Bazen tek bir taş duvarla karşılaşmışlardı. Küçük kapı kulelerine yüklenerek kendilerine yol açmaya ya da tek bir masif kule ile uğraşmaya alışkındılar. Ama şimdi karşılarında bambaşka bir tahkimat vardı.

Nikaia, sevgilim, olağanüstü duvarlarla çevrili (diye yazıyor Etienne, karısı Adele'ye) ve bizim iyi prenslerimiz Nikaia'nın kulelerini gördüklerinde, ağaç kuleler ve diğer kuşatma makinele-
rinin yapımına başlanmasını emrettiler.

Nikaia, eski bir Roma kalesi idi. Altı fit kalınlığındaki yekpare duvarı taşlarla sağlamlaştırılmıştı. Bir duvarı göle bakıyordu ve bu tarafta – tekenden yoksun – Haçlıların yapabilecekleri bir şey yoktu. Göle bitişik bir kenarından diğeri-
ne, duvarı bir kale hendeği kuşatıyordu. Hendeğin ardında iki adam boyunda, küçük kuleleri olan dar bir duvar yükse-
liyordu. Bunun on beş adım kadar gerisinde esas savunmayı teşkil eden, yüzlerce kulesi olan büyük sur duvarı uzanıyordu. Bunların üzerinden cirit ve taş atanlar, dış duvarın ve kale hendeğinin ötesine ulaşabilirlerdi. Dahası, kuleler birbirlerine, üzerlerine gelen okçu ve makinelere karşı çapraz ateş açabilecek kadar yakın mesafedeydiler.²⁶

Bu ikili savunma hattına şiddetli bir hücumda bulunmak, umutsuz bir düşünce olurdu. Haçlılar uzun zamanı umutlarıyla geçirmişler ve bu onlara pek çok hayata bedel olmuştu. Bazıları hendeği doldurarak dış duvara taş atmak için makineler yaptılar; ancak demir gibi sert duvar büyük bir zarar görmedi.

---

26 Nikaia surunun büyük kısmı bugün ayaktadır. Konstantinopol'ün surlarıyla aynı planda ve yaklaşık aynı malzemeden inşa edilen bu surlar, on iki yüzyıl-
lık kuşatmadan sonra neredeyse bozulmamıştır. Bu duvarları inceleyen çağ-
daş bir yazar, kulelerin yerleşimi karşısında şaşkınlığa düştü. Bir kulenin te-
pesindeki bir okçu, kolaylıkla bir sonrakine ya da kırk ayak uzaklıktaki hen-
değin ötesine atış yapabiliirdi. Kuleler duvar hattının ötesine yerleştirilmişti
ve duvarın ötesindeki her noktaya atış yapabilecek konumda mazgallarla do-
natılmıştı. Kont Etienne pek de abartmış sayılmaz – Nikaia'da 246 kule bulu-
yordu.

Aceleci Raymond, okçularını ve kuşatma makinelerini korumak için kavak ve söğütten bir kalkan hattı yapımına girişti: Zemini boyunca açık olan, kaplumbağa kabuğu gibi, bodur bir kalkan. Kaplumbağa, şehrin doğu köşesindeki kuleye doğru ilerlemeye başladı.

Bu kule bir önceki kuşatmada harap olan kaidesi yüzünden yana yatık idi. Bizanslılar, ona Diz çöken Kule adını vermişlerdi ve şimdi Raymond'un kaplumbağası onu kemiriyordu. Kaplumbağadaki okçular kulenin savunmacılarına saldırırken, diğerleri, ellerindeki sivri aletlerle kuleyi yıkmaya, duvarları delmeye çalışıyorlardı.

Ama bu çaba da boşa gitti. Kule yıkıldığında akşam olmuştu ve saldırıda bulunmak için çok geçti. Gün ışıdığındaysa, Türklerin, o yıkıntıdan yeni bir taş kule yapmış olduğunu gördüler.

En zorlu engel göl idi. Türkler tekneleriyle tedarik nakledebiliyor, suyun üzerinde gidip gelebiliyorlardı. Bunun önüne geçilemediği takdirde, şehrin kuşatılmasının hiçbir anlamı kalmıyordu. Haçlı liderleri durumu değerlendirmek için aralarında bir toplandı düzenlediler. Aleksios'a, tekne ve tekneleri kullanacak adam göndermesini istemek için bir elçi göndermeye karar verdiler.

Aleksios bu isteği bekliyordu. Nikaia'nın duvarlarının kuvvetinin bilincindeydi ve Haçlıların kuşatma işlemlerindeki tecrübesizliğini görmüştü. Üstelik casusları, duvarın her iki tarafında olup bitenler hakkında ona bilgi getiriyorlardı.

Nikaia'yı istiyordu. Şehir Asya ile Konstantinopol arasında bir köprüydü – sadece on yıl önce Bizans İmparatorluğu'nun en önemli parçası idi ve şimdi camiye çevrilmiş kiliseler tarafından kutsanıyordu. Bununla birlikte Nikaia'yı şehre zarar gelmeden, tahrip olmadan elde etmek istiyordu ve eğer Haçlılar şehre girerlerse, neler yapabileceklerini de az çok kestirebiliyordu. Onlar Nikaia'nın, kâfirlerin ilk kalesi, Müslüman topraklarının kilidi ve Hıristiyan karşıtlığının ileri karakolu olduğuna inanıyorlardı.

Her şey bir yana, Aleksios, İslâm ile din savaşına sürüklenmenin önüne geçmek istiyordu. Onun soğuk ve yorgun ruhunda hiçbir fanatizm ateşi yanmıyordu ve Aleksios, Asya'da bir din savaşı, bir *cihad* başlamasına yol açılmasından çekiniyordu. Uzun zamandır sultanlarla dostça ilişkilerini sürdürürken, Haçlılara da *deus ex machina*²⁷ rolünü oynuyordu. Şimdiyse ne Türkleri ne de Haçlıları kızdırmadan, Nikaia'yı ele geçirmenin yolunu arıyordu. Sıradan bir adam için zor olabilecek bu mesele, Bizans'ın Basileus'u için gayet basit idi.

Baronların talebine hemen cevap verdi – Civitote'de zaten sığ sulara uygun bir filo hazırlamıştı. Bir iki gün içinde bu tekneler bataklıklardan ve yollardan, öküzler ve insanlar tarafından çekilerek göle nakledildi. Avrupa'dan getirilen güçlü Türk kuvvetleri, sancak, boru ve davullarla dolu teknelere bindirildi. Amir ve komutan olarak, başlarına, ajanları Nikaia'da Türk liderleri teslim olmaya ikna etmeye çalışan Manuel Butumites'i verdi.

Butumites, destek kuvvetin Nikaia'ya girememesi üzerine tereddüde düştüklerini, yine de güçlü bir gösterinin gerekli olduğunu bildirdi.

Aleksios hile kutusunu yokladı – Konstantinopol'de, suda da yanan ve söndürülemeyen Grek ateşi de dâhil olmak üzere pek çok askerî malzeme ve silahla dolu bir mühimmat deposuna sahipti. Bir görevli seçti; bir Türk köle olarak doğmuş, *grand primicerius*²⁸ rütbesindeki Tatikios'u. Tatikios'a küçük bir ağır silah birliği ve büyük bir güçle ağır demir oklar atan bir seri atış mancınığı verdi. Tatikios'a neler yapması gerektiğini dikkatle izah etti.

Tatikios, önce Butumites'e rapor verdi ve ardından Toulouse Kontu Raymond'a Diz çöken Kule'yi yıkmasına yardım için hizmet etmeyi önerdi. Raymond'a neler yapılacağını açıkladı ve Kont da ikna oldu. Ertesi gün, Tatikios makinesini kurdu ve ken-

27 *Deus ex machina*: Zor zamanlarda, olayların düğümlendiği sırada ortaya çıkan ve sorunları çözümleyen ilahî güç. (ÇN)

28 *Primicerius*, geç Roma döneminde herhangi bir idarî birimin başına bulunan kişilere verilen sıfattı. *Primicerius protectorum*, *primicerius notariorum* gibi. (ÇN)

di adamları ile Provençeliler yakın düzende hücum ederken, Diz çöken Kule'yi ok yağmuruna tuttu. Diğer baronlar mancınıkları ve kundaklı yaylarıyla saldırdılar. Türkler bir siper bulup sığındılar. Diz çöken Kule neredeyse yıkılmak üzereydi.

Aynı anda Butumites, davullar ve borular çalınan filosuyla gölde belirdi. Bu gelişmeler Türklerin cesaretini kırdı. Türkler, Asyalı bir subay ve onun Türk paralı askerleri ile görüşmeye rıza gösterdiler. Butumites, onlara uzun bir konuşma yaptı – Büyük Sultan'ın eşleri ve ailesi için güvenle ayrılma sözü verdi. Komutanlara, silahları, varlıkları ve adamları ile birlikte gitmelerine izin verileceği ve hatta ödüllendirilecekleri hakkında yazılı bir garanti gösterdi. Belge altın mühürle damgalanmıştı. Nikaia Türkleri bunu kabul etmenin yapılacak en makul iş olduğuna karar verdiler. Butumites, Tatikios'a bir not yazdı:

Oyun bizim elimizde. Şimdi duvarlara saldırmalısın. Frankların durumu bilmesine izin verme, ama onlara surları kuşatmalarını ve gündoğumunda hücum etmelerini söyle.

Bu mektubu kaydeden Prenses Anna, şu açıklamayı eklemektedir:

Böylece, Franklar Butumites'in şehri saldırıyla aldığını düşüneceklerdi ve İmparator tarafından hazırlanan hain oyun, sır olarak kalacaktı.

Oyun, hiçbir aksaklık olmaksızın sahnelendi. Ertesi sabah, akın halinde saldıran Haçlılar, kısa süren bir mücadelenin ardından, surlar boyunca Bizans bayrağı ve sancaklarının asıldığını gördüler. Nikaia düşmüştü. Butumites'in ellerine düşmüştü.

Haçlı askerleri kutlama için çadırlarına döndüklerinde, Butumites pek çok iş yaptı. Çok sayıda Türk savaşçısını ve Sultan'ın ailesini, göl üzerinden güvenle dışarı çıkarttı. Bazı Müslümanlar, imparatorluk ordusuna katılmak üzere seçildiler; diğerlerine ise hediyeler verilerek gitmelerine izin verilmele birlikte, Haçlılar arasından geçerlerken Bizans askerleri tarafından korundular. Butumites, şehrin ana kapısının anahtarını, Diz çöken Kule'nin yanında teslim aldı – diğer kuleler kuşatma sürerken surla çevrilmişti. Ayrıca Butumites, onarlı grup-

lar halinde kiliselerde dua etmeye gelenler hariç, Haçlıları dışarıda tuttu.

Butumites, Aleksios tarafından Nikaia Dükü tayin edildi. Haçlı kalabalığı Nikaia'nın kapılarının kendilerine kapandığını gördüklerinde, İmparator için en kötü zaman gelip çatmıştı. Türkler üzerine zafer kazanmak onların başarısıydı; şehri yağmalamalarına izin sözü almışlardı – en azından altın, gümüş ve atları – ve kızgınlıkları gündend güne artıyordu. Eğer Butumites'in şehri gölden saldırarak kazandığını düşünmeselerdi, Nikaia'nın yeni dükü derhal bir kuşatmayla karşılaşacaktı.

Yine de Aleksios duruma hâkimdi. Haçlı liderlerine yağma bedelinin onlara bizzat kendisi tarafından ödeneceğine dair söz verdi; bunu tahsil edebilmek ve kendisiyle vedalaşabilmek için hepsini sarayına çağırdı. Ayrıca, kendisine bağlılık sözü vermiş olanların da bu mutlu olay vesilesiyle and içmelerinin iyi olacağını da ekledi.

Raymond saraya gitmedi. Bir diğer inatçı lider, Tankred, diğerlerine verilen hazinelerden etkilenerек, gönülsüz de olsa sarayın yolunu tuttu. Müsamahasız küçük prenses Anna, onu fark etti:

Kibirli, genç bir ruh... Sadece Bohemond'a sadakat borcu olduğunu söyledi. Arkadaşları ve İmparator'un akrabaları ona and içirmeye çalıştıklarında, aldırmazmış gibi göründü ve İmparator'un önünde oturduğu devasa çadıra bakarak; "Eğer bana bu çadırı parayla dolu olarak verirseniz" dedi, "ben de sadakat sözü veririm."

George Paleologosus, Tankred'in küstahlığına daha fazla tahammül edemedi ve onu geri çevirdi. Bunun üzerine her zaman kılıcına sarılmakta aceleci olan Tankred, ona doğru atıldı. Bunu gören imparator, tahtından kalkarak onların yanına gitti. Bohemond, Tankred'i zapt ederek, "İmparator'un bir akrabasına bu şekilde davranmak uygun bir hareket değil" dedi.

Tankred, sarhoş bir adam gibi davranmış olmaktan utanç duydu, Bohemond'a razı geldi ve andı içti.

İmparator'un yanından ayrılacakları zaman, o, kısmen Haçlılara yardım etmek, kısmen de kasabaları – tabii eğer ele geçirebilirlerse – onlardan korumak için, Tatikios'u seçti. Sonra Franklar Antakya'ya doğru yola koyuldular ve İmparator, Butumites'e, geride kalan hasta ya da sağlıklı her kim varsa, hepsini paralı asker olarak alıp Nikaia garnizonuna dâhil etmesini söyledi.

O gün, saraya bir kişi daha gitmedi. Kont Etienne, gerekçesini eşi Adele'ye şöyle açıkladı:

Benim ve St. Gilles Kontu'nun (Raymond) dışında bütün prensler, böyle büyük bir zafer için onu kutlamak üzere, İmparator'un bulunduğu adaya gittiler. İmparator, neredeyse hepsini muhabbetle karşıladı ve benim, Türkler gelip onu geri almasın diye şehrin önünde kaldığımı öğrendiğinde, bu onu öyle hoşnut etti ki; sevincini, ona dağlar kadar altın vermiş olmama benzetti. Ve bu büyük İmparator, şövalyelerimize değerli taşlar, altın, gümüş, giysiler ve atlar ihsan etti.

Sana söylüyorum sevgilim, Antakya kuşatmamıza dayanamadığı takdirde, Kudüs'e beş haftada gitmeliyiz. Elveda.

XVII DORYLAION

Güçlü Bohemond, küçük bir nehrin ötesine geçti ve bileklerinin görünmez zincirlerden kurtuldu. Köprü, bin yılın taşkınlarından, depremlerinden yıpranmış, ağır taştan bir Bizans köprüsü idi. Bu, ayrıca sınır noktasıydı.²⁹ Bohemond sadece bir imparatorluğa girmiyor, bir imparatorluktan da çıkıyordu.

Diğer tarafa geçtiklerinde, uzun Norman, bambaşka bir adam haline geldi. İki ay boyunca olasılıkları tartıp adamlar hakkında hüküm vererek izlemiş ve dinlemişti. Takipçileri için para sağlayabilmek adına, Aleksios'un karşısında yalvaran adamı oynamıştı; dövüşken adamlarını Bizans'ta kan dökmekten alıkoyabilmek için çok çaba sarf etmişti. Haçlıların Aleksios'un desteğine ihtiyaçları olduğunu hemen kavramıştı – rehberlik ve hayvanlar için yem, ayrıca bütün destek ve temas yollarının kapanmaması için Aleksios'un Konstantinopol yolunu açık tutması gibi.

Tıpkı Aleksios gibi kurnaz Norman da hayâlcî değildi ve Asya'nın savaşçılarını biliyordu. Bohemond'un çevikliği, inatçılığı, uzun kılıcı ve takipçilerinin yönetiminden başka hiçbir kaynağa sahip olmaması, Aleksios ile aralarındaki benzerlikleri nihayete erdiriyordu.

O, kendi fikirlerini kendisine saklayabilirdi. Godefroi de Boullion ve Raymond de St. Gilles³⁰ Avrupa'dan merasimle ayrıl-

---

29 Metnin orijinalinde, *Rubicon*. Kuzey İtalya'daki Rubicon nehri, eski zamanlarda İtalya ve Galya arasında sınır teşkil ediyordu. Bu nehri geçmek, çok önemli bir hadise idi. Buna izafen, Rubicon'u geçmek, artık dönüşü olmayan bir yola girmek, sınırı geçmek mânâsında kullanılır. (ÇN)

30 Kronikler neredeyse daima Raymond'dan – Toulouse Kontu ve Provençelilerin liderinden – Raymond de St. Gilles olarak söz eder. Müslümanlar dahi ona *Send cil* diyorlardı.

mişlardı. Bohemond ise sadece sırtını dönüp gitmişti. Tutku yüreğini kavuruyor, yeni yerlere açlığını körüklüyordu. Sangarius nehrini aştığında, toprağı kadar hazineleri ile de zengin olan bütün bir kıta önünde uzanıyordu. Son Bizans muhafız kulesi geride kalmıştı.

Etrafında, tepeleri oluklu bir saraya çeviren kırmızı tarlalar uzanıyor ve ufukta, gri söğütlerle yeşil meşelerin arasında, yarı terk edilmiş bir köy görünüyordu. Dar yol boyunca ilerleyen kalabalık, tarlalara doğru açılarak onu geçtiler. Çiftçiler ve bayağı sınıf, Pierre'in kuvvetlerinin bakiyeleri, mızraklarının ucunda çıkınlarıyla güçlkle yürüyerek, "Tanrı seni korusun Lordum" diye mırıldanıyorlardı.

Silahlı adamlar dizgin zincirlerinin gürültüsü ve kalkanların şingirtisiyle geriye döndüler. Kahkahalar toynak sesleri arasında boğuldu. Ağır adımlarla yürüyen takımların – kara Cübbelilerin ve hacıların – üzerinde toz bulutu kalktı. Katırlarının üzerindeki kadınlar bir araya toplandılar.

Tahıl yüklü öküz arabaları gıcırtyla durdu ve adamlar, yakıcı yaz güneşi altında uyuklamak için etrafa dağıldılar. Miller boyunca tozlu mızrak uçları güneşin ışıklarıyla parladı ve demir başlıklar yükselip alçaldı; tıpkı istikrarla akan bir nehir gibi. Ter içinde esmer, kızıl yüzler ilerledi. Orada burada gaydalar inlemeye başladı. Yükselip alçalan bir ses duyuldu.

*"Lignum crucis,
Signum ducis,
Sequitur exercitus;
Zuod non cessit,
Sed preecessit,
In vi Sancti Spiritus."*³¹

Yolda derlenmiş kaba bir şarkı. Bohemond bunu yeterince duymuştu. Her gün şarkıya yeni bir dize ekliyorlardı.

31 Haçın ahşabı / Önderin sancağı / Ordu takip ediyor / Hiç teslim olmadan / Hep ilerleyerek / Kutsal Ruh'tan doğmuş (ÇN)

Adhemar, bir başka kolda farklı bir yol tutan Godefroi ve Raymond ile birlikteydi. Bloisli Etienne, nedimleri ve baronları ile birlikte uzakta, şahinle kuş avındaydı. Fransız şahincilerin yeşil üniformaları, lordların parlak mantoları ve atlarının peşinde hızla hareket ediyordu. Yukarıda, mavi gökte bir şahin yükseldi ve daire çizdi. Haçlı seferindeki birkaç Fransız asil hanım, neşeli ve sülünler kadar göz alıcı idiler. Her birinin beraberinde kendi maiyeti vardı. Her ne kadar ileride Türkler olabileceği konusunda uyarıldılarsa da, onlar da kuş avındaydı.

Bohemond, ardından akan insan selini izledi. Ardından dizginleri eline aldı ve atını kolun başına doğru sürdü. Önde ilerleyen Normandiya'nın sancak taşıyıcıları Tankred ve Pain Peverel'a yetişmek için şövalyeleriyle birlikte bir saat atını tırıs koşturmalıydı. Bunlar, bir dizi alçak tepeyi aşarken, gün boyunca Müslüman süvariler gördüklerini söylediler, ama önlerinde uzanan düzlükte hiçbir şey görünmüyordu.

Yol daha küçük bir nehre ulaştı. Haçlılar düzlükte ilerlemeye girişmeden önce, geceyi orada geçirmek için karargâh kurmaya karar verdiler.

Burada her iki yanlarında da uzanan yarım daire şeklinde tepeler arkalarında kalmıştı. Kayalık bir tepeyi bir Roma harabesi taçlandırıyor, ama o da terk edilmiş görünüyordu. Sıradan halk ve genç silahtarlar, şimdiden nehirde balık tutmaya başlamışlardı.

Silahlı devriyeler o gece karargâhın etrafını dolaştılar ve ovanın sakin olduğunu rapor ettiler. Godefroi ve Provençeliler ile ana kütleden hiçbir haber yoktu. Tan ağardıktan ve sabah duası yapıldıktan sonra atlar eyerlendi, vagonları çeken yük hayvanları boyunduruğa bağlandı ve kalabalık hareket ederek telaşsızca nehri geçmeye koyuldu.

Henüz ilerlemeye başlanmadan, Tankred'den, sislerin arasından Türk müfrezelerinin görüldüğü haberi geldi. Bu haber ağızdan ağza dolaşarak kalabalığa yayıldı. Bazı atlılar ileriye görebilme hırsıyla atlarını hızla sürmeye başladılar; diğerleri ise feodal efendilerinin etrafında toplandılar. Sevinçli, heyecanlı

bir haykırış, bir anda her taraftan duyuldu. Fransız şövalyeler, Müslümanların onlar yetişmeden geri çekilmesinden korkarak, zırhlarını kuşanmaksızın aceleyle öne atıldılar.

Kadınlar vadiye dikkatle bakarak yamaçların yükseklerinde toplandılar. Bazıları arabaların üzerine tırmandı. Hiçbir şey görünmüyordu. Kont Raymond neredeydi? Ya iyi kalpli Dük Godefroi?

Muhtemelen elli bin kişilik bu kalabalık, her ne kadar kendisine “Tanrı’nın ordusu” dese de, bir ordu değildi. Rahiplerin babacan sınırlamaları ve lordların istekleri dışında disiplin tanı-mıyordu. Çoğunlukla bağlı oldukları lorda göre gruplanmışlardı ve şövalyeler de askerî hizmet sözü verdikleri lordun sancağını arıyorlardı. Baronlar liderlerden birine katıldılar ve sabırsızca ilerlemeye başladılar. Bu karmaşa içinde Bohemond atını sürerek bağırды:

“Atlıların öne geçmesine izin verin,” diye tekrar tekrar emretti. “Yayalar burada, bu noktada karargâh kursun.”

Kendi takipçileri zaten ona itaat ediyordu ve hem dingin hem de buyurgan olduğu için diğerleri de ona uymaya başladılar. Arabalar çekildi, sığırların boyundurukları çıkartıldı ve kazıklar üzerinde ağır çadırlar kuruldu. Silahsız adamlar ve kadınlar, karargâhtaki olağan yerlerini aldılar ve Bohemond, okçu, mızraklı ve baltalılarından, muharip olmayanları koruyacak bir saf teşkil etti. Herkes işe koyuldu. Borular çaldı ve atlar merkezde toplanırken kişnediler.

Bohemond karargâhı geniş bir bataklıkta yanında kurmuştu. Sığ bir nehir – bir dere den öte değildi – atlılara engel teşkil etmiyordu, ama bataklık karargâhın bir yanını olsun koruyabilirdi. Diğer yan da tepelerin yanında olsa gerektir.

Çadırların önünde, atları üzerinde silahlı adamlar saflar oluşturarak duruyorlardı. Bazıları çimlere diz çökmüş, mızraklarına dayanarak sessizce dua ediyor, savaşın başlayacağı anı bekliyorlardı.

Karşıdan dörtnala atlılar geldi; parlak, gümüş miğferlerin ya da beyaz sarıkların altında esmer yüzlü, cesur ve kuvvetli adam-

lar. Küçük, hareketli atlara biniyorlardı. Eyerleri renkli kumaşlarla kaplıydı. Mızrak yerine ok ve yuvarlak kalkanlar taşıyorlardı. Kavisli kılıçları güneşte parlıyordu.

Bunlar Selçuklu Türkleri idi; Nikaia düşmeden önce oranın hâkimi olan Kılıç Aslan'ın – Kızıl Arslan'ın – ordusu. Yeşil sancaklar orada burada dalgalandı. Aniden kalabalığın arasından davullar gümbürdemeye ve ziller çınlamaya başladı. Çekili kılıçları, başlarının üzerinde yükseldi.

Haçlı safları, zincirini koparmış av köpekleri gibi, onları karşılamak üzere ileri atıldı. Uzun kargılar ileri uzatıldı ve ağır atlar hızla ilerlerken, binicilerinin naraları duyuldu: “Bu Tanrı'nın isteğidir!”

Birden bire atılan oklar şövalyeleri geçti ve atlar sendeleyip düşmeye başladılar. Türkler, ölümcül bir etkinlikle kullandıkları oklarını, ağır silahlı Haçlı ordusu üzerine yağdırıyorlardı. İki taraf birbirine yaklaştı ve kılıçlar şakırdadı. Haçlılar, kendilerini, büyük bir hızla hareket eden Türkler tarafından kuşatılmış buldular. Oklar altlarındaki atları öldürdü ve demir oraklar onları eyerlerinden düşürdü. Büyük baltalar zırh yeleklerinin bağlarını yarıdı.

Uzun kılıçlarını sağa sola savurarak geri çekilmeye çalıştılar. Kanlar içinde ve sersemlemiş halde, atından inmiş arkadaşlarının yardımına koştular.

İlk Haçlı safının geri çekilip Hıristiyanların ana kütlesine dönebilmesi için, yeni bir saf Türkler üzerine gönderildi. Zillerin tiz çınlaması onlarla alay ediyordu. Müslümanların nidaları yükseldi:

“La ilahe illallah! La ilahe illallah!”

Binlerce atlı, Haçlı saflarını süpürerek, bekleyen saflara doğru oklar yağdırdı. Oklar zırhların birleşim yerlerine vurarak atları yere düşürdü. Şahlanan atlar ve adamların bağrışları kargaşaya eklendi. Bohemond, atını onların arasında sürdürdü: “Senyörler! İsa'nın şövalyeleri! Zafer yakındır! İleri!”

Normanları ile birlikte ileri, kükreyen Türklere doğru atıldı. Tankred, kılıcını yukarı kaldırıp onunla gitti. Richard de

Principate, adamlarıyla birlikte hamle yaptı. Paris Kontu Robert (Basileus'un tahtına oturmuş olan prens) en öne geçti ve kırk adamının cansız vücudu üzerine yığılarak, ilk ölen oldu. Arkada Pain Peverel, Normandiya sancağını taşıyordu.

Müslümanlarla iç içe girdiler. Savaş, bütün ovaya yayıldı. Her iki yandan, teperde yeni düşman safları belirdi. Bohemond bunu fark ettiğinde, Haçlıların ana kuvvetini bulup savaşa katılmak için acele etmelerini bildirmek üzere bir ulak gönderdi:

“Eğer günün savaşında yer almak istiyorsanız, atlarınızı hızlı sürün!”

Akşamüstü olduğunda ne Godefroi ne de diğerleri ortada yoktu. Haçlıların işi gittikçe zorlaşıyordu. Müslüman atlıların bir dalgası bataklığı aşıp karargâha girmiş, okçuları ve hizmetçileri ortadan kaldırmıştı. Karargâhın bir bölümünde adamları ve rahipleri kılıçtan geçirdiler. Kadınların bağıışları ve çocukların ağlayışı, çadırları yağmalayan Türklerin naralarına karıştı. Ama savaş hattının kargaşasında, bunların hiçbiri duyulmadı.

Kalabalık bir şövalye ve silahlı adam grubu karargâha çekildiğinde, Türkler karargâhtan uzaklaştılar. O zaman karargâhtaki silahsız adamlar, zafer kazantiklarına kanaat getirdiler. Nikaia'da Türkleri def eden, Haçlılar değil miydi? Ama Normanların, Müslümanlar tarafından kırılmakta olduğunu gördüler. Oysa şimdiye dek hiçbir şey muhteşem atları üzerindeki demir adamların karşısında duramamıştı. Şimdi ise gitgide daha fazla yaralı çadırlara taşınıyordu. Açıkça ortadaydı ki; hepsi geri getirilmiyordu. İnsanlar bir araya toplanarak birbirlerini cesaretlendirmeye koyuldular: “Sakin ol. İsa'nın yardımıyla, Tanrı'nın isteğiyle zafer kazanacağız.”

Rahipler beyaz Cübbelerini giydiler ve haçlar taşıyarak savaş hattına doğru ilerlediler. Ölen adamların yan başında diz çöküp onların son dualarını yaptılar. Kadınlar da ne kadar yürekli olduklarını ispatladılar. Elleri su kapları ile gidip yaralıların bakımıyla meşgul oldular. Dahası, savaş hattına yaklaştılar. Onların ağlamaları, bağıışları, bitkin savaşçıları cesaretlendirdi. Eski günlerde, bu aynı aydınlık yüzler ve istekli gözler, tur-

nuvalardaki taklit savaşları izlerdi. Bu şüphe ve büyüyen korku vaktinde, savaşta tanıklık etmekten çekinmediler. Belki de yaralıların çadırlara ulaşabilmesi ve rahiplerin önünde diz çöküp günah çıkarabilmeleri ya da sadece kendilerini yere bırakıp kollarını açarak sükûnetle ölümü beklemeleri için onları atlara bindirdiler.

Rahiplerin kalabalığından bir nağme yükseldi: “Ağlayarak şarkı söylediler ve şarkı söyleyerek dua ettiler.”

Bohemond, yaralı bir kurt kadar tehlikeli, geri döndü. Tankred ve gençler hâlâ Türklerle mücadele ediyordu. Normandiya sancağının etrafında masif bir kitle, inatla mevkiini koruyordu. Dük Robert, tıpkı Athelstan³² gibi, bütün gücüyle mücadele ediyordu. Geri çekilmekte olan şövalyelere seslendi: “Neden kaçıyorsunuz?” Şövalyelerden biri, “Atları bizimkilerden daha iyi,” diye bağırды. Robert ise, güçlü Bellêmes ve düzinelerce savaşta pişmiş genç Pain Peverel ile birlikte pes etmedi. Savaş hattı belirsizleşti ve tekrar kuruldu.

Ve biz (diyor bir kronikçi), her ne kadar onları geri çekilmeye zorlayamasak ya da kuvvetlerinin üstünlüğüne dayanamasak da, yine de mücadeleye devam ettik.

İki saatten daha uzun süre dayandılar. Bu savaşta Kılıç Aslan, yeşil sancakların altında bizzat çarpıştı. Türklerin taktikleri, Türk okçularının gücüyle ve ölüme, bayrama gider gibi koşan Müslüman savaşçıların gazabıyla ilk kez karşılaşan Haçlıları şaşkına çevirdi. Hıristiyanların üçte birinden daha azında at olmakla birlikte, Türklerin tamamı atlıydı.

Türkler de karşılaştıkları şiddetli mücadeleye rağmen savaşa devam ettiler. Haçlıların uzun kılıçları ve ağır topuzları, başlarını vücutlarından ayırarak, kemiklerini kırarak, onları yere düşürdü. Altı saatlik savaştan sonra, demir adamlar inatla mücadeleyi sürdürüyorlardı. Ne teslim oldular ne de geri çekildiler. Selçuk Türkleri de bu kırılmayan cesaret karşısında etkilenmiş-

---

32 Krallığını neredeyse bütün İngiltere’yi kapsayacak ölçüde genişleten ilk Sakson hükümdar. Kuzeni Ethelkeda’dan sonra, 924 – 939 yılları arasında İngiltere tahtında oturdu.

ti. Türkler, Asya'nın iç denizlerinin ötesindeki steplerden beri, yollarına hep savaşarak devam etmişlerdi ve ilk olarak şimdi kendileri kadar kararlı düşmanlarla mücadele ediyorlardı.

Öğleden sonra, Godefroi ve Hugue'nin sancakları, tepelerin arasında göründü.

Yardım gelmekte gecikmişti. Ama ordunun ana kütlesi iyi bir düzende sahneye çıktı. Bir an bile gecikmeden saldırıya geçmek için aceleyle öne atıldılar. Godefroi, Flandre Kontu Robert ve Büyük Hugue; Müslümanların sol kanadına hücum etti. Zırhını kuşanıp miğferini takmış olan savaşa istekli Adhemar, kuvvetlerini, Türklerin arkasında doğru sevk etti. Karargâhtaki Haçlılar da bu sırada yeni bir saf teşkil ettiler ve Bohemond, Normandiya Dükü Robert, Tankred ve Principateli Richard hücumla geçtiler. Sadece – söz söyleme sanatında usta – Kont Etienne aralarında yoktu. Haçlılar arasında cesaretini kaybeden ve korkaklık yapan tek kişi o olmuştu.

Şimdi sayıca üstün bir gücün karşısında bulunan Kılıç Aslan, kuvvetleri iki ordunun arasında sıkışmadan önce geri çekilme emri verdi ve Türkler ovaya çekildiler. Haçlılar yorgun atlarıyla onları takip ettiler. Kılıç Aslan'ın karargâhına girdiklerinde, Müslümanlar her yöne dağıldı. Lorraineliler ve Flemingler karanlık çökene dek takibi sürdürdüler.

Galipler, Selçuklu karargâhının altını üstüne getirdiler. Büyük miktarda ganimet elde ettiler – altın, gümüş, sırmalı giysiler, silahlar ve daha önce hiç görmedikleri pek çok eşya. Yük hayvanlarını, koyunları, sığırları topladılar ve atlarla develere ganimetlerini yüklediler.

Bir sonraki gün Türkleri görmeden izlerini takip ettiler. Bu arada, ana ordunun, muharip sınıftan olmayan kütlesini korumakla görevli Provençaliler orduya yetişerek, takibe iştirak etti. Ama Kılıç Aslan doğuya çekilmişti. Haçlıların ilerisindeki toprakların tahrip edilmesini emretti ve bir daha onların karşısına çıkmadı.

Türklerin ferasetini, savaşçı meziyetlerini ve yiğitliğini kim sözle ifade edebilir? (diye soruyor isimsiz bir kronik yazarı) Ama

lütfen Tanrım, bize üstün gelmelerine izin verme. Aslında onların Franklarla aynı soydan geldiği söyleniyor³³ ve onlardan ve bizim adamlarımızdan başka hiç kimsenin kendisini *şövalye* olarak tanımlamaya hakkı yok. Şimdi, kimsenin inkâr edemediği gerçekleri söylüyorum – eğer Tanrı'nın oğlu olan ve Meryem'den doğan İsa'ya inansalardı, hiç kimse onların gücüne, savaş yeteneklerine ve yiğitliğine erişemezdi. Yine de, Tanrı'nın izniyle, onlara galip geldik. Bu savaş, Temmuz ayının ilk günü vuku buldu.

---

33 Selçuklu Türkleri Orta Asya'daki bozkır halklarının soyundan geliyordu. Söz konusu tarihte henüz İslâmiyet'e girmiş, sağlam, cömert, cesaretleriyle tanınan ve basit âdetleri olan savaşçı bir ırktılar. Hazar çevresindeki steplerden gelmişler ve Bağdat halifelerinin önce askerleri, ardından fatihleri olmuşlardı. Araplardan ve Perslerden farklı olarak, kendilerini fethettikleri ülkelerin âmiri görüyorlardı ve şanlı bir sultanlar silsileleri vardı – Tuğrul, Alp Arslan ve Melik Şah. Haçlı seferinin hemen öncesinde Melik Şah vefat etmiş ve bu Kudüs'ten Hazar Denizi'ne kadar olan sahadaki savaşçı Selçuklu Prensler arasında bir iç mücadelede yol açmıştı. Kılıç Aslan, aslında büyük imparatorluğun küçük bir prensinden öte değildi. Haçlılar bundan habersizdi.

III. KISIM

XVIII ADSIZ

Haçlı ordusunda kimliği meçhul biri vardı. Onun adını ya da mevkiini bilmiyoruz. Şimdiye kadar birkaç kez alıntı yaptığımız hikâyesinde, kendisinden hiç bahsetmiyor. Bununla birlikte yol üzerinde zaman zaman yazdığı bu hikâyede, Haçlı seferinin iç yüzüne ilişkin birinci el bilgiler vermekte. Onun öyküsünün aktarıldığı parşömen ve tirşe, günümüze ulaştı. Bu meçhul savaşçı, Haçlı yığınının sesidir.

Anlatısından, Adsız'ın Norman olduğu ve ilk etapta Bohemond'un grubunda yola çıktığı anlaşılmaktadır. Asil sınıfa mensuptur; yazı yazmayı bilmesi ve silahlı şövalyelerle birlikte yolculuk etmesi bunu gösterir. Liderlerin toplandısında bulunmamış, fakat olayların gidişatına dikkat etmiştir. Erzak ve su sıkıntısı, atların – en azından kendi atının – bakımı konularında kafa yormuştur. Muhtemelen az sayıda da olsa takipçisi vardır, ama o buna hiç değinmemiştir.

Adsız³⁴ – tarihçiler ona bu ismi uygun gördüler – Dorylaion Savaşı'nda yer almış ve ölümlerini gömülmesine yardım etmiştir. Türklerin yiğitliğini takdir etmekle birlikte, onların öldükten sonra sonsuz ıstıraplarla karşılaşacak putperestler olduğuna emindir – aslında onların puta tapar olduklarını zannetmektedir. İki gün boyunca Dorylaion yolunda ilerlerken, kuru otların üzerindeki cesetleri görmüştür.

Kimse Adsız'ın inancından şüphe edemez. Yüce İsa'nın hacını üzerinde taşımaktan gurur duyuyordu. "Güçlü bir adam" olan Lord Bohemond'u ve "meşhur şövalye" Tankred'i takdir ediyordu.

---

34 Metinde "Bilinmeyen" anlamında "Unknown" kullanılmıştır. Bizde, söz konusu kronik "Anonim Haçlı Kroniği" olarak geçer. Biz, bu kroniğin yazarına "Bilinmeyen" yerine "Adsız" demeyi tercih ettik.

Nasıl görünüyordu? Daha az varlıklı olan binlerce silahlı adamdan biriydi: Hayatın zorluklarıyla sertleşmiş, kendisinden güçsüzlere karşı acıma duyan, ama savaşta merhametsiz. Büyük olasılıkla uzun boylu ve gençti. Silahları – uzun mızrak ve kılıç ya da balta – ve omuzlarında asılı üçgen kalkanı konusunda dikkatliydi. Sarı saçları, alnında bir haç olan konik çelik başlığının altından bukle bukle dökülüyordu. Güçlü vücudunu, dizlerine kadar inen halka ya da pul zırhı koruyordu. Bacakları pamuklu kumaş ve ayakları yumuşak deriyle sarılıydı.

Başlangıçta, 1097 Temmuz'unun boğucu sıcaklarında, Dorylaion'dan ayrıldıklarında, Adsız, geri çekilen Türkleri takip ettiklerini sanmıştı. Yol üzerinde geçtikleri az sayıdaki köy, Türkler tarafından tahrip edilmiş, yakılmıştı. Dağlara doğru kuru, ıssız topraklar önlerinde uzanıyordu.

Adsız daha önce hiç böyle bir ülke görmemişti ve Haçlılar buna hazırlıklı değillerdi. Avrupa'da her zaman su ya da en azından şarap, el altında bulunurdu. Şimdiyse Bizanslılardan tedarik bekleyemeyecek kadar uzaklara gidiyorlardı. Yüz binden fazlaydılar, belki de iki yüz bini buluyorlardı.³⁵ Ülke ise onlara ne yiyecek ne de içecek olanağı sunmaktan yoksundu.

Bir gün açlık ve susuzluktan pek çok kişi hayatını kaybetti. Yolculuğun bitkin düşürdüğü pek çok kadın öldü.

Zorlukla ilerliyoruz (diyor Adsız). Ellerimizin arasında ovuşturduğumuz tahılla karnımızı doyurmak zorundayız, berbat bir yiyecek. Atlarımızın pek çoğu öldü, bu yüzden çok sayıda şövalye yaya ilerliyor. At sayısı yetersiz olduğu için sığırları binek olarak kullanıyoruz ve bu ağır şartlar altında keçiler, koyunlar hatıta köpeklere dahi, yüklerimizi taşıtmaya çalışıyoruz.

---

35 Haçlıların gerçek sayısı kesin olarak bilinmemektedir. Fulcherius Cartonensis, Nikaia'da yedi yüz bin kişi olduklarını söylese de, bu rakam açıkça fazla abartılıdır. Muhtemelen çeyrek milyon erkek ve kadın Konstantinopol'e ulaşmıştır. Bunların pek çoğu Pierre'in ve Walter'in kalabalıklarında hayatlarını kaybetmişlerdir. Pek çoğu hastalanmış ya da geri dönmüştür. Yine de bu aşamadaki Haçlı kütlesinin sayısı, o yüzyılda Avrupa'daki herhangi bir ordunun en az on katı olmalıdır. Bu mesele kitabın sonunda tartışılacaktır.

Kuzeye, Kara Dağlara doğru döndüler ve karşlarına bir nehir çıktı. Nehrin ötesinde, yerleşimcileri arasında pek çok Hıristiyan'ın bulunduğu bir şehre ulaştılar. Kayalıkların ve yakıcı sıcağın etkisiyle ağır ağır ilerlediler. Toulouse Kontu Raymond hastalandı ve Godefroi avlanırken yaralandı. Ama Haçlılar, deri tulumlar içinde yanlarında su taşımayı öğrenmişlerdi ve bu çok daha önemliydi. Yüz kilometre kadar ilerleyebilmeleri için, on gün yol almaları gerekiyordu. Önlerinde uzanan ikinci kıraç araziye geçmeden önce biraz mola verdiler. Kayalıklar arasındaki bu vadiye Malabruma adını verdiler.

Tekrar batıya yönelerek, Iconium (Konya – ÇN) olarak bilinen şehri arkalarında bıraktılar ve kuru bir ovaya aştılar.

Zorluklara rağmen, keyifle yol almaya çalışıyorlardı. Yüce İsa beş somun ve iki balıkla beş bin kişiyi doyurmamış mıydı? Develer ve katırlar yol üzerinde düşmeye başladı ve yolculuk hepsine usanç getirdi. Şövalyeler, sıcağın ölen doğanlarının yasını tuttular. Köpekler, devam edecek takatleri kalmayıp, sahiplerinin ellerinde öldü.

Yük yüklenen hayvanların tuhaf görüntüsüne güldüler. Koyunlar ve domuzlar, sırtlarına yüklenen ahşılmadık eşyaların ağırlığı altında ilerliyorlardı. Şövalyeler de kesinlikle daha önce bir öküzün sırtında yolculuk etmemişlerdi. Atlarını kaybetmek liderler için sorun teşkil etti; ama fakirler, onların, atları olmadan da devam edebileceğine inanıyorlardı.

Müşterek zorluklar ve şövalye sınıfının büyük çoğunluğunun binekten yoksun kalması, kalabalığı oluşturan unsurları birbirine yakınlaştırmıştı. Ortak bir kaderi paylaşıyorlardı. Bir yıldan uzun süredir lordların kabul salonlarından da, köylülerin kulübelerinden de uzaktaydılar. At üzerindeki silahlı adamlarla yaya ve silahsız adamlar arasında artık mesafe yoktu. Zayıf karakterli olanların büyük bölümü çoktan geri dönmüşlerdi. Bazı asillerin Konstantinopol'e dek beraberlerinde getirdikleri eşyalar, zaruret karşısında atılmıştı. Farklı halklar aylardır birlikte ilerliyordu. Müslümanlara karşı savaş yapıldığından beri, eski anlaşmazlıklar silinmişti.

(Tek Fransız rahibi Fulcherius aktarıyor) Daha önce kim tek bir orduda bu kadar çok dilin konuşulduğunu duymuştur? Burada Franklar, Flemingler, Lotharingler, Bevyeralılar, Normanlar, Angllar, İskoçlar ve Ermeniler hep bir arada. Eğer bir Briton ya da bir Töton benimle konuşursa, nasıl cevap verebileceğimi bilmiyorum. Ama her ne kadar çok farklı diller de konuşuyor olsak, hepimiz Tanrı'nın sevgisinde kardeşiz ve bu en yakın akrabalık bağı olmalı. Eğer içimizden biri bir eşyasını kaybederse, onu bulan kişi sahibini bulana dek soruşturuyor. İşte bu en güzel niyetin örneği...

Eylül başlarında, ordu Toros dağlarını gördü – aşılması gereken uzun bir engel. Ama onun ötesinde Suriye'nin zengin toprakları ve büyük Antakya şehri bulunuyordu.

Athlar önden gittiler ve bazı dağınık Türk kuvvetlerini uzaklaştırdılar. Ana ordu ise sıradağlarla çevrili Heraklea'nın (Ereğli – ÇN) surlarına doğru ilerledi. Yaz sıcağında Küçük Asya'yı bir boydan bir boya geçmişlerdi ve biraz dinlenmek istiyorlardı.

Ama bir şahin kadar şevkli olan Tankred'in dinlenme isteği yoktu. Ya Bohemond onu gönderdi ya da o kendiliğinden güneye, denize dönerek yola devam etti. Godfroï'nin biraderi Baudouin de onun ekibinde yer aldı. Artık neredeyse görüş alanına giren Asya kalelerini, bu iki genç adam, kendi hesaplarına fethetmek istiyorlardı. Ağır hareket eden kitlelerden kurtulunca, dağ dizisinin geçitlerindeki vadilere, antik zamanlardaki adıyla Kilikya Kapıları geçidine doğru hızla ilerlemeye başladılar. Nihayet çıplak tepelere, düz kıyılarına ve tarihî Tarsus şehrine ulaştılar.

Gelişleri beklendik değildi. Küçük bir nehrin kıyısındaki Tarsus surları, belki onların taarruzuna dayanırdı, ama Türk garnizonu, onları karşılamak üzere dışarı çıktı. Baudouin'den önde olan Tankred'in adamları, flamalarını kaldırıp silahlarını çektiler. Müslümanlar geri çekildi.

Tarsus'ta bütün Yakın Doğu toplulukları meskûn idi. Grek ve Suriye Hıristiyanları neşeyle Haçlıları karşıladılar. Ancak yeni gelenlerin liderlerini çekişme halinde buldular.

Baudouin gelmişti ve Tankred kendisinden erken davranıp Tarsus'u kendi hesabına zapt etmek istediği için çok sinirliydi. Tankred, şehrin lordu olmak istiyordu ama müsamahasız Baudouin'in de hiç kimse için hakkını bırakmaya niyeti yoktu.

“Şehri benimle paylaş,” dedi Godefroi'nin biraderi.

“Seninle,” diye yanıtladı diğeri, “hiçbir şeyi paylaşmayacağım.”

Tarsus soyluları olaya karıştılar:

“Durun lordlar, durun! Biz kendi lordumuzu seçtik. Dün Türkleri yenen Frank, bizim lordumuz olacak.”

Baudouin, umutsuzca Norman'a döndü. “Şehri birlikte yağmalayalım; sonra hangimiz daha güçlüyse, şehri o koruyabilir. Kim daha iyiye şehri o alır.”

“Bunu kabul etmiyorum!” diye sertçe çıkıştı Tankred, “Beni lordları olarak kabul eden bu Hıristiyanları yağmalamayacağım.”

Kavga bir anda alevlenmişti, ama dinmesi uzun sürecekti. Baudouin güçlü takipçilere sahipti ve Tankred, uzlaşmaya yanaşmaksızın çekilmişti. Renli, Tarsus hisarına yerleşirken, Norman da kıyı boyunca doğuya ilerledi ve Adana'ya ulaştı.

Savaşın bu iki oğlu bir daha birlikte at koşturmadılar. Tankred, Bohemond'un karargâhına katıldı.

Fakat Lorraine'nin genç kontu, karısı Godehilde'in onun yokluğunda hastalanıp öldüğünü öğrendi. Onun defnedilip mezarı üzerine bir haç koyulduğunu gördükten sonra, Baudouin orduyla kalmadı. Aralarında kronik yazarı Fulcherius da olmak üzere birkaç kişiyi yanına alarak, yine ilerlemeye başladı; bu kez doğuya, Fırat'a doğru yöneldi. Bir daha ordunun yanına dönmedi.

XIX ANTAKYA YOLU

Ordu dağlara doğru yol aldı. Yavaş ve açık bir geçit bulmak umuduyla kuzeydoğuya doğru bir yay çizerek ilerledi. Ormanın dik bayırları, yollarını kısıtlıyordu.

Burada, kayaların tepesinde, seyrek taşlarla döşeli yılankavi patikalarla çıkılan küçük köyler gördüler. Etrafta tekeler dolaşiyor, köpekler yürüyen adamlara havlıyor ve kaba çobanlar, onları gördüklerinde bodur meşelerin arasına kaçıp saklanıyorlardı.

Bu köylerdeki tek sağlam binalar, kahverengi kubbeli, küçük, taş kiliselerdi. Bazen tıknaz, soluk yüzlü, handal demir göğüs zırhları olan ve pösteki giymiş adamlar yanlarına gelip onları selâmliyordu. İmparator'a bağlı Grekler, bu dağlıların söylediklerini Haçlılara tercüme ediyordu.

Yabancılar onların çıplak göğüslerinde sallanan gümüş haçları gördüklerinde gülümsüyorlardı. Kendileri de Hıristiyan idi ve pek çok nesil boyunca ataları da böyle haçlar taşımışlardı. Süt, sığır ve gübre kokuyorlardı. Bunlar Ermeniler idi – kendi dağlarından uzaklara yerleşmiş mülteciler. Batı'nın uzun boylu savaşçılarına, gümüş kadehler içinde şarap ikram ettiler ve onlara hikâyelerini anlattılar:

“Üç kuşak önce evlerimiz kuzeyde ve doğuda idi. Ani şehrinde, bundan daha büyük bir tane kilisemiz vardı. Bizler *mthawar* idik, yani özgür asiller. Tabii Greklere (Bizanslılara Grek diyorlardı) vergi veriyorduk. Arapları geri püskürttük ama Selçuk Türkleri Malazgirt'te Grekleri mağlup ettiler ve Grek kralını ele geçirdiler. Bunun üzerine evlerimizi terk ettik. Bazılarımız Karadeniz dolaylarına, bazılarımız da Kafkasya'ya gitti. Buraya gelen bizler ise asilleriz.

Uzun zaman önce aziz bir patrik olan Marses, bize, topraklarımızın tekrar Hıristiyanların eline geçeceği kehanetinde bulundu. Şimdi ise kehanet gerçek oldu, çünkü siz Hıristiyanların ellerinizde kılıçlarınızla geldiğinizi gördük.”

Haçlıları selamlamak için toplanan Ermeniler böyle demişti. Ordunun öncü kuvvetine bir vadiye dek rehberlik ettiler; Haçlıların saldıracağı Müslüman kalelerinden birinin kendilerine verilmesini istiyorlardı. Üç nesildir sürdürdükleri ağır yaşam koşulları, hem cana yakın ve hem de para canlısı olan bu adamların tavırlarında iz bırakmıştı. Bir yandan Haçlılara şükranlarını sunarken, diğer yandan da onların silahlarını çalmaktan geri durmuyorlardı.

Baudouin'in kendisinden önce yaptığı gibi, Bohemond da Türkler tarafından kuşatılan bir şehre yardım etmek üzere harekete geçti. Raymond de St. Gilles ise beş yüz Provençeliden müteşekkil bir kuvvetle Antakya'ya doğru harekete geçti; çünkü Ermeniler, ona, Türklerin Antakya'dan kaçmakta olduğunu söylemişlerdi. Her iki kumandana anlatılanların da yanıltıcı olduğu ortaya çıkacaktı.

Ermenilerin yaşadığı vadiden ayrıldıklarında, Haçlılar, önlerinde yeni bir engel buldular: Yüzyıllardır Müslümanlar ile Bizans arasında sınır vazifesi gören Toros dağ silsilesi. Dağ geçitlerine girdiler. Burada birkaç küçük köy buldular. Kayalıkların arasında karşılına eğimli ormanlar çıkıyordu. Bulabildikleri tek yol, atların bata çıka ilerlediği ve adamların yaya devam etmek zorunda kaldığı kurumuş bir dere yatağı oldu.

Geçit loştu. Sadece öğleden sonranın ilk saatlerinde, yükseklerde güneş görülebiliyordu. Hava soğudu ve aniden rüzgâr çıktı. Orduyla kalan Adsız, bu yükseklerle *Şeytan'ın Dağı* adını verdi.

Öyle yüksek ve dardı ki, patikalarında, hiçbirimiz diğerlerinin önünde gitmek istemiyorduk. Atlar dere çukurlarına düştüler ve bir yük hayvanı diğerlerini de aşağı çekti. Her tarafta şövalyeler perişan oldular, kendilerine şimdi ne yapacaklarını, silahlarını nasıl taşıyacaklarını sorarak, acıyla ellerini vücutlarına vurdular. Bazıları kalkanlarını ve zırh yeleklerini, miğferle-

ri ile birlikte üç beş dinara sattılar. Bu para karşılığında bir şey alma olanakları yoktu, ama silahlarını karşılıksız da veremezlerdi.

Gece rüzgârın süpürdüğü düz çıkıntılarda karargâh yakma zorunda kaldılar. Ellerin altında ne varsa onunla karınlarını doyurmaya ve sonra da uyumaya çalıştılar – bu yükseklikte hiç de kolay değildi.

Hayvanları tehlikeli noktalarda uzak tutarak ilerlemek kolay değildi. Hastaların sayısı arttı. Sedyeler yapıp onları taşımaktan başka, hastalar için yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Bir gün hastalardan beş yüzü öldü ve defnedilmeleri gerekti.

Cesetler pelerinlerle örtülerek, akşamüzeri kütle mola verene dek bekletildi. Günbatımından sonra Haçlılar çadırlarından çıktılar ve rahipler çarmıha gerilmiş İsa heykelini göğe kaldırırken, başları açık, dua ettiler. Bu ıssız diyarda hiçbir çan çalmıyordu, ama insanların ilahi söylediği duyuldu. Bunu Adhemar, birkaç gün önce başlatmıştı ve şimdi her gün dayanmaya çalışan insanların umuduyla söyleniyordu:

“Ave Maria!”

Bu, ilk *tecessüd-ü İsa* duası³⁶ idi.

Sabah olduğunda yolda daha fazla haç dikiliydi. Adamlar bu dağlarda, Türklerle savaşırken ölenlerden daha çok kayıp verdiklerini söylüyorlardı.

Yol alçalmaya başlamıştı. Adamlar, aşağılarda geniş, yeşil vadiler olduğunu gördüler. Dağları aşmışlar ve burada yeni bir ülke bulmuşlardı – koyu yeşil zeytin ağaçlarının oluşturduğu bahçeler ve susam tarlaları! Geniş derelerin suları temiz ve soğuktu. Evlerin yanında su çarkları ve rüzgâr değirmenleri vardı. Koyu, bereketli bir toprak, yaz sıcaklığında kavruluyordu. Burası Suriye idi. Meyve bahçelerine ve muazzam şehrin gri duvarlarına doğru hevesle ilerlediler.

Adsız, sevincini şöyle anlatıyor:

---

36 Katoliklerin sabah ve öğlen okudukları Hz. İsa'nın vücut bulma duası. (ÇN)

O lanetli dağlardan sonra, Maraş denilen bir şehre vardık. Şehir halkı bize pek çok hediye getirerek bizi selâmlamaya çıktı. Orada Lord Bohemond'un bize katılmasını beklerken her şeyimiz vardı. Ve nihayet şövalyelerimiz Antakya'nın bulunduğu vadiye ulaştılar. Burası, bir zamanlar Yüce İsa'nın Kutsal Pierre'i durdurduğu Suriye'nin başıydı.

XX YAĞMA

Bir zamanlar Sezar, ay ışığı çam ağaçları üzerinde yükselirken, tiyatrosunun ilk sırasında oturmuştu; Titus burada araba yarışlarını izlemişti; Herod ona mermer taşlar döşemiş ve Diocletian da sarnıçlarını planlamıştı. Bizans imparatorları onun duvarlarını güçlendirmiş ve mersin ağaçları ile fiskiyeler arasındaki asma bahçelerinde zevk sürmüşlerdi. Eski, konforlu ve güvenli; Konstantinopol'ün kız kardeşi, kervan yollarının sahibesi, zapt edilemez ve bilge Antakya, Yakın Doğu'ya hâkimdi. Sonra Harun Reşid ile Araplar ve onların ardında da Türkler gelmişti.

Ve şimdi de Haçlılar buradaydı. Onların gözünde Antakya, Suriye'nin, vaat edilmiş toprakların kapısının anahtarı idi.

Geniş bir ovaya bakan şehrin önündeki son tepeliklerde karargâh kurdular. Ovanın uzaklarında bir nehir akıyor ve nehrin ardında da şehrin surları yükseliyordu. Bir şehirden çok engin bir bahçeyi andırıyordu. Sur, Orontes (Asi) Nehri boyunca iki mil kadar uzanıyor ve sonra dönerek, defne ağaçları arasında bir görünüp bir yok olarak, sersemletici bir görünümle devam ediyordu.

Otuz ayak yüksekliğindeki gri surların içinde üç tepe seçiliyordu. En geniş tepede, en arkadakinde, uzaklığından dolayı belli belirsiz seçilen masif bir hisar bulunuyordu. Haçlı karargâhı düzlüğün kuzeyinde kuruldu; şehir ise güneyinde yer alıyordu. Haçlılar, bu kadar güçlü olabileceğini hiç tasavvur etmedikleri şehrin manzarasını izlediler.

Surların üzerinde yan yana beş at koşabilirdi. Etrafını kuru bir hendek kuşatıyordu. İç tarafta daire şeklinde, masif, on altı ayak boyunda kuleler vardı. Bütün kapılar bu kulelerin yanında

yer alıyordu. Beş ana kapının hepsi, şehre en yakın noktalardaydı ve Haçlılar bunun sebebinin daha sonra öğreneceklerdi. İlki, St. Paul kapısı, doğuya ve Halep'e giden yola açılıyordu. İkincisine Köpekler Kapısı deniliyordu ve nehre açılıyordu. Nehrin neredeyse duvara bitişik olduğu noktada üçüncü kapı bulunuyordu. Haçlılar, yuvası bataklıkta olan bu kapıya, Dük'ün Kapısı adını verdiler. Bir mil kadar ileride, nehrin üzerinde tek bir köprü yer alıyordu ve oradaki kapıya da Köprü Kapısı dediler. Geriye sadece şehrin batısına açılan ana kapı kalmıştı. Bu kapı, St. George Kapısı olarak biliniyordu.

Tepelerin arasındaki duvarın uzak yarısında, sadece dar patikalara açılan küçük kapılar yer alıyordu. Bu güney kapılarından herhangi bir hücumda bulunmak, neredeyse imkânsızdı.

Halk arasında, Antakya'nın yiğitlikle zapt edilemez olduğu ve şehrin sadece baskın, ihanet ya da kıtlık sebepleriyle ele geçirilebileceği söyleniyordu.

Haçlıların, şehrin muazzam surlarını kuşatmaya yetecek kadar adamı yoktu. Diğer yandan, eğer bunu yapmazlarsa, şehrin savunmacıları, tepelere açılan yan kapılardan şehre rahatça girip çıkabilirlerdi. Antakya, sadece ön cephesinden girilebilecek muazzam bir bahçe gibiydi; bahçenin arkası her zaman güvendedi.

Ön cepheye yaklaşmak da kolay bir iş değildi. Eğer Haçlılar Fırat'ı geçse ve karargâhlarını dar bataklık arazi şeridine kursalar, doğrudan duvarların altında olacaklar ve arkalarında, nehir yer alacaktı. Nehrin bu tarafında kalırlarsa, Türkler rahatlıkla doğudaki düzlüğe girip Halep'e ulaşabileceklerdi.

Muazzam duvarda gedik açmayı düşünmek nafiler idi. Haçlılar, yüzlerce yıllık bu taş duvarları yıkacak güçte kuşatma aletleri yapmaya muktedir değildiler. Antakya'nın zapt edilemez olduğuna kuşku yoktu.

Tek çıkar yol olarak, savunmacıların kıtlık çekmesini sağlamak kalıyordu. Fakat surların içindeki bahçeler ve ekili alanları görebiliyorlardı ve bunların mevcudiyeti de bu planı geçersiz kılıyordu.

Böylece, Antakya'yı görebilecekleri mevzide Ekim sonunda karargâh kurdukları zaman, ordu üç şıktan birine karar vermek zorundaydı – bir anda surları zorlamak için hayatlarını tehlikeye atmak, şehrin önünü tutup olayların gidişatını beklemek ya da ilerlemekten vazgeçip geride bıraktıkları dağlara çekilmek. Bir karara varmak için, liderler arasında toplandı düzenlendi.

Bu konsey onların tek hükümeti idi. Artık Haçlıların çoğu, haritanın dışına çıkmışlardı. Eski krallıkları ve feodal bağları geride bırakmışlar ve yurt arayışındaki savaşçı bir demokrasi görünümü almışlardı. Genel konsey, anlaşmazlık durumlarında hakemlik yapıyor, adaleti sağlıyor ve tedarik meselelerini yoluna koyuyordu. Çoktan Aleksios'a ve Kahire'deki Halife'ye elçiler göndermişlerdi. Konsey tek başına strateji kurulu ve yönetim bürosu görevlerini üstlenmişti. Her liderin vasallarından birinin karşılaştığı bir zorluğu konseye taşıma hakkı vardı. Konsey, onur meselelerini şövalyelik ahlâkına göre, maddi ihtilafları eski feodal kanunlara göre ele alıyor ve aynı zamanda, hâlâ savaşçılara eşlik eden hacılar kalabalığının çobanlığını³⁷ yapıyordu.

O günün oturumunda, geniş çadırın altında toplanmışlardı. Zemin, Müslümanlardan yağmaladıkları seccadelerle kaplanmıştı. Çadırın arka tarafındaki bir sandalyede, konseyin yeni seçilen başı Blois Kontu Etienne, sırtında uzun mantosuyla oturuyordu. Onu, nazik ve dost canlısı olduğu ve gerek kan bağı gerek evlilik yoluyla birçoğu ile akrabalığı bulunduğu için seçmişlerdi.

Onun yanında, sırtında Cübbesiyle Adhemar yer alıyordu. Haçlılar, Adhemar'ı sevmeyi de, öğütlerine kulak vermeyi de öğrenmişlerdi. Ona 'herkesin dostu' diyorlardı.

---

37 Hatırlanmalıdır ki; o zamandan beri Avrupalılar tarafından Haçlıların yürüyüşü gibi bir girişime kalkışılmamıştır. Avrupa'da savaşmak, bir köyden diğerine gitmekten ibaretti, üstelik ordular da küçüktü. Haçlılar ise ancak yarısı silahlı kalabalık bir yığındı; karşılarında düşman orduları olduğu halde, yeni bir ülkeye girmeye hazırlanıyorlardı.

Modern bir ordu, planlanmış yolları takip eder ve önünde kendisi için hazırlanmış kışlalar bulunur. Hareket hali dışında, arazi mutfakları ve ilk yardım olanakları mevcuttur. Haçlılar ise bu tür imkânlardan yoksundu.

Etienne'in solunda, liderlerin en yaşlılarından, sakalı ağarmış ve keskin siyah gözlerle etrafa bakan Raymond de St. Gilles yer alıyordu. Antakya yolunda, dindar ve aç gözlü, asabî ve aceleci olduğunu göstermişti. Tek bir şilin için pazarlık yapmak ya da bir sandık altını hibe etmek, ondan her an beklenebilecek davranışlardı. Uzun haftalar boyunca bir atın çektiği yatakta taşınmıştı – bir kez nabızı neredeyse durmuştu ve onun ölümünü duyurmak için hazırlık dahi yapılmıştı – ve hâlâ yüzünde hastalığın solgunluğu vardı.

Diğerleri yarım daire şeklinde dizilmiş sıralara oturmuşlardı. Godefroi de Boullion pek değişmemişti. Her zaman saygılı ve cesurdu. Diğerlerinin konuşmalarını dinliyor ve nadiren fikir beyan ediyordu. Her yönüyle muhteşem bir dük olmakla birlikte, liderlik içgüdüsünden yoksundu.

Konseydeki adamlar, daha çok Bohemond'a bakıyorlardı. Kızıl saçlı Norman, bir av köpeği gibi huysuz, gecikmeden ötürü sabırsız ve her şeyi kendi hesabına kazanma arzusundaydı. Komutası altında diğer liderlerden daha az sayıda adam olduğu halde, gitgide nüfuzunu genişletiyor ve bundan ötürü Aziz Gilles lordunun düşmanlığını kazanıyordu.

Aksine iki kuzen, Normandiyalı Robert ile Flandreli Robert, konseyde pek konuşmazlardı. Kısa Pantolon, kendisini ön plana çıkarmayı sevmezdi – her zaman kadehi kaleme tercih etmişti – ve Flandre'nin adil kontu da, bütün lordlar içinde en genç olanıydı, çekingen ve yumuşak başlı olan bu adam, karar almayı diğerlerine bırakıp, savaşta üzerine düşen vazifeyi yerine getirmeyi tercih ediyordu.

Liderlerin yanında, Bizans generali Tatikios yer alıyordu. Koyu çehresinde kararlı bir ifade vardı ve narin hatları, kırmızı ve altın işlemeli giysileri içinde göz kamaştırıyordu.

Yarım dairenin önünde, daha alt seviyedeki baronlar oturur ya da ayakta dururdu. Aralarında, yitirilmiş bir Haçlı savaşının hayaleti, Keşiş Pierre, kirli Cübbesi içinde yer alıyordu. Söyleyecek bir şeyi yoktu, çünkü artık sadece ayak takımının lideri idi.

Saflarda şimdiden boşluklar açılmıştı. Godefroi'nin biraderi Kont Baudouin, kendisini doğuda bir Ermeni kalesinin hâkimi ilân etmişti. Ghentli Baudouin, Nikaia'da hayatını kaybetmişti ve Parisli Robert ile diğerleri de son savaşta ölmüşlerdi.

Sırası gelen her komutan sözünü söyledi, seçenekleri ciddiyetle tartıştılar. Tatikios, dağlara geri çekilip Aleksios'un gelmesini beklemekten yana idi. bu fikir, Nikaia'yı hatırlayan Normanlar tarafından itirazla karşılandı. Aleksios çok gerideydi ve Türklerin boşalttıkları kalelere el koymakla meşguldü.

Bizanslılara karşı hiçbir muhabbet hissi beslemeyen Aziz Gilles, derhal Antakya surlarına taarruz edilmesinden yanaydı.

“Tanrı'nın yardımıyla Nikaia'yı aldık ve o zamandan beri de Türklere galip geldik. Orduda huzurumuz var ve maneviyatımız yerinde. Bu durumda bir başkasından korkmamalıyız.”

Diğerleri buna razı gelmedi. Muhasara aletleri olmadan duvarları yıkma imkânları bulunmuyordu. O yükseklikteki duvarlara tırmanmak ise anlamsızdı. Tez canlı Robert'e, bu mülahazalar sert bir dille bildirildi.

Konstantinopol'deki münakaşadan beri, Provençeli ve Norman asiller arasında tatsızlık devam ediyordu. Dorylaeum'da Raymond geride kalmıştı ve onun Antakya'yı gafil avlama fikri, buradaki bazı kaleleri kendi adına zapt etme isteğinden ileri geliyordu. Feodal gelenekler, bir yeri ele geçirenlere, bu tür ödüller için izin veriyordu. Eğer Raymond'un sancağı kuleye çekilirse, orası adamları tutunabildiği sürece onun olurdu. Bohemond, ödülü kendine ayırmakta hata etmemişti.

Yaşlı Norman, Antakya'yı ilk gördüğü andan itibaren şehri çok arzuluyordu. Burası güzel bir bölgeydi ve şehir tam imparatorlara layıktı. Üstelik Antakya, Suriye bölgesindeydi ve Suriye'den de, farklı fetihlere çıkılabilirdi.

Fakat o gün, kensey farklı bir karar aldı. Şövalyeler ve liderler acil bir kuşatmadan yarı konuşuştular. Adamlarının gecikme yüzünden sabırsızlandığını belirttiler. Herkes bir an önce Kudüs'e doğru ilerlemek konusunda istekliydi. Zaten yolda ve Konstantinopol'de bir kış geçirmişlerdi ve bir kış daha beklemek istemiyorlardı.

Konsej, üç kuzey kapısının karşısında kuşatmanın başlamasına karar verdi. Ani hücum yapılmayacaktı. Bir tartışma yaşanmaması için, Raymond çoğunluktan yana irade koydu.

Böylece karargâh nehrin aşağısına nakledildi. Bohemond, doğu tarafındaki sol kanadın idaresini aldı, yanında, sağ tarafındaki Köpekler Kapısı'nda Normandiyalı Robert vardı, ondan sonra da Raymond ve onun Provençelileri ve sağda, ordunun diğer kısmı ile Godefroi, Köprü Kapısı'na dek olan alanda yer alıyordu.

Haçlıların hatlarından ani bir çıkış oldu. Ordu Toroslar üzerindeki verimsiz bölgelerde süregelen ilerleyişlerinde çok yoksunluk çekmişti ve şimdi, büyük bir şevkle talana girişmişlerdi. Küçük gruplar halinde vadiyi kolaçan ettiler ve beraberlerinde Türklerin Antakya dışında bıraktıkları sığırlarla birkaç atla döndüler. Meyve bahçelerinden bol miktarda ve çeşitli meyveler toplamışlar ve saz damların altında güvercinler bulmuşlardı.

Yakında kıyıları sazlık bir göl – El Bahr – buldular ve hemen yüzmeye, balık tutmaya giriştiler. Sazlıklarda su kuşları avladılar. Uzak tepelerde koyunlara rastladılar. Et o kadar bollaştı ki; sadece butların ve göğsün en iyisini yeme konusunda zahmet çektiler; uzun süren açlık günlerinden sonra, midelerini beyaz ekmek, incir, ayva ve şarapla tıka basa doldurdular. Suriye onlara, süt ve baldan nehirlerin aktığı vaat edilmiş toprakların başlangıcı gibi göründü. Issız bahçelerde dolaştılar ve Müslüman kadınların korunduğu ufacık, kiremit odalara yerleştiler. Diğer kadınlar, yuvarlak yüzlü Ermeniler ve narin Suriyeliler, onlara bakıp gülümsemişti.

Ordu bu uzaklığa erişene dek, pek fazla kadın hayatta kalmamıştı ve kalanlar da genellikle kocaları ya da babaları ile birlikteydiler. Pek çok Haçlı, Suriyeli kız avına çıktı. Hıristiyan olsun ya da olmasınlar, bu uzun boylu savaşçılara dayanabilmeleleri yeterliydi.

Haçlılar keyifliydi. Savaş daha en başında duraklamıştı. Lordları yerleşmek için kaleler elde etmeye çalışırken, adamlar da kendi eğlencelerini bulmuşlardı. Eski alışkanlıklarına geri döndüler ve yağmayı sürdürdüler. Tarfur – dilencilerin kralına

böyle diyorlardı – yankesicileri ile birlikte Paris'ten kümes hayvanları, giysiler ve adamlarının bir gecede bir araya getirdiği silahlarla yüklü bir arabayı peşleri sıra sürükleyerek gelmişlerdi.

“Antakya'nın Şarkısı”nı icat eden Hacı Robert, onların mas-karahlıklarını izliyor ve sempatiyle gülümsüyordu. Bunlar cesur gençler ve bayağı tabakanın insanları idi. ölüm onları çağırıyordu – öyleyse neden biraz olsun eğlenmesinler ki?

Günler geçtikçe başlayan arbede, bu cennet benzeri hayatı altüst etti. Yağmacıların rekabet kavgalarında kılıçlar çekildi. Çadırlarında et ve şarapla zevk yapan adamlar, önemsiz şeylere sinirlenmeye başladılar. Eski anlaşmazlıklar su yüzüne çıktı. Provençeliler, Saksonların bir mide tanrısı edindiğini söylediler. Saksonlar buna bir karşılık vermemişti, ama onların yerine bir Fransız, bir deyim icat etti: “Fransızlar savaşır, Provençeliler yemek pişirir.”

Provençeli ozanlar sarhoş Normanlar hakkında bir şarkı uydurduğunda, Kuzeyliler de, onların, ordunun Yahudileri olduklarını söylediler. Flemingler, zamanın Almanları, bu arbedede yer almadılar, çünkü kimin ne dediğini anlamıyorlardı ve hiç kimse de onların dilini bilmiyordu.

Ardından Türkler meydana çıktı. İki hafta boyunca Antakya hâkimi Yağısyan, duvarlarının ötesine yayılan bu karargâhı izlemişti. Artık bunun, Haçlıların ilerleyişinde bir mola değil, bir kuşatma olduğuna emindi. Müslüman prenslere dört-nala ulaklar gönderdi ve karargâha akınlar başlattı. Akınlarda çadırlar parçalandı ve aynı zamanda Halep yolundaki atlılar da talan partilerini sona erdirdiler.

Bu, Halep'ya doğru bir yağma hareketi düzenleyen ve yolda pusuya düşürülen Bohemond'u tetikledi. Yine de o kendi ünitesine dönmeyi başardı ve orada karargâhını korumak için güçlü bir kule inşa ettirdi.

Bu arada Haçlılar, Fırat'ta bulunan ve nehri çabucak geçmelerini sağlayacak olan teknelere saldırdılar.

Böylece, Kasım sonunda gerçek kuşatma başladı.

XXI GÖKTEKİ İŞARET

Başlangıçta Yağsıyan daha iyi durumdaydı. Yağsıyan, güçlü Alp Aslan'ın torunu, uyanık ve katı, doğası gereği savaşa yatkın bir Türk'tü. En elverişli zamanları, doğudan gelecek yardımı beklerken yakaladı. Süvarileri Köprü Kapısı'ndan huruç hareketiyle saldırıya geçtiler ve silahtarlar ile köylüler tarafından korunan sığırlara akın ettiler, buldukları bütün atları önlerinde sürdüler. Haçlılar karşı taarruzda bulunmak üzere atlarına bindiklerinde, atları çok daha hafif olan Türkler geri çekildiler. Oklarını ölümcül bir etkinlikle kullanan bu adamlar, taş köprüde gözden kayboldular ve onları takip eden şövalyeler, tepedeki bir cami ile yanındaki mezarlıkta gizlenen Türklerce ağır bir ok yağmuruna tutuldular.

Geceleri bu okçular, tepeden inip, suyun karşısındaki ince çadırlara ok yağdırıyorlardı.

Bu arada işler, şehirde de Yağsıyan için iyi gidiyordu. Hıristiyanlara sempati duyabilecek bütün Ermeni ve Suriyelileri şehirden çıkarmış, fakat güvenlik tedbiri olarak eşlerini alıkoymuştu. Yiyecek stokları ve uzun süre yetecek kadar hayvanları vardı. Ayrıca, yükseklerdeki kapılardan getirilmek üzere daha fazla tedarik sağlamak için Suriyelilerle pazarlık olanağına da sahipti.

Şiddetli yağmurlar yağdı ve Fırat, bataklıklara taşıtı. Yağmurlarla birlikte soğuklar da başladı. Yağsıyan'ın Suriyelileri, Haçlı karargâhında yiyecek sıkıntısı olduğunu bildirdiler. Atlar için bir günlük hayvan yemi – saman ya da kuru ot – iki dinara satılıyordu. Halep'ten bütün Ermeni tacirler, bu fiyatlardan kazanç sağlamak için bu tarafa geliyorlardı. Bir avuç et ise bir parça gümüşe alıcı buluyordu. Casuslar, ayrıca, Yağsıyan'a, prenslerden birinin çok hasta olduğunu ve iki tane-

sinin de yirmi bin adamla birlikte, yiyecek bulmak için doğudaki tepelere yöneldiğini haber verdiler. Hıristiyanların gerçek *sultanı* Bohemond da bu gidenler arasındaydı.

Kulesinden aşağı, rüzgârda dalgalanıp çırpınan çadırlara bakan Yağısıyan, bu adamların neden buraya geldiklerini ve niçin burada kaldıklarını düşündü. Sırtlarında gri, yünlü pelerinleri ile dolaşıyorlardı. Pek çoğunun hasta olduğu anlaşılıyordu ve atları da çok kötü durumdaydı.

Bununla birlikte fırsat kaçırılmayacak kadar büyüktü. Açıköz Türk, atlarını Köprü Kapısı'na sevk etti ve ani bir baskın düzenledi. Baskın Provençelileri vurdu. Binicisi olmayan bir at düzenlerini bozana dek yerlerinde kaldılar. Bundan sonra yaya askerler, şövalyelerin kızgınlığına aldırmayarak kaçmaya başladı. Paniğe tutulmuş adamlar, atların yelelerine, kuyruklarına yapıştılar ve asiller de ayaktakımı ile birlikte kaçarak, yaklaşık bir mil ötedeki botlara doğru ilerlediler.

Adhemar, takipçileriyle birlikte bu seli durdurmaya çalıştı. Sancak taşıyıcısı öldürüldü ve sancağı ele geçirildi. Saldırı, Raymond eyerine atlayıp Godefroi'nin şövalyeleri de gelene dek sonra ermedi. Türkler, bulabildikleri değerli eşyayı alıp, üzüntüyle karargâhtan geri çekildiler.

Bu ikinci Noel'de karargâh neşesizdi. İptidaî sunaklarda sadece birkaç mum yanıyordu.

Yağmur, iyice ıslanmış çadırları dövdü, bağlandılar ve pul zırhlar paslandı, yay kirişleri gevşedi. Zemindeki çamur, adamların üzerinde uyuduğu hal ve battaniyelere nüfuz etti.

Bir gece, bizzat yerin kendisi, devasa bir şiddetle sarsıldı. Çadır kazıkları devrildi ve açıklıklara koşan adamlar, yere kapaklandılar. Ne olduğunu anlamak için gruplar halinde toplanmışlardı ki, yeni bir görüngü onları hayrette bıraktı. Gökyüzünde, kuzeyde, yıldızların arasında yükselen beyaz ışıklar ve kırmızı, ardından mora dönen bir parıltı gördüler. Işık gitgide yükseldi. Gece gündüze döndü. Şafak, ilk horoz ötmeden söktü. Bu kesinlikle bir işaretti.

Bu depremden ve alışılmadık ölçüde parlak kuzey ışığından sonra, karargâhta kalan tek sağlıklı prens, üç gün oruç tutulup dua edilmesini emretti. Aynı zamanda kasvetli bir ruh haliyle, şu mektubu kaleme aldı:

Üç savaş geçirdik; ordu Nikaia'dan Antakya'a geldi ve aradaki diğer şehirlere hücum etti. Hâlâ yüz bin şövalye ve silahlı adamımız var, ama kâfirler sayıca aşkın iken, bu ne işe yarar? Elveda. Gece gündüz uğraş verdiğimizizi unutma. Bizim için dua et.

Bir olay Haçlıları cesaretlendirdi. Güneye doğru kıyıyı araştırdıklarında, hâlâ yağmalanmamış verimli bir bölge ve surlu bir liman buldular. Bunun da ötesinde, inanılmaz, ama kasabadaki evlerde İngiliz denizcilere rastladılar.

Basit açık teknelerle kuzey denizlerinde balıkçılık için açılmışlardı ve Laodikya'nın sahillerine sürüklenmişlerdi. Aynı yamalı deri yelkenlere ve aynı ağır küreklere sahiptiler. Frizye gemileri, onları yanlarına aldı.

Gemiciler ayrıca haçı da kabul ettiler. Kıyılarda nasıl yelken açtıkları ya da kürek çektikleri – açık denizde kendilerine güvenmiyorlardı – ve adadan adaya ilerledikleri hiç anlatılmadı. Açık deniz onlar için büyük tehlikeler içeriyordu ve ne haritaları ne de pusulaları yoktu.

Haçlılara katılmadan önce balıkçı ve korsan idiler. Belki de cevap budur. Tek bildiğimiz, ordunun onları bir Müslüman limanının efendisi olarak bulduğu.

Onların ardından diğerleri geldi, daha büyük filolar – Ceneviz kalyonları ve Bizans savaş gemileri. Bunlar Antakya limanı St. Simeon'da mola verdiler. Kıbrıs'a gelip giderek, Haçlılara ihtiyaç duydukları tedariki sağlayabilirlerdi.

İngiliz gemiciler kısa Pantolon Robert'in yakında olduğunu duyduklarında, ona haber yollayarak kendilerine katılıp zaferlerine ortak olmasını istediler. Uykucu Dük kuşatmadan yorulmuş ve şarapsızlıktan sıkılmıştı. Adamlarından kalanlarla Laodikya'ya doğru yola çıktı ve Adhemar'ın tembihlerine rağmen, yiyecek ve içecek sıkıntısı çekmeyeceği bu yerde kaldı.

Bohemond, bir arama gezisinde Flandre'nin genç kontunu da yanına aldı. Fakat Halep'in Müslüman ordusu yollarına pusu kurmuştu. Fleming derhal saldırıya geçti ve Bohemond yetişene dek püskürtüldü. Ancak o geldikten sonra, Haçlılar çarpışmayı kazandılar. Ondan sonra tekrar ayrıldılar. Bohemond, kuzeydeki tepeler ve büyük göl, El Bahr, boyunca bir daire çizdi. Hacılardan oluşan bir kalabalıkla karşılaştı. Bunlar kendi hesaplarına yağmaya çıkmışlar ve memlekette ne varsa talan etmişlerdi.

Bohemond, öfkesini dizginleyerek bu asker kaçaklarını topladı ve onları azarladı: "Siz en zavallı insanlar! Neden bu şekilde gidiyorsunuz? Bekleyin! Bekleyin ve bir arada kalın. Çobansız bir sürü gibi dolaşmayın. Eğer düşmanlarımız sizi böyle lidersiz görürse, öldürülmeniz işten bile değil!"

Bohemond karargâha, ayrılırken yanına aldığından daha az tedarikle döndü. Ermeni ve Suriyeli tâcirler, bölgeyi avuçlarının içi gibi bilmenin avandajıyla, tecrit edilmiş köylerden, kasabalardan tedarik getiriyorlardı. Haçlılardan bir parça yiyecek karşılığında altın ya da 120 gümüş dinar istiyorlardı. "Bu fiyatları karşılayamayan," diyor Adsız, "pek çok adamımız öldü."

Ordu, buradaki ilk haftalarında düşüncesizce tüketmenin bedelini ödüyordu. Açlık, ıslak çadırlarda yayıldı.

Dülger Guillaume ve Keşiş Pierre, bu sefalete ve talihsizliğe daha fazla dayanamadılar ve gizlice ortadan kayboldular. Tankred onları izledi, yakaladı ve utanç içinde geri getirdi. Ona, karargâha kendi rızalarıyla döneceklerine ve senyörleri hoşnut edeceklerine dair and içtiler. Guillaume bütün gece Bohemond'un çadırında tutuldu. Ertesi sabah seher vaktinde, yüzü kıpkırmızı kesilmiş Bohemond tarafından uyandırıldı:

"Seni sefil! Fransızların utancı, yüz karası! Neden öyle rezilce kaçtın? İspanya'da diğerlerine ihanet ettiğin gibi, İsa'nın ordusuna da mı ihanet edecektin?"

Guillaume sessiz kaldı. Dudaklarından tek bir söz bile dökülmedi. Birkaç Fransız etrafına toplandı ve Bohemond'dan, ona ağır bir ceza vermemesini istediler.

Bohemond, hissiz bir edayla rıza gösterdi:

“Sizi sevdiğim için şunu garandi ediyorum ki, eğer bu adam Kudüs yolundan dönmemeye dair yeminini tutarsa ve eğer Tankred de adamlarının ona düşmanca bir harekette bulunmasına razı gelirse, bir şey yapmayacağım.”

Tankred de bunu duyduğunda rıza gösterdi ve Bohemond Guillaume’ın gitmesine izin verdi. Fakat aslında Dülger, yaşadığı büyük utançla cezasını çekiyordu.

Bütün karargâh açlık içindeydi. Godefroi çadırında hasta yatıyordu. Bizanslı Tatikios’un da artık canına tak etmişti.

Ayrılış sebebini, Aleksios’un yanına gidip karargâha gönderilecek tedarike ilişkin düzenlemeleri yapmak olarak açıklamıştı ki; bu çok akla yatkındı. Bohemond ile görüşmüş ve geri döneceğinin garandisi olarak çadırlarını, uşaklarını karargâhta bırakacağını söylemişti. Ayrıca, geçen yıl kıyı şeridinde ele geçirilen üç şehri – Tarsus, Adana ve Mamistra – Norman hükmüne bırakmıştı. Bu şekilde karargâhtan ayrıldı, fakat geri gelmedi. “O bir yalancı” diye yazmıştı Adsız, sözünü sakınmadan “ve hep bir yalancı olarak kalacak.”

Bu arada Halep Emiri Rıdvan, Antakya’nın kurtarılmasına yetecek güçte bir ordu toplamıştı. Yağısıyan ile haberleşmişler ve Rıdvan’ın görüldüğü gün, huruç harekâtı yapılmasını kararlaştırmışlardı.

Haçlılar sadece Halep tarafından büyük bir Müslüman kuvvetinin geldiğini duydular. Bir toplandı düzenlendi ve sağlığı yerinde olan liderler durumu görüşmek üzere Adhemar’ın evinde toplandılar.

Bohemond, durumu açıkça ortaya koydu. “Senyörler ve yüce şövalyeler, ne yapmalıyız? Aynı anda hem önde hem de arkada savaşabilecek kadar güçlü değiliz. Peki, ne yapabiliriz? Ayrılabiliriz, piyadeler çadırların savunmasında kalır ve şehirdeki garnizona karşı mevkilerini korurlar. Atlılar ise Demir Köprü tarafından gelen düşmanı karşılamak üzere bizimle gelmelidir.”

Konsej bunu onayladı ve kuşaklı şövalyeler, Bohemond ile birlikte gitmeye gönüllü oldular. Fakat karargâhtaki bir yoklama, sadece bin kadar atın binilmeye müsait olduğunu gösterdi. Bunların da ancak yedi yüz kadarı savaşta kullanılmaya elverişli durumdaydı. Böylece yedi yüz şövalye, bilinmeyen ölçekteki kuvvetle karşılaşmak üzere doğuya doğru harekete geçmek için seçildi.

Bu küçük seçme askerler alayının korkusuzca ve bir komutan seçmeksizin ileri atılması, tuhaf ama gerçektir. Bununla birlikte, Bohemond birkaç ders almıştı. İlk gece gözcülerin çıkarıldığını ve müfrezenin karargâh kurduğunu görmüştü – büyük göl ve bataklık arasında yaklaşık bir millik alanı kaplıyorlardı. Atları izliyorlardı.

Şafakta, gözcülerin bağıışıyla uyandılar: “Bakın! Bakın! Geldiler! Hazırlanın, çok yakındalar!”

Kızıl saçlı Norman çoktan uyanmış ve silahlanmıştı. “Senyörler ve şövalyeler!” diye bağırdı, “Savaş sıranızı alın!”

Eyerlerine tırmanır ve birbirlerine yardım ederken – çünkü yanlarında hizmetkârları yoktu – yedi yüz kişi, bir komutanları olmadığını fark ettiler. Müşterek bir rıza göstererek büyük Norman’a yöneldiler.

“Bilge ve güçlü adam” dediler, “savaşların arabulucusu, düzenlemeleri sen yap. Kendimizi senin ellerine teslim ediyoruz – bizi en uygun gördüğün şekilde idare et.”

Bohemond derhal kumandayı aldı, şövalyeleri, her biri belirli bir lider idaresinde altı müfrezeye ayırdı. Bunlardan beşini ova boyunca ince, düz bir saf halinde dizdi. Bataklık ve El Bahr, kanatlarını koruyordu. Altıncı müfrezeyi, kendi adamlarını geride tuttu. Türklerin ilerleyişini izledi – iki kanat halinde binlerce Türk.

Haçlılar taarruzda bulunmadıkları için, Müslümanlar ilerlemek zorunda kaldı. Yaylarından oklar boşaltarak dörtnala geliyorlardı. Hıristiyan şövalyelerin hattında eyerler boş kaldı, atlar sendeleyip yere devrildi. Müslümanları şaşırtmak için, demir adamlar, bu yok edici ok atışı altında şarkı söylemeye baş-

ladılar. Türklere karşılık verecek okçulardan yoksundular ve zayıf atlarıyla, Türklerle yakın mesafeye gelmeden önce ileri atılmak istemiyorlardı.

Türkler yaklaşıp dek şarkı söyleyerek beklediler ve ardından kargılarını öne uzatarak atlarını mahmuzladılar, fakat geri püskürttüler.

Bohemond sancak taşıyıcısına bağırdı:

“Derhal ileri git! İleri git!” Ardından sessizce ekledi, “Tanrı seninle olsun...”

Koyu kırmızı sancak kargaşanın ortasına dâhil oldu ve Türk saflarına doğru ilerledi. Hemen ardında Bohemond’un uzun kılıcı parlıyordu. Bu manzara diğer liderlerin de hemen toparlanmasını sağladı. Şimdi Türkler kılıç mesafesinde idiler ve ağır çelik kılıçlar, Müslümanların üzerine savruluyordu.

Bu meydan savaşında Türklerin hafif atları onlara bir fayda sağlamadı. İkinci safın arkasına doğru geri çekildiler. Demir adamların hattı yavaş, fakat sağlam bir şekilde ilerliyordu. Atlarının üzerlerinde oldukları sürece, onlara karşı koyabilecek çok az güç vardı.

Demir adamlar, göl ve bataklık arasındaki araziye temizlediler ve Türkleri takibe koyuldular. Türkler, kendi karargâhlarına çekilerek yanlarına alabildikleri değerli ne varsa aldıktan sonra, çadırlarını ateşe verdiler. Haçlılar, elde edebilecekleri bir atı olsun kaçırmamak için acele ediyorlardı. İleri atıldılar ve Halep’ten gelen akıncıların ayrılma noktası olan Arak’taki küçük hisarı ele geçirdiler.

Bohemond ve onun yedi yüz adamı, Müslümanlara karşı büyük bir zafer kazanmışlardı.

Savaş alanına dönerek öldürdükleri düşmanların kafalarını kestiler ve bu başları ele geçirdikleri atlara yüklediler. Karargâha döndüklerinde, Yağsıyan’ın huruçta bulunduğunu, fakat piyadelerin onu karşılayıp geri püskürttüğünü öğrendiler. Kesik başlar dikkatle mızrakların ucuna geçirildi ve garnizonun ve tam bu sıralarda gelen Kahire’deki Halife’nin elçilerinin görebileceği

noktalara yerleştirildi. Yağısıyan cevap olarak, Antakya surlarına, Adhemar'ın sancağını ters olarak astı.

Mısırlı elçiler, istilacıların amaçlarını ve Suriye'de neler olup bittiğini öğrenmeye gelmişlerdi – Müslümanların genel karışıklık içinde bulunduğu bu dönemlerde, Büyük Melik Şah'ın ölümünden sonra Mısır'daki Fatımîler, Türklere karşı bir savaşa girişmişti. Elçiler itinayla, Haçlıların kendi topraklarında iyi karşılanacağını ve kendilerinin Hıristiyan savaşçılara büyük saygı beslediklerini ifade ettiler. Ardından, dört at dolusu kesik baş ve beraberlerinde barış anlaşmasını yapmak üzere Hıristiyan ordusundan bazı şövalyelerle ayrıldılar. Bu anlaşma hiçbir zaman gerçekleşmedi. Haçlılar, bunların farklı bir Müslüman grubu olduklarını ve muazzam askerî güce sahip bulduklarını öğrendiler. Fakat henüz Doğu diplomasinin derinliğine vakıf olmaktan ya da İslâm mutaassıplığının gücünden habersizlerdi.

Mısır elçiliğinin tek sonucu, Kahire Halifesi'nin beş ay kadar sonra Filistin'e bir ordu göndererek Kudüs'ü Türklerden alması oldu.

XXII KAPININ ANAHTARI

Hacı Richard, dilencilerin aç köpekler gibi koşuşturmasını izledi ve bir şarkı tutturdu:

*“Ne kargıları vardır, ne kılıçları,
Sadece çeneleri ve çekiçle dövülmüş mızrakları.
Kralları Tarfur, iyi bilenmiş bir balta taşır.
Boyunlarında asılı örgü çandalar,
Çıplak sırtlarından ve karınlarından sallanır.
Aşınmış dizleri ve yırtık pantolonları –
Nereye gitseler orası harabe halini alır.”*

Otları ve kökleri söküyor, açlıklarını bastırmak için deri çiğniyorlardı. Paris’in bataklarından ve tavernaların çatı katlarından gelen bu bayağı adamlar, aç kurtlar gibi huzursuzdular. Uzun zaman önce ölmüş bir devenin yapış yapış eti, bir süre için açlıklarını giderdi. Kapanlar kurup, köpek ve fare avlıyorlardı. Bohemond onları hizmetine almıştı, ama zalim Norman’ın ayak takımının durumundan daha öncelikli düşünceleri vardı. Nihayet yemek dilenmek için Münzevî Pierre’nin çadırına gittiler, fakat bundan da bir sonuç elde edemediler. Pierre’nin çadırının dışında Tarfur, güruhunun kalabalığıyla karşılaştı ve yüzünü buruşturdu.

“Dinleyin! Ona yalvardım. Efendim, yardımseverlik adına bana tavsiyede bulunun. Açlıktan ölüyoruz, dedim. Ve Pierre bana, ‘Bu sizin günahlarınızın bedelidir’ dedi!”

Bunu duyan kalabalık homurdanmaya başladığında, Tarfur başını kaldırdı.

“Gidin,” dedi, “Ölü Türklerin cesetlerini bulun. Eğer iyi pişirilip biraz da tuzlanırlarsa, yenebilirler.”

“Bu doğru,” dedi adamları.

Kalabalık dağıldı ve birkaç ceset buldular. Kazanlar suyla dolduruldu ve ateşin üzerine koyuldu. Kazanların içine insan eti eklendi.

Korkunç ziyafetin haberi karargâha ulaştı ve gözlemci ekipleri oluşturuldu. Muazzam duvarın üstünden Müslüman nöbetçiler, dehşet içinde, yere oturmuş, insan eti yiyen bu adamları izlediler. Bazıları ekmek yokluğundan yakınıyor, diğerleri gülüyordu. “*Voici mardi gras!*”³⁸ Türk etinin kızarmış domuz etinden daha lezzetli olduğunu söylüyorlardı. Birden büyük senyörlerden dördü, kürk mantoları içinde belirdi – Kısa Pantolon Robert, Bohemond, Tankred ve Godefroi de Boullion. Kalabalığa doğru ilerlediler ve Tarfur’un önünde durdular. Ona, nasıl hissettiğini sordular. Kral Tarfur, şöyle cevap verdi:

“Yeniden canlanmış gibi hissediyorum. Sadece yanında biraz da şarap olsaydı...”

Boullion Lordu bir kahkaha attı.

“Saygıdeğer Kral, şaraba kavuşacaksın!” dedi ve kendi iyi kalite şarabından bir çömlek, avarelerin kralına getirilmesini emretti. Ondan sonra ayaktakımı sıklıkla mezarlıkları ziyaret ederek toprağı kazdılar ve Müslüman cesetlerinin en azından fazla çürümemiş olanlarını çıkardılar. Bu cesetlerin derisini yüzerek rüzgârda kuruttular ve pişirdiler. Hacı Richard’ın şarkısı böyle devam etmektedir.

Yağışın, intikam almak için, Antakya’da esir bulunan bütün Haçlıların öldürülmesini emretti.

Mart ayının başlarında kuşatmacılar, Antakya çevresindeki hatlarını sıkılaştırmışlardı.

Ceneviz ve St. Simeon’daki İngiliz gemilerinden kuşatma âletleri yapmak için marangozluk gereçleri aldılar. Köprü kapısındaki tepecik, camileri ve kubbe örtülü mezarlarıyla, uzun zamandır bir sorun kaynağı halini almıştı. Buraya Haçlılar “Mahometry” diyorlardı. Artık burayı ele geçirmişler ve tahkim

38 * İşte büyük perhiz arifesi. (ÇN)

etmişlerdi. Denizciler, köprüyü ya da yolu taşlarla, ok demetleriyle kaplayacak yay sehpaları ve mancınıklar yaptılar. Bu da Yağısıyan'ın baskınlarının önüne geçti.

Yine de yorulmak bilmez Türkler, köprünün ötesindeki yarı bitirilmiş bir hisara baskın yaptılar. Provencelilerin kronik yazarı, bunu şöyle anlatır:

Henüz geçen yaz, Kont, uzun süren bir hastalıktan mustarip oldu ve şimdi, kışın, onun ne savaşabilecek, ne de bedel ödeyecek durumda olmadığı konuşuldu ve hiç kimse onun bundan fazlasını yapabileceğine inanmıyordu.

Kont, hakkındaki bu tür konuşmalardan kendisini kurtarmak için, kalenin savunmasının kendisine verilmesi konusunda ısrar etti. Bir gece, günün ilk ışıklarından önce, düşman tarafından kuşatıldı. Altmış adamıyla birlikte, toprağı çamurlaştırıp ve yeni kalemizin etrafından hendeği dolduran fırtınanın da yardımıyla, düşmana karşı durdu. Köprüde yerleştirilmiş bulunan bazı adamlarımız, sadece bir ok atımı uzaklıktaki kaleye gidemediler bile. Böylece bu silahlı adamlar, düşman grupları arasında bir daire oluşturdular. Mücadelenin sesleri karargâhımıza dek ulaştı. Ne var ki düşman pes etti.

Böylece Kont hakkındaki olumsuz konuşmalar nihayete erdi. Ne de olsa o, tek başına düşmana karşı durmuştu.

Bu arada Tankred, St. George kapısını gözlemek üzere, şimdiye dek boş bırakılan Antakya'nın batı tarafına gönderildi. Enerjik genç Norman, bundan daha fazlasını yapmadı – şehrin gerisindeki tepelerde devriye gezdi ve Suriyeliler tarafından getirilen erzak desteğinin çoğunun önünü aldı.

Yeni kale yapılmadan ve hatlar sıklaştırılmadan önce, Yağısıyan, Haçlıların en tehlikeli iki ismi olan Bohemond ile Raymond'u ele geçirmek için bir harekât düzenledi. İkisi, gemicilere ve zanaatkârlara dönüşlerinde refakat eden küçük bir kolun kumandasında St. Simeon'a doğru yola çıkmışlardı. Karargâha akşam ulaştılar. Kuvvetli bir Türk bölüğü fark edilmeden köprüyü aşmıştı. Bunlar, kolun yaklaşmasını beklediler. Karargâhtaki Haçlılar hiçbir şey fark etmedi ve Bohemond'un, karanlıkta ölü-

mün pusu kurduğundan şüphelenmek için hiçbir gerekçesi yoktu. Ona, sadece altmış atlı adam eşlik ediyordu.

Adsız, o akşam yolda yaşananları şöyle anlatır:

Kont Bohemond'un adamlarının başında yaklaştığını gördüklerinde, müthiş bir savaş narası attılar ve adamlarımızın üzerine oklar yağdırmaya başladılar. O kadar ani ve zalimane saldırdılar ki, hepimiz oraya buraya dağıldık. Her kim bir yolunu bulabilirse canını kurtardı; bunu yapamayanlar ise hayatlarını kaybettiler.

Bohemond ise, yanında kalan birkaç adamla birlikte orada kaldı. Yoldaşlarının Türkler tarafından öldürülmesi onu çok kızdırmıştı. Bohemond ve Kont (Raymond)'u ortadan kaldırmayı ve bizi yok etmeyi düşünüyorlardı. Ne var ki Tanrı, onlara izin vermedi.

Karargâhtan yetişen adamlarımız cesurca mücadeleye atıldılar. Onlar, şehre giden köprüye doğru çekildi. Bu adam kalabalığında köprüyü geçmek mümkün değildi ve pek çok adam sonsuz ölüme gitti. Biz üstünlüğü sağladık ve onları nehre sürdük. Köprünün payandalarına tırmanmaya ya da yüzmeye çalışanlar da, nehrin kıyısındaki okçularımız tarafından yaralandılar.

Üst duvarın ok açıklıklarında Türklerin felâketini izleyen Hıristiyan kadınlar belirdi ve gizlice bizi alkışladılar. O gün, şövalye ve hacılarımızdan binden fazlası şehit oldu; onların beyazlar içinde göğe yükseldiklerine inanıyorduk. Ayrıca Türk emirlerden bir düzine kadarı da, beş yüz kadar cesur savaşçılar ile birlikte öldü. Mücadeleye son veren, sadece gecenin inmesi oldu.

Godefroi kargaşayı duydu ve atına atlayıp dörtnala, yolun Antakya'ya uzanan köprü ile birleştiği, muharebenin en şiddetli yerine gitti. Bazı Renli şövalyeler onun ardını korumak için Müslüman seline doğru atıldılar. Zırhlı süvariler, Müslümanları kışkaca aldı. Bu kışkacın ucundaki Godefroi, kılıç vuruşmalarıyla mevkiini koruyordu. Bir anda Türklerden birinin vücudunu ikiye ayırdı; adamın belinden yukarısı yere düşerken, ürken atı dörtnala koşmaya başladı, binicisinin vücudunun alt kısmı hâlâ eyerin üzerindeydi.

Alışıldığı üzere geç bir vakitte, karanlık inerken, Uykucu Dük ortaya çıktı ve onun kılıcı da ortalığı kasıp kavurdu. Bir kılıç darbesi, Türklerden birinin başını boynundan ayırdı. Türk'ün başı hızla savrulduğunda, Robert bağırdı: "Araf'a git!"

Tepelere dağılmış olan denizciler halen zaferin gerçekliğinden emin değillerdi, Haçlılar ise sevinç içindeydiler. Kimi Arap atlarına binmişti, kimi iki – üç kalkan birden taşıyordu.

Tankred, çarpışmanın gerçekten kazanılıp kazanılmadığını görmek için batıdaki noktasından ayrıldı ve Kont Raymond'un kendisine verdiği yüz parça gümüşü havi kese, onu galibiyete ikna etti.

Son vuruşma Antakya'nın devasa duvarları önünde gerçekleşti. Haçlılar beş ana kapıyı da tuttular. Şimdi, içerideki açlık, Haçlıların karargâhındaki kadar büyüktü. Zayıf ve bitkin adamlar, varılacak kararı azimle bekliyorlardı. Haçlılar otlar bitene ve meyve bahçeleri ilk ürünlerini verene dek beklerken, Yağsıyan da kendisine yardıma gelmek üzere çoktan yola çıkmış bulunan Halep, Musul ve Dımaşk ordularını gözlüyordu.

Adhemar'ın onu aforozla tehdit etmesi üzerine Normandiya Dükü Robert, isteksizce, kalan adamlarıyla birlikte geldi. Diğerlerinin çalı barınaklarda ya da çamurun üzerinde, silahlarıyla, birbirlerine sokularak uyudukları yağmurun süpürdüğü ovada, yine çadırını kurdu.

O baharın başlarında, Blois Kontu Etienne, Adele'sine bir mektup daha yazdı:

Kont Etienne'den Adele'ye, eşlerin en tatlı ve sevmeye değer olanına ve onun sevgili oğullarına ve sadık halkına, sağlık ve esenlikle.

Sevgilim, şunu kesin olarak bil ki; sana memnuniyetle yolladığım ulak, beni Antakya önünde Yüce Tanrı'nın inayetiyle emniyette, zarar görmemiş ve refah içinde bırakıyor.

Ordumuz yirmi üç haftadır kuşatmayı başarıyla ve cesaretle sürdürüyor.

Sevgilim, bil ki; şimdi, senin yanından ayrıldığım zamankinin iki katı altın, gümüş ve diğer zenginliklere sahibim. Genel

konseyde bütün prensler ve ordumuz, o zaman bunu istememe rağmen, beni kendilerine idareci seçtiler. ...

Antakya gerçekten en muazzam şehir – karşılaştığımız en güçlü ve zapt edilemez şehir olduğuna inanıyorum. Şehirde 5000’den fazla cesur Türk askeri toplanmış durumda –Suriyeli, Arap, Türkmen, Ermeni ve diğer farklı halkların sonsuz kalabalığını saymıyorum. Bu yüzden pek çok zorluğa katlandık ve güçlkle mücadele ettik. Aslında, bütün kış boyunca çetin bir soğuk ve sürekli yağmurlara katlandık. Bazılarının söylediği, Suriye’nin güneşinin dayanılmaz olduğu doğru değil; burada da kışlar bizim batıdaki kışlarımız gibi.

...

Bu saydıklarım, pek çok sorunumuzdan sadece birkaçı sevgilim.

Sevgilim, senden bütün kalbimle, kendine ve arazilerimize dikkat etmeni, çocuklara ve bağlılarımıza yumuşaklıkla muamelede bulunmanı istiyorum. Onur içinde geri döndüğümde, beni göreceksin. Elveda.

Bohemond, özlemden bunalmıştı ve bir hayal kurdu. Bu, zengin vadileri ve geniş, taş döşeli kervan yollarıyla Suriye’de bir fuardı. Norman, bütün ticaret yollarını biliyordu. Buradan sonsuz ağırlıkta ipek ve fildişi, meyve, halı ve kıymetli baharatlar – kâfur, şusam yağı, mürrüsafi, gülsuyu ve sarısabır yükleri geçirdi. Barış zamanı Köpekler Kapısı’ndan girebilecekler ve pazarlarda dolaşabileceklerdi. Gemiler Mısır’dan da yük taşıyacaktı – pirinç, papirüs, pamuklu elbiseler.

Antakya, Roma’dan ya da halkın şarap imal ettiği, sonra birbiriyle çekiştiği ya da zeytin ağaçları altında uyukladığı küçük Norman dağ kasabalarından çok daha fazla arzu verici bir şehirdi. O, Bohemond, bu şehri nasıl elinde tutacağını çok iyi biliyordu. Hangi Ermeni prensleriyle ittifak yapacağını ve sınırların nasıl korunup genişletileceğini kesinlikle biliyordu.

Suskun Baudouin, Godefroi’nin biraderi, şimdiden kendisini büyük bir hisarın, doğudaki Edessa’nın (Urfa) efendisi yapmıştı. Ermeniler, onu gerçek bir kral gibi karşılamışlar ve ona

eş olarak bir prenses vermişlerdi. Bohemond, Suriye dolaylarında bir imparatorluk kurmayı düşledi – kuzeyde Bizans, güneyde Müslümanlar ve hemen önünde de deniz olan bir imparatorluk...

Artık, Mayıs ayı sona ererken, güçlü Norman, Antakya'nın kapılarını kendisine açabilecek anahtarını pençesinde kavramıştı. Bunu hiç kimse bilmiyordu – belki de Tankred tek istisnaydı. Geçen birkaç hafta boyunca garnizon, kuşatmacılardan çok daha kötü bir duruma gelmişti. Muhtemelen Ermeni asıllı, Fîrûz adlı bir Türk subayı, Hıristiyanların komutanına bir mesaj göndermiş, onları içeri almak ve üç kuleyi kendilerine teslim etmek için hazırlık yaptığını bildirmişti. Görünüşe göre Fîrûz, Yağısıyan ile iyi geçinmiyordu. Belki de daha fazla direnemeyecekleri konusunda umutsuzluğa düşmüştü. Her ne olursa olsun, mesajını doğrudan Bohemond'a göndermişti. Norman kuşatma süresince o kadar etkin olmuştu ki; Türkler, onun Haçlıların lideri olduğuna kesin gözüyle bakıyorlardı. Bohemond derhal cevap verdi, Fîrûz'u cesaretlendirdi, ona ödül ve güvenliğini garanti etti.

Türk subaya güvenebileceğine ikna olduğu zaman, prensler konseyini topladı. Fîrûz'dan ve onun teklifinden hiç söz etmeksizin, Andalya'nın bütün haklarının şehre ilk girip burayı zapt edene ait olmasını teklif etti. Diğerleri, hepsinin kuşatma süresince aynı sıkıntıları çektiğini ve bu yüzden şehrin tek bir lorda verilemeyeceğini söyleyerek, bu öneriye karşı çıktılar. Dahası, ortada Aleksios'a verilmiş bir söz vardı. Bizans İmparatoru, anlaşmanın kendi payına düşen kısmını yerine getirmiş ve mümkün olduğu sürece onlara gemi ile tedarik göndermişti, şimdiyse onlardan çok uzakta değildi.

Toplandı sona erdiğinde, Bohemond'un önünde iki seçenek vardı – Fîrûz'un ihanetinden faydalanmak ve Antakya'ya girmek, eğer yapabilirse şehirden bütün Haçlılara meydan okumak ya da hiçbir şey yapmadan beklemek. İkinci şıkta, zaten bir karar vermesine gerek kalmadı.

İki gün içinde karargâha uyarıcı bir haber ulaştı. Musul, Halep ve Dımaşk'ın Müslüman ordusu hızla yaklaşıyordu.

Edessa'da Baudouin'i kuşattığı için gecikmişti, yoksa şimdiye dek Antakya'ya varmış olacaktı. Baudouin, Sultanlar Edessa'yı terk edene dek direnmişti. Üç gün içinde Antakya'da olacaklardı. Doğu'nun atlılarından oluşan bu ordu, Haçlılardan sayıca çok üstündü ve Haçlılar, bu orduyla Antakya duvarları arasında sıkışabilirdi.

Yakın kalelere dağılmış olan baronlar, şimdiden silahlarını kuşanıp ana kütleye katılıyorlardı. Prensler konseyi bir an önce toplandı. Neredeyse hiç üzerinde tartışmaksızın, yalnız Norman'a itaat ettiler.

“Eğer Bohemond, diğerlerinin yardımıyla ya da yardım almaksızın şehri kazanabilirse, hepimiz şehri kendi rızamızla ona bırakacağız. Yalnız, eğer İmparator bize katılmak için gelirse, ona verdiğimiz söz geçerli olacak. İmparator bunu yapmazsa, Bohemond şehrin hâkimi olacak.”

Sadece inatçı Aziz Gilles bu karara rıza göstermedi. Diğerlerinin şiddetli ısrarlarıyla, o da Bohemond'a direnmekten vazgeçmek zorunda kaldı.

Bohemond, iki gün boyunca Fîrûz ile temas kurmaya çalıştı. Elbette elindeki fırsatı kaçırmamak için kimseye bir şey söylemedi. Eğer Fîrûz'un teklifi karargâhta duyulursa, bu Türk casuslarının da kulağına gidebilirdi.

Durumun belirsizliği, Haçlılardan biri için çekilmez bir hal aldı. Toros yolu upuzun uzanıyordu; bu yol birkaç saat içinde sonsuza dek kapanabilirdi. Blois Kontu ve konseyin geçici başkanı Etienne, kendisini hiçbir zaman ölü bir kahraman olarak hayal etmemişti.

Ertesi akşam Fîrûz, oğlunu rehine olarak Bohemond'a gönderdi ve ondan bir an önce Antakya'ya saldırmasını istedi.

XXIII İKİ KIZ KARDEŞ KULESİ

Fîrûz, yapılması gereken her şeyi dikkatle planladı. Bir sonraki gün öğleden sonra, Haçlıların trompetlerini çalmaları, büyük bir birlik toplamaları ve yağmaya çıkar gibi güneye ve batıya doğru yönelmeleri gerekiyordu. Gece indiğinde, bu birlik sessizce geri dönecek ve onun tuttuğu noktanın – iki kız kardeş kulesinin – etrafındaki hendeğe dek geleceklerdi. Fîrûz, onların, meşaleli bir devriye surlar üzerindeki turunu tamamlayana dek beklemlerini istiyordu. Bundan sonra onları içeri almanın bir yolunu bulacaktı. Fakat içeriye giren ilk kişi, Bohemond olmalıydı.

Hazırlanmak için vakit kısıtlıydı. Bohemond, liderleri uyararak için karargâha haberci gönderdi. Godefroi ve Flandre Kontu Robert, ona katılarak, adamlarına, surların önünde yarıltma harekâtını yaptırdılar. Bu arada Provençeliler, şimdi yeniden adlandırılan ve Kutsal Meryem denilmeye başlanan Mahometry'nin önünde silahlarıyla bekliyorlardı. Norman, tasarısını Lorraine Dükü ve Flandre Kontu'na karargâhtan tamamen uzaklaşmadan önce anlatmadı. Trompet tempoları eşliğinde, görüş alanından çıktılar.

Akşam indi ve tepelerin silüetleri yıldızların altında bulanıklaştı. Bohemond sola çark etti, hendekle arasındaki mesafeyi koruyarak büyük duvar boyunca ilerledi, İki Kızkardeş Kulesi'ne kadar gelene dek kuleleri saydı. Onun hemen ardına Adsız vardı. "Tanrı'nın izniyle" dedi uzun Norman, "Antakya bu gece bize teslim olacak."

Bu sözler, adamlar arasında söylene söylene, en arkadakilere dek ulaştı ve askerler canlılıkla ilerlediler. Sonra bineklerinden inmeleri emri geldi ve uzun saatler boyunca, meşalelerin ateşinin surlar üzerindeki turunu tamamlamasını beklediler. Her şey

sakinleştiğinde, Bohemond, adamlarıyla birlikte hendeğe doğru ilerledi. Neredeyse şafak sökecekti.

Duvar boyunca el yordamıyla ilerlerken, bükülmüş halatlardan bir merdivene rast geldiler. “Sessizce çıkın” dedi Bohemond.

Altmış kadar kılıçlı adam birbirini izleyerek kuleye tırmandı. Sonra bir durgunluk oldu ve bir Lombardiyalı, Bohemond’u sordu. “Fîrûz diyor ki; biz çok az kişiyiz. O diyor ki; ‘yenilmez Bohemond nerede?’ Lordum, şimdiden üç kuleyi tuttuk.” Bohemond, hiçbir söz söylemeden tırmanmayı sürdürdü, adamları arkasından geliyordu. Bohemond kuleye girip gözden kaybolduğunda, bağırsıklar duyuldu. Onu çeliğin vuruşma sesleri izledi. “Bu Tanrı’nın isteğidir!”

Zırhlı adamların ağırlığına dayanamayan halat merdiven koptu ve bir düzine adam, aşağıdan onları izleyenlerin üzerine düştüler. Bu patırtıyı yakın kulelerden birinden verilen alarm izledi. Aralarında Bohemond ve muhtemelen Kont Robert’in da olduğu yüz kadar adamın, aşağıda bekleyen askerlerle irtibatı kesilmişti.

Adsız, duvarın altında kalmıştı. Karanlıkta haykırışlar duydu. Günün ilk ışıkları sırtlarda belirmeye başladı, ama duvarın yanındaki çukurdan hiçbir şey görünmüyordu. Birisi yakınlarda, bu kulelerin solunda küçük bir kapı olması gerektiğini hatırladı. Hendek boyunca tökezleyerek ilerlemeye ve kapıyı aramaya başladılar. Bir anda bir bağırsık işitildi, onu baltaların ahşaba vurulma sesi izledi. Kapı ve bu sayede askerlerin savaşa katılma yolu bulunmuştu.

Kapıyı kırdılar ve içeri girdiler. Bazıları kulelerin merdivenlerinden tırmanırken, bazıları da sabah ezanından önce hâlâ sükûnet içinde olan şehre doğru ilerlemeye başladı.

O sabah minarelerin balkonlarından hiçbir müezzinin sesi duyulmadı. Antakya düşmüşü. Müslümanlar yassı çatılarda kümelenmiş, tepelere bakıyorlar, kadınlar feryat ediyor ve çocuklar ağlıyordu. Dar sokaklar boyunca atlı Türk askerleri dörtnala ilerlediler. Yağışıyan uzak bir kapıya doğru rüzgâr gibi gitti. Uykusundan Bohemond’un kuleden çaldırıldığı trompetin sesiy-

le uyanmıştı ve o anda, bu sesin hisardan geldiğini zannetmişti. Belki de Yağsıyan kaçmak yerine hisara gitseydi, olaylar çok daha farklı gelişecekti.

Bazı Türkler dörtnala hisara ilerlerken, bazıları da abdest alıp yüzlerini kibleye dönerek son kez namaz kıldılar. Norman'ın koyu kırmızı sancağının hisarın aşağısındaki tepede dalgalandığını ve demir adamların Köprü kapısına yaklaşmakta olduğunu görmüşlerdi. Bu kapı ele geçirildi ve açıldı. Provençeliler kapıdan içeri akın ettiler. Bohemond ve adamları hisarın duvarlarına saldırırken, sokaklarda kıyımlar, yağmalar başlamıştı bile.

Haçlılar meydanları doldurdular ve evleri yağmaladılar. Önlerine geleni kestiler ve vücut parçalarını çatılardan aşağılara savurdular. Sokaklarda insan parçalarına basmadan yürümek imkânsız hale geldi. Haçlıların ardından ayaktakımı da şehre dâhil oldu. Bunlar, yaygıları ve ipekleri kapışıyor, altın ve gümüş bulmak umuduyla sandıkları ve dolapları paramparça ediyorlardı.

Terk edilmiş camiye girdiler. Oymalı ve yıldızlı minbere baktılar, üzerlerinde muazzam Kuranlar bulunan rahleleri devirdiler, beyaz sarıklı hacıları yerlerde sürüklediler. Bu camilerin, korkunç bir putperest Tanrısı zannettikleri Muhammed için inşa edilmiş Hıristiyanlık karşıtı mabedler olduğuna inanıyorlardı. Fakat burada sadece gölgeler, renkli camlardan içeri sızan zayıf ışık, yanmış mumların kokusu ve doğradıkları insanların kanı vardı.

Bir camide Müslümanları birbirlerine sokulmuş halde buldular. Balta ve sopalarıyla insanlara, vücutları zemine serili secadeleri kaplayana dek vurdular. Şövalyeler ve silahlı adamlar sarayları keşfe çıktılar. Bakırtaş ya da kaymaktaşıdan yapılmış, kadınları koruyan bölmelere girdiler, Türk kızlarına zulümlerde bulundular ya da onları öldürdüler. Silahlı kalabalıklar, zaffer sarhoşluğu içinde koridorları doldurdu. Kendilerini minderli divanlara attılar ve kölelere şarkı söylediler.

Solgun Grek kızları ve Ermeniler, onların önünde diz çöktü ve Hıristiyan olduklarını göstermek için dikkatle haç çıkardı-

lar. Böylece canlarını kurtarmayı umuyorlardı. Köşelerde toplanan ayak takımı, Türklere türlü işkenceler yapmaya, onların bağırsaklarını çıkarmaya ya da onları yakmaya devam ediyorlardı.

Gün zafer sarhoşluğuyla geçti, fakat Bohemond hisarı ele geçiremedi. Kalçasından yaralanan Bohemond, yine de mücadeleye devam ediyordu.

Dağlardan bir grup Ermeni Bohemond'a geldi. Yağsıyan'ı ve takipçilerini yakalamışlardı. Beraberlerinde Türk idarecinin başı, kılıcı ve kını vardı. Adsız, böyle söylüyor.

Antakya, 1098 yılının Haziran ayında düştü. Ertesi gün Müslüman ordusunun keşif kolu, Halep yolundaki Demir Köprü'den nehrin ötesinde görüş alanına girdi. Bohemond yaralıydı, Godefroi ile St. Gillesli Raymond hasta idiler, fakat bu üç adam, önlerindeki iki günde, hayatlarının en sıkı mücadelesini vereceklerdi.

Antakya'da galiplerin şenliği başlar ve Haçlılar saray teraslarında ziyafetler verirken, bazı liderler güvenilir adamlar ve iyi atlar seçerek St. Simeon limanına doğru nehir boyunca at sürdüler; taşıyabilecekleri kadar malzeme aldılar ve aceleyle geri döndüler. Köprü Kapısı takviye edildi; Flandre Kontu Robert, adamlarıyla artık Kutsal Meryem denilen mezarlığı tutmaya gönüllü oldu.

Seçkin şövalye Barnevilleli Robert, ani bir huruç hareketiyle Müslümanları geri çevirmek istedi, fakat yakalandı ve öldürüldü. Nehir boyunca hararetli bir mücadele başladı ve Haçlılar her seferinde geri püskürtüldüler. Nihayet Haziran'ın altısında emirlerin muazzam yardım ordusu, Antakya'nın görüş alanına girdi.

Bu noktada Haçlılar hâlâ Müslümanlarla açık alanda karşılaşmak için huruçta bulunabilirlerdi. Fakat bir dizi sebep onları bundan alı koydu – Bohemond'un yarası, şehrin ele geçirilmesini izleyen karışıklıklar, arkalarındaki hisarın halen Türklerin elinde olduğu gerçeği. Bütün bunları göz önünde tutarak böyle bir harekâta girişmediler ve ordunun yaklaşmasıyla da bu şansını sonsuza dek kaçırdılar. Artık Müslümanlar kuşatmacı idi ve Haçlılar kuşatılmıştı.

Doğudan yeni gelenler kendilerinin ağırkanlı düşmanlar olmadıklarını gösterdiler. Derhal hücumda bulundular. Flandreli Robert, bütün cesaretiyle Kutsal Meryem'deki kaleyi savunduy-
sa da, Müslümanlar kuvvetli kuşatma aletlerini kurunca, kale-
den çekilmek zorunda kaldı. Gece kaleyi ateşe verdi ve adamlarıyla birlikte sağ salim Köprü Kapısı'na ulaştı.

Bu arada Müslüman süvariler Antakya'nın ardındaki tepelerde belirdiler. Hisarın savunmacısı Ahmed bin Mervan ile temas kurdular ve hisar kapılarından birinden içeri girdiler. Dinç ve coşkun, hepsi mükemmel atlara binmiş olan bu savaşçılar, birkaç şiddetli hücumla, Haçlıları hisarın yakınındaki tepelerden kovmayı başardılar.

Türkler, hisarın önündeki eğimden aşağı hücum ederek üstünlüklerini artırdılar. Onlarla şehrin arasında, tepesinde antik bir Roma tiyatrosunun harabeleri bulunan alçak bir sırt kaldı. Hisardaki aletlerden atılan taşlar ve ok yağmurundan kaçan Haçlılar bu noktada tutundular. Akşam, çarpışma hızlandığında, halen sırtı tutuyorlardı. Görünüşe göre bir önderleri yoktu.³⁹

Haçlıların mevzii güvenli değildi. Düşman, duvarlarla çevrili yükseklerde yer ahyordu ve Asi nehri boyunca mevzilenmişti. Bohemond sırta geldi. Derhal taşlardan bir duvar yapılmasını emretti – sırttaki boğazdan şehre geçişi engelleyecek herhangi bir set. Ya sırttaki savunmaya yardımcı olması için ya da yorulup Yağsıyan'ın saraylarında dinlenmeye çekilmiş askerlerini gizlendikleri yerlerden çıkarabilmek için, sırtın arkasındaki meskenleri ateşe verdi.

Güçlü bir rüzgâr esti ve alevler hızla yayıldı. İki binden fazla ev yanarken, Antakya duman ve külle kaplandı. Haçlılar yangının kiliseye ulaşmasını engellemek için büyük bir mücadele verdiler. Yangın, dinlenmek için gizlenen askerlerin, ordunun şehri terk edeceğini zannederek saklantıkları yerlerden çıkmalarını

39 Hisar çok sarptı. Aşağıdaki şehre ulaşmanın tek yolu, çukura inmek ve onu takip etmektir. Bohemond'un tuttuğu sırt bir bariyer teşkil etmiş olmalıdır. Yazar, bu hisarın yakınında karargâh kurmuş ve hisarın bütün çevresini tetkik etmiştir.

ve komutanlarının emrine girmelerini sağladı, böylece ordudaki kargaşa da son buldu.

Fakat halat firarları çoktan başlamıştı. Bunu açlığın hortlaması başlattı. Antakya'da çok az yiyecek vardı ve atlarla eşekleri kesip yemeye başladılar. Umutsuzluktan cesaretleri kırılmış zayıf karakterli olanlar, gecenin karanlığında halatlarla surların ötesine firar ediyor, batıya kaçıyorlardı. Kimisi Türk devriyelerine yakalanıyor, kimiye St. Simeon'a ulaşıyor, fakat mağlubiyetlerini ve açlık hikâyelerini öğrenen denizcilerin kıyıda uzaklaşmış olduğunu görüyorlardı. Türkler çok önce gelmiş ve burada kaplar içinde bırakılan ne varsa yaktımlardı.

Bu şekilde giden pek çoklarının arasında Vido ve Yoksul Lambert de vardı. Haçlılar bunlara halat firarîleri diyorlardı.

“Kumandanlarımız öldü” diyordu halat firarîleri; “ve sadece canlarımızı kurtardık.”

Sayıları azalmış ve yiyecek sıkıntısı içindeki Haçlıların umuttan başka ellerinde kalan bir şey yoktu. Bizans İmparatoru ve ordusunun yeni Haçlı kuvvetleri ile birlikte şehre doğru yaklaşmakta olduğunu biliyorlardı. Bu kuvvetler artık Toroslardan daha uzak bir mesafede olamazlardı. Blois Kontu Etienne ve adamları yakında Aleksios'u karşılamalıydılar.

Antakya'daki Haçlılar her gün Bizans sancaklarını ya da şehre yaklaşan ulakları görmek umuduyla tepeleri gözlediler. Günler geçti ve hâlâ sırtta mücadele halinde olan Bohemond boş yere bekledi.

Yiyecek gitgide azaldı. Bir ekmek somunu bir Bizans parasına, bir horoz on beş şiline, bir yumurta iki şiline ve tek bir fındık bir bakır paraya satılmaya başlandı. Yiyecek satın alamayanlar, asma ve devedikeni kaynatarak açlıklarını yatıştırmaya çalıştılar.

Bir at başı (diyor Provençelilerin papazı Raymond) iki ya da üç gümüş şiline⁴⁰ satıldı. Beş şilin bir adamın karnını doyurmasına yetmezken, ekmek için ne diyebilirim ki. En pahalı olanlarsa

---

40 On birinci yüzyılda bu para muhtemelen günümüzdekinin yirmi katı değerliydi.

ağaçlardan toplanan yeşil incirler. Pek çok şövalye, atlarının karnıyla hayatta kalıyor ve Tanrı'nın merhamet etmesini bekliyor.

...

En acısı, Kont rahatsızlandı, Piskopos da. Diğer yandan şehrin ele geçirilmesinden önce prenslerin lider seçtikleri Kont Etienne, gelecek savaşa dair konuşmalardan sonra kayıplara karıştı.

Etienne Torosların ötesinde Aleksios ile karşılaştı. İmparator'un çadırına giderek onunla özel olarak konuştu. Muhtemelen söylediklerinde içtendi ve görünüşe göre kendi firarını haklı çıkarmak istemişti.

“Şundan emin olun ki,” dedi, “Antakya ele geçirildi, fakat hisarı alamadık. Adamlarımız zorlukla direniyor ve onların şimdiye dek Türkler tarafından öldürülmüş olabileceklerini düşünüyorum.”

Aleksios'a bütün kuvvetlerini alıp ivedilikle geri dönmesini, daha fazla ilerlememesini önerdi. Aleksios halat firarilerinden birini çağırttı ve o da Etienne'in anlattıklarını doğruladı. Sadece yeni gelen ve Antakya'da yoldaşlarıyla buluşmayı uman Haçlılar geri dönme fikrine itiraz ettiler. Bohemond'a katılmayı uman bir Norman lordu kızgın bir halde Aleksios'un huzuruna çıktı ve Etienne'i işaret ederek:

“Aslına bakarsanız şimdiye dek onun hiçbir savaşa katıldığını duymadım” dedi, “O her ne dediyse, bilin ki, doğru değildir.”

Aleksios, iki taraftan duyduklarından sonra arada kaldı. Şimdiye dek generalleri Küçük Asya'yı süpürmüşler, Haçlıların açtığı yolda hisarları ele geçirerek ilerlemişlerdi. Haçlılar onun için değerli bir silahtı; Kızıl Aslan'ın kuvvetini kırmışlardı ve ona bir düzine yer kazandırmışlardı.

Fakat şimdi, Torosların ötesinde, Suriye'de, haritanın dışındaydılar. Emirlerin ve ordularının gücünü de casuslarından biliyordu. Burada İslâm'ın bütün gücü ilk olarak toplanmıştı.

Bir an önce geri çekilme emri verdi. Bütün Hıristiyanları beraberine aldı. Emirleri takip için de ayrıca bir müfreze oluşturdu. Torosların ötesindeki muazzam ülkeyi bıraktı.

Aleksios'un hareketi açıklanabilir ve mazur görülebilir. Haçlı ordusunun imha edildiğine inanıyordu ve ilerlemekle kendi kuvvetlerini de tehlikeye atabilirdi. Haçlılardan önce kendi imparatorluğunu düşünmekle mükellefti.

Yine de bu durum, Aleksios'un verdiği sözü tutmadığı ve Haçlıları kendisine en çok ihtiyaç duydukları zamanda yarı yolda bıraktığı gerçeğini değiştirmez.

Gemiler gitmiş, İmparator geri çekilmişti. Haçlılar Antakya'da açlıkla mücadele ederken, humma ve dizanteri de her geçen gün ölü sayısını artırıyordu. Dış dünya ile bağlandıkları tamamen kesilmişti ve görünüşe göre ölüm onları bekliyordu; gri duvarlar, mezar taşları olacaktı.

Geceleri gökyüzüne bakıp bir işaret bekliyorlardı. Bir yıldızın kaydığını gördüler ve yıldız Türk hatlarının üzerinde parladı.

XXIV ADHEMAR VE BARTHOLOMAEUS

Bu günler Puy piskoposu ve ordunun kumandanı olan Papa'nın vekili Adhemar için sıkıntılıydı. Onun hassas ruhu için ordunun günahı ve çilesi kötü kaderin alâmetiydi. Antakya'ya hücumdan sonraki ahlâksızlık ona sıkıntı veriyordu – bunun kanlı olması değil, putperest kadınlarla yapılan zina ve cesetler arasında eğlenceler. Prensleri ve şövalyeleri anlıyordu – onların arasında büyümüşü ve onlar kendisinin emsali idi – ama silahlı adamlar kalabalığı ve “halk” ona Kilise'nin öğretilerinden ayrılmış, umutsuzca karanlıkta dolaşıyor gibi görünüyordu. Halk hışımla yakıp yıkmıştı ve şimdi de kiliseleri doldurmuş ilahî bir işaret için dua ediyorlardı.

Prenslerin bu son günlerde asla Antakya'yı terk etmemek üzere and içmeleri Adhemar'ı mutlu etmişti. İlk and içen Bohemond idi ve Tankred de kendisini takip edecek kırk şövalye olduğu sürece Kudüs yolundan dönmeyeceğine yemin etmişti. Bu, prenslerin Antakya'dan vazgeçeceğini ya da Kont Etienne ile halat firarilerinin yaptığı gibi bir şekilde başka bir kaleye gideceklerini söyleyen halkı memnun etmişti.

Kudüs yolu Adhemar'a kapalı görünüyordu. Kutsal Ürdün topraklarına artık ayak basabileceğine inanmıyordu. Her gün Yağısıyan'ın sarayı yanında, Provençeliler tarafından ele geçirilen kilisede görevlerini yerine getiriyordu. Kilisede, sürüsündeki solgun yüzlü kadınlar toplanmıştı. Açlığa erkekler kadar dayanıklı olmadıklarından, sayıları hızla azalıyordu. Soyluların eşleri ile köylülerin çocukları bir aradaydı, erkekler onlara bakarken dingin görünüyorlardı, ama rahiplere günah çıkartırken ıstırapları ortaya çıkıyordu. Kocalarını kaybeden ve mecburen başka hamiler edinen kadınlar vardı. Feodal malikânelerindeki korunaklı yaşadıkları yarı hatırlanan, geçmişe ait bir şeydi. Onlar

da bir işaret için yalvarıyorlardı. Ordunun, Tanrı'nın Oğlu için savaşmaya geldiğini söylüyorlardı. Şimdiye dek hep başarılı olmuştu. Fakat şimdi – Tanrı onlara yardım etmeyecek miydi? O, susuzlara su vermek için kayalardan sular çıkartmamış mıydı? Onlara bir işaret vermeyecek miydi?

Adamlar tuhaf işaretlerden söz ediyor, parlayan yıldızı konuşuyorlardı. Etienne adlı bir rahip, İsa'nın kendisine görüldüğünü ve beş gün içinde orduya yardımın geleceğini söylediğini anlatıyordu. Adhemar, Etienne'i huzuruna çağırdı ve anlattıklarının doğruluğuna yemin etmesini istedi.

Bundan sonra sakallı ve paçavralar içinde bir genç, Provençeli bir çiftçi, Adhemar'a giderek Aziz Andreas'ın kendisine görüldüğünü söyledi. Ama genç, Pierre Bartholomaeus, iki kez Antakya'dan kaçmayı denemişti ve Adhemar onun anlattıklarının doğruluğunu sorguladı. Diğer insanlar da kafalarını sallıyor ve "buna nasıl inanabiliriz ki?" diye soruyorlardı. Pierre Bartholomaeus bir kez daha Piskopos'un kapısına geldi; onunla ve St. Gilles Kontu ile görüşmek istediğini söyledi. Bu görüşmede Kont'un papazı Raymond da hazır bulundu ve konuşmaları yazıya geçirdi:

Piskopos ve Kont, ona gelen ilhamın ve görünenin hikâyesini eksiksiz anlatmasını istediklerinde, Pierre Bartholomaeus cevapladı:

"Antakya'daki ilk yer sarsıntısında, Frankların ordusu şehri kuşatırken, içime büyük bir korku düştü ve sadece dua edebildim: 'Tanrım bize yardım et!'

O gece bir kulübede yalnız başıma yatıyordum. Söylediğim gibi, yer uzun süre sarsıldığında ve korkum şiddetlendiğinde, önümde parlak giysiler içinde iki adam belirdi. Bir tanesi yaşlıydı, saçları kıvılcık ve yarı ağarmıştı, siyah gözleri ve sevecen bir yüzü vardı, sakalları beyazdı ve orta boyluydu. Diğeri daha gençti, daha uzun ve herhangi bir insanoğlundan çok daha güzel görünüşlüydü. Yaşlı olan bana sordu: 'Ne istiyorsunuz?' Çok daha fazla korkuya kapılmıştım çünkü kulübede benden başka kimse olmadığını biliyordum. 'Siz kimsiniz?' diye sordum ve o cevap

verdi: ‘Ayağa kalk, korkma ve söyleyeceklerimi dinle. Ben Aziz Andreas. Puy Piskoposu, Aziz Gilles Kontu ve Pierre Raymond’u topla ve onlara bunu anlat. Piskopos insanlara vaaz vermeyi niçin ihmal ediyor ve onları takdis etmiyor? Bu onlara çok faydalı olacak.’ Ve ekledi, ‘Gel, sana Yüce İsa’nın böğrünü delen mızrağın yerini göstereceğim ve onu Kont’a vereceksin, çünkü Tanrı, bunu, onun doğumundan beri istiyor.’ Kalktım ve üzerimde sadece gömleğim olduğu halde onu izledim. Beni kuzey kapısına, Müslümanların camiye çevirdiği kutsal Pierre Kilisesi’ne götürdü. Bu kilisedeki iki lamba, gerçekten de orayı gün ortası gibi aydınlatıyordu. Bana, ‘Burada bekle,’ dedi ve merdivenlerin yanındaki sütunun karşısına oturmamı işaret etti. Şimdi beraberindeki adam sunağın önünde duruyordu. Sonra Aziz Andreas yerin altına inerek, elinde bir mızrakla geri geldi, onu bana verdi ve ‘Dünyayı kurtarmaya gelenin mızrağına iyi bak’ dedi. Ona, ‘Eğer Tanrı’nın isteği buysa, onu Kont’a götüreceğim’ dedim. Ve o bana dedi ki: ‘Hayır. Şehir alındıktan sonra, on iki adamla geri geleceksin ve onu aldığım yere bakacaksın, mızrağı yine aynı yere saklıyorum.’ Ve bunu yaptı. Bütün bunlar olduktan sonra beni kulübeme geri götürdü. Sonra kendi kendime, kendi yoksulluğumu ve sizin ihtişamınızı düşündüm ve yanınıza gelmekten çok korktum. Ardından yiyecek aramak için Roja yakınlarındaki bir kaleye gittim. Büyük perhizin birinci günü, horoz vakti Aziz Andreas, aynı kıyafetle ve yanında aynı refakatçisi olduğu halde, yine bana göründü ve kulübenin içi ışıkla doldu. Kutsal Andreas, ‘Uyuyormusun?’ diye sordu. İrkildim ve ‘Hayır Efendim, hayır, uyuyorum.’ Diye yanıtladım. Ve o bana sordu: ‘Senden söylemeni istediklerimi ilettiler mi?’ Ve ben cevap verdim: ‘Efendim, bir başkasını göndermeniz için size yalvardım. Onlara gitmeye cesaret edemedim.’ Ve o bana dedi ki: ‘Tanrı, tıpkı saman çöplerinin arasındaki bir buğday gibi, bütün o adamların içinden seni seçti, çünkü sen, tıpkı gümüşün altından üstün olması gibi, erdemlerinde onlardan daha üstünsün.’ Bu beni rahatlatmıştı ve kuşatmaya döndüm. Ama orada yine güçsüzlüğümü fark ettim. Size gelip bunları anlatırsam, benim sadece yiyecek peşinde bir köylü olduğumu düşünmenizden korktum. Bu yüzden sessiz kaldım.

Zaman geçti ve ben St. Simeon kapısında efendim Guillaume Pierre ile birlikte çadırda uyurken, Aziz Andreas yine aynı kıyafet ve yanında aynı refakatçi ile geldi ve bana 'Neden senden istediklerimi Kont'a ve diğerlerine söylemiyorsun?' dedi. 'Efendim, size bir başkasını, benden daha bilge birini göndermeniz için yalvarmıştım,' diye cevap verdim. 'Üstelik yolda Türkler var ve gelip gidenleri öldürüyorlar!'

Ve Aziz Andreas dedi ki: 'Korkma! Sana hiçbir şey zarar veremeyecek.'

Efendim Guillaume Pierre, Aziz Andreas'ı göremedi, ama bu sözleri o da duydu.

Bunları duyunca rahatladım ve orduya döndüm. Sizinle konuşmak istediğimde, bunu yapamadım. Böylece Mamistra limanına gittim ve orada, aslında, yiyecek için Kıbrıs Adası'na gitmek istiyordum, ama Aziz Andreas eğer benden istediklerini yerine getirmeden gidecek olursam, lanetleneceğimi söyleyerek beni çok korkuttu. Nasıl geri dönebileceğimi düşünürken ağlıyordum, çünkü hiçbir yol bulamıyordum. Sonra efendim ve arkadaşları beni gemiye bindirdiler. Ama bir fırtına koptu ve limana dönmek zorunda kaldık. Orada çok hasta oldum. Ama Antakya şehri düştüğünde size geldim. Ve şimdi, eğer bu sizi memnun edecekse, size anlattıklarımı sınavabilirsiniz."

Pierre Barholomaeus hakkındaki bu tuhaf hikâyenin doğruluğunu kanıtlayacak hiçbir delil yoktu. Bu, tekrarlarla dolu, gelişigüzel bir hikâye idi. Genç çiftçi, görünüşe göre birkaç kez ordudan kaçmaya çalışmıştı ve muhtemelen şehrin alınmasından sonra St. Pierre Kilisesi'ni ziyaret etmişti.

Adhemar dürüstçe, bunun laftan öte bir anlam ifade etmediğine inandığını belirtti. Raymond, düşünceli ve yarı ikna olmuştu. Sonunda soran gözlerle papaz Raymond'a döndü.

Mütedeyyin papaz, daha ilk duyuşta hikâyeye inanmıştı ve Provençeli Orange Piskoposu'ndan, sorgulamada kendisine yardımcı olmasını istedi. Eğer kalabalığın huzursuzluğu söz konusu olmasa, bir sınama hiç söz konusu olmayabilirdi. Fakat açlık kötüleşmiş ve Adhemar ile Bohemond, hayatta kalanları yiyecek

için Türklere gitmekten alkoymak için, şehrin kapılarını kilitlemek zorunda kalmışlardı.

Ateş içinde ve açlıktan ölme derecesine gelen adamlar, başka hayallerden de söz ettiler. Papazlar Antakya yakınlarına düşen bir yıldızı ve beş gün içinde Hıristiyanlara yardım geleceğini söyleyen Etienne'ı hatırladılar. Aziz Gilles gidip, Bartholomaeus'un mızrağı gömdüğü söylenen yeri kazmaya karar verdi –mızrak bin yıldan uzun zaman önce İsa'nın bugün onların yanında olacağını bildirmesinin işareti idi.

Aziz Gilles beraberinde on bir adamı ve çiftçi ile birlikte, ibadet edenlerin çıkartıldığı St. Pierre Kilisesi'ne gitti. Çiftçinin anlattıklarının doğruluğunun sınanacağı karargâhta yayılınca, kalabalık kilisenin kapısı önünde toplandı. Kalabalık, sabah saatlerine kadar bekledi. İlk heves giderek yerini ümitsizliğe bıraktı. Kont Raymond Kilise'yi terk etti ve diğerleri de onu izledi. Fakat Papaz Raymond kaldı ve şunları kaydetti:

Bir gece şehrin üzerinde büyük bir yıldız parladı ve bir süre sonra üç parçaya ayrılarak Türklerin üzerine düştü. Bununla biraz rahatlayan adamlarımız, rahibin söylediği beşinci günü beklediler. Sonra o gün, uygun hazırlıkları yaptıktan sonra, Kutsal Pierre'in kilisesinden herkesi çıkartıp, mızraktan bahsedene adamla birlikte kazmaya başladık. Orange Piskoposu, Kont'un papazı ve bu satırların yazarı Raymond, Kont'un kendisi, Balazunlu Rontius ve Thuartlı Faraldus ile birlikte on iki kişiydik. Sabahın erken saatlerine kadar kazmayı sürdürdük ve bazıları mızrağı bulmaktan umutların kestiler.

Sonra Kont kaleyi korumak için ayrıldı; ama onun ve kazmaktan yorulanların yerine, gayretle çalışmaya başlayacak yeni adamlar getirttik. Sonunda mızraktan söz etmiş olan genç, ayakkabılarını ve kemerini çıkartıp çukura girdi. Tanrı'ya mızrağı bulmamız ve halkına zafer kazandırmamız için yalvarmamızı istedi.

Nihayet Tanrı bize acıdı ve bize mızrağını verdi.

Bu satırların yazarı, çukurda gördüğünde o mızrağı öptü. Ama onu bulduğumuzdaki sevincimizi ifade etmeye hiçbir söz yetmez.

Sadece şu söylenebilir ki; adamlarımız ıstıraba yenik düşmüşlerken, ilahi yardım geldi.

İyi haber kalabalığın arasında hızla yayıldı. İşaret yerine gelmişti. Tanrı onlara yardım edecekti. Hıristiyanlar sevinç içindeydi. Bir piskopos ve bir papaz mucizeye şahit olmuşlardı ve bir parça paslı demir, şimdi onların ellerindeydi.

Adhemar daha fazla bir şey söylemedi. Liderler toplandılar ve on beş gün boyunca Bohemond'un kumandayı alması kararlaştırıldı. Adamlarının hislerinin bir gece içinde tamamen değiştiğini biliyorlardı. Kadınlar ve rahipler, alay halinde yürüyorlardı. Kiliselerden ilahiler yükseliyordu. Ayaktakımı dahi savaşmak için yalvarıyordu. Adhemar, üç gün oruç tutulmasını ve bu sürenin duayla geçirilmesini emretti.

Aziz Pierre Kilisesi'nde mızrak başının bulunmasından sonra yayılan coşkunluk azalmadı; Antakya'daki herkesi sardı. Ölü bir adamdan biraz fazlaydılar, ama artık korku duymuyorlardı. Çöküşün gölgesi üzerlerine düşüyordu, onlarsa bunu önemsemiyorlardı.

*“Haçın ahşabı,
Önderin sancağı,
Ordu takip ediyor,
Hiç teslim olmadan,
Hep ilerleyerek,
Kutsal Ruh'tan doğmuş.”*

Üç gün boyunca Haçlıların şarkısı söylendi. Liderler hâlâ bekliyor ve kendi aralarında görüşüyorlardı. Ölmek üzere olan adamlarla Asya'nın prenslerinin karşısına çıkmak, son bir şans denemesi olurdu. Adhemar dahi bu konuda umut beslemiyordu; Kont Raymond yerinden kalkamıyordu; Sadık Godefroi'nin söyleyecek hiçbir sözü yoktu.

Sonunda Keşiş Pierre ve Herluin, Müslümanlarla şartları görüşmek üzere gönderildiler. Ne önerdikleri ya da ne sundukları bilinmiyor. Bir anlatıya göre, Müslümanlar barışı garanti eder-

lerse, Haçlılar Suriye'den çekilmek istediler. Bir başka hikâyeye göre ise Hıristiyan baronlar, eşit sayıda Asyalı prensle bir araya gelmeyi ve meseleyi aralarında halletmeyi önerdiler.

Ama Keşiş'in getirdiği cevap bütün açıklığıyla malumumuz:

“Git ve efendilerine de ki; eğer İslâm'ı kabul eder ve Müslüman olurlarsa, bu toprakları onlara bırakacağız. Dahası, eziyet görmeyecekler, bizim gibi asiller olacaklar. Ama eğer bunu kabul etmezlerse, onlara de ki; ya ölecekler ya da bizim kölemiz olarak yaşayacaklar.”

Keşiş kendisine söylenenleri tekrarladı – muhtemelen Arapça biliyor olmalıdır. Antakya'daki kalabalık kiliselere yöneldi. Cübbeli keşişlerin önünde diz çöktüler, günahlarını itiraf ettiler ve affedildiler. Ertesi sabah, savaşıma gittiler.

XXV TANRI'NIN MIZRAĞI İLERİ ATILYOR

Müslüman ordusu Haçlıları belirli bir mesafeden merakla izliyordu. Kumandanları Kürboğa, aceleyle çadırından çıktı. Yokluktan çıkan bu Franklar hakkında çeşitli hikâyeler dinlemişti. Bir günde yarım düzine domuz ve hatta insan eti de yiyorlardı. Teçhizatları zayıftı – eski bir mızrak, kırık bir yay ve paslı bir kılıç, keşif kolları tarafından kendisine getirilip gösterilmişti. Beygir kadar kısıraklara da biniyorlardı. Aslında bazıları şimdi sığırların üzerindeydi.

Kürboğa – devletin direği – Musul Atabeyi idi ve büyük sultanlarla kan akrabalığı vardı. Beraberinde Halep hâkimi Rıdvan, Rıdvan'ın biraderi, Şam hâkimi Dukak ve Atabey Tuğtekin bulunuyordu. Onları muharip Türkler izliyordu – tamamı athydi, kısa yaylar, ağır palalar ve kavisli bıçaklar – *yatağanlar* taşıyorlardı.

Onların ardındaki saflarda Sökmen İbni Artuk komutasındaki Kudüs ordusu ve Arap prenslerin bağlıları sıralanmıştı. Dukak ve Kürboğa, birkaç yıl boyunca bu Araplarla az ya da çok çatışmışlardı, ama hepsi İslâm'ın hizmetkârı idi ve burada istilacılara karşı ortak bir amaç etrafında bir araya gelmişlerdi. Kilab Arapları da bu yolculuğa yağmanın kokusunu aldıkları için katılmışlardı.

Kürboğa'nın ordusu kalabalıktı ve Batı Asya'nın önde gelen atlı savaşçıları, onun sancağı altında toplanmıştı. Atabey, zincir zırh kuşanmıştı ve başları kakma miğferli, Selçuklu Türklerinin alayları emrindeydi.

Kudüs ordusunun yüksek eğerli safkan atları, küçük desenli kalkanları ve hafif yayları vardı. Aralarında beyaz sarıklı, siyah Cübbeli çöl atlıları seçiliyordu. Melikşah'ın vefatından beri böy-

le bir kalabalık barış içinde bir araya gelmiş değildi ve Kürboğa sonuçtan şüphe duymuyordu. Rıdvan, Haçlıların birebir çarpışmada yenilmez olduklarını ona söylediğinde, Emir ilgisizce; “Kılıçtan başka bir şeyle kendilerini koruyamazlar,” demişti.

Haçlılar Köprü kapısından çıkıp nehri geçerken, onlara doğru ilerlemek için hiçbir harekette bulunmadı. Daha çok onların düzlüğe çıkmalarına izin verdi. Müslümanlar sayıca onlardan çok üstündü, hepsi atlıydı; kâfirlerin ise çok azı at biniyordu, bazılarıysa eşek ve deve üzerindeydiler. Kürboğa, onların düzlükte saf tutmalarına izin verdi; böylece tek köprüyü geçerek geri çekilmeleri güçleşecekti. Deneyimli bir asker olarak, Hıristiyan istilasına tek bir darbeyle son vermeyi düşünüyordu.

Hıristiyan hattının, nehirden kuzeydeki en yakın tepeye dek açıldığını fark etti – bir buçuk milden daha fazla bir mesafe – ve ovanın genişlediği iki mil kadar geriye çekilme emri verdi. Böyle yaparak, Haçlıları, atlı adamlarının arkasından yaya takip etmeye zorluyordu.

Sabah geçti ve güneş yükseldi. Gün ortasında Müslüman saflarındakiler atlarından indiler. Müezzinlerin ezan okuyan sesi duyuldu:

*“Allah büyüktür
Şüphesiz bilirim, bildiririm,
Allah’tan başka ilah yoktur
Ve Muhammed O’nun kulu ve elçisidir
Haydi namaza
Haydi kurtuluşa
Allah büyüktür
Allah’tan başka ilah yoktur”*

Atlarından inenler, pelerinlerinin ya da eyer örtülerinin üzerinde namaza durdular.

Namazın sonunda pelerinli figürler ayağa kalktı, deri çizmelerini giydiler. Atlarına tekrar bindiler. Bir grup Selçuk Türkü, sola, nehre doğru hızla ilerledi. Bir diğeri yavaşça sağa, tepele-

re doğru at sürmeye başladı. Hıristiyan savaş hatlarını yanlardan kuşatmak ve Kürboğa'nın ana kuvveti pozisyonunu korurken, geriden saldırmak istiyorlardı.

Haçlılar, Bohemond'un komutası altında düzenli bir savaş hattı teşkil etmek için ellerinden geleni yaptılar. İlk önce Büyük Hugue, Fransız silâhlarının ihtişamı içinde görüldü, ama onun bölüğünün esas kuvveti, iki Robert'in komutasında yer alan Flanders ve Normandiya şövalyeleri idi. Köprüyü geçtikten sonra, sağa doğru açıldılar ve nehrin kıyısında ikili bir saf teşkil ettiler.

Onların ardından Lorraine Dükü Godefroi geldi ve Renlileri ile birlikte merkez safı oluşturdu. Ardından, Köprü Kapısı'ndan Adhemar, tepeden tırnağa silahlarını kuşanmış halde at sürdü. Hastalıktan zayıf düşmüş Kont Raymond Antakya'da kalıp Müslümanları hisardan gözlemek üzere geride bırakıldığından, Provencelilerin komutasını o üstlenmişti. Adhemar, hattın soluna, dağa doğru saf tutarak yerleşti.

Büyük lordların sonuncusu, Bohemond, koyu kırmızı sancağıyla birlikte belirdi. Güneyin bütün Normanları ve mükemmel savaşçı Tankred'i izleyen şövalyeler onunlaydı.

Haçlılar, saflarını yerleştirdikten sonra Müslüman emirlere doğru ilerlediler. Ancak bu ilerlemede düzensizlik vardı. Tankred'in küçük birliği dışında, az sayıdaki atlı şövalye, mecburen, piyadelerin arasına dağıtılmıştı. Bineksiz şövalyeler, ellerinde mızrakları olmaksızın ilerliyorlardı; arkalarından da köylüler, sırtlarında kargalarıyla onları izliyordu. En yakınlarındaki adamla mesafelerini korumaya dikkat ederek işlenmiş tarlaları geçtiler, meyve bahçelerine doğru ilerlediler. Düzlük genişledikçe saf açıldı. Nihayet liderler, diğer komutanlarla teması kaybettiler. Tarfur ve onun ayak takımı, ellerinde sopalarla bir adım öne geçtiler.

Silahlı safların arasında, erkeklerinin kaderini paylaşmak için gelmiş ve hayatta kalmayı ummayan Haçlı kadınları da vardı. Hacı Richard, onlardan söz eder.

*“Tanrımıza hizmet etmeye gelen bu kadınlar,
O gün Antakya’dan çıktılar.
Saçları uzun şeritlerle bağlıydı –
Bazıları taşlar toplamıştı.”*

Açlığın kemirdiği ölüme giden adamlar için tuhaf bir marş. Kırık silahlar taşıyan adamlar, paçavralar içindeki çocuklarıyla el ele ilerliyorlardı. Kahverengi Cübbesi içinde Keşiş Pierre, sü-rüsünün en önünde yalınayak yürüyordu. Piskoposlar ve papazlar, ellerinde haçlarla, güçlkle adım atıyorlardı. Güneş daha da yükseldi. Orada burada, daha fazla ilerleyemeyecek kadar güçsüz olan adamlar yığılıp kalıyorlardı.

Adhemar’ın atını sürdüğü sol taraftan, ilâhi sesleri yükseliyordu. Onun önünde bir papaz, yeni bir sancak taşıyordu: Üzerinde, toprak altından çıkarılan paslı mızrak ucunun bağlı olduğu bir haç.

Mücadele sağ tarafta, nehrin kenarında başladı. Türkler bu kanadı süpürdüler. Ancak Bohemond, kendi bozulmamış safını ana hattın gerisinde tuttu. Renlilerden ve Robert’ın Normanlarından, Reynaud adlı bir şövalye komutasında, alelacele yeni bir bölük teşkil edildi. Reynaud’un adamları, Türkleri karşılamak üzere atıldılar.

Nehir kıyısındaki mücadele şiddetlendi. Yeni Müslüman süvarileri geldiler, kılıçların şakırtısı yakından duyuluyordu. En solda, vadinin dibinde, Adhemar’ın adamları dikkat kesildiler, ancak kimse ne olduğunu anlayamıyordu. Tepelere yığılıp mücadeleyi izleyen Ermeniler göründü. Ardından, adamlar arasında, beyaz atlara binmiş ve beyaz sancak taşıyan, kim olduğu bilinmeyen atlıların görüldüğü söylentisi yayıldı. Savaş naraları atıyorlardı ve yüzleri ile silahları son derece parlaktı.

Bazı Haçlılar, bu bilinmeyen atlıların Aziz George’un komutasındaki savaşçı azizler olduğunu düşündüler.

Sağ taraftaki kargaşa azaldı, ama nehrin kenarından du-man yükseldi ve etrafa yayıldı. Ateşin çatırtısı duyuldu. Bu noktadan geri çekilen Türkler, kuru otları ateşe vermişti ve kavu-

rucu güneşin altında, rüzgârın önüne katılan alevler yayılmıştı. Haçlılar ya pelerinleriyle alevleri söndürmeye çalışıyor ya da çekilip, alevler önlerinden geçene dek bekliyorlardı. Duman örtüsü altında savaş hattı ilerledi.

Provenceliler tepelerden aşağı inerken bir nara duyuldu:
“Tanrı’nın isteği!”

Adhemar atıldı ve adamlar, mızrak ucunun iliştiliği sancağı izlediler. Naralar atarak ilerleyip Türklerin safını yardılar ve savaşçıları, eğerlerinden aşağı çektiler. Bir anda mızrak ucunun takılı olduğu sancağı taşıyan adam yere yığıldı ve Papaz Raymond, ileri atılarak sancağı kavradı, ilerlemeyi sürdürdü.

Merkezden bunların hiçbiri görünmüyordu. Zeytin ağaçlarının arasından Müslüman atlıları, dumanların içinde hayaletler gibi bir anda çıktılar. Silahsız Haçlılar yakalanıp yere serildiler. Kılıçları olanlar bir araya gelerek, üzerlerine gelen oklara karşı mevkilerini korumaya çalıştılar. Ölenlerin silahlarını silahlı olmayanlar devralıyordu. Yere yığılanlar fısıltıyla günah çıkartıyorlar, güçsüz parmaklarıyla kopardıkları otları, son ritüel olarak ağızlarına götürüyorlardı. Haçlıların hattı saldırıya karşı koydu. Din adamlarının beyaz elbiseleri kana bulandı, ölüler, dövüşenlerin ayaklarına takılıyordu. Gri zırhlı atlılar artlarında belirildiğinde, sevinçle çığlık attılar. Toynak sesleri ve mızrakların tıktırtısı arasında Godefroi ve şövalyeleri “Tanrı’nın buyruğu!” çığlıklarıyla ileri atıldılar.

Uzun kılıçlar Müslümanların kalkanlarına çarptı. Şahlanan atlar ve silahlarının eriştiği mesafenin ötesinde neler olup bittiğinden habersiz, çılgınca dövüşen adamlar arasında, Haçlı hattı ilerledi. Artık bağırıyorlar, duraksayan ya da sendeleyeyen yoldaşlarını ileri iterek mücadeleyi sürdürüyorlardı. Kendi kanları içindeki yaralılar, ayakta kalmaya çalışıyordu. Kan ter içindeki şövalyeler, miğferlerini başlarından fırlatıp atıyorlardı.

Yaşamayı unutmuş ve ölümü arzulayan bu adamların hücumuna karşı durabilecek hiçbir şey yoktu. Hiçbiri lider değildi – önlerinde sadece uzun zaman bekledikleri ve nihayet varlığını kendilerine hissettiren İsa’nın olduğuna inanıyorlardı.

Normanların koyu kırmızı sancağının ilerlediğini ve Bohemond'un zırhlı şövalyelerine yol açtığını gördüler. Onu Tankred ve atlıları izledi.

Haçlıların son ihtiyatları da mücadeleye katıldı. Ve savaş kazanıldı.

Müslümanlar öyle hızlı geri çekildiler ki, karargâhları derhâl boşaltıldı. Kürboğa ve yakın adamları, değerli eşyalarını yanlarına almak için kısa bir süre daha oyalandılar. Fakat Norman atlıları yaklaştığında, onlar da geri çekildiler.

Haçlılar karargâhı yağmalamak için zaman kaybetmediler. Tankred, Halep yolundaki Harim'e dek firarîleri izledi. Ermenilerse, son efendileri Müslümanlardan intikam almak için yığınlar halinde tepelerden indiler.

Pahada ağır ganimetleri bulmada her zaman dikkatli olan Adsız, Türklerin karargâhında ele geçirilenleri betimlemekte zorlanır. Kürboğa'nın, halılarla kaplı yaldızlı otağı oradadır. Selçuklu komutanlarının çadırlarından çok sayıda kilim, halı elde edilmiştir.

Gerçekten (diyor Adsız) düşman çadırlarını terk etti ve çadırlarda altın, gümüş, değerli eşyalar, tahıl, şarap, tereyağı, ayrıca karargâhta davarlar, koyunlar, atlar... Ne zamandır yokluğunu çektiğimiz ne varsa, hepsi oradaydı.

Ama en büyük ödül, manevî zaferdi. Müslüman ordusu kendisine fazla güvenmişti. Haçlıların son atağı onları şaşkına çevirmişti ve Araplar savaş alanından kaçmıştı. Daha sonra Türkler, bu felâket yüzünden Kürboğa'yı ve Musul hâkimine bağlı bulunan Rıdvan'ı suçladılar. Melikşah'ın tahtı üzerinde yaşandığı her zaman hissedilen mücadele, bundan hemen sonra alevlendi. Dukak, Şam'ın müdafaasına döndü. Takviye olarak giden Yağısyan öldü ve Rıdvan, Halep'dan ayrıldı. Sonraki birkaç yıl boyunca, doğudaki Müslüman prensler, Haçlılarla mücadeleye girişmediler. Suriye vadilerini ve Ermeni kalelerini istilacılara bıraktılar.

Ama Haçlılar bu olanlardan habersizdi. Zafer sarhoşluğu içinde Antakya'ya döndüklerinde, hisarın Kont Raymond'a tes-

lim olduğunu gördüler. Önce, yanlışlıkla Provence bayrağı hisarın üzerinde yükseldi, fakat ardından Bohemond'un adamları, koyu kırmızı flamanın onun yerini aldığını gördüler.

Vadinin derinliklerine akşamın inişi gibi birdenbire mücadele sona ermişti. Savaştan kurtulanlar, ellerinde mumlarla kiliselere koşular. Kadınlar ve erkekler bir ağızdan ilahiler söylediler:

“Te Deum laudamus!”⁴¹

---

41 *Seni Överiz.* Ambrose tarafından yazılmış, *Sen Tanrı'sın, Seni överiz, / Sen Rab'sin, Seni alkışlarız, / Bütün yaratılış Sana tapınır, / Sen sonsuz Baba'sın ...* şeklinde devam eden meşhur bir erken Hıristiyan ilahisi. (ÇN)

XXVI İLK TUTUNMA NOKTASI

Savaş 28 Haziran'da kazanılmıştı. Şimdi Filistin vadileri güneşin altında kavruluyor ve akarsular kuruyordu. Dahası, bütün durum değişmişti. Buraya türlü badirelerin ardından yorulmuş halde ulaşan Haçlılar, artık Tarsus'tan Urfa'ya dek uzanan bölgenin hâkimi olmuşlardı – bu saha, onlara gerekli yiyeceği sağlamaya yeterdi. Üstelik Kürboğa'nın karargâhından elde edilenler de, boş hazineyi biraz olsun doldurmuştu.

Böylece Antakya'yı temizlemeye giriştiler ve camiye çevrilmiş kiliseleri yenilemeye koyuldular. Arapça yazıları kaldırdılar, halıları topladılar ve sunakları tamir ettiler. Büyük bir şevkle, kendileri gelmeden önce Grek Kilisesi patriği olan adamı arayıp buldular ve bu kibar, sakallı, yaşlı adamı görkemli yeni makamına yerleştirdiler. Onun önünde toplandılar ve dua ettiler – bundan başka ruhlarını saracak bir çare yoktu.

Su kemerlerinde uzun süre cesetler kalmış ve sarnıçlara da pek çok şey dolmuştu. Yakıcı güneşin altında hepsini temizleyip arıtmalarının yolu yoktu. Hastalıklar arttı ve salgın başladı. Ceneviz'den gemiyle gelmiş olan bir Germen alayı, bütünüyle salgında hayatını kaybetti.

Ağustos başında piskopos, komutan ve rehber Adhemar öldü. Haçlılardan biri, acı içinde, “o, konuşmaları etkileyici, neşeli bir adamdı ve herkesle dosttu” diye kayıt düştü. Adhemar'ı, mızrak ucunun bulunduğu Aziz Pierre Kilisesi'ne defnettiler. Ama yokluğu kendisini çabuk hissettirdi. Lordlar arasındaki tartışmaları tatlıya bağlayan da, baronlarla sıradan silahlı adamlar arasındaki bağlandığı sağlayan da Adhemar idi. Konsilde, onun yerini alabilecek başka hiç kimse yoktu.

Adhemar'ın ölümünü bir şüphe izledi. Savaş, Pierre Bartholomaeus'un gördüğü hayal için müthiş bir referans ol-

muştı ve zaferin ardından, Pierre, ziyaretçi akınına uğramıştı. Bunun üzerine yeni görüntüler de görmeye başlamıştı. Adhemar, onun hikâyelerine hiçbir zaman inanmadığını açıkça ortaya koymuştu ve ardından hayatını kaybetmişti.

Pierre Bartholomaeus, Adhemar'ın, kendisine, Aziz Andreas'ın refakatçilerinin arasında görüldüğünü ve onunla konuştuğunu söyledi. Adhemar, şöyle demişti:

“Mızrak bulduktan sonra, büyük bir günah işledim. Bu günah yüzünden cehenneme atıldım ve ağır bir ceza çektim. Ruhum, bedenimi terk edişinden, bedenimin toprağa verilisine dek cehennemde kaldım. Eğer Lord Bohemond söylediklerime inanmayacak olursa, mezarımı açın. Yüzümün yandığını göreceksiniz. O benim vücudumu Kudüs'e götüreceğini söyledi, ama bunu yapmasına izin vermeyin, burada daha iyiyim. Takipçilerimi efendim Kont'a emanet ediyorum.”

İşte böylece Bartholomaeus, Adhemar'ın kendisiyle konuştuğunu söyledi. Bohemond elbette piskoposun mezarını açtırmadı. Bununla birlikte, Bartholomaeus'un yalan söylediğini düşünüyordu. Diğerleri de onunla hemfikirdi. Bartholomaeus çok konuşmaya başlamıştı ve görünüşe göre gördüğü şeyler, artık, sadece Provençelilerin saygınlığını artırıp Normanları aşağılamaya hizmet ediyordu. Zaten taraflar arasında yitirilecek bir muhabbet yoktu. Raymond, Bohemond'un Antakya üzerindeki hak iddiasını, şehrin İmparator Aleksios'un gelişini beklemesi gerektiği iddiasıyla reddetti. Bohemond hisara yerleşirken, Provençeliler de Köprü Kapısı ile Yağısıyan'ın sarayını tuttular ve tahkim ettiler.

Salgın kötüleştiğinde, çekişme, kırılma noktasına yaklaşmıştı. Liderler, şehri terk ederek, yeni ele geçirilen topraklarda farklı yönlere, Normanlar Tarsus'a ve Renliler, Baudouin'i ziyaret etmek için Urfa'ya yöneldiler. Vermandoisli Hugue ve diğer Baudouin, Hainaultlu, Aleksios'u zaferden haberdar etmek ve ondan kendilerine katılmak üzere güneye gelmesini istemek için Konstantinopol'e dönmek üzere seçildiler – Haçlıların, davala-

rında başarısız olmak üzereyken Aleksios tarafından nasıl terk edildikleri hakkında bir fikirleri yoktu.

Fakat son savaşa dair haberler Aleksios'a ulaşmadan, Marmara'nın mavi sularının kenarındaki sarayında bulunan dikkatli Basileus İtalya'ya garip bir mektup yazdı. Mektup, Monte Cassino Manastırı Başkeşişine gönderildi. O sırada Aleksios Haçlıların yok edildiğine inanıyor olsa gerektir. Bu uzun mektubun bir kısmında, Aleksios şöyle demektedir:

İmparatorluğum onlara mevcut bütün imkânlarıyla yardım etti ve bunu bir dost değil, bir baba gibi yaptı. Eğer benim imparatorluğum onlarla işbirliği yapmasaydı, imdatlarına kim koşardı? Şimdiye dek, Tanrı'nın isteğiyle, hizmetlerinde başarılı oldular. Şövalyeler ve beraberlerindeki kalabalık, Ebedî Tapınak'a ulaştı. Ama onları ölü olarak telakki edemeyiz, çünkü onlar ebedî hayata uyandılar. İnancımın ve manastırınıza karşı beslediğim iyi niyetin göstergesi olarak imparatorluğum size altınla tezyin edilmiş bir *epiloricum* gönderiyor.

Haziran ayında Kutsal Şehir Konstantinopol'den gönderilmiştir.

Hainaultlu Baudouin hastaydı ve yolda hayatını kaybetti. Ama Vermandoisli Hugh, Konstantinopol'e ulaştı ve mesajı Aleksios'a bildirdi. Basileus'un sarayında olabildiğince oyalandı. Haçlıların arasına dönmeye gönülsüzdü. Nihayet Paris'e doğru yola çıktı.

Kalan Haçlı prensleri, Antakya'dan Papa II. Urbanus'a bir mektup gönderdiler. Artık bütün olanların hesabının verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı ve Adhemar'ı kaybettikten sonra, lidersiz kaldıklarını hissediyorlardı. Uzun mektuplarının sonunda, Urbanus'dan kendilerine katılmasını istiyorlardı.

Yani biz, bize lütfedilen babadan yoksun kalan oğulların, bu yolculuğun ruhanî babası olan senden başladığın işi bitirmeni istiyoruz – vaazlarınla bizi, topraklarımızı ve topraklarımız üzerinde sahip olduklarımızı terk etmeye yönlendirdin, bize İsa'yı izlememizi söyledin, bizi İsa'nın adını yüceltmeye gönderdin. Bize gel ve getirebildiğin diğerlerini de getir.

Bütün dünyada bundan daha uygun ne olabilir ki? Hıristiyanlığın başı olan sen, Hıristiyanlığın ilk şehrine gelmeli ve kendi başlattığın işi tamamlamalısın.

Tekrar tekrar, senden böyle yapmanı istiyoruz, en sevgili babamız. Aziz Pierre'in vekili olarak onun kilisesinin başına geç. Böylece senin başlattığın ve bizim başladığımız iş nihayetine ersin.

Bize Kudüs'ün kapılarını aç ve Hıristiyan adını yücelt. Eğer bize gelir ve bu yolculuğu sonlandırırırsan, bütün dünya sana itaat edecektir.

Tanrı bize gelmede sana rehberlik etsin. Âmin.

Bu Haçlıların yakarışydı ve şüphesiz son derece samimiydi. İnantikları Adhemar'ı kaybetmişlerdi ve şimdi kendilerine katılacak apostolik bir efendiye ihtiyaçları vardı.

Ordu iki yıldır evinden uzaktaydı ve çok zahmete katlanmıştı. Liderleri hâlâ umutluydu, ama şu da vardı ki, bu kadarını elde edebilmek için Avrupa'daki varlıklarının çoğunu kurban etmişlerdi. Kendilerini halklarından koparılmış hissediyorlardı. Aleksios'un hiçbir zaman onlara yardım etmeyeceğini anlamaya başlamışlardı ve Papa'nın gelip kendilerine katılmasını umuyorlardı.

Urbanus gitmedi. Bir sonraki bahar ayında yapılan ilk konsilde, Pisa Başpiskoposu Daimbert'i Papalık vekili olarak Adhemar'ın yerini almak üzere gönderdi. Haçlı seferi kurulu bir gerçek haline geldi; Asya'daki zaferlerin haberleri, yeni kalabalıkları haçı almak üzere kiliselere sevk etti. Urbanus'un itibarı arttıkça, Germen İmparatoru'nun etkisi söndü. Haçlı dalgası yükseliyordu ve bu dalga Urbanus'a dünyevî bir güç kazandırıyor. Elbette Antakya'ya gitmedi...

Bu arada Haçlılar arasında yeni bir hizip oluşuyordu. Bu hizip ne Provençalilere ne de Normanlara dayanmıyordu, aksine her ikisine de düşmandı. Bunlar zaman kaybetmeden savaşa son vermek ve Kudüs'e ilerlemek istiyorlardı. Bu meyandaki konuşmalar, önce, muhtemelen Kudüs'ün ne kadar uzakta olduğundan habersiz, efendisiz adamlar ve sabırsız askerler arasında yayıldı.

Bizans İmparatoru'nun Kont Blois ile birlikte kendilerinden nasıl geri çekildiğini duyduklarında, açıkça artık İmparatoru önemsemediklerini dile getirdiler. Keşiş Pierre ve yemek bulmakta zorlanan fakir şövalyeler de yeni hizipte yer alıyordu. Adsız da görünüşe göre bu hizbe sempati duyuyordu. Huzursuzca Antakya'da, Kasım ayında orada toplanmak üzere karar almış bulunan lordların dönüşünü beklediler. Goderoi, beraberinde, sırtlarında ölülerini taşıyan Müslüman esirlerle döndüğünde keyiflendiler. Son büyük senyör Bohemond da geldiği zaman, konsey Antakya'daki Bizans saraylarından birinde toplandı. Pek çok eski sima bu toplandı yoktu, ama yeni katılanlar onların yerini almıştı.

Hayati mesele, Antakya'nın tasarrufu idi. Norman konuşmacı, hararetle Bohemond'un hakkını savundu. Başarı, onun çabalarının semeresiydi; büyük hisarı o koruyabilirdi; Müslümanlar ondan çekiniyordu; şehir ona vaad edilmişti ve Aleksios, Türklerden kaçmıştı. Normanlar bunları savunuyordu.

Aziz Gilles, bu görüşlere karşı çıktı. Onun tek bir iddiası vardı – Haçlı prensleri Aleksios'a and içmişlerdi ve şehir Bizans İmparatorluğu'na aitti. Bu iddiayı inatla savunuyordu.

Tartışma günlerce sürdü ve nihayetinde açıkça mücadeleye dönüştü. Adamlar, kılıçlarının kabzalarını kavrayarak ayaklandılar. Bu noktada Kilise'den bir din adamı değilse de, yeni hizipten, Kudüsçülerden bir konuşmacı araya girdi. Son birkaç gündür durumu tartışıyorlardı ve şimdi açıkça fikirlerini beyan ettiler:

“Prensler korkuya da başka sebeplerden, belki de İmparator'a verdikleri sözden ötürü Kudüs yolunda bize önderlik etmekten geri durdukları için, silahlı adamlar arasından bize liderlik yapacak cesur ve inançlı birini seçmemiz gerekiyor. Burada bir yıldır oyalanıyor olmamız ve iki yüz bin adamımızın ölmüş olması prenslere ve lordlara kâfi gelmedi mi? İmparator'un altınını isteyenleri bırakın, istediklerini alsınlar. Antakya'yı isteyenleri bırakın, istediklerini alsınlar. Bizlerse, yola koyulacağız. Burada kalmak isteyenler, daha önce burada ölenler gibi, hiçbir şey yap-

maksızın yok olup gidecekler. Antakya için yeterince münakaşa ettik, şimdi Antakya alınmadan önceki barışı yeniden tesis etmek için duvarları yıkmamız gerekiyor. Ayrıca, açlık ve tartışmalarla iyice zayıf düşmeden önce, esas yolumuza koyulmalıyız.”

Kudüşçülerin fikirleri yok sayılamazdı. Sonunda amaçlarına ulaştılar. Godefroi ve Lorraine ile Flandre'nin şövalyeleri Bohemond'un hak iddiasını onayladılar ve uzlaşmaya varıldı.

Provenceliler saray ve kapıyı tutarken, hisarın mülkiyeti Normanlara bırakıldı. Antakya'nın asıl mülkiyeti meselesi, Kudüs alınana dek bekleyebilirdi. Raymond, o ay güneye ilerlemeye başlayacağını bildirdi. Sıradan askerler grubu bu gelişmelerden çok memnun oldular ve Tankred kendileriyle geleceğini söylediğinde, ona tezahürat yaptılar. Adsız, Tankred'i izlemeye karar verdi. Askerler, güney yolunun artık açık olduğuna inanıyorlardı. Lordlarsa, hâlâ derin düşünceler içindeydiler. İlk iki yılın coşkunu kaybetmiş değillerdi, fakat Haçlı kuvvetinin zayıfladığı da reddedilemezdi. Prenslerin arasındaki en iyi iki asker, Bohemond ve Raymond, birbirine düşmandı. İki yıl önce büyük bir tandanıyla savaşa girişmiş olan baron ve şövalyelerin yarısı ya ölmüştü ya da kayıptı. Pek çok iyi savaşçı hayatını kaybetmişti. Sıradan askerlerin çoğu, artık şövalyelerle birlikte at biniyordu. Dahası, baronların statüsü değişmişti. Neredeyse hepsi uzun zaman önce maddi varlıklarını geride bırakmışlardı, ama halen vasallarının iâşesi ve güvenliğinden sorumluydular. Elbette ordunun genel hazinesinden hisselerini alıyorlardı – alınabilecek bir kazanç söz konusu olduğu sürece. Yine de çoğu adamlarını beslemek için talana çıkmak zorunda kalıyordu. Pek çok güçlü vasal, bireysel olarak hareket ettiklerinde hayatlarını daha kolay idame ettirebileceklerini fark etmiş ve bu şekilde davranmaya başlamıştı. Adsız gibi birçok savaşçı, bir efendiden diğerine geçiyordu. Tell Bâşir'i (Tilbeşar) ele geçiren Raymond Pilet gibi yetenekli askerlerin komutası altına giriyorlardı.

Ordu güneye doğru harekete geçti. Bilinmeyen geleceğe doğru, farklı bölükler halinde ilerliyorlardı.

XXVII MAARRATÜNNÛMAN'IN DUVARLARI

Aralık ayı başlarında, Haçlıların ana kitlesi halen bir engelin etrafında karargâh kurmuş haldeydi. Suriye'nin köşesinde, Orontes'in ardında, Antakya'yı hatırlatan bir taş kente rastlamışlardı ve surların ortasında muazzam bir camiyle taçlandırılmış bir tepe bulunuyordu. Her akşam Müslümanların tepeye tırmandıklarını görebiliyorlardı.

Şehir, güney Suriye'nin anahtarı Maarratünnûman idi. pek çok köleye sahip zengin bir şehir. Haçlılar zeytinliklerin arasında karargâh kurdular ve çamurun içinde işe koyuldular. Antakya'da derslerini almışlardı ve bu yüzden hücumla geçmeden önce kuşatma aletleri hazırlamak için hiç zaman kaybetmediler. Her zamanki gibi olayların içinde olan Adsız, bize olanlardan söz ediyor:

Pazartesi günü öyle kuvvetli bir hücumda bulunduk ki, portatif merdivenleri duvarlara yerleştirmeyi başardık. Ancak putperestlerin kuvvetli olması, o gün bir kazanım elde etmemize izin vermedi. Bu şekilde bir sonuç elde edemeyeceğimizi ve çabalarımızın boşa gittiğini gören senyörlerimiz, başta Aziz Gilles Kontu Raymond, ahşaptan güçlü ve yüksek bir kule inşa ettirdiler. Kulenin tepesine, flamalarıyla birlikte birkaç şövalye ve büyük bir şevkle borusunu çalan Avcı Everard çıktı. Kulenin altında ise, onu surlara doğru iten tam korumalı şövalyeler yerlerini aldılar. Bunu gören putperestler, derhal büyük taşlar atabilen bir mancınık yaptılar. Ayrıca kuleyi yakma ümidiyle, *grejuva* da fırlatıyorlardı, neyse ki, Tanrı kulenin yanıp yıkılmasını istemedi ve kule şehrin yüksek surlarına ulaştı.

Aralarında Guillaume de Montpelier'in de olduğu kuledeki adamlarımız, savunmacılara muazzam büyüklükte kayalar attılar. Kayalar savunmacıların kalkanlarına öyle şiddetli çarpıyor-

du ki, adamlar ellerinde kalkanları olduğu halde surlardan ölme düşüyorlardı. Bazıları da surlardaki düşmana uzun mızraklar atıyorlardı. Mücadele böylece akşama dek devam etti.

Başka bir tarafta da şövalyelerimiz tekrar surlara bir merdiven yerleştirmeyi başardılar. En başta Godefroi de Lastour merdivene tırmanmaya başladı, fakat öyle çok adam onu izledi ki, merdiven onların ağırlığını taşıyamayarak yıkıldı. Yine de Godefroi ve beraberindeki az sayıda adam, surlara ulaşmayı başarmıştı. Aşağıdaki adamlar çok çabuk başka bir merdiven getirip surlara tırmanmaya başladılar. Düşman onlara şiddetle karşı koydu. Surlara çıkabilen cesur adamlar saldırılara karşı koymaya çalışırken, yürüyen kulenin altındakiler de duvarın altını kazmaya başladılar. Tahkimatlarının zarar gördüğünü fark eden düşman korkuya kapıldı ve şehre kaçtı. Bütün bunlar Pazar günü, Aralık ayının on birinci gün batımında oldu.

Nihayet adamlarımız şehre girmeyi başardılar ve bulabildikleri değerli ne varsa topladılar. Sabah olduğunda, nerede bir düşman görseler, kadın erkek demeden katlettiler. Şehrin her köşesi Müslümanların cesetleriyle doldu. Cesetlere basmadan, şehrin hiçbir sokağında adım atamaz olduk.

Bohemond, bir tercüman aracılığıyla, Müslüman şeflerin kadınları, çocukları ve eşyalarıyla birlikte kapılardan birinin yanındaki saraya sığınmalarını duyurdu ve onlara hayat garantisini bildirdi. Fakat daha sonra onları yakaladı ve bütün değerli eşyalarına el koydu. Bazılarını öldürdü, bazılarını ise satmak üzere Antakya'ya götürdü.

Franklar bir ay boyuna şehirde kaldılar. Bu sırada Orange Piskoposunu kaybettik. Adamlarımız bu şehirde aradıklarını bulamadılar. Etrafta yağmalanacak yer yoktu. Sonra bazı ölülerin karınlarında Bizans altını olduğu düşüncesiyle, cesetler ateşe verildi. Bazı adamlarsa, ölülerin etlerini doğrayıp pişirdiler ve yediler.

Bundan sonra Adsız, bir daha Bohemond'dan "o cesur adam" ya da "şanlı savaşçı" diye söz etmiyor. Görünüşe göre güçlü Norman hakkındaki fikirleri değişmiştir. Adsız, yeni kıtlığı ne-

redeyse kaygısızca anlatır. İnsanlar yiyecek bir şey bulmakta zorlanmaktadırlar. Ancak Adsız, yola koyulmakta geç kaldıkları düşüncesinden daha büyük bir üzüntü duymaktadır.

Bu kez gecikme Norman – Provençeli düşmanlığından kaynaklanıyordu. Bohemond Maarra'yı istiyordu, çünkü burası Suriye'nin bir parçasıydı. Raymond ise ilk kazanımı olarak burayı görüyordu. Norman lider ani bir kararla Antakya'ya doğru yola koyulduğunda, iki taraf, adamlarını şehrin farklı kısımlarına yerleştirmişlerdi.

Böylece şiddetli yağmurlar ve genel bir heves kırıklığı içinde, 1098 yılı sona erdi.

Haçlıların cesaretlerinin kırılması için nedenleri vardı. Fırtınalar sürdükçe, Suriye'nin dağlık köylerinde sığınacak bir çatı aramak zorunda kaldılar. Çadırları yıpranmıştı ve atlarının sayısı günden güne azalıyordu. Gruplar halinde, Urfa'ya doğru çamurlu yollara koyuluyorlardı.

Muhtemelen Godefroi onları cesaretlendirmeye çalışmıştır. Hepsi korkusuz savaşan ve hiçbir şeyden yakınmayan görkemli düke saygı besliyorlardı, ama bu yumuşak başlı, dost canlısı adamda liderlik içgüdüğü yoktu. Godefroi, bir hücumla komuta edebilirdi, ama Haçlı unsurlarını bir arada tutabilecek kabiliyetten yoksundu. Bu sıralarda da, adamlarını kışlık konutlara yerleştirmekle meşguldü.

Bohemond ise, altı ay önce onlara liderlik edebilirdi ama şimdi hayata küsmüş haldeydi ve bütün düşüncesi Antakya'nın hâkimiyeti meselesiydi.

Savaşta yenilmez Tankred, bin kadar şövalyeye Kudüs'e doğru ilerleyebilirdi, ama o da beş bin kişilik bir kuvveti idare edebilecek yeteneğe sahip değildi.

Haçlı seferinin duraksadığı bu sırada bazı prensler Normanlarla Provençelileri Maarra ile Antakya arasında topladıkları konsilde bir araya getirdiler. Bohemond da orada hazır bulundu, fakat Raymond, Antakya'nın bir kısmını elinde tuttuğu sürece, hiçbir konuda uzlaşmaya rıza göstermedi. Raymond ise güçlü Norman'a boyun eğmeyi reddediyordu.

Liderler arasında hoşnutsuzluk yayıldı. Yola nasıl devam edeceklerdi? Ordu, Kutsal Topraklara hacılar kalabalığı gibi gidemezdi. Yol üzerindeki bütün Müslüman kaleleri ele geçirilmeli ve şehir alınmalıydı. Her biri binlerce adamın bakımından sorumlu olan baronlar, yol üzerinde ele geçirilecek kalelerin mülkiyetini edinmeyi düşünüyorlardı. Başka türlü nasıl hayatta kalabilirlerdi? Büyük senyörlerden sadece Raymond ve Flandreli Robert'ın hâlâ biraz paraları vardı. Çoğu geçtikleri köprüleri yıkarak buralara gelmişlerdi. Godefroi, Bohemond ve Raymond bu durumdaydı. İyi huylu Kısa Pantolon Robert ise önemsemiyordu, bir liderin belirlenmesi halinde Haçlı seferi devam edecekti. Ama lider kimdi?

Bu gecikme günlerinde Kudüsçüler tekrar öne çıktılar. Adhemar'ın sorumluluklarını üstlenen Provençeli din adamı Ablara Piskoposu, birkaç asille birlikte onların başındaydı. Hepsi Kont Raymond'un önünde diz çöktüler. Provençeli tereddüde düştü. Antakya'dan ayrılmanın, şehri Bohemond'a bırakmak anlamına geldiğini biliyordu. Onun duraksadığını gören Kudüsçüler, eğer kendilerine önderlik etmeyecekse, mızrağı onlara vermesini, Kudüs'e gideceklerini söylediler.

Raymond birden fikir değiştirip teklife razı oldu. Çılgın plan, yaşlı savaşıya cazip gelmişti. Ardından diğer senyörlere döndü ve kendisine verecekleri binekler karşılığında parasını onlar arasında paylaştırmayı önerdi. Normandiyeli Robert'a on bin gümüş şilin, Tankred'e altı bin ve diğerlerine de çeşitli miktarlarda ödeme yapacaktı. Maarra'da garnizonunu kuracaktı ve oradan hareketine devam edecekti.

Tam o zaman Maarra'dan haber geldi. Orada bıraktıkları adamlar, Maarra'yı kendi idarelerine almışlardı. Lordlar konsilinin hiçbir meselenin üstesinden gelemediğini ve Kont Raymond'un, onları Maarra garnizonu olarak bırakmayı düşündüğünü duymuşlardı.

Papaz Raymond, Maarra'da olanları şöyle anlatıyor:

Askerler ve fakirler birbirlerine diyorlardı ki:

- Oh! Antakya üzerine çekişmeler ve şimdi de Maarra üzerine çekişmeler! Prenslar arasında, Tanrı'nın bize bahşedeceği

her yer için çatışma çıkacak mı? Öyleyse bu şehir hiçbir mücadeleye konu olmayacak. Gelin surları yıkalım! Biz, prensler arasında barışı sağlayacağız!

Ardından yataklarından kalkıp ellerinde sopalar, hafif silahlarla surlara gittiler. Bir serf, boyunduruğa bağlanmış üç ya da dört öküzün zorlukla sürükleyebileceği bir kayayı surlardan aşağı itebilecek güce sahipti. Albara Piskoposu şehri dolaşarak bu tür davranışları yasakladı. Ama o ve beraberindekiler geçip gitmişinde, onu görünce kaçıp saklananlar, gene işlerinin başına dönmüyorlardı. Gündüz çekinceye ya da farklı işlerle meşgul olanlar da gece işe koyuldular.

Açlıklarını yatıştırmak için, Müslümanların iki hafta boyunca bataklıkta yatmaktan çürümeye başlamış cesetlerini parçalıyorlardı. Maarra'nın suru azar azar yıkılıyordu.

Kont Raymond, konsilden döndüğünde gördüğü harabe karşısında öfkeye kapıldı. Sessiz isyanın hikâyesini öğrendiğinde etrafında kaygıyla toplanmış olan adamlarına dik dik baktı, senyörün malının zarar görmesine göz yummak, ölümle cezalandırılacak bir suçtu. Raymond hiçbir şey söylemedi. Adamlarını cezalandırmak yerine, şövalyeleriyle talana çıktı ve isyancıların karnını doyurmaya yiyecek getirdi. Sert bir ifadeyle, "diğer liderler benim yüzümden gidemeyecek," dedi, "Bu, Tanrı'nın benim için kararıdır." Ardından Maarra'nın ateşe verilmesini ve Kudüs'e doğru yola çıkmak için hazırlanılmasını emretti. Asiller, üç yüzden fazla silahlı şövalyesi olmadığını, at sayısının bu kadarı da bulmayacağını, bataklığın da yürüyüş için çok büyük bir engel teşkil ettiğini söyleyerek itirazda bulunacak oldular. Fakat yaşlı Provençeli kararını vermişti. Bu adamlar, her koşulda ilerlemeye devam ederlerdi ve o da, onların başında yer almaya kararlıydı.

Herkes gidecek, dedi; Albara Piskoposu, papazlar ve yoksullar.

Maarra sokakları alevler içinde kaldığında, Kont Raymond ayakkabılarını çıkardı ve sürüsünün önünde çıplak ayakla ilerlemeye başladı. Bu tam bir çılgınlığı tetikledi. Onu görenler müt-

hiş bir tezahürata başladılar. Raymond, bunun, Kudüs'e gerçek yürüyüş olacağını ima ediyordu, çünkü uzun zaman önce hepsi kutsal şehre çıplak ayakla ve dizlerinin üzerinde gireceklerine söz vermişlerdi.

Tankred umutsuz bir girişimden kaçınacak tipte bir adam değildi. O da kırk şövalyesiyle birlikte alaya katıldı. Güçlkle ayakta kalmayı başaran Adsız da oradaydı. Her zamanki gibi geç kalan Kısa Pantolon Robert, birkaç gün sonra onlara katıldı. Yağmur altında, Orontes'in geniş vadilerinde gözden kayboldular.

Tepelerden onların geçişini izleyenler, Haçlıların yeni bir şarkıyı söyleyerek ilerleyişine şahit oluyorlardı. Bu yeni tilavet, kederli fakat umut yüklüdü:

*Oh Meryem, Tanrı'nın Anası – Tanrımız Baba ve Oğul –
Bizim için dua et – ve Baba ve Oğul,
Senin olan bizler için dua et.
Bize yardım et!
Bize dön ve gözyaşlarımızı gör!*

Haftalar sonra Godefroi ve Renlileri ile Kont Robert ve Flandreli adamları da onların peşinden yola çıktılar, fakat bu grup sahil şeridini izledi. Bohemond yeniden Antakya'ya döndü. Kapıyı tutan Provençelilere saldırdı ve onları dışarı attı. Antakya onundu ve şeliri Normanlarıyla tutacaktı.

XXVIII RAYMOND'UN YOLU

Yukarı Orontes vadilerine bahar erken geldi. Çelimsiz sığırlar alçak arazileri kaplayan yeşilliklerde otlatılmak üzere yamaçlara sürüldüler. Uzun tüylü keçiler, çocuklar ve köpeklerle amaçsızca dolaştılar. Çobanlar bir köşede oturup sürülerini izlediler.

Su dolapları köylerin kayalık yollarına dökülen suların akıntısıyla gıcırdayarak dönmeye başladı. Kubbeli küçük camilerin beyaz minarelerinden, namaza çağırın ezanlar duyuldu.

Nehir boyunca eşkin süren atlılar, birbirleriyle rastlaştıklarında atlarından inip çömeliyor, kuzeyden ve güneyden gelen haberleri tartışıyorlardı.

Taşların arasında lekeli mermer sütunlar yükseliyordu. Sütun başlarında yapraklar oyulmuştu. Bu sütunlar tarihe karışmış bir yolun unutulmuş rehberleri gibiydiler. İslâm gelmeden önce, burada Roma Tanrıları vardı.

Dizi dizi develerle nehir kasabalarına gelen Araplar, günün haberlerini dinliyorlardı. Müslüman askerler ülkeyi demir adamların istilasına açık halde bırakıp kaçmışlardı ve demir adamlar şimdi, köylerden sığırları ve yiyecekleri alarak – neyse ki kan dökmeden – nehir boyunca ilerliyorlardı. Kasabaların idarecileri kan dökülmemesini, onlara kapılarını açıp teslim olarak sağlıyorlardı. Başka ne yapılabilirdi ki? Bu Franklar, bu demir adamlar, her zaman galip gelmişlerdi. Açlık çekmişler, kılıçla doğranmışlardı, ama hayatta kalanlar bir yere gitmemişti. Merhamet sahibi olan yalnız Allah'tı! Bu yazılmıştı ve her ne yazılmışsa, mutlaka o olurdu.

Bir yerde, emirlerden biri, bütün sürülerini ve atlarını ana yoldan görünmeyecek gizli bir yere götürmüştü. Ancak demir adamlar, Suriye dilencileri gibi çıplak ayakla geldikleri zaman, emir tarafından onlara verilen rehberler, onları sürülerin sak-

lı olduğu yere götürmüştü. Oysa bu rehberlerin, sürülerin orada saklı olduğundan haberleri bile yoktu! Artık demir adamların çoğu atlıydı. Kimse kaderinden kaçamazdı.

Kasabalılar böyle söylemiş ve Araplar dinlemişti. Haçlıların ilk atlıları görüldüğü zaman, Araplar tepelere çıkarak gelenleri izlediler. Türk atlıları teslim olmaya ve fidye için pazarlık yapmaya gittiler. Ardından Haçlı kalabalığının ana kitlesi, sancaklarıyla, artlarından gelen yük arabaları ve sürülerin arasında yürüyen sıradan halkla, görüş alanına girdi. Keskin gözlü Araplar, Şayzer, Hama ve Hıms'ın sürüleri ve atlarını tanıdılar.

Güneyde, tamamen doğal fakat hiç beklenmedik bir olay vukua gelmişti. Yerel komutanlar Antakya'yı düşüren savaşa ilişkin çok hikâye dinlemişlerdi ve Haçlılardan fazlasıyla korkuyorlardı. Hepsi anlaşmanın yolunu arıyordu ve Kont Raymond da savaşmak taraftarı değildi.

Böylece Haçlılar, girdikleri her kasabayı, bulduklarından daha zengin bıraktılar. Fark ettiler ki, Müslümanlar, putlara tapan, şeytanın silahlı hizmetkârları değillerdi. Aslında Suriyeli çobanlar ve Arap tüccar, Provence'deki çobanlara ve Yahudi tüccara çok benziyorlardı. Kronikçi Raymond, "bütün bu insanlar bizden korkuyordu" diyor; "ama biz bunu biliyorduk."

Haçlıların işleri yoluna girmişti. Orontes kıyılarına latif bir bahar geldi. Harika şeyleri ele geçirmeleri yakındı – bir zamanlar büyük tanrı Baal'ın tapınağı olan şehri.

Önlerine yüksek dağlar çıktığında, liderler, nehirden öte yana, sağa dönmeye karar verdiler. Raymond, gemilerle temas kurabilmek için kıyıya ulaşmayı tasarlıyordu – tabii eğer buraya dek gelen gemi varsa. Böylece, ordu yüksek bir vadiyi tırmandı ve sessiz bir ormana daldı.

Bu, güzel, yeşil bir araziydi. Vadi boyunca serin bir kış geçti ve Haçlılar, gür otların kapladığı açıklıkta, çiçeklenmiş elma ağaçları buldular. Önce sedir ağaçları arasında yol aldılar ve ardından reçine kokan sık çam ağaçları, eğreltiotları, mersinler arasında ilerlediler.

Bu ormandaki mağaralarda, devetüyü ve kaba yünden kıyafetler giymiş, çıplak kollu münzeviler yaşıyordu. Bu münzeviler, anlaşılması güç bir dilde konuşuyorlardı – bazı papazlar bunun Süryanice ya da Grekçe olduğunu düşündüler – ve Haçlılara şaşkınlık ve şüpheyle bakıyorlardı. Haçlılar genç ve yabancıydı, Lübnan ormanlarının münzevileri ise yaşlıydılar.

Münzeviler, onlara, ufuktaki sisler arasından görünen beyaz bir zirveyi işaret ettiler. “Kar Dağı,” dediler.

Haçlılar arasındaki Cübbeli adamlar – keşişler, papazlar ve piskoposlar – hevesle, fakat boş yere etrafa bakındılar. Bazıları karlı zirvenin Hermon Dağı olduğunu düşündüler, öyle ise, Kutsal Toprakların girişine yaklaşıyor olmalıydılar. Rutubetli orman patikalarını aşarak, uzaklarındaki denizi görebildikleri bir açıklığa ulaştılar. Rüzgâr daha da soğuk esmeye başladı ve onlar da hızla yeni topraklara indiler. Sarı kilin arasında kızıl kayalar yükseliyordu. Küçük köylerin kerpiç surlarının etrafında pamuk tarlaları uzanıyordu ve çukurlarda da sık şeker kamışları kümeleniyordu.

Yükseklerde, hava akımıyla, yel değirmenlerinin kocaman kolları ağır ağır dönüyordu. Şubat ayının sonunda dahi güneş rahatsız ediciydi. Ama hava ılık ve hoştu. Akşam vakti, güneş denizin üzerine yayılmış kızıl bulutların arasında görkemle kavuşuyordu.

Haçlılar da değişmişti. Pek çoğu ağır paçavralarını atmış, ince, beyaz tunikler giymişlerdi. Bazılarıysa Tir moruna boyanmış gömlekler giyiyorlardı. Daha zor beğenenler ise, günün saatine göre renk değiştiren ipeği keşfetmişlerdi ki, bu, hayatta kalan az sayıdaki kadını çok memnun etmişti. Şövalyeler hafif giysilerle yola devam ederken, ağır zırhları ve muazzam kalkanları da silahtarlar ya da eşekler tarafından taşınıyordu. Sadece ruhbanların siyah giysileri hiç değişmemişti.

Bir asili, halktan birinden ayırmak çok kolay değildi. Maceracı Raymond Pilet, tamamen altınla tezyin edilmiş bir elbise bulmuş ve onu giymişti. Dahası, kendisine bağlı takım-la birlikte yağmaya çıkmış ve Müslüman savaşçıların terk ettiği Tartus kalesini zapt etmişti.

Trablusşam Sultanı – Haçlılar onu Trablus'ta vaftiz etmişlerdi – haraç ödemesini düzenlemek için elçiler gönderdi. Böyle zamanlarda aç gözlülüğü artan Kont Raymond, onlarla sıkı bir pazarlığa tutuştu.

Güney sahili, yaşlı Provençeliyi memnun etmişti. Buranın, Antakya ve Kudüs arasında orta nokta olduğunu, antik Sidon ve Tyre limanlarının güneyde yakın bir mesafede bulunduğunu biliyordu. Burada, Bohemond'un saldırganlıklarından masun, kendi hâkimiyetini kurabileceğini düşünüyordu. Trablus'dan gelen elçiler, ona, on bin altın ve çok sayıda cins at vermeyi teklif ettiklerinde, bu, onu hayrete düşürdü.

Tankred, “neden burada oyalanıyoruz?” diye karşı çıkıyordu. Eğer daha fazla adam kaybedersek, nasıl devam edeceğiz? İlerlemeli ve Kudüs'ü almalıyız. Eğer bunu yaparsak, diğerleri de bize yardıma gelecektir. Kudüs'ü biliyorlar, ama buraları hiçbiri bilmiyor.”

Gecikme Tankred'i öfkelenirse de, Provence lordunun aklında pek çok düşünce vardı. Mısır sultanlarının ordularıyla savaşmaya yetecek kadar askeri yoktu ve aylar önce Mısır Müslümanları Kudüs'ü ve kıyı şeridini Selçuk Türklerinden almıştı. Tankred, genç ve pervasızdı, ama ömrünün sonuna yaklaşan Raymond, genç karısı ve bağlılarını yerleştirebileceği güçlü bir şehre sahip olma ihtiyacı duyuyordu. Trablus, ona Provence'deki Arles'i anımsatıyordu ve on bin altın azımsanacak bir miktar değildi.

Şimdiye dek, Raymond'un kendisi için yapmaya çalıştığı her şey ters gitmişti. Toulouse'da haçlı ilk kabul ettiği zaman, Urbanus'un kendisini Haçlıların lideri olarak atamasını ummuş, ancak onun bu şerefi sevgili Adhemar'a bağışlaması karşısında boyun eğmişti.

Antakya'dan atılmıştı ve Marra'yı kaybetmişti, ama asla Bohemond'a boyun eğmeyecekti. Diğerleri gelmeden önce, kendisini Trablus mntikasının tartışmasız efendisi yapmaya kararlıydı. Bunu başarabilmek için, sahilden içeride güçlü bir kale olan Artah'ın kuşatılmasını emretti. Adamları, isteksizce ona

itaat ettiler. Artah'ın taş harçla sıvanmış duvarları, dağ eteklerine dek uzanıyordu. Hıristiyan Suriyeliler, Raymond'a, o surların içinde neler olduğundan söz ettiler. "Şehrin ortasında, tepenin üstünde, kendi dış mahalleleriyle çevrili bir kale var. Nüfus kalabalık ve ticari eşyalarla dolu. Meyve bahçeleri ve nehrin kenarında su değirmenleri bulunuyor."

Bir Roma su kemeri, tepelerden şehre iniyordu. Raymond buranın güçlü bir şehir olduğunu görmüş ve burayı ele geçirmeyi gerekli bulmuştu. Raymond, Trablus elçileriyle görüşmeleri devam ederken, kuşatma makineleri yapımına da başlanmıştı.

İki hafta geçtiğinde, henüz hiçbir işin üstesinden gelinebilmiş değildi. Papaz Raymond ile birlikte onun kroniği üzerinde çalışan Balazunlu Pontius ölmüştü. Ribemontlu Anselm de hayatını kaybetmiş, üstelik surlardan gelen bir taş hayatına mal olmadan önce, kendi ölümünü haber vermişti. Trablus'daki sultan, Artah'daki gelişmeleri görmek için Raymond'la temasları ertelemişti.

Haçlılar ilk ortaya çıktıklarında, yenilmez ve korkunç görünüyordular. Ama kuşatmayı gözlemleyen Müslüman prensler, Haçlıların, insandan öte olmadıklarını anlamışlardı. Komşu bölgelerden gelen haraçlar – altın, şarap, binek ve güzel giysiler – önce azalmış ve nihayet kesilmişti. Neredeyse bütünüyle denizin kuşattığı ve diğer kısımlarda da güçlü surların ardında güvende olan Trablus'daki Sultan da, artık bir ödeme yapmıyordu.

Tam işler bu noktaya geldiğinde, kıyı şeridini takip eden Godefroive Robert de Flandre sahneye çıktı. Onlara Raymond'un muazzam bir Müslüman ordusuyla mücadele halinde olduğu söylenmişti. Bu yüzden onu Artah önünde lüks içinde otururken bulduklarında şaşakaldılar.

Yeni gelenler fakirdi ve sıradan askerler, Renliler ile Flandersliler, hücum etmek istiyorlardı. Provençelilerin stoklarına ve sürülere gıptayla baktılar. Raymond, yeni hazinesinin yarısını Kuzeylilerin ihtiyaçları ve beslenmeleri için harcamak zorunda kaldı. Hareketsizlikten sıkılmış olan Tankred, Godefroin'in karargâhına geçti.

Yeni bir karışıklık canlı bir tartışma başlattı. Haçlı elçileri Kahire'den Mısır sultanlarının teklifiyle dönmüşlerdi. Sultanlar, Haçlıların kuzeydeki şehirlere hâkim olabileceklerini ve silahlarını bırakıp hacı olarak Kudüs'ü ziyaret ederek, sözlerini de yerine getirebileceklerini söylemişlerdi. Görünüşe göre Aleksios Kahire'ye haber göndermişti ve Mısır sultanlarının Haçlı seferini desteklemeye niyeti yoktu.

Haçlılar, kendilerine yapılan teklifi duyduklarında güldüler. Ardından Aleksios'un, o gelene dek ilerleyişlerini yavaşlatmalarını isteyen mektubu ellerine ulaştığında hışımla itiraz ettiler. Daha önce Aleksios'u beklemişlerdi. Sadece Raymond, hep yanlış tarafta olma eğilimiyle, Bizanslıların desteğini beklemeleri gerektiğini düşünüyordu. Tartışma askerler arasında yayıldı ve bekleme halindeki boş askerlerin ilgisini çekti. Bu noktada Kont Raymond adına, Pierre Bartholomaeus işe karıştı. Antakya'dan ayrıldıklarından beri, genç çiftçi, olağanüstü kişilerin hayaletlerini görmeyle ilgili hikâyeler anlatmıyordu. Papaz Raymond, Bartholomaeus'u gözlemlemek için kendi çadırında tutuyordu. Değerli papaz, uykudan Bartholomaeus'un görünmeyen biriyle kesik kesik konuşmasıyla uyanmıştı. Raymond da, yerinden kalkıp etrafta kimse olup olmadığını kontrol etmiş ve gecenin karanlığına dikkatle baktığında, uykudan aniden uyandırılmanın da etkisiyle, olağanüstülük hissetmişti. Bartholomaeus'un müdafileri eksik değildi ama hikâyeleri gitgide daha inanılmaz bir hal alıyordu.

Normandiya dükünün papazı Arnulf, ona inanmayan grubun başını çekiyordu ve artık geçerli bir tezleri de vardı. Bohemond, hayalle alay etmişti. Mızrak ucu, diyordu Arnulf, Araplara aitti ve bu yüzden Haçlıların silahlarından farklıydı.

Neden gün ışığında, kalabalığın önünde ortaya çıkmak yerine, bizzat Bartholomaeus tarafından, tek başınayken, hava yarı karanlık olduğu vakitte bulunmuştu? Neden hayâller meyhanelerin müdavimi ve asker kaçağı Bartholomaeus'a görünmüştü? Pontius Pilate ve onun askerleri, hiç Antakya'da bulunmuşlar mıydı? Neden Bartholomaeus'dan başka hiç kimse bu hayalleri görmüyordu?

Tartışmalarının sonunda mızrağın bulunmasının hileden başka bir şey olmadığına karar verdiler. Antakya önündeki savaşta kazanılan zafer, Tanrı'nın isteğiydi. Oysa Barholomaeus'un destekçileri, bu zaferi aziz tuttıkları bir demir parçasına atfediyorlardı.

Normandiye Dükü ve Tankred, Bohemond ile aynı fikirde idiler ancak tartışmada taraf olmadılar. Bununla birlikte Arnulf, fikirlerinde diretti. Nihayet bir gün Pierre Bartholomaeus, kendisini savunmak üzere konsile geldi.

“Büyük bir ateş yakın. Mızrak ucunu elime alıp o ateşin içinden geçeceğim. Eğer mızrak Tanrı'nın hediyesi ise, zaten bana zarar vermeyecektir. Yok, öyle değilse, yanacağım.”

Ateş testi, herkese, en akla yatkın çözüm gibi göründü. Hazırlıklara hemen başlandı.

Dördüncü gün, ateşin yakılacağı yer seçildi. Merkezde seyrek halde kuru dallar kümelenmişti. Askerler bunu izlemek için ateşin etrafındaki bayırda sıralandılar. Seyretmek için en uygun yer, gözlerinin önünde neler olacağına dikkat kesilmiş ruhbanlar için temizlenerek hazırlanmıştı. Sırtlarında Cübbeleri, ayakta bekliyorlardı. Öğleden sonra, erken saatlerde, Pierre Bartholomaeus getirildi ve ağır giysilerini üzerinden çıkarttı. Onu karşılamak için öne çıkan papaz Raymond, daha sonra neler olduğunu da bize aktarıyor:

Kurumuş zeytin dallarından ateş yakıldı. Dal yığını on dört ayak kadar uzanıyor ve her biri dört ayakyükseğinde iki küme halinde sıralanıyordu. Bu iki sıra arasında bir ayak kadar boşluk bırakılmıştı.

Alevler yükselmeye başladığında, ben, Raymond, kalabalığa seslendim:

‘Eğer Yüce Tanrı bu adamla konuştu ise ve ona mızrağı Aziz Andreas gösterdi ise, ateşin içinden zarar görmeden geçsin. Ama eğer o bir yalancı ise, elinde taşıdığı mızrakla birlikte yansın.’

Ve diz çökmüş kalabalık bir ağızdan cevap verdi: ‘Âmin.’

Alevler öylesine yükselmişti ki, kimse ateşe altmış ayaktan daha fazla yaklaşamıyordu. Ardından üzerinde sad'ce gömle-

ği olduğu halde Pierre Bartholomaeus, Albara Piskoposu önünde diz çöktü ve hiçbir şeyi kafasından uydurmadığını, eğer bir yalancıysa, Tanrı'nın onu alevler içinde yakmasını söyledi. Ardından, herkesin kendisi için dua etmesini istedi. O dizlerinin üzerindeyken Piskopos mızrak ucunu ona verdi ve onu kutladı. Pierre Bartholomaeus, yiğit ve korkusuzca alevlere doğru yürüdü.

Ateşin üzerinden uçan bir kuş belirdi, bir an kanatlarını çırptı ve ardından alevlerin arasına daldı. Ateşin içindeki Bartholomaeus bir süre gecikti, ama sonra sağ salim dışarı çıkmayı başardı.

Alevlerin arasından çıktığı zaman, ne gömleği yanmıştı ve ne de Tanrı'nın mızrağı zarar görmüştü. Kalabalığa doğru koştu, mızrağı havaya kaldırdı ve olanca gücüyle bağırdı. Kalabalık ona doğru atıldı, herkes gömleğinden bir parça alabilmek ya da en azından ona dokunabilmek için uğraşıyordu. Bu izdihamda Bartholomaeus'un bacakları birkaç yerinden yaralandı ve insanlar onu öylesine ezdiler ki, belkemiği kırılacaktı. Bartholomaeus ölmek üzereydi ki, seçkin bir asker olan Raymond Pilet ve arkadaşları, kalabalığı yararak onu kurtardılar.

Ardından, ateşin halen sıcak olmasına rağmen, insanlar bu kez bir parça köz ya da kül alabilmek için yarışa tutuştular. Bir süre sonra ateşten geriye hiçbir şey kalmamıştı.

Raymond Pilet, Pierre'i benim evime taşıdığı anda, onun yaralarını tedavi ettim ve alevlerin içinden niçin geç çıktığını sordum. Bana şöyle cevap verdi: 'Alevlerin ortasında Tanrı bana geldi ve bana dedi ki, *'Kutsal Andreas sana görüldüğünde mızrağın bulunacağına inanmadığın için, hiç zarar görmeden geçemeyeceksin, ama cehennemi de görmeyeceksin.'* Yanıp yanmadığıma bak.

Bacaklarında yanıklar vardı ama aslında pek fazla da değillerdi. Yine de yaraları önemliydi. Bundan sonra mızrağa inananları çağırdık ki, onu görsünler ve mızrakla ilgili söylediklerinin doğruluğuna inansınlar. Gelenler, bir okun dahi yanmadan aşamayacağı alevleri bu adamın geçtiğini söyleyerek, Tanrı'ya hamd ettiler.

Sonra Pierre, kendisi için takdir edilen saatte, huzur içinde bu hayatı terk etti. Mızrağı alevlerin arasında taşıdığı yere defnedildi.

Raymond'un ifadesi bu şekilde. Bir Norman kronik yazarının kısa beyanı ise, onun anlattıklarıyla çelişkili bilgiler içeriyor.

Dallar iki sıra halinde kümelenip ateşe verildi. Üzerinde gömlek ve pantolonuyla Pierre alevlerin arasında koştu, bir ara düştü, diğer uca geldiğinde yanmıştı. Ertesi gün öldü... İnsanlar aldatıldıklarını itiraf ettiler. Bu Pierre, sihirbaz Simon'un da akrabasıydı.

Ateş sınavı meseleyi çözmemiş ve hilekâr ya da hayalci olsun, Pierre Bartholomaeus ölmüştü. Askerlerin çoğu onun ateş sınavını geçemediğine inanıyordu ve zaman geçtikçe mızrağa olan inançlarını yitirdiler. Yine de Kont Raymond, onu taşımaya devam ediyordu.

Bu arada Müslümanlar Trablus'tan hücumla geçtiler ve Haçlılar onları dağıttı, ancak Artah gene düşmedi. Askerler her gün Kudüs yoluna koyulmaktan söz ediyorlardı. Bunun nasıl yapılabileceğini biliyorlardı. Mayıs başlarındaydılar ve bahçelerden, tarlalardan yiyecek bulabilirlerdi. Yakında sıcaklık tarlaları kurutacaktı. Eğer yola koyulacaklarsa, şimdi tam zamanıydı.

Adamlar bunu aralarında tartışıyorlardı ve bu yöndeki düşünceler gittikçe baskınlık kazanıyordu. Bir akşam binlercesi sahil yolundan güneye doğru ilerlemeye başladı. Sırtlarında mızrakları ve çandalarıyla, binekleri ya da eşyaları olmaksızın, yaya ilerliyorlardı. Gece boyunca ilerlediler ve Beyrut'a gelene dek durmadılar.

Bu hareket, liderlerin tartışmalarını sonlandırdı. Artah etrafındaki karargâh toplandı. Develer ve öküz arabaları yeniden yüklendi ve ordunun ana kısmı, ilerleyenlerin ardına düştü. Raymond'un verimli Trablus kıyılarına ve kendisine ait bir bölge hayaline sırtını dönmesi gerekmişti.

XXIX

TANKRED BEYTÜLLAHİM'E GİDİYOR

Mayıs ayının on dokuzunda ordu güney Beyrut'un uzun çam Ormanlarını aştı ve Kutsal Toprakların kıyılarına inen dar sahil yolunu doldurdu. Ancak, bu, iki yıl önce İznik'te toplanan muazzam kalabalığın bakiyelerinden öte bir güç değildi.

İznik kuşatması boyunca Haçlılar, erkekli kadınlı yüz elli binden fazla insan olarak sayılmışlardı. Filistin'den aşağıya dağlarla denizin arasından inen hayatta kalanlar ise otuz bin kadardı. Bunlar arasında savaşçılar, yarıdan da az bir sayıya tekabül ediyordu.

Yine de bu otuz bin kişi, yollarının sonuna geldiklerini düşünüyorlardı. Artık Kutsal Topraklara girmek üzereydiler. Başka hiçbir şey düşünmeden ilerlediler. Gün doğumundan gün batımına dek, göz kamaştıran güneşin altında beş fersaktan fazla yol kat ediyorlardı. Sırtlarında su tulumları taşıyor ve kumdan yükselen yakıcı sineklere, tatarcık sürülerine aldırıyorlardı. Her fersah, onları Kudüs'e biraz daha yaklaştırıyordu.

Aşağıda denizin uzanmasına rağmen, hiçbir Hıristiyan gemisi görmüyorlardı. Aslında kendilerine eşlik edecek herhangi bir gemi görmeyi ummuyorlardı da. Çünkü yol boyunca develerin yanında yorgun argın yürüyen yüzlerce denizci vardı – kalın yün ya da deri giysileriyle, tıknaz, kırmızı yüzlü adamlar, bir bacakları diğerinden daha kısaymışçasına yürüyorlardı. Bunlar, ilk filonun bakiyeleri: İngilizler, Frizyeliler ve sessiz Danlar – deniz gezginleri, korsanlar ve balıkçılar. Müslüman kadırgalarının tehlikesine rağmen, Kıbrıs adası ile ana kara arasında defalarca sefer yaparak ihtiyaç duyulan tedarikleri sağlamışlardı. Daha fazla kullanılmayacak duruma gelen birkaç düzine İngiliz gemisi Beyrut'ta kıyıya çekilerek terk edilmiş ve denizciler orduya katılmışlardı.

Papaz Raymond, onlardan da söz ediyor:

Kutsal yolculuğun aşkıyla, okyanusun ve Akdeniz'in bilinmeyen sularına rağmen, denize açılmaya acele edenleri unutmamak gerekir. Yüce İsa'nın doğduğu yerin zenginliklerini, değerini bilmezce ellerinde tutanlara karşı Tanrı'nın intikam çağrısını duyduklarında Anglar, Anglikan denizine açıldılar. İspanya'yı dolaşarak ve Akdeniz'i aşarak, ordumuz buraya varmadan önce Antakya limanını ele geçirdiler. Bu gemiler ve Cenevizliler, o zaman bize yardım ettiler. Kuşatma boyunca Kıbrıs ve diğer adalarla, bu gemiler sayesinde ve onların korumasıyla ticaret yaptık. Bu gemiler her gün denizde işlediler ve Grek gemileri onları izledi. Böylece Sarazenler onlara saldırmaktan korktu.

Sonra bu Anglar, ordunun Kudüs'e doğru yola çıktığını gördüklerinde ve uzun zamandır kullanımda olmaktan gemilerinin aşındığını da bildiklerinden – otuz gemiden geriye sadece dokuz ya da on gemileri kalmıştı – bazıları gemilerini kıyıya çekti ve terk etti, bazılarıysa gemilerini yaktı, ama hepsi bize katılmak için acele ettiler.

Güzel gemi *Argo*'nun adamları, bu Haçlı korsanlardan daha farklı bir görüşte değillerdi. Bir zamanlar Herod'un hamamı olan mermer blokların arasında ilerlediler ve granit bir Roma kemerine geldiklerinde, bunun, Firavunun bahçelerinin girişi olduğunu düşündüler. Tek sütun dizelerine dikkatle bakarak, denizin üzerinde yükselen mermer duvarlara, kare kulelere doğru ilerlediler.

Bu hisarı, sadece mermer bir köprü karayla birleştiriyordu ve Araplar, ona Sayda diyorlardı, Sidon papazı.

Burada bir miktar, *zucra* olarak bilinen şeker kamışlarından kestiler ve onları beraberlerine aldılar. Kesip emdikleri kamışlar lezzetliydi. Yerliler onlara *zucranın* dövüldüğünü, suyunun çikartıldığını ve sertleşene dek kaplarda bekletildiğini söylemişlerdi. O zaman *zucra*, tuz ya da kar gibi görünüyordu ve ekmeğe katılabiliyor ya da suda eritilebiliyordu. Haçlıların çoğu, daha önce hiç şeker görmemişti ve bunu sevmişlerdi.

Kayalık bir düzlüğü aştılar ve denize karşı uzanan Tir surlarını gördüler. Meraklı olan bazıları şehre yaklaştı ve anlatacak hikâyelerle geri döndüler. Duvarların yanında bir başka – daha eski bir şehrin devasa kalıntılarını görmüşlerdi – kule harabeleri ve kocaman taş bloklar, bir iskeletin dağılmış kemikleri gibi görünüyorlardı.

Ordu güneye doğru yola devam etti. Lübnan'ın mavi yüksekliklerinden inen çıplak ayaklı, sakallı adamlar, Haçlıları seyrediyor, onları utangaçça selâmlıyorlardı. Onlar da Hıristiyan'dı – kendilerine Maruni diyorlardı – ve yüzyıllar önce yaşadıkları kasabaları terk etmeye zorlanarak, Müslümanların önünden dağlara çekilmişlerdi.

“Kasabalarımızda” diyorlardı, “Müslüman vergi memurlarına aylık ödeme yapmazsak, hiçbir kutsal imajı elimizde tutamıyorduk. Eğer para ödemeye devam etmezsek, azizlerimizin tasvirlerini yerlere atıyor, gözlerimizin önünde kırıyorlardı. Müslümanlar, oğullarımızı ve kızlarımızı aldılar, onları bir şarap için sattılar ve karılarımız bu olanlar karşısında ağlamaya dahi cesaret edemediler.”

Maruniler, Haçlılara, güneyde iyi su bulabilecekleri dağlara uzanan geniş yoldan gitmelerini önerdiler. Burada, sahilde çok az su bulabilirdiler ve dar yerlerde de düşman az bir kuvvetle onlara karşı direnebilirdi. Ama Haçlılar yollarını değiştirmediler. Bir hafta içinde Kudüs'e ulaşabilirdiler ve askerî strateji yüzünden başlarına iş açmak istemiyorlardı. Kıyı boyunca millerce ilerlediler. Bu sırada denizden bir yan saldırıya maruz kalabilirdiler. Geri çekilme olanakları yoktu ve destek filolarındaki adamlar da kendileriyle birlikteydi. Her geçen gün onları Bohemond'un Antakya'daki ordusundan biraz daha uzaklaştırıyordu ve karşılarındaki bilinmeyen ülkede, kendilerine karşı nasıl bir düşman kuvvetinin bulunduğu hakkında bir fikirleri yoktu.

Ancakhiçkimse karşılarına çıkmadı. Şam'daki Müslümanlar halâ Antakya mağlubiyetinin yaralarını sarabilmiş değillerdi. Kahire'deki halife ise, onların halen Trablus'da olduğunu sanı-

yordu. Deniz kalelerinin kumandanları ise onlardan uzak durmuşlardı.

Akka'yı arkalarında bıraktıktan sonra, Haçlılar bir tür mucizeye tanıklık etmenin şaşkınlığını yaşadılar. Üzerlerinde, gökyüzünde, bir şahinin bir güvercine saldırıp onu yaraladığını gördüler. Güvercin, Haçlıların arasına düştü ve kuşun ayağında, küçük bir gümüş silindir olduğunu fark ettiler. Gümüş silindirin içinde rulo halinde küçük bir kâğıtta Arapça yazılar vardı. Birileri kâğıtta yazanları tercüme etti:

Akka Emir'inden Kayzerya lorduna selâm olsun. Aptal ve kavgacı bir köpek soyu, düzensizce ilerleyerek benim yanımdan geçti. Sen de bunu diğer kale ve hisarlara gönder.

Bu adamların çoğu ne kâğıt görmüştü, ne de haberci güvercin. Olay onları fazlasıyla heyecanlandırdı. Gökyüzünde uçan kuşların dahi kendilerine yardım ettiğini söylüyorlardı. Pascalya yortusunu kutlamak için iki gün boyunca güneşin kavurduğu düzlükte oyalandılar ve sonra tekrar yola koyuldular. Dağlar sollarında kalmıştı ve akarsuların kurumuş olduğunu gördüler. Artlarında Müslüman atlılar belirdi, bunlar geride kalanları kılıçtan geçirdiler ve deve katarlarını yağmaladılar. Bu olay, Provençelileri ile birlikte ordunun ardında olan Kont Raymond'u canlandırdı. Geçmiş deneyimleriyle, böyle bir durumla nasıl başa çıkabileceğini biliyordu. Yanında bulunan atlı savaşçılarla, ordunun ardından gizlenerek takibe başladı. Baskıncılar ortaya çıktığında, artlarından saldırıp onları kayalık sahile sürüyor ve dağıtıyordu. Bu çatışmaların yaşanması, onu daha neşeli hale getirmişti. Habercileri ona su bulamadıklarını söyledikleri zaman, yaşlı Provençeli rahat bir şekilde cevap verdi: "Tanrı bize su verecektir." Ertesi gün bir akarsuya rastladılar! Taşlı bir yatakta sığ bir sudan öte bir şey değildi bu, ama içilebilirdi. Liderler suyu takip etmeye karar verdiler. Kudüs, sadece on mil ötelerindeydi. Onlara rehberlik eden Suriyeli Hıristiyanlar böyle söylemişlerdi. Bazı lordlar, Kudüs'ü kuşatmadan önce Kahire üzerine bir harekât düzenlemek için, kıyı boyunca takip etmekten yanaydılar. Bu teklif derhal reddedildi. "Bu olmayacak! Silahlı adamlarımızı beslemek zorunda-

yız. Yolumuzdan ayrılamayız.” Böylece su yolunu izlemeyi sürdürdüler. Remle düzlüğünde, sadece su değil, yiyecek de buldular – incir ağaçları ve sıcak çöl rüzgârı estiğinde çatırdayan hurma yüklü hurma ağaçları. Buradaki Müslümanlar, beyaz duvarlı kasabaları ve ana yolların kesiştiği Remle’yi terk etmişlerdi.

Görülebilene hiçbir yeşillik yoktu. Güneş, kızgın kilin ve rüzgârın dalga dalga izler bıraktığı kumların üzerinde göz kamaştırarak parhyordu. Haçlılar terk edilmiş vadilerin koyu gölgeleri boyunca, ellerinde kılıçlarıyla ilerlediler. Büyük hanları, bu terk edilmiş memleketin konuk evlerini boşaltılmış buldular – kemerli girintilerde, pirelerin sardığı yaygılar ve ayrılan tüccarın eşyaları vardı.

Pazar yerine vardıklarında temiz giyimli, sakallı ve güler yüzlü Samiriyeliler onları selamladı ve Haçlıların ellerini öpmek için yanlarına geldiler. Haçlıları, antik yer altı sarnıçlarındaki soğuk sulara ve terk edilmiş hamamlara götürdüler. Haçlılar, kasabanın yakınındaki beyaz caminin mermer döşemeli avlusunda dolaştılar ve sedir ağacından yapılmış kapıyı zorladılar. Cami boştu ve Müslümanların, Haçlılar tarafından kuşatma aleti yapımında kullanılması ihtimaline karşı ateşe verdiği muazzam kirişlerinden hâlâ dumanlar çıkıyordu.

İsrail’in ilk şehri Haçlıların eline bu şekilde geçmişti. Efsaneye göre caminin renkli mermer döşemesinin altında Aziz George’un mezarı olmalıydı. Bu sebeple camiye temizlediler ve yeniden kiliseye çevirdiler. Yeni kiliseye bir piskopos atadılar ve ona hizmetkârlar, atlar, katırlar ve para verdiler. Bunun yerinde bir davranış olduğunu düşünüyorlardı, çünkü kutsal topraklardaki ilk kiliseleri, Tanrı’nın şanı adına piskoposluk olmalıydı.

Sonra otuz bin kişilik kalabalık yeniden Kudüs’e yöneldi.

İçlerinde bir adam vardı ki, diğerlerini beklememişti. Aziz George’un mezarının üzerinde yer alan caminin ateşe verilmesinin yaptığı zararı gören Tankred, Beytullahim Kilisesi’nin akıbetinin aynı olması ihtimaline tahammül edemedi. Gece yarısından önce yattığı divandan kalktı, şövalyelerini ve silahtarlarını uyandırdı. Bir fener yaktilar ve sessizce zırhlarını kuşandı-

lar. Sonra bir süre ışığın etrafında diz çöküp haç çıkardılar ve bir dua mırıldandılar. Konik çelik miğferlerini taktılar ve metali güneşten korumak için başlarından omuzlarına kadar beyaz Arap kumaşlarına sarındılar. Yola çıktılar ve yıldızların ışığı altında kendileri gibi diğer gruplara katıldılar. Karşılaşan adamlar alçak sesle birbirlerini kutluyorlardı.

Tankred'in biraderleri, şövalyelerin gençleri buradaydı – ve henüz şövalye olmuş bir genç, dük Godefroi'nin yeğeni ve bir zamanlar Bohemond'un silahtarı Mountlu Baudouin. Karanlığın içinde güçlü atların sırtında yol aldılar. Yüksek eğgerlerinin üzerinde, silah taşıyıcılarından kalkanlarını ve kargılarını aldılar. Tankred, Mountlu Baudouin'e: "Tanrı'nın adıyla, ileri" dedi.

Uyku halindeki karargâhtan yüz kadar genç binici ayrılmıştı ve şimdi loş tepelerde tırıs gidiyorlardı.

Dört sene önce Tankred d'Hauteville, Sicilya'nın bitmek tükenmek bilmez çekişme ve kargaşalarıyla meşgul olan kibirli bir gençti. O zamanlar ona Sicilyalı derlerdi. Arapça ve Müslüman adetlerini bilen az sayıda adamdan biriydi. Asya'nın hızlı atlılarıyla bu yeni savaş tarzına çabuk uyum sağlamış, onun kılıcı Bohemond'un en büyük dayanaklarından biri haline gelmişti. Normanlardan usta bir ekibi vardı ve kendisinden daha yaşlı olanların tereddütte kaldığı zamanlarda, atını dizginlemeye cesaret ederdi. Müslümanlar Bohemond'a Hıristiyanların küçük tanrısı, diyorlardı ama Tankred'in bir *cin*, bu dünyadan olmayan bir varlık olduğunu söylüyorlardı.

Gün doğumundan önceki alacakaranlıkta Tankred, önde sancağı ve ardında yüz kişilik birliğiyle Beytullahim'in sessiz gölgelerine doğru atını dörtnala sürdü. Karanlığın içinde sadece harap olmuş taş kulübeler ve duvarlar gördüler. Köpeklerin ulduğu vadide, halen gecenin ayazı hissediliyordu.

Kulübelerde yaşayan Suriye Hıristiyanları ve köydeki tek büyük yapı olan Bakire Meryem Bazilikası ile ilgilenen küçük keşiş kolonisi, ağır atların nal seslerini, çeliğin şakırtısını duymuşlar ve Türklerin geldiğini düşünmüşlerdi. Çatılardan gelenleri gözlemeye ve onlara sunmak için ellerinde ne olduğunu düşünme-

ye başladılar. Ancak hava ağardığında, şövalyelerin kırmızı haçlarını fark edebildiler.

Şüpheyile, kapılarını açtılar ve zırhlı binicilere yaklaştılar. Tankred ve arkadaşları onlarla konuşana dek, gerçekten de ellerinde silahlarıyla gelenlerin Hıristiyanlar olduğuna ikna olmadılar. Ardından Beytüllahim'de kargaşa çıktı. Patrikler gizli Cübbelerini çıkartmak ve haç ile tespih kapmak için adeta birbirleriyle yarıştılar. Kadınlar ve çocuklar mucizeyi seyre koştular. Bayram giysilerini giydiler ve atların önünde ilahiler söylediler. Bu, Beytüllahim için en özel gündü. İstedikleri gibi hareket etmekte serbesttiler ve kiliseleri de artık özgürdü. Yine de süregelen alışkanlıkların etkisinden sıyrılıp, üzerlerindeki korkuyu atamıyorlardı. Altın saçları omuzlarına dökülen yüz Haçlı savaşçısını görmüşlerdi; bu silahlı adamların kahkahalarını ve kayıtsız konuşmalarını duymuşlardı. Yine de endişeliydiler, çünkü bu yüz adamı Müslümanlar da görecektir ve onları yakalayınca kadar peşlerini bırakmayacaklardı.

Şövalyeler diz çöküp Meryem'e dua etmek için yüksek kilisenin dar kapısından geçtiler. Dışarı çıkıp yeniden atlarına bindiklerinde, Tankred'in sancağı, kılıçlı usta savaşçıların korumasıyla, kilisenin kapısında dalgalanıyordu.

Tankred yine de hoşnut değildi. Ordunun yanına dönmek yerine, Suriyelilerden, kendisine Kudüs yolunu göstermelerini istedi. Bu çılgınca bir girişimdi, ama yine de Tankred çıplak tepelerin eteklerindeki geniş dere boyunca ilerlemeye başladığında, hiçbir adamı geri dönmedi. İki mil boyunca dörtlü gittiler, ardından kayalık sırtlar arasında gizlenmiş bir köprüyü aşarak küçük bir köye girdiler. Adamlarını orada bırakan Tankred, tek başına, kurumuş zeytin korularını ve tarlaları aşarak yola devam etti. Suriyelilerin ona söylediği yüksekliğe ulaşınca dek atından inmedi. Arkasından vuran sabah güneşi, yamaçtaki her bir taşı ortaya çıkartmıştı. Kurumuş bir çayın kenarında bir mabede ve bir kiliseye rast geldi. Kilisenin ötesinde ıssız bir geçit uzanıyordu. Geçidin uzak bir noktasında, tepesinde daha önce görmediği büyüklükle gri taşların yükseldiği dik bir yokuş uzanıyordu. Görünüşe göre, taş duvar tepede yer alıyordu ve dış duva-

rın ötesinde de küçük bir kubbe seçiliyordu. Duvarın dışında, sol tarafta ağaçsız bir tepe daha ve üzerinde de büyük bir bina vardı.

Tankred bulunduğu noktadan duvarda kapı göremedi. Çeyrek mil kadar ilerlediğinde, görünüşe göre taşlarla kapatılmış bir taç kapıyı seçti. Yine de surun önünde sağa sola gidip gelen at ve insan figürlerini görebiliyordu. Şeffaf mavi göğün altında hareket eden figürlerin etrafında toz bulutları yükseliyordu.

Muhtemelen bunun farkında değildi ama Zeytin Dağı üzerindeydi. Aşağıdaki küçük kilise Kutsal Meryem Kilisesi idi ve geçide dek devam eden muazzam surlar, çağlar önce Süleyman tarafından yaptırılmıştı. Duvarların ardındaki şehir ise Kudüs'tü. Burada, kederli ve yarı harap olmuş duvarların arkasında, uzun yıllardır, kapıları insanların kin ve düşmanlığıyla karararak uzanıyordu. Yıkılmış ve yeniden inşa edilmişti ve her zaman aynı sınırları muhafaza etmemişti. Yahudilerin binaları, Romalılarla Araplarınkilerin surlarının ötesinde kalıyordu.

Kudüs, başka hiçbir şehre benzemezdi. Surlarının arasında kalabalık yığınların umutlarını saklı tutardı. Taşlar yerlerinden düşmüş ve yaşlı Yahudiler İsrail'in ölü kralları için feriyat etmişlerdi; ama Kudüs'ün hafızası, imanla korunmuştu. Konstantin'in kiliseleri harap olmuştu. Süleyman'ın ahırları ve sarnıçlarının yer aldığı mağaraların üzerinde Müslüman camileri yükseliyordu. Ama yer altı mezarı ve Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği tepe buradaydı. Müslümanlar dahi şehre *El Kuds* diyorlardı; Kutsal Şehir.

Tankred, arkasından vuran sabah güneşi altında şehri izledi. Yakınındaki bir mağaradan, Cübbeli, beli bükük, ihtiyar bir keşiş çıkageldi. Bir an için silahlı gencin gözlerinin içine baktı. Yüz altmış yıldan beridir, burada, bu şekilde silahlı, özgür bir Hıristiyan olmamıştı. Sonra, şövalye adamlarına katılmak üzere atını çevirdi ve yaşlı keşiş de ibadetine döndü. Bu sabah diğer günlere benzemiyordu. Şehrin kapılarında Müslümanlar aceleyle hareket ediyorlardı ve Hıristiyan Suriyeliler dışarı çıkarılmıştı. Valinin adamları dış yerleşimlerde kuyuları kapatmak-

la meşguldü. Kudüs'ün duvarları arasında su akıntısı gibi mırıltılar duyuluyordu.

Öğleden sonra, Müslümanlar surların üzerindeki siperlere dolmuşlardı. Yolun aşağısından gelen kalabalığı izliyorlardı. Binlerce tuhaf görünüşlü adam, bazıları at üstünde, bazıları yaya, giderek yaklaşıyordu. Aralarında kara Cübbeli rahipler, hatta kadınlar dahi vardı. Haçlar taşıyarak ağır ağır ilerliyorlardı ve zaman zaman gruplar halinde diz çöktükleri görülüyordu. Kimileri, elleriyle yüzünü kapatmış, gözyaşlarını gizlemeye çalışıyordu.

*Oh Meryem, Tanrı'nın annesi – Tanrı, Baba ve Oğul
Leydimiz, bizim için dua et
Ve Baba ve Kutsal Oğul
Senin olan bizlere yardım et!
Bize dön ve gözyaşlarımızı dindir.*

Haçlılar amaçlarına ulaşmışlardı ve uzun yolları burada sona eriyordu. O gün için başka hiçbir şey düşünmüyorlardı. Koca adamlar, küçük çocuklar gibi neşeye şarkılar söylüyorlardı. Kudüs'e gelmişlerdi.

XXX LANETLİ VADİ

Ordu Kudüs'e Haziran ayının yedisinde ulaştı ve üç gün boyunca kuşatma hazırlıklarıyla uğraştı. Liderler şehri inceleyen, Tankred ve Raymond Pilet Nablus'tan Remle'ye keşif gezileri yaptılar.

Sayıları bütün şehri kuşatmaya yetersizdi. Bu yüzden Godefroi, Normandiyalı Robert ve Flandersli Robert, kuzey tarafından, Şam yolundan batı kapısının yanındaki Davut Kulesi'ne doğru hücum etmeye karar verdiler. Provençeliler batıda karargâh kuracaklardı fakat Kont Raymond İsrail krallarının mezarlarının yer aldığı söylenen Sion tepesini dolaşmış ve buranın daha uygun olduğuna karar vermişti. Takipçileri, kendilerini diğer karargâhlardan uzaklaştıran bu değişiklikten hoşlanmasalar da, Raymond ısrar etti ve Provençeliler yığımını tepenin eteklerinde bırakarak, yakın adamlarıyla birlikte karargâhını Sion'da kurdu.

Liderler durumu müzakere etmek için toplandılar. Beraberlerinde kuşatma aletleri yoktu ve yeni makineler yapmak için ağaçtan da yoksundular. Kuşatma aletleri olmaksızın masif surlarda gedik açmak olası değildi ve tecrübeyle biliyorlardı ki, böyle bir sur şiddetli hücumla aşılamazdı. Zeytin Dağı'na giderek malzeme aradılar.

Dağ ile şehrin arasında bulunan, daha önce Tankred'in buradan şehri izlediği vadiye, Müslümanlar, "Lanetli Vadi" diyorlardı. Ciddi yüzlü liderler alçak sesle konuşurlarken, dağdaki bir mağaradan çıkan yaşlı keşiş yanlarına geldi. Kuru münzevi, otortiter bir edayla konuşuyordu.

"Yarın şehre saldırın" dedi, "günün ilk ışığından dokuzuncu saate dek. Eğer bunu yaparsanız, Tanrı şehri size verecek."

Büyük liderler düşünceye daldılar. “Hayır!” dedi içlerinden biri, “duvarlarda gedik açmak için ihtiyaç duyduğumuz kuşatma aletlerinden yoksunuz.”

“Güçlü olan yalnızca Tanrı’dır,” dedi keşiş. “Eğer Tanrı isterse, tek bir merdivenle surları aşabilirsiniz.”

Keşişin sözleri liderleri heyecanlandırdı. Söyledikleri şüphesiz doğrudu. Zafer ya da yenilgi, Tanrı’nın dileği idi. Keşişin söyledikleri asker kalabalığı arasında hızla yayıldı ve bir kehanet olarak kabul edildi. Tek yapmaları gereken, cesaretle ileri atılmaktı ve dokuzuncu saatten önce Kudüs düşecekti.

Fakat bazıları şüphe içindeydi. Tecrübeli savaşçılar tahkimli siperlere bakıyor ve başlarını iki yana sallıyorlardı. Böylesine güçlü bir kalenin savunmacıları, beş yüz kişiyi kolaylıkla başlarından savabilirlerdi. Usta mühendis Gaston de Béarn, kule inşa edilene dek beklenmesini istiyordu. Ama bunu yapacak ağaç neredeydi? Ona, “bir merdivenden fazlasına ihtiyaç yok” dediler. Gece boyunca mum ışığında palmiye ve kavak gövdelerinden merdiven yapımı sürdü. Çadır kazıklarından iptidai koçbaşları hazırlandı.

Günün ilk ışığından önce adamlar kalkıp liderlerinin etrafında toplandılar. İptidai merdiven ve koçbaşlarıyla, tepeye doğru ilerlemeye başladılar. Güneş göz kamaştırıcı bir halde parıldarken hendeğe ulaştılar ve ellerinde kılıç ve baltalarla dış duvara hücum ettiler. Saldırıya can atıyorlardı – Normandiyalıların ve Lorrainelilerin sancakları hendeğin yakınına dikildi. Dış duvar alçaktı ve tamirat görmemişti. Haçlılar duvarda birkaç yerden gedik açmayı başardılar. Bazıları da duvarın üstüne tırmanıyordu. Müslümanlar büyük sura çekildiler. Hücum üç saat boyunca sürdü. Adamlar, ellerinde kılıçlarıyla, üzerlerine yağdırılan oklar ve atılan taşlara rağmen sura tırmanmaya çalıştılar. Koçbaşları neredeyse hiç işe yaramıyordu. Bir kez surlara çıkmayı başardılarsa da, derhal geri püskürtüldüler. Üçüncü saatin sonunda saldırının şiddeti dindi, yaralıları geriye taşıdılar. Adsız diyor ki:

Elimizin altında tırmanma merdivenleri olsaydı, surları aşabilirdik ve şehir bizim olurdu. Bu saldırıda çok adamımız öldü.

İki gün boyunca Haçlı karargâhında mahvedici bir sükûnet hâkimdi. İlk hücumla büyük umutlarla girişmişlerdi. Başarısızlık onları ruhen çökertmişti. Bu durgunluk boyunca durumlarının güçlüğünü kavrayacak zamanları da olmuştu. Hiçbir bedele ekme bulamıyorlardı ve şarap, tatlı bir hatıradan başka bir şey değildi. Hayvanların durumu da onları endişelendiriyordu. Şehrin etrafındaki miller boyunca uzanan alandaki su kaynaklarını Müslümanlar kurutmuştu. Pınarlar doldurulmuş, sarnıçlar kırılmış ya da boşaltılmıştı. Tepeden gelen akarsuların önüne ise set çekmişlerdi. Kedron'un yatağı kurumuştu. Orada burada biraz su bulmak mümkündü, fakat bu, hayvanlar için yeterli değildi. Susuzluktan can çekişen öküzler zayıflamış, güçsüz halde karargâh boyunca serilmişlerdi. Atlar ve koyunlar da sürekli zayıflıyorlardı. Kuzey kapısının önündeki Siloam gölcüğü, kalan tek su kaynağıydı. Aralık olarak yer altı sularıyla beslenip taşıdığı zamanlar dışında, bu su da durgundu. Haçlılar bunu bilmiyorlardı, ama ilk su taşkını olduğunda, hayvanlar oraya yöneldiğinde, adamlar da bunu fark ettiler. Bunu gölcüğe doğru bir akın izledi. Liderler onları zapt edene dek, katırlar, atlar ve adamlar suya koştular. Ardından, beraberlerinde yaralıları taşıyanlar geldi ve kendilerinden önce suya üşüşmüş olanları itelemeye başladılar. Birkaç dakika içinde gölcük, çamur deryası haline geldi. Adamlar, çamurun içine iteledikleri arkadaşlarını umursamaksızın suya ulaşmak için yarışıyorlardı. En güçlü olanlar, suyun nispeten temiz olduğu kesimlere ulaşabildiler, hastalar ise kıyılarıdaki çamurlu suyu içiyorlardı.

Düzen sağlandığında senyörler konseyi toplandı. Kuyuların ve akarsuların zarar görmediği kuzey tepelerine gitme kararı aldılar. Adamlar için sekiz mil öteden su getirmek gerekliydi. Keçi ve sığır derileri, suyu nakletmek için kullanılabilirli.

Gerekli aletler olmadan kuşatma yapmanın imkânı yoktu. Bu yüzden kereste getirmek de şarttı. Suriyeliler, onlara, otuz milden daha yakında elverişli kereste bulamayacaklarını söylediler. Ormana gidip ağaç kesmek ve ağaç gövdelerini uygun biçime getirmekle görevli çalışma grupları oluşturuldu.

Hiç kimse kuşatmadan vazgeçmeyi aklından bile geçirmiyordu. Kudüs'e ulaşmışlardı ve burada her türlü zahmete katlanabilirlerdi. Son karar Tanrı'ya aitti. Bundan daha kesin olan bir şey yoktu.

Karargâha biraz olsun sevindirici haberler geldi. Hıristiyan gemileri yine onlara katılmıştı – bir miktar Ceneviz kadırgası Yafa limanına ulaşmıştı ve Yafa kalesini tutabilmek için ordudan asker talep ediyordu.

İyi haber çadırlar arasında yayıldı. Orada kereste – iyi, kuru odun – ve ustalıklı zanaatkârlar, hatta taze yemek vardı! Artık kokuşmuş su ya da arpa ekmeği yoktu! Muhtemelen Cenovalı denizcilerin fiçılarda, testilerde şarapları da vardı!

Raymond Pilet'in komutasında şövalyeler ve okçulardan oluşan iki bölük derhal yola çıktı. Yollarını kesmek için bekleyen Müslüman atlılarla karşılaştılar. Araplar ve Türkler sayıca çok üstündü, ama şövalyeler gene de onların üstesinden gelmeyi başardılar. Yafa'ya ulaştıklarında, atlarının sırtında Müslüman silahları, kalkanları da yanlarındaydı. Denizciler coşkunlukla gelenleri kutladılar. Önceki hafta ordunun ne kadar yara aldığını öğrendiklerinde, iyi ekme, şarap ve pişmiş balıktan bir ziyafet hazırlamaya koyuldular. Kalenin çatısız salonunda Provençeli şövalyeler ve Cenovalı denizciler, ateşin etrafında birlikte oturdular. Tabaklar boşaldı, kadehler elden ele geçti, kıyıya yanaşmış gemileri birlikte izlediler. Şimdi orduyu bulduklarına göre, tehlike geçmemiş miydi?

İyi bir ziyafet çektiler. Yafa ışıklarında bir Mısır filosu belir-di ve Cenevizlilerin gemilerini kuşattı.

Şafak manzarayı açığa vurduğunda, Cenevizliler tekrar gemilerine bindiler, ama savaşmayı anlamsız buldular. Kadırgalarını terk etmeden önce, silahlarını, tedariklerini ve kullanılabilir her şeyi kıyıya çıkardılar. Bir tek gemi, Müslümanları atlatmayı başardı ve Laodikya'ya gidip Kudüs'teki durumu açıklamak için yola koyuldu. Ardından Pilet ile şövalyeleri ve karada mahsur kalan gemiciler, Kudüs tepelerine doğru yola çıktılar. “Böylece,” diyor kronikçi Raymond, “bir savaş kazanıp bir savaş kaybederek, geri döndüler.”

Kuşatmada işlerin daha kötüye gittiğini gördüler. Sıcaklık her geçen gün artıyordu. Güneş tepelerin üzerinden yükselip çadırlara vurduğunda, adamları ter içinde uykudan uyandırıyor-
du. Dere çukurlarından esen rüzgâr, toz bulutlarını da beraberinde getiriyordu. Rüzgâr kesildiğinde ise, adamların vücutlarından yine ter boşalmaya başlıyordu. Su hâlâ kıttı. Develerle getirilen deri tulumlardaki kirli sular, yüksek ücretlerle satılıyor-
du, bir testi temiz su ise beş ya da altı para ediyordu. Aslında burada paranın da pek bir değeri yoktu.

Toz, gözleri yakıyor ve adamların boğazına doluyordu. Ölü hayvanların kokusu ise çadırlara doluyordu. Sürüleri tepelere götüren ekiplerden gelen haberler hiç de iç açıcı değildi. Müslümanlar tekrar tekrar onlara saldırıyor, onları kuyulardan uzak tutuyor ve hayvanları yağmalıyordu. Bazı zayıf ruhlular Zeytin Dağı'nın ardındaki derin vadiye, Ürdün nehrine gitmişti. Nehirde yıkandılar, Eriha'dan saz topladılar ve haclarına son verip sahil boyunca ilerleyerek gemileri ele geçirmeye, Laodikya (Denizli) ya da Konstantinopol'e gitmeye karar verdiler. Ancak gemiler kayıptı.

Bu arada liderler daha dayanıklı çıkanları soluksuz çalıştı-
rıyorlardı. Haziran sonunda tepelerden katırların ya da develerin çektiği, hatta bazılarını adamların sırtlarında taşıdıkları ilk keresteler geldi. Godefroi, Cenevizlilerden keresteleri hazırlama ve burma aletleri için halat örmede yardım etmelerini istedi – gemiciler beraberlerinde tokmak, çivi ve balta da getirmişlerdi. Başmühendis Gaston de Béarn işçilerin başına getirildi ve makinelerin planlarını çizdi. Gaston, maharetsiz adamların etraftaki yumuşak ağaç parçalarından kısa mantolar dokumalarını istedi. Her bir şövalye iki manto ve bir portatif merdiven yapmak zorundaydı. Marangoz ve mühendisler çeşitli kuşatma aletleri imal ettiler, ama başmühendis en çok muazzam büyüklükteki iki kuleye güveniyordu. Aziz Gilles bu kulelerden birinden sorumlu olmayı kabul etti, diğer kuleyi de Dük Godefroi aldı. Bu kuleler Maarra'da yapılan kuleden bile daha büyük olacaktı. Gaston onları üç kat olarak tasarlamıştı – ilk kat kuleyi öne itecek adamlar içindi, surlarla aynı yükseklikteki ikinci kat, zırhlı şövalyeler

içindi ve üçüncü katta da şövalyeler surlara çıkarken onları koruyacak olan okçular yerlerini alacaklardı.

Gaston, ayrıca, duvarın alt kısımlarını yıkmaya çalışacak askerler için kalkan vazifesi görecek güçlü barakalar da yapmıştı. Yine de Kudüs'ün duvarlarına zarar verebileceklerine dair umudu yoktu. Godefroi bütün hazırlıkları Gaston'un uhdesine vermişti. Renli ve Norman prensler de tepelere dek uzanan otuz millik yolda çalışan işçilerin korunmasıyla meşgul oluyorlardı. Günden güne mantoların sayısı arttı, dev kulelerin iskeletleri yükseldi. Adamlar, susuzlukla başa çıkabilmek adına çok az yemek yemelerine rağmen, büyük bir istekle çalışmayı sürdürdüler. Yerli Hıristiyanlar ise, ellerinde yiyecek ne varsa Haçlılara getirerek onlara destek olmaya çalışıyorlardı.

Aynı zamanda diğer kuvvetler de iş başındaydı. Bazı pis-kopos ve prensler, genel güvensizlik için bir sebep buldular. Tankred'i, İsa'nın Doğuşu Kilisesi'ne, sanki burası zapt edilmiş gibi, flamasını asmakla suçladılar ve kuşatma üzerinde görüşmek için konsilin toplanmasını talep ettiler. Askeri liderler uzun zamandan beri, ordunun tek bir önderin üstün komutası altında toplanmaması durumunda yenileceğini düşünüyorlardı. Bildikleri tek otorite ise, krallık otoritesi idi. Artık büyük senyörler ve baronların toplanıp aralarından birini seçme ve ona sadakat yemini etme zamanının geldiğini söylüyorlardı. Ruhbanlar ise bu fikre karşı çıkıyorlardı. Kudüs Krallığına girmişlerdi, ama Kutsal Topraklar, herhangi bir insan yetkesinin dışında kalmalıydı. Buraya dek birleşik bir güç olarak ilerlemişlerdi ve elde ettikleri kazanım tek bir kişinin eline verilemezdi.

“Henüz kazanmış değiliz!” dedi baronlar. “Ve eğer kazanırsak, şehre kim bakacak?”

“İsa'nın ıstırap çektiği ve dikenli tacını giydiği yere hükmetmesi için bir kral seçemezsiniz,” diye cevapladı ruhbanlar. “Eğer ikinci bir Davut buraya hükmedecekse, yürekten ‘Davut’un tahtında oturuyorum’ demeli. Peygamber; *Kutsalların Kutsal geldiğinde; O'nun geldiği herkese ilân edilecek*’ demedi mi?”

Bu şekilde tartışılar ve sonunda beklemeye karar verdiler. Hiç kimseye mutlak komuta yetkisi verilmedi.

Kuleler tamamlandı ve son manto bitirildi. Büyük Konsil yine toplandı ve silahlı adamlar alınacak kararı duymak için yakınlara geldiler. Şehirdeki Müslüman garnizonunun su ve yiyecek bakımından kendilerinden daha iyi şartlarda olduğunu biliyorlardı ve bu şekilde kuşatma devam edemezdi. Bir hücum yapılacak mıydı? Eğer yapılacaksa bunu kim idare edecekti? Kuleler hendeğin yanına getirildi ve Provençeliler, zemini kulenin kadesiyle aynı seviyeye getirmek için hendeği kayalarla doldurmaya başladılar.

Bu sırada karargâhta yeni bir söylenti çıktı. Sevgili Adhemar onları terk etmemişti. Hayali görülmüş ve bunun birbirleriyle barışma zamanı olduğunu söylemişti: işledikleri günahları itiraf etme, Tanrı'nın affını dileme ve – kibir günahına kapılmış olanların – kibirlerini kırıp İsa'nın onlar için öldüğü şehre çıplak ayakla yürümelerinin zamanı...

Askerler ve avam onay istediler ve prensler bunu memnuniyetle kabul ettiler. Genel Konsil, kutsal bir adamın önceki gece boyunca zihnine giren hayalin söylediklerini tekrar etmesiyle dağıldı. Ölmüş Adhemar, bir kez daha sürüsüne barış getirmişti. Tankred dahi, yaşlı Aziz Gilles'e giderek, ondan kendisini affetmesini istedi. Haçlılar sabaha dek oruç tuttular ve vicdanlarını hafiflettiler.

Sonra saflar halinde toplandılar. Lordlar silahlı adamların arasında yürüdüler. Trompet sesi olmaksızın, çarpmıha gerilmiş İsa heykelleri taşıyarak ve ilahiler söyleyerek şehre doğru ilerlemeye başladılar. Dere çukurunu aşıp ağır ağır kayalıklara tırmanan, tuhaf bir kalabalıktı. Müslümanlar bir hileden şüphelenerek onları izlemeye koyuldular. Ardından şüpheleri hayrete dönüştü. Demir adamların bu dokunaklı yürüyüşü, şüphesiz bir feryat ve dövünme idi!

Müslümanlar da boş durmamıştı. Onlar, tecrübeli askerlerdi – Afrikalı okçular, murabıtlar yönetimindeki piyadeler, taşradan gelen Suriyeli Araplar. Hepsi, *Hami El Harameyn* dedikleri Fatimî yöneticisinin komutası altında bulunuyordu. Bu Mısır ordusu Kudüs'ü iki yıl önce Şam hâkimi Türklerin elin-

den almıştı, ama bu kansız bir el değiştirmeydi ve şimdi iki taraf, Hıristiyanlara karşı birlikteydiler.

Son birkaç gündür Haçlıların kuşatma kulelerinin karşısındaki noktalarda surları yükseltmekle meşguldüler. Bu işi öyle ustalıklı yapmışlardı ki, Dük Godefroi ve Gaston, kulelerinin önündeki surların zapt edilemez olduğuna kanaat getirmişlerdi.

Godefroi, ikinci bir başarısızlık riskini göze alamayacağını biliyordu ve batıda bir yerlerde Mısır Halifesi Kudüs'ü kurtarmak için asker topluyor olmalıydı.

O gece kulenin sökülmesini emretti. Kulenin parçaları duvar boyunca yarım mil ileriye, surun alçak ve zemin seviyesinin uygun olduğu noktaya taşınmalıydı. Kuleyle birlikte mancınıklar da gitmeliydi.

Haçlılar bu haberleri sessizlik içinde aldılar ve gecenin karanlığında derhal işe koyuldular. Gaston ve adamları hemen kuleyi parçalarına ayırdılar. Askerler de bu parçaları sırtlanıp gecenin karanlığında kayboluyor, onları yeni noktaya taşıyorlardı. Garnizon alarına geçip hücum etmesin diye, aydınlanmak için meşalelerden, yükleri taşımak için öküzlerin çektiği kızaklardan yararlanamıyorlardı. İşlem çok ağır ilerliyordu. Son keresteler de yeni noktaya nakledilmeden, kısa karanlık saatleri sona erdi.

Gün ışığı, kuşatma aletlerinin son gördükleri yerde olmadığını fark eden Müslümanları hayrete düşürdü. Ama bu yeni yerde toplanıp kiriş, tahta, zincir, halat, tokmak, ağaç çivi ve direkler arasında kalan Normanlar ile Lorraineliler, daha büyük bir düş kırıklığı içindeydi. Bu tip makineleri parçalamak, her zaman, yeniden birleştirmekten daha kolaydı. Müslümanları şaşırtma girişimlerinde başarılı olamamışlardı, ama Haçlılar yılmadılar. Makineleri yeniden birleştirmek üç günlerini aldı ve bu zaman zarfında, Müslümanlar da kuzeydoğu köşesinin sur seviyesini yükselttiler – ancak bunu taşla değil, odunla yapmışlardı.

Temmuz'un on dördünde, güneş yükselirken, Haçlı karargâhlarında borular çalındı ve Haçlılar saldırıya geçmek üzere ilerlediler.

XXXI ATEŞ KÖPRÜSÜ

Gerilmiş odunlar gıcırdadı, halatlar inledi. Taş tekerleklerin uzun milleri göğe doğru savruldu. Ağır taşlar hızla yükseldi ve surları parçalayarak düştü. Yaylar gerildi ve küçük kara oklar vızıltıyla surlara aktı. Bu kargaşanın altında, aşağıda, koçbaşlarının gümbürtüsü yankılanıyordu. Arada bir uyarı bağıışı duyuluyor ve bunu, yıkılan bir duvar parçasının gürültüsü izliyordu. Toz ve kireç havaya yükselmiş, kuşatma aletlerinin üstünü kaplamıştı. Örgü kalkanların ardında kümelenen zırlı figürler, dikkatle izliyorlardı. Diğer adamlar iri kaya parçalarını makinelere doğru yuvarlıyor ya da sırtlarında ok yığınları taşıyorlardı. Kollarında uzun kalkanlarıyla kılıçlılar, sabırsızca hatlar arasında yürüyorlardı.

Lordların sancakları etrafında, makinelerin ardında, kalabalık toplanmış, izliyordu. Toz bulutu ve güneşin göz kamaştırıcı ışıkları altında ne olduğunu görebilmek için, adamlar gözkapaklarındaki teri siliyorlardı. Ön saftan gelen alışıktı oldukları sesleri dinleyerek kuşatma makinelerinin kaydettiği ilerlemeyi değerlendiriyorlardı. Uzaktan bir boru sesi geldi – bir Provence borusu. Kuşkusuz Kont Raymond yeni bir hücum başlatıyordu.

Burada, kuzeydoğu köşesi yakınında hala dış duvardaki gözetleme kulesini kemirmeye devam ediyorlardı. Kule bedeninde boşluklar açılmıştı ve o boşluklardan zaman zaman Müslümanların koyu silüetlerini görebiliyorlardı. Kırk fit boyunda, göğe doğru yükselen kudretli gri kulenin mazgallarında, başka küçük gölgeler de görünüp kayboluyordu. Bu siperlerden toprağa ya da ahşap kulenin önünde, dış duvarın enkazını kaldırmaya çalışan adamlar üzerine oklar yağıyordu. Bu adamlar açılacak gedikten ileri atılacakları anı ruhsuz bir dev gibi bekliyorlardı. Bu bekleme anında, gerçek hücumun ve dövüşün yakın olduğunu biliyorlardı.

Kerestelerin gıcirtısıyla birlikte, kule hareket etti. Kulenin içinden emirler yağıyor ve adamlar kuleyi itmek için omuz vermek üzere onun arkasında toplanıyorlardı. Kule yaklaşık elli fit yüksekliğindeydi ve iç kısmı üç yönde meyilli olduğundan, tepesi kaideden daha küçüktü. Müslümanlara dönük olan dördüncü yön ise oldukça sarpı ve tepesine yakın bir noktada, kaldırma köprü hazırlanmış bulunuyordu.

Ucuna bağlanmış halatlarla sabitlenen kaldırma köprü sura doğru uzatıldı, silahlı adamların üzerinden geçebileceği şekilde indirildi. Fakat kule hâlâ dış duvardaki gediğin önünde kendisine yer arıyordu.

Kadınlar gözlerine ellerini siper ederek ve hareket halindeki yığınlar arasında belirli bir zırlı figürü seçmeye çalışarak savaş hattına yaklaştılar. Genç kızlar su taşıyorlardı.

Güneş tepeye çıktıkça sıcaklık daha da yükseldi, ama bu konuda yapılacak bir şey yoktu – ya da bilincini kaybedenler kulenin etrafından geriye taşındılar. Orada, savaş aletleri arasında, adamlar, güneşin altında gri duvarın taşları kadar pişmiş toprağın üzerinde çalışıyorlardı. Zaman zaman damarlarındaki kanın sıcaklığından çılgına dönen bir Haçlı, miğferini çıkarıp atıyordu. Bekleyen adamların ise gözlerinde ciddiyet vardı. Saatler geçti ve kule ancak bir parça ilerleyebildi.

Normandiya Dükü Robert – adamlarının deyimiyle Kısa Pantolon Robert – aletlerin yanına indi, aralarında yürüdü ve mühendislerle konuşmak için durdu. Böyle bir zamanda istihza ve şakalaşma onun tarzı olduğundan, o geldiğinden adamlar güldüler. Tankred, kalkanı olmaksızın hattın arasında ilerledi. Ardında tuhaf bir sancak taşıyordu – üzerinde tek bir kırmızı haç olan beyaz bir sancak. Adamlar Tankred'i gördüklerine memnun oldular. Onun komutasında işler yolunda giderdi.

Dük Godefroi, beraberinde Gaston, onun ağabeyi Kont Eustace ve genç şövalye Mountlu Baudouin ile birlikte küçük bir tepe üzerinden gidişatı izliyordu. Kule Godefroi'ye aitti, dolayısıyla sorumluluk da... Eğer surlara çıkılabilirse Kudüs düşecekti ve o bunu *başarmalıydı*. Fakat elinden gelenin en iyisini yap-

mıştı. Dingin ve sabırlı ruhunda kurnazlık yoktu. O sadece be-
deniyle savaşılabildi ve kuleye gidip bir okçunun yayını alarak
bunu da yapmıştı.

Gri duvardan duman yükseldi. Müslümanlar kuleye karşı
ateş kullanıyorlardı. Ağaç demetlerini birbirlerine bağlayıp bun-
ları demir zincirlerle ağırlaştırarak, tutuşturup mancınıklar-
la kuleye atıyorlardı. Yağa batırılmış okların alevi havada süzü-
lerek kulenin masif tahtalarına çarpıyordu. Haçlılar, ıslak hay-
van derileri altında korunmaya çalışarak alevlere karşı müca-
dele ediyorlardı. Alev demetlerinin ardından taşlar fırlatılmaya
başlandı ve duvarların üstünden Müslümanların zafer naraları
yükseldi: “*Allah! Allah!*”

Gün kavuşuyordu. Sion’daki kutsal adamlar nafile dua edi-
yorlardı.

Tankred, hücumunu gizlemek için portatif merdivenler ve
okçularıyla birlikte, yükselen dumanların arasına girdi. Ancak
merdivenler işe yaramadı, duman kalktı ve güneş battı. Godefroi
saldırımın kesilmesi emrini verdi. Kule, olduğu yerde kaldı.
Duvara bakan yüzü paramparça olmuş ve alevlerin ulaştığı nok-
talarda kirişleri kömürleşmişti, ama hâlâ ayaktaydı ve kaidesi
zarar görmemişti.

Şehrin batısında da hikâye aynıydı. Provençelilerin Davut
Kulesi denilen muazzam burcu aşmaları gerekiyordu, aksi hal-
de hücum başarısız kalacaktı.

Kudüs’ün üzerine gece indi. Fakat Haçlılar uyumadılar.
Godefroi makinelerinin yanında kaldı ve silahlı adamlar ha-
rap kuleyi gözlerken, onun zanaatkârları da tamiratla uğraştılar.
Kimse oradan ayrılmak istemiyordu, çünkü Müslümanlar dışa-
rıya bir akın yapıp surlardan bir ok atımı mesafede bulunan ma-
kineleri imha edebilirlerdi.

Bu, her iki taraf için de korku dolu bir geceydi (diye aktarıyor
Raymond). Dış duvarları yerle bir edilmiş ve kale hendekleri dol-
durulmuş Müslümanlar, geceleyin baskın yapmamızdan endişe-
leniyorlardı. Kendi adımıza biz de artık duvara çok yakın olan
makineleri ateşe vermelerinden korkuyorduk. Böylece bu birbi-
rini gözleme ve çalışma gecesi oldu, uykudan eser yoktu.

Şehrin içinden gelen sesler, Haçlılara, garnizonun ayakta olduğunu anlatıyordu. Karanlığın perdesi altında, Müslüman ustalar surların tepesinde yeni mancınıklar yapıyorlardı.

Zeytin Dağı üzerinde şafak söktü ve her iki taraf gece boyunca birbirinin neleri başarmış olduğunu gördü. Karargâhlarda boru sesleri yükseldi ve Haçlılar kuşatma aletlerindeki yerlerini alarak onları surlara yaklaştırmaya başladılar. Tankred ve Normandiyalı Robert orada değildi; yeni bir hücum noktasına yönelmişlerdi – St. Etienne Kapısı'na.

Yeni bataryaları Müslümanlara ilk etapta avandaj sağladı. Kuşatma aletlerinin üstüne, birbiri ardına ateş ve taş yağdı. Durum, bütün geceyi uykusuz geçiren Haçlılar için usandırıcıydı. Godefroi'nin altında savaşan lordlar kuşatma aletlerini bırakıp geri çekilmekten söz ediyorlardı ama Godefroi buna yanaşmadı. Bunun yerine büyük kule enkaza yaklaştı ve duvarların bir mızrak mesafesi kadar yakınına geldi. Godefroi kaynaklarının sonuna gelmişti ama yine de geri çekilmeyecekti. Belki de bunun Haçlıların son girişimi olduğunu düşünüyordu. Mevkiini koruyabildiği sürece geri çekilmeyecekti.

Bekleyen binlerce kişi duvarın karşısındaki kuleyi gördüklerinde, portatif merdivenlerle ileri atıldılar ve dış duvarın harabelerine tırmanmaya başladılar.

“Tanrı'nın isteği bu!” Ciğerlerinden kopan bu haykırıyla merdivende kendilerine yer bulmaya çalışıyorlar ve bazıları yaralı halde yere düşüyordu. “Tanrı'nın isteği bu!”

Müslümanların sevinç nidaları duyuldu ve savaşçıların üzerini yine duman kapladı. Birileri, Hıristiyan okçulara alev okları kullanmalarını emretti, uçlarındaki pamuklu kumaşlar ateşle yanan oklar, duvarın üzerindeki platforma doğru vızıldadı. Duvar boyunca alevlerin yayılmasıyla hem savunmacılar ve hem de kuşatmacılar, duvardan geri çekilmek zorunda kaldılar. Müslümanlar, Lethold de Touraine ve kardeşinin portatif merdivenin sonunda duvarda tutmayı başardıkları yere doğru aceleyle yöneldiler. Tam bu anda Godefroi, adamlarına kaldırma köprüyü tutan halatları salmalarını emretti.

Halatlar bir anda kesildi ve köprü serbest kalarak alevler içindeki sura dayandı. Godefroi, elinde kılıcıyla köprüyü aşarak dumanların içine daldı. Hemen ardında Eustace vardı ve Baudouin de onu izliyordu. Alevlerin arasından geçerek sur boyunca ilerlediler. Şövalyeleri ve silahlı adamları da peşlerinden geliyordu. Uzun kılıçların ısıkları ve çeliğin vuruş sesleriyle, dumanlar arasında çılginca yol alıyorlardı. Bu Godefroi'nin anydı ve hiçbir düşman onun silahının gücü önünde duramazdı. Bu bir avuç adam suru tutarken, iskele parçalandı ve yüzlerce adam kuleden aşağıya düştü. Yine de onların gelişi, portatif merdivenlere tırmanan adamlara hareket serbestisi kazandırmıştı. Müslümanlar surun iç merdivenlerine çekilirken, yüzlerce adam daha merdivenlere tırmanıyordu. Müslümanların şehrin içine sürüldüğünü gören St. Etienne Kapısı'ndaki garnizonun maneviyatı sarsıldı ve onların güçten düşmesiyle Tankred ile Dük Robert, kapıyı kırmayı başardılar. Atlı Haçlılar dörtnala içeriye akın etti. Zeytin Dağı'ndaki kalabalıktan sevinç nidaları yükseldi. Üzerinde kızıl bir haç olan beyaz bayrak, surun üzerinde dalgalanıyordu. Kudüs, düşmüştü...

Temmuz ayının on beşinde, sabah saat dokuzda, St. Etienne Kapısı ve Magdalen girişi tamamen açıldı. Silahlı on bin Haçlı deliye dönmüştü. Sevinçten çıldırıyorlardı. Oysa henüz bir saat öncesine kadar, neredeyse tamamen umutsuzluk içinde çarpışıyorlardı. Haçlılar arasında, onları tetikleyen söylentiler dolaşıyordu – bazıları, bilinmeyen bir şövalyenin Zeytin Dağı'nda belirdiğini ve kalkanını savurarak onlara ilerlemelerini işaret ettiğini söylüyorlardı. Bu Aziz George'dan başka kim olabilirdi? Diğer bazıları ise bizzat Adhemar'ın aralarında belirdiğini ve son hücumu önderlik ettiğini anlatıyorlardı. Tanrı, onların isteklerine rıza göstermişti.

Hararet, acımasız sıcağı solumak, yorgunluk ve mücadele onları bitkin düşürmüştü. Sokaklar boyunca cübbeli ve örtülü figürler önlerinde kaçıyordu ve bunlar, Haçlılara, Hıristiyanlık karşıtı bir ordu, kutsal yerlere saygısızlık eden zındıklar, İsa'nın düşmanları gibi görünüyorlardı. Ellerinde kılıçlarla onları izlediler, Pazar yerindeki boş sergileri, açık avluları geçtiler. Kılıçları

önerine çıkanları kesip biçti, nefes nefese kalan insanlar kanlar içinde yere serildiler.

Godefroi ve büyük lordlar onlarla birlikte ilerledi. İnce yüzleri sevinçle aydınlandı, sıcağın kavurduğu gırtlaklarından inlemeler yükseldi. Nereye gittiklerini bilmeksizin Kabir'in sokağına girdiler. Vadilerde kısılmış umutsuz Araplarla karşılaştıklarında ileri atıldılar. Orada burada Müslümanlar, ellerinde ok ve yayları, çatılarda konuşlanmıştı. Haçlılar evlerden içeri dalarak feryat içindeki kadınları kılıçtan geçiriyorlardı. Arkalarında kanlar içindeki cesetlerin arasında korku dolu gözlerle bakan çocuklar ve genç kızlar kalıyordu. Kanlar merdivenlerden damlıyor, duvarlara bulaşıyordu.

Şehrin merkezine giden yolu buldular. Silahlı şövalyeler *Via Dolorosa* boyunca, kara bir bulut gibi ilerlediler. İnançsızlar için ceza ve ölüm vakti gelmişti. Camilerin dar avlularında birikmiş kalabalıklar, onların gelişiyle inleyip feryat etmeye başladılar. Atlılar, fıskiyeler kırmızıya dönene, çığına dönmüş atlar sıcak, ıslak taşlar ve insan eti parçaları üzerinde kaymaya başlayana dek, önerine geleni balta ve kılıçlarıyla doğradılar.

Camilerin loşluğunda, aileler hayatın sonunu beklemek için bir araya geldiler. Direniş burada son buluyordu – kaderleri belliydi ve bu tayin edilen son noktaydı. Yaşlı adamlar, kadere inancının dinginliğiyle dimdik ayakta dururken, oğullarının başlarının halıların üzerine yuvarlanışını gördüler. Sıra kendilerine geldiğinde, onların da kafaları baltalarla ya da kılıçlarla boynularından ayrıldı. Kadınlar çığlıklar atarak, onların kan içindeki dizlerine yapıştılar – ta ki çelik onların da vücudunu parçalayana ve daha fazla sesleri çıkamayana kadar.

Kabir'in avlusunda da korkudan deliye dönmüş başka aileler toplanmıştı. Bunlar, çoğunluğu kadın olan Suriyeliler ve Hıristiyanlar idi. Bu onların kurtuluş zamanıydı, oysa yakınlardaki kıyımın seslerini duymuşlardı ve kendi canlarını nasıl kurtaracaklarını bilmiyorlardı. Koyu gözleri avlunun girişinde, dua ediyorlardı. Haçlılara, kendilerinin de Tanrı'nın hizmetkârı olduklarını nasıl açıklayabilirlerdi ki? İçlerinde İsa figürlü haç

havaya kaldırarak Haçlılara gösterebilecek bir din adamı yoktu. Titrek seslerle ilahi söylemeye koyuldular. Haçlılar atlarından inerek ellerinde kılıçlarıyla avluda ilerlerken, Suriyeliler ilahi söylemeyi sürdürdüler:

“Kyrie eleison – Christe eleison.”

Demir adamlar anladı. Kılıçlarını kınlarına koydular ve çocuklarını başların okşayıp yaşlı adamlara gülümseyerek, Kutsal Topraklar’daki bu Hıristiyanların arasına karıştılar.

“Kyrie eleison – Christe eleison.”

İlahi sevinçli bir hal almıştı. Diğer Suriyeliler Kabir’in bir melce olduğunu idrak ederek, ilahi söyleyen kalabalığın sesine doğru koşuşmaya başladılar.

Fakat bir başka sığınakta, Süleyman Mabedi’nin muazam alanında, Müslümanlar sadece ölümle buluşturulmak için toplanmıştı. Burada Haçlılar, atlarının topuğuna dek gelen insan kanı arasında ilerlediler. Kan, atların dizlerine ve yularlara kadar sıçırıyordu. Günün ilerleyen saatlerinde, Tankred, Aksa Camii’nin çatısında toplanmış üç yüz kadar Müslüman’a hayat güvencesi vaat etti. Béarnlı Gaston ile birlikte onları himayesine aldı ve bunun alâmeti olarak da onlara bir sancak verdi. Korku içindeki Müslümanlar, aşağı inmektense çatıda kalmayı tercih ettiler.

Bu sıralarda Kont Raymond’un kuşattığı David Kulesi hisarının komutasında bulunan emir, kapılarını Provençelilere açtı. Godefroi ve Haçlı kalabalığı bundan sonra kıyımı durdurdular. Son derece bitap bir halde ellerini ve silahlarını yıkadılar. Temiz giysiler giydikten sonra, Kabir’deki küçük kilisenin dar girişine doğru ilerlediler.

Kızgınlıkları sona ermişti ve mutluluk doluydular. Küçük beyaz kiliselere bakıp güldüler. Güneş Davut Kapısı üzerinde kor gibi parlıyordu ve onlar Kudüs’ü kurtarmışlardı. Şüphesiz bu, Tanrı’nın isteğiydi.

Fakat bir sonraki gün, yeni bir Haçlı kalabalığı şehre girdi ve kıyım yeniden başladı. Sokaklar insana benzer hali kalmamış ceset kümeleri altında kaybolmuştu. Yahudilerin yakılan sina-

goglarından yükselen dumanlar, bir örtü gibi havayı kaphyordu. Tapınak'ta yeni gelen Haçlılar, Tankred'in sancağına rağmen, zavallı esirleri katletmişlerdi. Katliam ikinci geceye dek sona ermedi. İkinci gece nihayet sokaklara sessizlik çöktü.

Şehir gerçekten bizim [diyor Raymond] ve Kabir'deki hacıların sadakatini gördüğümüz zaman, bütün mücadelemizin ödülünü aldık – nasıl da sevinç içinde alkışlıyor ve Tanrı'ya yeni bir ilahi söylüyorlardı. Kelimelerle ifadesi imkânsız şükranlarını ruhlarıyla ortaya koyuyorlardı. Bu yeni bir gün ve yeni bir sevinçti! Ve bu gün, çağlar boyunca hatırlanacaktır. Bugün, bizim acımızı sevince çevirdi. *“Bu Tanrı'nın bizi sevindirdiği, memnun ettiği gündür.”*

Kudüs'ün alınmasından iki hafta sonra ve haberler henüz Roma'ya ulaşmadan, Haçlıları bir araya getiren ve sefere sevk eden II. Urbanus öldü. Ama son saatlerinde, düşmanı olan İmparator'a hizmet eden Alman lordlarının haçı aldığını görme sevincine nail oldu. Onun şahit olamadığı Haçlı Seferi, ona, hayatının zaferini kazandırmıştı. Urbanus'un kabri üstüne şu kelimeleri yazdılar:

İkinci Urbanus

İmansızlar Üzerine Seferin Mimarı

IV. KISIM

XXXII GODEFROI

Kudüs'ün ele geçirilmesinden bir hafta sonra Haçlılar bir konsey topladılar ve Bouillonlu Godefroi'yi liderleri seçtiler – Kudüs'ün baronu ve Kutsal Mezar'ın Savunucusu (Advocatus Sancti Sepulchri). Görünüşe göre “kral” unvanını reddeden, Godefroi'nin kendisiydi.

Bouillon'un sakin lordu, halen hayatının en dinç ve verimli devresindeydi, ama gizli humma içten içe onun gücünü kemiriyordu. Kuşatma süresince bütün gayretini ortaya koymuş ve liderlik sorumluluğunu üstlenmişti ve bu artık çekilme olanağı bulunmadığı anlamına geliyordu. Sorumluluğu, bunu bilerek üstlenmişti. Böyle yaparak, Haçlı Seferi'nin kaderini ellerine almıştı.

Açıkça görüyordu ki, Kudüs'ün ele geçmesi, sorunların hali demek değildi. Zafer, artık surların içinde olan ordunun hayatta kalmasını sağlamıştı. Bunun dışında ise değişen bir şey yoktu.

Haçlılar harita boyunca dağılmışlardı. Ele geçirdikleri topraklar, harita üzerinde bir savaş baltasının görünümünü andırıyordu -- kabzası Kudüs üzerinde dik duran bir balta. Baltanın başı kuzeyde geniş bir mesafeye uzanıyordu, kenarı eğri ağız ise doğuya dönüyordu. Burası, Godefroi'nin kardeşi ile Ermenilerin geniş toprakları ellerinde tuttıkları Urfa (Edessa) idi. baltanın başının merkezi, Bohemond'un hâkim olduğu Antakya idi. Baltanın başının arkası, batıda gittikçe incelen nokta ise Tarsus şehrinde sona eren Küçük Ermenistan idi. baltanın sapı, Antakya ile Kudüs arasında uzanan ince sahil şeridiydi. Haçlılar bu sahil şeridini ele geçirememişler, sade onu aşmışlardı. Yani balta aslında bir saptan yoksundu ve başı, topuzundan ayırdı. Godefroi, Bohemond ile sadece deniz yoluyla irtibat sağlayabiliyordu. Yeni filoların geldiğini duymuştu, ama ne zaman ya da nereye varacaklarından habersizdi.

Ne Godefroi ne de Bohemond, sahilde korunaklı bir noktayı tutabilmiş değillerdi. Elbette Antakya'da St. Simeon limanı vardı ama bu sadece Asi Nehri'nin kaynağında küçük bir köydü. Bizans filosu kuzeydeki değerli Laodikya'ya sahip olmuştu. Aslında bu sıralarda Bohemond, Bizans filosunu buradan atmak için bölgeyi işgale girişmişti.

Güneyde, aşağıda, Godefroi vasat bir kumsalı, yıpranmış duvarları ve harap bir kalesi olan Yafa'da denize çıkış elde etmişti. Haçlıların *La Liche* adını verdikleri Yafa ve Laodikya arasında, hepsi Müslümanların elinde bulunan zaptedilmesi neredeyse imkânsız üç kale, Trablus, Sidon ve Tir ile yarım düzine daha başka kasaba yer alıyordu. Elbette bunlar, Haçlıların sahil boyunca aşmalarına göz yumacak değillerdi. Dağların ardında ise Şam bulunuyordu.

Dahası hem kuzeyde ve hem de güneyde, Müslümanlar, Haçlıların saldırmayı göze alamayacağı kalelere sahipti – Halep ve Askalan. Cifar kumlarının başladığı Askalan, Kudüs'e at ile iki günlük mesafedeydi. Godefroi, Müslümanların Mısır'dan deniz yoluyla gelip burada toplantıklarına dair söylentiler işitmişti.

Kuzeyde, iki bin kadar Haçlı oldukları yerde kalmışlardı. Burada, güneyde de Godefroi, yaklaşık aynı miktarda adama sahipti, çünkü Kudüs'ün zaptından sonra her üç adamdan biri, andlarını yerine getirmiş olmanın huzuruyla, onlardan ayrılarak, büyük gruplar halinde kuzeye doğru ilerlemiş ya da denize açılmışlardı ve akıbetleri hakkında hiçbir bilgi yoktu.

Bu noktada, Haçlıların, onları örgütleyecek, güçlerini tahkim edecek ve görünmez Müslüman güçlerle görüşmelerde mucizevi işler çıkaracak birine ihtiyaçları vardı. Bohemond politik entrikalarla uğraşırken, Godefroi hayaller kurdu. İkâmetgâhını doğu duvarına yakın yükseklikte, Mescid-i Aksa'da yerleştirdi. Yassı çatıdan vadinin üzerinden Gethsemane'nin ağaçlı gölgeliklerini görebiliyordu. Aksa'nın sundurmasında, Renli güvenlik görevlileri yer alıyordu. Godefroi'nin oda görevlisi ve kahyâsı, eskiden *hacılardan* oturma yeri olan halı kaplı girişte bekliyordu. Bunlar, işlemeli kumaşların asılı olduğu mavi çinili odalarda, beyaz ke-

tenlerin örtüldüğü divanlarda uyuyorlardı; bu odalarda pencere kafesleri bile güzel kokuyordu – zeytin ve sandal ağacı. Atlarını, caminin altındaki kemerli koridorlarda bağlıyorlardı.

Godefroi'nin papazı, doğu nişinde bir sunak kurmuştu ve adamları da sessizliğe gömülmüş minareye asacakları bir çan yapmakla meşguldüler. Diğer zanaatkârlar, İsa'nın Kabri'nin kulesi üzerine yerleştirilecek demir bir haçı parlatmakla meşguldüler. Ve Godefroi rüyalar âlemindeydi.

Yeni sarayından, neredeyse bir ok atımı mesafede, narin sütunlar üzerindeki beyaz kubbesiyle muazzam Kubbetü's-Sahra yükseliyordu. Godefroi, al ve mor camlı küçük pencerelerin burayı yumuşak bir ışıkla doldurduğu gün batımında burada olmayı seviyordu. Buranın Davut'un yürüdüğü, İbrahim'in kurban sunduğu yer olduğu söyleniyordu ve elbette On Emir de buradaydı. Müslümanların da burayı kutsalların kutsalı bir yer olarak değerlendirdiğinden habersiz Haçlılar, buraya *Templum Domini* diyorlardı. Godefroi gün ışığı kızıl tepelerin ardında sollar ve maiyeti yemekhanedeki masalar için sabırsızlanmaya başlarken, burada zaman geçirmeyi seviyordu.

Godefroi, neredeyse terk edilmiş bir şehre hükmediyordu. Havada hâlâ cesetlerin pis kokusu vardı. Şehrin sokaklarında sadece Müslüman esirler görünüyordu. Bütün Yahudiler, sergilerini ağlama duvarının yakınlarındaki vadilerde bırakıp, adeta görünmez bir gücün komutasında ortadan kaybolmuşlardı. Bazı sokaklarda Haçlı grupları toplanıyordu.

Haçlılar garip evler kurmuşlardı. Kendi mobilya ya da elbise-leri yoktu. Bu yüzden abanoz taburelerde oturup alçak, minderlerle kaplı divanlarda uyuyorlardı; cam kaplarda şarap ve şerbet içiyorlar, koyun eti, kuru üzüm, zeytin ve beyaz, buğday ekmeği yiyorlardı. Kadınlar uzun, yumuşak örtüler ve ipek başörtüleri yapmışlardı. Müslüman kadınların incilerle işlenmiş peçelerine dokunmuşlar, mücevherlerle bezeli terlikleri ve emaye bilezikleri karşısında hayrete düşmüşlerdi. Geceleri pirinç ya da renkli camdan yapıma yağ fenerleriyle odalarını aydınlatıyorlardı – böylesi, kendi evlerindeki isli meşalelerden ya da mumlardan çok daha iyiydi.

Sırada ne olduğunu Godefroi bilmiyordu. Gördüğü rüyaları etrafındaki din adamlarına anlattı. Yakında Avrupa'dan yeni Haçlı kalabalıklarıyla dolu filolar gelecekti. Onların yardımıyla kıyı kaleleri ele geçirilecekti ve Kudüs, Antakya'ya dek uzanacaktı.

Yeni nüfuz bölgesinin kanunlara ihtiyacı vardı. Daha önce burada hiçbir kral tahta çıkmış değildi ve bu yüzden burada yeni kanunlar tespit edilmeliydi. Lordların ve kilise adamlarının yüksek mahkemeleri ile burjuva ve tüccarın alçak mahkemeleri teşkil edilmeliydi. Zaferi kazananlar, *fiefles* olarak belirlenip vasallara unvan verilmeliydi. Aynı şekilde, kutsal beldenin yarı harap bazilikaları da tedricen Kilise hizmetkârlarına, bazıları Aziz Augustine, bazıları da Benedict tarikatı mensuplarına devredilmeliydi. Bundan sonra yeniden yapılanma işine başlanabilirdi. Godefroi, göğe yükselen katedralleri ve hastaneleriyile, yeni bir Kudüs görüyordu – içinde rahipler ve kuşaklı savaşçıların olduğu huzur dolu bahçeleri çevreleyen revaklar. Gün ışığı yüksek pencerelerin renkli camlarında solarken, Angelus'ta çınlayan akşam çanları. Huzur ve sadakatin şehri...

Yarı çileci yarı savaşçı Godefroi, Kudüs'ü kendisinden önce ve sonra pek çok kişinin düşlediği ve düşleyeceği gibi hayal ediyordu. Ve sonra sahilden haberler geldi. Hiçbir filo görülmemişti, ancak Mısır'dan gelen Müslümanlar Askalan'da toplanıyorlardı.

Godefroi o sırada Nablus'ta bulunmayan Tankred'i çağırıyordu. O, kendi şövalyeleri ile Remle'ye gitti ve Kudüs'teki Kont Raymond'a bir mesaj gönderdi: "Gerçekten bir savaş olacak. Hazırlanın ve gecikmeden gelin."

Acele edilmesi gerekiyordu. Godefroi Remle köylerinde atından inip çadırların kurulması talimatını verdiğinde, Tankred yepyeni haberlerle onun yanına geldi. Tez canlı Norman sahilde birkaç devriye yapmış ve bazı Arap savaşçıları ele geçirmiş, bunlar konuşdurulmuştu. Kahire'deki Halife kutsal cihad ilân etmişti ve Kudüs düşüğü sırada Mısır'daki silahlı kalabalık, Cifar'ın beyaz kumları üstünde ilerlemeye başlamıştı bile.

Kendilerine yardım etmek üzere bir Mısır filusunun konuşlandığı Askalan'da, şehrin zaptedildiğini öğrenmişlerdi. Bunun üzerine savaştı kalabalığın liderliğini yapan vezir – ona Melik el Efdal diyorlardı – daha fazla adam toplayabilmek için beklemişti. Beraberinde Suriyeli Arap kabile şefleri ile bazı Türkler bulunuyordu. Komutasındaki kalabalık kitle her geçen gün sayıca daha da artıyordu. Vezir, Kudüs'e ilerlemeyi, Frankları şehrin içine hapsetmeyi ve bütün sahil şeridini onlara karşı kıskırtmayı planlıyordu. Haçlıların kökünü kurutmaya ve Kutsal Kabir'de taş üstünde taş bırakmamaya and içmişti. Arap esirlerin anlattıkları bunlardı.

O akşam Godefroi Kudüs'te kalan diğer Haçlılara bir haberci gönderdikten sonra, Tankred, Godefroi ve Dük'ün biraderi Eustace, durum değerlendirmesi yapmak üzere bir araya geldiler. Kudüs'e dönmek yerine Askalan'a çekilmeye karar verdiler. Üç taraflarını kuşatan tepelerle Remle düzlüğünde kalmak imkânsızdı. Remle; üç köşesinde Yafa, Kudüs ve Askalan'un olduğu bir üçgenin merkezindeki kapan idi.

O gece yüzlerce çift düşman gözü onların ateşini izledi ve sü-ratli atlar her hareketlerini Askalan'daki Melik'e bildiren habercileri taşıdı.

Ertesi gün Toulouse ve Normandiya sancakları tepelere doğru ilerledi. Uykucu Dük ve Aksi Provençeli, Kutsal Kabir'in savunmacılarına katıldılar. Godefroi de yola koyulmak için hiç zaman kaybetmedi. Bütün çadırları ve ağır yükü Remle'de bırakarak güneye, Askalan'a doğru hareket etti. Dahası, yeni bir dizilimde ilerliyordu – her biri üç ayrı gruba ayrılmış, üç sıra halinde. Bu kabaca bir kare meydana getiriyordu ve her bir kütle, basitçe çark ederek sağa ya da sola dönebilecek şekildeydi. Şövalyeler ve atlılar, dokuz müfrezenin arasında ayrı ve sağlam gruplar teşkil ediyordu.

Haçlılar derslerini almış ve atalarının tek savaş hattı düzenini terk etmişlerdi. Hareketli kare düzeni her hangi bir taraftan gelebilecek Müslüman saldırılarını karşılayabilirdi ve merkez birliği de Godefroi'nin kumandası altındaki ihtiyat kuvvet-

lerini oluşturuyordu. Şövalyelerin çoğu, Avrupa'nın ağır atlarından daha hızlı ve çevik olan, uzun bacaklı Türkmen atlarına binmişlerdi.

Tankred'in yan birlikleri oluşturan öncüleri, ilerledikleri yol boyunca kil gözetleme kulelerini yağmaladılar. Durgun su birikintileri olan bir nehir yatağına ulaşana dek, geniş vadi boyunca istikrarla ilerlediler. Burada, hiç ummadıkları bir manzarayla karşılaştılar. Sığ vadi ve önlerinde uzanan düzlük sarımsı sürülerle – develer, sığırlar, koyunlar ve keçiler – ve telaştan çılgına dönen Arap çobanlarla doluydu. Parlayan güneş ışıkları ve tozun altında, Haçlılar gördüklerinin Melik'in kalabalığının bir parçası olabileceğini düşündüler. İki yüz şövalye araştırmak için ilerledi ve Araplar, hayvanlarını geride bırakarak kaçtılar. Bazıları Haçlı atlarınınca yakalanarak sorgulanmak üzere getirildi – elbette bu pek nazik bir sorgulama olmayacaktı. Çobanlar, “Melik ve kuvvetleri burada değil,” dediler, “nehrin beş fersah ilerisinde, çadırlarını kurdular. Sayılarını bilmiyoruz, biz de sürülerimizi Melik'in adamlarına satmak üzere oraya götürüyorduk, ama bunun muazzam bir kalabalık olduğunu biliyoruz.”

Tankred'in öncüleri Arapların söylediklerini onaylayarak, Müslümanların Hıristiyan ordusunun hareketinden haberdar olduğunu, ancak bunun sadece kuşatmadan önceki küçük bir çatışmaya sebebiyet vereceğini düşündüklerini de eklediler – nihayetinde Haçlılar bin iki yüz atlı ve dokuz bin piyadeden daha kalabalık değillerdi. El-Efdal'in ise, sancağının altında yirmi bin savaşçı toplanmıştı. Dahası Müslümanların ordugâhındaki kâhinler, İslâm ordusunun askerini haftanın yedinci gününden önce ilerlememeleri konusunda uyarılmışlardı – bu zamandan önceki herhangi bir dün, uğursuzluk getirebilirdi.

Godefroi ve arkadaşları durumu tartışarak ilerlemeye karar verdiler. Bu, Çarşamba günü oluyordu – Haçlılar için haftanın üçüncü, Müslümanlar için ise beşinci günü. Müslümanlara saldırmak istiyorlarsa, bunu sonraki gün yapmaları iyi olurdu. Ondan bir gün sonra Müslümanlar onların üzerine gelebilir ve Godefroi'nin küçük ordusunu savuşturarak Kudüs'e doğru ilerleyebilirdi.

Nehri geçtiler ve öğleden sonra taze deniz kokusunun adamları canlandırdığı vadi boyunca ilerlediler. Mola verdiklerinde, gökyüzünde yıldızlar görünmeye başlamıştı. Devriye grupları vadi sırtı boyunca etrafı kontrol ederken, silahlarını yanlarına koyup ateşlerin etrafında toplandılar.

Herkesin ertesi sabah şafak sökerken savaşa hazır halde olması ve liderlerine yakın bulunmaları söylenmişti (diyor Raymond). Savaş sırasında hiç kimse yağmayla vakit kaybetmemeliydi. Bu emre uymayanlar aforoz edilecekti. Geceyi olumsuz şartlar altında geçirdik, çünkü ne çadırımız ne de şarabımız vardı. Sadece bazılarımızın ekmeği ve tuzu bulunuyordu, ama et kum kadar çoktu. Biftek yiyor ve ona koyun etini katık ediyorduk.

Sürüleri beraberlerinde getirmişlerdi ve dükün boruları onları uyandıran dek yorgunluktan bitap düşmüş hayvanların arasında uyudular. Silahlandılar ve üç gruba ayrıldılar. Godefroi sol, Raymond da kıyı tarafındaki sağ yanın komutasını üstlendi – okçular ve mızraklılar ince atlı hattının önünde ilerliyorlardı.

Haçlı kuvvetleri ilerlediğinde, hesapta olmayan bir şey gerçekleşti. Sürüler de peşlerinden geliyordu! Binicisiz atlar ve sığırlar, atlı şövalyeleri izliyor, develer de onların peşinden geliyordu. Asker durakladığında, hayvanlar da aynı yapıyordu. Güneş açık gökyüzünde yükseldi ve Melik'in karargâhındaki Müslümanların, sahil boyunca kendilerine doğru gelen kalabalık karşısında nasıl irkildiklerini açığa vurdu.

Bundan sonra yaşananlar hakkında pek çok hikâye anlatılır. Müslümanlar kovanlarından çıkan arı sürüleri gibi hareketlendiler ve karargâhlarının biraz önünde kesif bir kalabalık oluşturdular. Ortalarında Melik'in, Kahire süvarileri tarafından çevrilmiş gümüş ve yaldızlı sancağı yükseliyordu. Her bir atın boyundan ya da eğerinden su tulumu sarkıyordu.

Sonra Hıristiyanların savaşma niyetinde olduğunu fark ettiler. Ama İslâm askeri her zamanki gibi saldırmıyordu. Sıcağın buğusu ardından yaya ilerleyen Hıristiyan okçularına dikkatle baktılar. Okçuların ardındaki karaltılar onlara atlı gibi görünür-

yordu – sığırların boynuzları güneş ışığı altında çelik gibi parlıyor ve sürülerin önündeki toz bulutu, adeta perde görevi görüyordu. Arap kabileleri Melik'in saflarındaki yerlerini aldılar. Haçlıları çevirmek için iki yan safları açılarak öne çıktı. Godefroi'nin ordusu Müslüman yayının merkezine doğru ilerledi. Hıristiyanlar ilerledikçe Müslüman hattının teşkil ettiği kavis içe doğru çekildi – tıpkı Hannibal'ın vahşi atlarının Romalıların ilerleyen lejyonlarını Cannae'de çevirdiği gibi. Dük tehlikeyi fark etti ve kuşatılmanın önüne geçmek için şövalyeleri ile birlikte geri çekildi. Hıristiyan okuçlar ise Mısırlıların bir taş atımı yakınına gelene dek ilerlediler, ardından yaylarını gerdiler. Müslüman saflarından haykırışlar yükseldi.

Bir an Araplar neredeyse Godefroi ve adamlarını ortadan kaldıracaklardı, ama tam zamanında Kısa Pantolon Robert müdahale etti. Uykucu Norman hayatı boyunca ilk olarak savaş alanında, silahlı ve harekete hazırды. Tankred ve Béarnlı Gaston ile birlikte okçuların ardından ilerledi. Okçular durduklarında, Norman Dükü tek başına ilerlemeyi sürdürdü. Sık Müslüman safları hemen önündeydi ve yeşil sancakları yukarıda dalgalanıyordu. Gümüş bir sıruk üzerinde Melik'in sancağını fark etti ve atını doğrudan o noktaya doğru sürdü. Mızrağını öne uzattı ve çelik miğferli başını kalkanının kenarından yukarı çıkarak ileri atıldı. Önüne gelen ilk atlıya kuvvetli bir darbe indirerek gözden kayboldu. Kırılan mızrağını yere atarak uzun kılıcını kınından çekti. Atını mahmuzlayarak ilerledi. Geniş omuzları atının hareketleriyle bir yükselip alçalıyordu. Melik'in sancak taşıyıcısına dek ulaştı ve adamı ikiye biçti. Sancak, devrildi. Tankred'in şövalyeleri de dövüşerek onu takip ediyorlardı.

Bin kadar şövalye, Halife'nin süvarilerinin arasına daldı. Kılıç seslerinin birbirine karıştığı noktada atların eğerleri boşalıyordu. Melik'in saflarının merkezi çılgına dönmüş atlar ve sınırlı adamlarla dolmuştu. Tankred, Müslümanların karargâhının merkezine ulaşana dek durmadı.

Tam bu sırada, Melik'in firarını fark eden Arap kabileleri, atlarını çevirerek dörtlü savaşı alanından uzaklaşmaya başladılar. Müslümanlar çadırların arasından geçerek Askalan'a doğru

kaçtılar. Hemen arkalarında, artık onlarınki kadar çevik atlar üzerinde olan Haçlılar, onları takip ediyordu. Böylece düzlükteki savaş sona erdi ve tozlar rüzgâra karıştı. Bir saat içinde, ölümler ve terk edilmiş çadırların başında sadece Hıristiyan okçular kalmıştı. Bunlar Mısırlıların çadırlarında değerli hazineler buldular – gümüş sandıklar, halılar, altın kakmalı silahlar, tespihler ve Kur’an kutuları. Kabile reislerinin kısmında nadir vazolar, kalseduan ve yeşimler vardı. Binicisiz atlardan bazılarının eyerleri değerli taşlarla ve altın üzengilerle süslüydü. Bütün bunlardan daha da önemlisi, şiddetle ihtiyaç duydukları yiyeceklere artık sahip olmuşlardı.

Bütün tepeler düşmanın sürüleriyle doluydu (diyor Adsız). Silah yığınları bulduk, aralarından istediklerimizi seçtikten sonra, geri kalanları yaktık. Adamlarımız deve, tahıl, tereyağ, ekmeğe, yağ ve her nevi yiyecek bulmanın sevincini yaşadılar. Bütün bunları Kudüs’e taşıdık.

Kâfirler gemilerle savaşa katılmak üzere geldilerse de, Emir ve ordusunun kaçışını gördükten sonra yelkenlerini açarak kıyıdan uzaklaştılar. Adamlarımız Emir’in sancağını buldular, Normandiya Dükü onu yirmi gümüşe geri alarak Tanrı’nın şerefine Kutsal Mezar’a konulmak üzere patrikliğe bağışladı. Bir başkası Emir’in kılıcını on altı Bizans parasına aldı.

Böylece, Tanrı’nın isteğiyle düşmanlarımıza gelip geldik. Bu savaş Ağustos ortasından bir gün önce, Yüce İsa’nın bize bağışladığı günde gerçekleşti. Çağlar boyunca zafer ve şeref onun olsun! Bütün ruhlar Âmin desin!

Bunlar Adsız’ın son sözleri. Onun hikâyesi burada, Askalan düzlüğünde, Kutsal Topraklar’da Godefroi’nin hâkimiyetini perçinleyen zaferin ardından sona eriyor. Bundan sonra Adsız’ın kaderinde neler vardı? Onun Kudüs’teki sığınmacılar arasında hayatını sürdürdüğünü sadece tahmin edebiliriz, çünkü batı kroniklerinde onun adı hiç belirtilmemiştir ve yazmalarının kopyası, iki yıl sonra Kudüs’te bulunmuştur. O Adsız idi ve gerçekleri anlatıyordu. Bu kadarını bilmek yeterli olsa gerek.

XXXIII ŞEHİR

Askalan savaşı Asyalı süvarilerin Haçlı şövalyeleri karşısında duramayacağını gösterdi. Ayrıca bu savaş, şövalyelerin, Doğu'nun savaş taktiklerine alıştığını da ortaya koydu. El-Efdal, beş yıl boyunca Kudüs'ü geri almak için bir başka girişimde bulunmadı ve bu zaman zarfında iyi bir anlaşmaya varıldı.

Eğer Aziz Gilles şehri kendi hesabına kazanmak konusunda fazlasıyla hırslı olmasa idi, Haçlılar Askalan'ı ele geçirebilirdi. "Askalan," demişti bir Arap onlara, "muazzam bir şehirdir ve çok iyi korunur. Orada meyve ve çınar ağaçları boldur. Şehrin camii giysi tüccarının çarşısında bulunur ve burası tamamen mermer döşelidir. Buranın ipekböcekleri ünlüdür. Burada hayat gerçekten keyiflidir, çarşılar kalabalıktır. Sadece, suyun içimi pek güzel değildir ve *dalam* denilen tatarcıklar zararlıdır."

Yaşlı Provençeli Kudüs'ün yeni baronunun yanında, onun altında hizmet edemeyeceğini hissetmenin hayal kırıklığını yaşıyordu. Diğer liderler Avrupa'ya dönmek üzere adamlarını toplarken, onlarla gitti.

Haçlıların son ana ordusunun çiğnediği Askalan'da toz zorlukla indi. Hayatta kalanların çoğu, sıla özlemi çekiyordu. Üç yıldır ilerliyor ve savaşıyorlardı. İnançların çok ötesinde işler başarmışlardı. Andlarını yerine getirmişlerdi ve Godefroi'ye yardım gelmek üzere yeni orduların yola çıktığını biliyorlardı.

Ondan ayrılmadan önce, son kez Dük'ün karargâhında bir araya geldiler. Yüklü deve katarları hareket eder ve silahtarlar atları hazırlamak için acele ederken, son olarak birlikte ziyafet çektiler. Godefroi sırayla hepsini kollarının arasına aldı ve öptü. Birer birer atlarına binerek uzaklaşırken, Godefroi'nin sancağını selamlamak ve veda etmek için bir an atlarını geri çevirdiler. Raymond, Provençeli bakiyeleri, genç Robert, Flanders Kontu Genç Robert ve onun yakın arkadaşı Normandiyalı

Robert – ki artık Askalan kahramanı idi – ve Godefroi'nin kardeşi Boulogneli Eustace ile birlikte gitti.

Onların ayrılmasının ardından, Godefroi gerçekten Kudüs'ün baronu olduğunu hissetti. Beraberinde sadece iki yüz şövalye kalmıştı – bunlar kendilerine sürgün diyorlardı. Fakat Tankred, altmış yahut yetmiş şövalye ile birlikte Celile gölü kıyısında kalmıştı. Aralıklarla ondan haberler geliyordu: Nasıra'ya ulaşmıştı ve içinde kripta olan Meryem'in evini bulmuştu. Tuğla duvarlarıyla bunaltan ve kanyonuyla deniz seviyesinden aşağıda kalan Tiberias'ı ele geçirmişti.

Godefroi sabırla çalışmaya koyuldu. Bir imparatorluk kurucunun ruhundan yoksundu ve humma damarlarında kol geziyordu, ama bir rüyası vardı ve ayrıca, bazen rüyaları gerçeğe dönüştüren inancı da...

Askalan'u ele geçiremediği için, mareşalini Arsuf'a, Yafa yakınlarındaki hisara göndermişti. Denizciler Yafa'da karargâh kurarak duvarları onarmaya giriştiler. Muazzam Venedik filosu gitgide yaklaşıyordu ve Godefroi'nin, filonun güvenle durabileceği bir liman hazırlaması şarttı. Godefroi bütün zamanını Arsuf'taki karargâh ve Kudüs'teki, artık onun sarayı olan cami arasında geçiriyordu. Şövalyeler için olan kanunları hazırladığında, arazi de şekillenmeye başladı. Topraklar, karşılığında Kudüs'e hizmet etmeye and içen Norman lordları ve Renliler arasında paylaştırıldı.

Tankred'in gayretleri sonucunda şehrin etrafındaki çatışmalar sona erdi. Müslüman çiftçilerin bazıları gittiyse de, hayatları ve haklarının güvencede olduğunu anladıktan sonra, çoğu kalmayı tercih etti. On beş ve on altı Ağustos'taki korkunç katliamın ardından, Haçlılar kılıçlarını kınlarına sokmuşlardı. Toprakları, Türklerin hukukuna çok benzeyen feodal kanunlarla idare ediyorlardı. Yerli Hıristiyanlar ise yeni efendilerine tercüman ve ajan olarak hizmet etmekteydiler.

Kudüs tepelerine uzanan dar yolda, başlangıçta çok az kerwan görünmeye başladı. Ermeniler ve Suriyelilerin satacak zeytin, kuru incir, ipek, pamuk ve ziiccaciyeleri vardı; Haçlılar'ın ise Askalan'daki zaferden sonra kasaları dolmuştu.

Kudüs'ün civarındaki yerlerde pamuk ve üzüm yetiştiriliyordu. Celile tepesindeki köylerden kilimler ve Şam pamuğundan imal edilen kâğıtlar geliyordu.

Bir süre sonra, hâlâ ele geçirilememiş sahil hisarlarının yöneticileri, anlaşma yapmak üzere elçilerini gönderdiler. Onlar surların ardında güvendeydiler ve Haçlılar da aynı şekilde, Kudüs'te evlerindeydi. Böylece Müslümanlar, içten tacirler haline geldiler. Akka ve Askalan, Kudüs'e, kendilerine ticarî ayrıcalık sağlayacak ve yıllık ateşkesin bedeli olacak vergi ödemeyi kabul ettiler.

Godefroi yeni baronluğunda ateşkesi sağlamış olmaktan ötürü huzurluydu – Kudüs'ü korumak için elinde bir ordunun iskeletinden öte bir şey kalmamıştı. Müslümanlar her an saldırarak onu oradan atabilirlerdi. Ama o yıl, Müslüman komutan ve idareciler yüzlerini doğuya, tahtta hak iddia eden iki kardeşin Horasan steplerinin hâkimiyeti için mücadele içinde olduğu Bağdat'a çevirmişlerdi. Ayrıca Tankred, Celile ötesine at sürüyor ve Müslümanlar, *Darkat* dedikleri bu adamdan çok korkuyorlardı.

O sonbaharda bir başka boyun eğmez Haçlı Kudüs'e geldi. Antakyalı Bohemond, Urfalı Baudouin ile birlikte, yağmurlar ve Arap kabilelerini aşip güneye inmişlerdi. İki prens Kudüs'e gitme andlarını yerine getirmek dışında bir amaç daha güdüyorlardı. Kutsal topraklarda dua etmek için sadece birkaç gün kaldılar.

Aslında farklı entrikalar peşindeydiler. Godefroi ve vasalları, onlardan ittifak yemini etmelerini, ayrıca Godefroi'ye hürmet ve bağlılıklarını göstermelerini istemeliydiler. Ama Godefroi böyle bir talepte bulunmadı ve Bohemond, biraz farklı bir iş çevirmeyi başardı. Godefroi yerine, Adhemar'ın halefi olarak Papalık tarafından gönderilen ve şimdi Kudüs'ün patriği bulunan Daimbert'e bağlılık bildirdi.⁴² Karşılığında Daimbert de Bohemond'un

42 Kudüs'ün zaptından sonra Normandiya dükünün rahibi Arnulf, konsil tarafından patrik seçilmişti. Arnulf hakkında pek çok hikâye anlatılır – papaz doğmuştu, şarapçıydı ve tacirdi. Bazıları ona "Şeytan'ın ilk çocuğu" di-yordu. Yine de görünüşe göre gerçek şu ki, o inançla çalışmış ve Godefroi'ye yardım etmişti. Sonbaharda Başpiskopos Daimbert ortaya çıktığında, Daim-

Antakya'daki hâkimiyet unvanını tanıdı. Kurnaz Norman artık Kilise'nin onayıyla Antakya Prensi idi ve aynı şekilde Baudouin de Urfa Prensi olmuştu. Böylece bağımsız iki devletin efendileri olarak atlarını kuzeye çevirip Kudüs'ten ayrıldılar. Bu basit hareketle Bohemond iki kazanım elde etmişti: Artık Antakya'yı burada hak iddia eden Bizans İmparatoru'na karşı savunma hakkı da meşru idi. Ayrıca Daimbert, Godefroi'den de bağlılık sözü talep ettiğine göre, artık Bohemond, Godefroi'nin vasalı değil eşiti sayılırdı. Bu Bohemond'un diplomatik entrikalardaki başarısını ortaya koysa da, gelecek yaz yaşanacak olanlar onun bütün hesaplarını alt üst edecekti.

Godefroi günlerini şüpheden uzak geçirdi. Daimbert yeni nüfuz bölgesinin ruhanî önderi idi ve kendisi de buranın savunucusu. Bu durum onun açısından doğru ve yerindeydi. Bundan ötesini istemiyordu.

Aslında bölgenin büyük kısmı verimsizdi. Godefroi burada ne yeşil tepeler ne de parlak tüylü sığır sürüleri bulamamıştı. Urbanus'un seferden önce anlattığı süt, bal ve hazinelerden fazlaca olduğu söylenemezdi. Suriyeli çiftçiler kafalarını iki yana sallayarak, o bahar ürün alınmadığını bildirdiler. Toprağa çok az yağmur düşmüştü ve tarlalardaki buğday kavruluyordu.

Sıcaklık daha da yükselince, dağlardaki akarsu kaynakları kurudu. Köylerin idarecileri, çiftçiler köyleri terk ettikleri için vergi toplayamadıklarını haber verdiler. Godefroi'nin memurlarına gelen bu adamlar, aynı hikâyeyi pek çok farklı dilde anlattılar.

Pascalya'da, Lübnan dağlarından ve bilinmeyen mabedlerden garip adamlar, kalabalıklar halinde Kudüs'e geldiler – kullarının arkasında örülmüş uzun saçları ve seyahatleri boyunca tozdan griye dönmüş siyah etekleriyle, Grek rahipleri. *Via*

---

bert istifa etmiş ve görevini ona bırakmıştı. Daimbert, hırshydı. Beraberinde Urbanus'un Kutsal Topraklar'daki kilise örgütlenmesinde egemenliği amaçlayan idarî planını getirmişti. Urbanus ve ardından Pascal, tıpkı Roma'da olduğu gibi Kudüs'te de kilisenin idarede bulunması konusunda ısrarcıydılar. Buna göre Kudüs'ün yeni baronu da patrikliğin altında bir statüde yer almahydı. Godefroi, Daimbert'in ısrarlarına teslim oldu.

Dolorosa'da sakallı Ermeniler ortaya çıktı ve rast geldikleri çocukları kutsadılar. Kaderlerinden emin olmamakla birlikte ortak amaçlarına yürüyen Yahudiler, dikkat çekmemeye çalışarak buraya geldiler. Suriye'den Maruniler ve Mısır'dan deve katarlarıyla seyahat eden koyu derili Kıptiler de buradaydı. Gece kiliselerde mumlar yakıldı ve Süryanice, Ermenice mırıldılar, Latin din adamlarının ilahilerine karıştı.

Savaşlar ve afetlere rağmen, bin yıldan uzun zamandır, Pascalya'da, burası ziyaretçi akınına uğruyordu. Her bir grubun, azizlerin heykellerinin değerli taşlarla çevrelendiği kendi tapınakları vardı. Diriliş Kilisesi'nde dahi grotesk brokarlar ve azizlerin mozaik tasvirleri bulunuyordu.

Yabancı din adamları sur içinin her bir karışını çok iyi tanıyorlar ve eskiden kalma haklarını tüm detaylarıyla biliyorlardı. Mucize günü güneşin ilk ışıklarıyla, ellerinde mumlar, kalabalıklar halinde geldiler. Haçlılar onları izlerken kalabalık dua ederek bekledi ve Grek patrik, üzerinde cübbesi, Kutsal Kabir'in girişinde bekledi.

Bin yıldan beri, içeride, yakılmayan lambalar bulunurdu ve bu gün, hiç kimse içeriye girmediği halde, içeriden ışık yayılırdı. Binlerce kişinin tanıklık etmeye geldiği mucize, işte buydu.

Oysa bu sene, bütün bir sabah beklediler ve sadece Grek patriğin şu sözleri duyuldu: "Hâlâ karanlık!"

Ellerinde mumlarla bekleyen kalabalık huzursuzlandı. Godefroi ve Haçlılar, Kudüs onların eline geçtikten sonra, bin yıllık mucizenin sona ermesi sorunuyla karşı karşıya kaldılar. Bazıları mucizenin anlamını tartışmak üzere çekildiler.

Öğleden sonranın erken saatlerinde kuledeki çan çalındı ve patrik ellerini kaldırdı. Hacılar, ellerinde mumlarıyla içeri ilk giren olmak için aceleyle ileri atıldılar. Sokaklarda şu sözün haykırıldığı duyuluyordu: "Tanrı ateşi gönderdi!" mumlar lambaların ateşiyle yakıldı ve kalabalık, ateşi kendi memleketlerine götürmek üzere yola koyuldu.

Godefroi kendisinden öncekilerin bildiği şeyi idrak etti – pek çok adamın paylaştığı, eski geleneklerin kutsallaştırdığı

Kudüs'ün başka bir efendisi olamazdı. Haçlılar tarafından özgürleştirilen ve savunulan bu şehir, onun düşlerine uyuyordu.

Haziran ayında, denizde kahverengi yelkenliler belirdi ve iki yüz kadarı Yafa'ya doğru yol almayı sürdürdüler. Muazzam Venedik filosu, küçük bir Haçlı kalabalığının onları karşılamak için beklediği yere ulaştı. Deniz gücü artık buradaydı.

Venediklileri Kutsal Topraklara çeken, ticaretin cazibesi idi. Bunlar, uzak görüşlü ve hırslı tacirlerdi. Denizin kör patikalarını, yabancı paraların değerini ve bir krala bağlılığın kıymetini biliyorlardı. Dahası, Bizans'ın ve İmparator Aleksios'un müttefiki idiler.

Şefli bir kıyıyı korunaklı bir limana çevirebilecek maharet-teydiler. Filonun en geniş gemileri, çift güverteli dromonlar ve uzun kadırgalar, zırhlı pruvaları açık denize bakacak şekilde ve aralarında zincir gerilerek birbirlerine bağlandı. Bu kesif hattaki gemiler demir attıktan sonra, onların korumasındaki daha küçük gemiler kıyıya yanaştı. Ancak ondan sonra denizciler ve asiller kıyıya çıkarak, yarı onarılmış Yafa'ya hareket etmeden önce Haçlı kalabalığının önderini selamladılar. Yafa'ya geldiklerinde, Godefroi ve Amiral, plan yapmak üzere bir araya geldiler.

Venedikliler Kudüs'teki yeni nüfuz bölgesine yardım etmek istiyorlardı. Kutsal Toprakların zaptı, yeni bir ticaret kapısı açmıştı.⁴³ Bu zamana dek Avrupa'nın denizci tacirleri, Asya'nın, sadece kara tacirleri ile doğrudan temas kurabilmişlerdi. Elbette Venedikliler Bizans limanlarına rahatça girip çıkmışlardı, ama kervan yollarının geçtiği Asya'nın kalbine yıllardır iç geçiriyorlardı. Karanlık denizin arafının da ötesindeki Kıta – Rahip

43 Cenevizliler ve Pisahlar komşuları Provençelilerin doğal müttefiki idiler. Başpiskopos Daimbert'e Pisa'dan gelişinde 120 gemilik bir filo eşlik etmişti ve bu filo Tatikios'un komutasındaki Bizans filosunun saldırısına uğramıştı. Bazı Pisa gemileri Grek ateşi ile yakılmıştı ve filo misilleme olarak bazı Bizans ada hisarlarını yağmalamakla kalmamış, Laodikya'daki imparatorluk garnizonunu kuşatarak, şu sıralar Bizans İmparatoru ile resmen savaş halinde olan Bohemond'a yardım etmişti. Bu zamana dek Müslüman kadırgaları Ceneviz ve Pisa gemilerini doğu ticaretinden uzak tutmuştu. Diğer yandan Venedikliler, yıllar önce Aleksios ile Bohemond'a karşı bir anlaşma yapmışlardı ve Bizans'a bu anlaşma ile bağlıydılar.

John'un krallığı – Hinduların zenginlikleri – bütün bunlar sadece ismen biliniyordu. İpek, misk, tarçın ve baharat, bu gölge dünyadan gelmekteydi. Bu gölgeler arasında bir yerlerde, dalları yayılan Hayat Ağacı ve efsanevî diyardan beraberinde hediyelerle gelen üç Mecusî. Bütün bu bilinmeyen, belirsiz ve acayip şeyler, köpek başlı adamları ile Asya'nın ve ağzından alevler çıkan ejderhalarıyla Kıtay'ın kalbinde gömülüydü.

Yine de Venedikliler, bu görünmez merkezin çekimini hissediyorlardı. İki ana yolun buralara ulaştığını biliyorlardı – biri Ermenistan dağlarını aşıp, Bizans gemilerinin Konstantinopol'e değişik mallarla yüklü geldiği Trabzon'a ulaşıyordu. Diğeri ise Bağdat üzerinden batıya gidiyor ve iki kervan yoluna ayrılıyordu. İlki Şam'a, oradan Akka'ya ve deniz yoluyla Mısır'a, İskenderiye'ye ya da Cifar'ın kumlarını kervanlarla aştıktan sonra Kahire'ye gidiyordu. Godefroi ve adamları bu ticaret yolunu kapatmışlardı. İkincisi ise Bağdat'tan Fırat'ı izleyerek Halep'e ve oradan Antakya'ya ulaşıyordu. Antakya'nın efendisi Bohemond idi. bu sıralarda, Haziran 1100'de, Halep'i de ele geçirmeye hazırlanıyordu.

Eğer Venedikliler limanlarda ayak basacakları bir yer edinirlerse, bu ticaret kanallarını Haçlıların koruması altına sokabilirlerdi. Dahası tütün, hurma, Şam ve Arap şehirlerinden gelen halılar için birinci elden pazarlık yapabilirlerdi. Şam'ın çeliğini, cam eşyalarını ve süslü mallarını istiyorlardı. Uzak Doğu'nun gölgeler arasındaki dünyasına giriş yapmak istiyorlardı.

Godefroi'ye bütün bunları açıklamadılar, ama ihtiyaçları olanı buldular – filonun Müslüman kalelerini ele geçirmesi için karadan gerekli olan yardım sağlanacaktı. Böylece şartlar üzerinde anlaşmaya vardılar: Yedi hafta boyunca filoları Godefroi'nin ordusuyla işbirliği yapacaktı ve karşılığında Kudüs Haçlıları tarafından mevcut ya da zapt edilecek bütün noktalarda vergiden muaf olacakları ticaret imtiyazları kazanacaklardı; ayrıca Venediklilerin yardımıyla ele geçirilen her yerde bir kilise, bir depo, bir pazar ve üç sokaktan biri, ödül olarak onlara verilecekti.

Venedikliler geleceğe dönüktü. Godefroi şartları ağır bulduysa da kabul etmekten başka çıkar yol görmedi. İlk saldırıyı kıyı şeridindeki en iyi limanlardan birine ve surları arasında büyük zenginliklere sahip olan Akka'ya yapmaya karar verdiler. Venedikliler gemilerini elden geçirmeye koyuldular.

Godefroi Tankred'i Celile'den çağırdı ve Remle'de adamlarını toplamak üzere vadilerin ölüm sıcağına yol almaya başladı. Sabahın erken saatlerinde dahi seyahat etmek kolay değildi çünkü sarnıçlardaki su seviyesi çok düşüktü ve ovalarda salgın hastalıklar kol geziyordu. Kumların üzerinde, orada burada, yarı kavrulmuş insan vücutları görülüyordu. At arabasının muazzam gölgesi altında uzanan Godefroi'ye iki rahip geldi. Önünde diz çökecek ona yeni papa Pascal'ın imzasını taşıyan bir parşömen tomarı uzattılar. "Asya'daki Hıristiyanlığın bütün muzaffer insanlarına" hitaben yazılmış mektupta, kısaca şunlar yer alıyordu:

Şimdiye dek Hıristiyanların zulüm gördüğü yerleri zapt etmenizden dolayı duyduğumuz sevinci kelimelerle ifade etmek mümkün değil. Uzun yıllar esaret altında yaşayan Doğu Kilisesi'nin eski ihtişamına kavuştuğunu görüyoruz. Şimdi bütün yüreğimizle "En Yücelerdeki Tanrı'ya izzet ve yeryüzünde razı olduğu adamlara selamet" demeliyiz.

Bundan sonra dua etmeli ve tetikte olmalıyız ki, başlanan iş tamamlanabilsin ve sizin düşman kanıyla kutsanmış elleriniz, sonuna dek Tanrı'nın hizmetinde kalsın.

Godefroi mesajı okudu, fakat hiçbir cevap göndermedi. Roma'da oturan Pascal, buradaki suyu kirli kuyulardan, kumların üzerine dağılmış cesetlerden habersizdi. Godefroi, hummadan başını kaldıramıyor ve arabasının dışına bakamıyordu bile. Gerçekten işin sonu yaklaşmıştı ve kazanımlar şimdiden görünüyordu – o Akka'yı alacak ve Bohemond Halep'e ilerleyecekti. Pascal'a iyi haberler göndermek, bir ay daha bekleyebilirdi.

Humma Godefroi'yi bırakmadı. Kudüs'teki hastaneye gitmek yerine, o, adamların yeni surlar için taşları oyduğu Yafa'ya götürülmeyi emretti. Yine de bir gece, aniden, hafif bir ata bağlı küçük bir sedyeyle Kudüs'e taşındı.

Kara pelerinli şövalyelerin koruduğu hastane koridorunda Başpiskopos Daimbert ve Arnulf'u çağırttı.

“Sizi buraya, benden sonra Kudüs'e kimin hükmedeceğini kararlaştırabilmemiz için getirttim,” dediğinde, Daimbert, “Buna siz karar verirsiniz,” diye cevapladı.

“Eğer bu gerçekten benim kararına bağlı ise,” dedi Godefroi, “ben başarılarımızın devamı için, kardeşim Baudouin'in yerime geçmesini isterim.”

Temmuz ortasında Bouillon Kontu ve Kudüs Baronu Godefroi öldü. Onun ölümünden sonra salgın hastalık daha da yayıldı. Bir ulak Urfa'ya, Baudouin'i çağırmaya gönderilirken, Tankred de kumandayı kendi uhdesine almak istedi. Venedikliler Akka'dan çekilmek zorunda kalarak yakınlardaki nispeten zayıf bir nokta olan Hayfa'yı ele geçirdiler. Sonra sözlerine sadık Venedikliler, Ağustos ortasında çok az iş başarabilmiş oldukları halde denize açıldılar. Antakya'dan adamlarıyla birlikte at süren ve o an için silahsız olan Bohemond'un, Müslüman atlılarınca ele geçirildiği haberi geldi.

Godefroi'nin naaşı sokaklarda alayla taşındı ve Calvary'nin (Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer - ÇN) dibindeki bir lahde konuldu. Bu Kudüs halkı ve Haçlılar için acı dolu bir gündü. Liderlik özelliklerinden yoksun ve gücün çok daha fazlasını kazandırabileceği yerlerde zayıf bir adam olsa da, sonsuz bir inanç ve yenilmez bir cesarete sahipti. Zamanla efsanevî bir kahraman haline gelen Godefroi'yi, bizler rüyasına inancını hiçbir zaman kaybetmeyen bir adam olarak anımsayacağız.

XXXIV FULCHERIUS'UN GÖRDÜKLERİ

1 100 senesi yaz sonunda, birkaç hafta boyunca, Pisa Başpiskoposu ve şimdi Kudüs Patriği olan Daimbert, Kutsal Şehir'in idaresinde bulundu. Daimbert hırslıydı. Doğu'ya, Urbanus'un buradaki kiliseleri yeniden yapılandırma ve Hıristiyanlığın doğduğu bu topraklara ruhanî bir yetki kazandırma planlarının tamamına vakıf olarak gelmişti. Hiçbir Haçlı lideri onu engelleyemezdi – Aziz Gilles, Konstantinopol'de idi, Bohemond esir bulunuyordu ve baron seçilen Baudouin, kuzeyde, Urfa'da idi.

Daimbert, Roma ruhbanlarının tüm ferasetine sahipti ve tamamlaması gereken bir görevi vardı. Kudüs, Roma'ya bağlanmalı ve bir papalık devleti haline getirilmeliydi.

Daha Godefroi ölmeden önce, Cluny Benediktinleri'ne İsa'nın çile mağarası ve Gethsemane Bahçesi bahşedilmişti. Daimbert'in kendisi için bir sarayı tadilatından geçirttiği Sion Dağı, Augustinecilerin elindeydi. Daimbert, Godefroi'yi Yafa limanı, Davut Kulesi ve Kutsal Kabir'i kendisine bağışlamaya ikna etmişti. Elbette bunlar onun sadece ruhanî otoritesi altında olacaklardı, fakat onun planları arazilerin yasal hakkını ele geçirmeyi de içeriyordu. Daimbert, kendi rüyasını gerçekleştirmek istiyordu – arazilerin manastır ve kiliselere bölündüğü, şehirlere piskoposların hükmettiği ve hepsinin üzerinde de patriğin, sadece Roma'ya bağlı olan bir patriğin yer aldığı ruhanî bir imparatorluk hayali...

Bohemond'un esareti hiç bitmeyebilirdi. Baudouin'in de Kudüs'e zarar görmeden ulaşması mümkün olmayabilirdi. Urfa, tepelerin ardında, çok uzaktaydı. Daimbert, Norman'ın esir

düşüğünü öğrenmeden önce, Bohemond'a Tankred ile birlikte Baudouin'in Kudüs'e gelmesini önlemelerini önermek için yardımcıını göndermişti.⁴⁴

Daimbert'in planları bu şekilde idi. Böylece bilerek ya da bilmeyerek, demir adamlar ile ruhbanlar arasında bir çatlak oluşturuyordu. Bundan sonra iki taraf ne üç yıllık ilerleyişlerinde zahmetler çekerken ne de Godefroi'nin liderliğinde yaşarken olduğu gibi, birbirlerine karşılıklı bir sempati duymayacaklardı.

Bununla birlikte Daimbert, bir şeyi hesaba katmamıştı. Müslümanlar görkemli *Kundufry*'nin ölümü ve *Maimoun*'un esaretini öğrenmişlerdi. Onlar Godefroi'ye Hıristiyanların kralı ve Bohemond'a da onların kılıcı gözüyle bakıyorlardı. Şimdiyse her ikisi de sahneden çekilmişti. Toulouse Kontu Raymond, Konstantinopol'e gitmişti ve muhteşem Venedik filosu da gözden kaybolmuştu. Haberler kervansaraylarda, camilerde yayıldı ve en yakınlardaki sultanlar, bölgeye akın ettiler. Kudüs ve Remle arasındaki yol dahi atlılarla doldu.

Ekim ayında Baudouin, prensliğini genç kuzeni Baudouin du Bourg'a bırakarak Urfa'dan hareket etti. Baudouin'in başına gelenleri Chartresli Fulcherius'dan öğreniyoruz.

Baudouin, beraberinde küçük bir orduyla yolculuk yapıyordu – iki yüz kadar atlı şövalye, yedi yüz piyade, hacılar ve din adamları. Antakya'dan sahil yolunu izlemeye başladı ve Trablus'ta Müslümanların Lübnan dağlarındaki geçitleri tuttuğunu öğrendi. Baudouin yola devam etti, ama beraberindekilerin pek çoğu ona haber vermeksizin ayrıлып Urfa'ya döndüler. Fulcherius, böyle söylüyor.

---

44 Daimbert'in Bohemond'a ne yazdığı ve Tankred'e ne söylediği, tarihçiler arasında ateşli bir tartışma konudur. Bir anlatıya göre Bohemond'a Baudouin'i öldürüp Kudüs tahtına çıkmak üzere kendisinin gelmesini önermiştir. Hiçbir şey kesin olmamakla birlikte, bir mektubun varlığı ve bunun Baudouin'in eline geçtiği ya da Antakya dolaylarına geldiğinde mektupta yazılanlardan haberdar olduğu, muhtemel gözükmektedir. Baudouin Kudüs'e ulaştığında, Daimbert'e karşı tutumları düşmancadır.

Türklerin Yola Kurduğu Tuzak
ve
Kont Baudouin'in Takdire Şayan Cesareti Hakkında

Beyrut şehrinde çok uzak olmayan dar bir geçidi aşmamız gerekiyor.

Geçidin yakınına geldik. Öncülerimiz geçidin Türkler tarafından tutulduğunu bildirdiler. Öncülerimiz, bunların, saklanmış bir düşman ordusunun küçük bir kısmı olabileceğini düşünüyorlardı. Bir atıyla Kont Baudouin'e haber gönderdiler. Kont haberleri duyduğunda, askerlerine savaş düzeni almalarını söyledi ve sancağını kaldırdı. Bir süre sonra yola devam ettik.

Sonra düşman ilk grubumuza doğru geldi. Bazıları öldürüldü, ama bizim de dört adamımız hayatını kaybetti. Her iki taraf da çarpışmadan çekildikten sonra, (Baudouin tarafından) karargâh kurmamız ve uzanabildiğimiz en son noktaya kadar saflarımızı genişletmemiz emredildi. Emrin aksini yapmayı tercih eder olsak da, söylenenleri yerine getirdik. Korkusuzmuşcasına hareket ediyorduk, oysa ölesiye korkuyorduk. Geri dönmek fazlasıyla zordu, ama ilerlemek en kötüsüydü. Her tarafımız düşman tarafından kuşatılmıştı. Sahil boyunca teknelerde ve dağların geçitlerinde toplanıyorlardı. O gün bize iyi hiçbir şey getirmedi; hayvanlarımızı dahi sulayamadık. Chartres, Arles ya da başka bir yerde olmayı çok isterdim. Gece boyunca çadırlarımızdan dışarıyı izleyerek kendimizi yorduk.

Günün ilk ışıklarında toplantık ve geldiğimiz yoldan geri dönme kararı aldık. Yük hayvanları önden gidecek, takipçilerimiz onları koruyacaktı. Böylece en arkadan yola devam edecek olan silahlı adamlarımız, her ikisini de Müslümanların saldırılarına karşı koruyabilecekti.

Sabahın erken saatlerinde yola çıktığımızı gören düşman, bizi kaçaklar gibi aceleyle gitmeye zorlamak için bize yaklaştı. Bizi sürüleri ağıla sürer gibi, düzlükten ayrılan en dar noktaya doğru sürüyorlardı. Böylece yolumuzu kesip hepimizi kılıçtan geçirebilirlerdi. Ama düşündükleri gibi olmadı. Adamlarımız, kendi aralarında konuşup bir karara vardılar: "Eğer dönüp onlarla savaşırsak – Tanrı'nın rızasıyla – onlara galip gelebiliriz."

Planı uygulamaya koyduğumuz anda mücadele başladı. Oklar yağdırarak üzerimize geliyorlardı. Kurtlar gibi uluyarak bize sövüyorlardı. Ne diyebilirim ki? Kaçacak bir yerimiz ya da güvenliğimizden umudumuz yoktu. Sonra Tanrı bize yardım etti. Adamlarımızın cüreti üstün geldi ve düşman kaçmaya başladı. Kimi kaçmayı başardı, kimi kılıçtan geçirildi. Kıyıdaaki gemileri dahi denize açıldı – sanki koşup onları yakalayabilirmişiz gibi! Böylece zafer sarhoşluğu içinde, bu sırada yolda yük hayvanlarını koruyan takipçilerimizin yanına gittik. Çadırları çıkarıp karargâhı kurmamız emredildi.

Pek çok zengin Türk sağ ele geçirilmişti. Öldürülenlerin üzerindeki toplanan ganimet fazlaydı. Eyerleri altın kakmalı atlar dahi ele geçirmiştik. Lordumuz ganimeti paylaştırdıktan sonra dinlenmeye çekildik.

Şafak sökerken, her zaman cesaretiyle tanınan Baudouin, beraberinde birkaç adamıyla, yolda düşman olup olmadığına bakmaya gitti. Olmadığını gördüğünde bir tepenin zirvesine çıkarak ateş yaktı ve bize işaret verdi. Bunun üzerine karargâhta kalanlar onu izlediler. Yolu açık bulduk. Aynı gün Beyrut'un dış mahallelerine ulaştık. Buranın idarecisi,⁴⁵ Baudouin'e, sevgiden çok korkudan, yiyecek gönderdi. Diğer kasabaları da aynı şekilde geçtik.

Kudüs'teki Hıristiyanların ele geçirmiş olduğu Hayfa kasabasının efendisi bu sırada Tankred idi. Tankred'in Baudouin'e karşı kötü düşünceler beslediğini bildiğimizden buraya girmedik. Kendisi kasabada değildi. Halkı bizi görmek istediklerinden ve bizi kardeş addettiklerinden, çıkıp bize ekmek ve şarap sattılar. Kayzerya ve Arsuf'u geçtikten sonra Yafa'ya ulaştık. Burada Franklar Baudouin'i kralları gibi karşıladılar. Zaman kaybetmeden Kudüs'e doğru yola devam ettik. Şehre yaklaştığımızda bütün halk Baudouin'i karşılamaya çıktı. Sevinçli ilahiler söyleyerek Kutsal Kabir'e giden yolda onun önünde yürüdüler.

---

45 Beyrut (Fulcherius'un yazdığı şekliyle Beritus) o sırada Müslümanların elindeydi. Fulcherius, Baudouin'den ileride anlaşılacağı sebeple, "Kral" diye bahsediyor. Bu sırada Tankred, üç yıl önce Tarsus'ta Baudouin'le ilk tartışmasını unutmuş değildir.

Patrik Daimbert bu kutlamalara katılmadı, çünkü Baudouin'e karşı suçlamalarda bulunmuştu ve aralarında karşılıklı bir hoşnutsuzluk vardı. Ruhban sınıfının büyük çoğunluğu da ona (Daimbert) kin besliyordu. Bu yüzden Sion Dağı'ndaki evinde kaldı. Kudüs'te altı gün süren karşılama kutlamaları boyunca dinlendikten sonra tekrar yola koyulduk.

Baudouin'in Arabistan Seferi Hakkında

Lord Baudouin yine adamlarını topladı ve Askalan'a doğru yola koyuldu. Oraya ulaştığımızda, üzerimize akın edenleri surların içine sürdük. Bundan fazlasını göze almak o an için gereksiz olduğundan, çadırlarımıza döndük. Sonraki gün iç bölgelere gittik ve bu bereketli memlekette kendimiz için yiyecek, hayvanlarımız için de otlak bulduk. Düşmanlarımızın tarlalarını israf etmeye koyulduk. Bu sırada farkına vardık ki, köylerde yaşayanlar, bizim korkumuzdan hayvanlarını da beraberlerine alıp mağaralara saklanmışlardı.

Onları mağaradan çıkartmanın başka yolunu bulamayınca, mağaranın ağzında büyük bir ateş yaktık. Nihayet alevlerin sıcaklığı ve içeri dolan duman yüzünden birer birer dışarı çıkmaya başladılar. Aralarında mutlaka Remle ve Kudüs arasında gizlice dolaşan, adamlarımızı öldürmüş önemli kişiler de vardı. Onlarla birlikte saklanan Suriye Hıristiyanlarının yardımıyla bu kişileri tespit ettikten sonra günahkârların kafalarını kestik. Suriyelilerle eşleri ayrıldıktan sonra yüz kadar Müslüman'ı öldürdük.

Bütün hayvanlarını ve ihtiyacımız kadar tahılı aldık. İşimize yarayacak başka bir şey bulamadık ve Arabistan'a ilerlemek üzere hazırlanmaya koyulduk. Ekili ve kıraç arazilerin nerelerde olduğunu bilen birkaç yaşlı adam bize rehberlik yapacaktı.

İbrahim, İshak ve Yakup'un kabirleri yakınındaki dağları aşarak, günahkâr Sodom ve Gomorra şehirlerinin Tanrı'nın isteğiyle yerle bir olduğu vadiye ulaştık.

Ölü Deniz Hakkında

Aslında burası büyük bir göl ve hiç yükselmediği için Ölü Deniz adını almış. Ayrıca o kadar tuzlu ki, hiçbir hayvan suyundan içemiyor. Ben, Fulcher, katırımdan inerek avuçlarımı suyla doldurdum ve onun tadına baktım; çöplemeden bile daha acıydı.

Suyun bu kadar tuzlu olmasının bir ya da iki sebebi olabileceğini düşünüyorum. Yakınlarında tuzlarla kaplı tek bir dağ var. Ya bu dağdan inen yağmur suları ve akarsular gölü tuzlu suyla besliyor ya da bu dağdan göle su taşıyan yer altı suları var.

Gölün etrafında, güneyde bir köy bulduk. Köy hurma ağaçlarıyla doluydu ve bunların meyveleri o kadar lezzetliydi ki, bütün gün keyifle yedik. Burada dikkate değer başka şeylerle de karşılaştık. Burada yaşayanlar kaçmıştı, ama isten bile daha siyah olan bazı insanlar geride kalmıştı ve onları, gölden yosunlanan yükleri taşımaları için ayırdık. Ağaçların arasında elma benzeri bir meyve gördüm. Ama cinslerini biliyor olmayı dileyerek onları topladığımda, kabukları kırıldığında içlerinden sadece siyah bir toz çıktığını gördüm.

Sonra Arap dağlarına girdik ve gece orada mola verdik. Şafakta yükseklere tırmandığımızda tarlalarla karşılaştık, ama çoğu terk edilmişti. Böylece rehberlerimiz farklı bir yola yöneldiler. Dünyanın en verimli vadisini bulduk – çünkü burası yüce Musa'nın Tanrı'nın isteğiyle esasını iki kez kayaya vurduğu ve kayadan su çıkarttığı yerdirdi. Bu dereye atlarımı suladım.

Dağın zirvesinde, Musa'nın Tanrı ile konuştuğu yerde, Harun manastırına ulaştık. Bu kadar kutsal ve o güne dek bilmediğimiz yerlerde bulunmaktan son derece hoşnuttuk.

Vadinin ötesindeki arazi ürkütücü ve verimsiz görüldüğünden, daha ileri gitmek istemiyorduk. Üç gün boyunca vadide dinlendik, hayvanlarımızla ilgilendik ve yük hayvanlarının ağırlıklarını alarak onları da dinlendirdik. Dördüncü günün ikinci saatinde Kral'ın çaldığı boru duyuldu ve o bize yeniden yola koyulmak için hazırlanmamızı emretti.

...

Kış gün dönümünün başladığı gün, Kudüs'e ulaştık.

*Kral Baudouin'in Hâkimiyet Yılı ve Krallığındaki Kıtık
Hakkında*

Taç giyme töreni için gereken kıyafet hazırlandığında – Daimbert, Lord Baudouin ile uzlaşmıştı – Tanrımızın cismanî vücuda girmesinin 1100. yılının Noelinde, Baudouin kral olarak taç giydi ve Patrik tarafından kutsandı.

Başlangıçta az sayıda şehrin ve halklarının efendisi idi. O kış boyunca krallığını gayretle düşmanlarından korudu. Ve onun savaş yeteneklerini fark eden düşmanları, elinde çok az adamı olmasına rağmen, onun karşısına çıkmaya cesaret edemediler.

Hacılarımız engellerle dolu yoları aştılar ve Franklar, Anglar, İtalyanlar ya da Venedikliler, düşman korsanların ya da Suriye topraklarında aştıkları şehirlerin birkaç saldırısını Tanrı'nın korumasıyla atlattı Kudüs'e vardılar. Onların yaklaştıklarını öğrendiğimizde, aceleyle çıkıp onları azizmişler gibi karşıladık. Her birimiz onlardan kendi ülkemize dair haberler öğrenmek istiyorduk. Güzel haberler duyduğumuzda mutlu olduk, kötü haberler karşısında acı çektik.

Kudüs'te Kutsal Kabir'i ziyaret ettiler – buraya geliş amaçları da buydu. Sonra bazıları bizimle kalmayı tercih ederken, diğ­er­leri evlerine dönmek üzere yola çıktılar.⁴⁶

Baudouin büyük bir cesaretle Kudüs'ü korudu. Onun iç böl­ge­lere yaptığı harekât, bir süre için Müslümanları durdurdu. Yafa'da yeni bir Ceneviz filosu bulunduğunda, Arsuf ve Kayzerya'nın zaptına yardım etmeleri için Cenevizlilere baskı yaptı. Böylece Akka ve Askalan arasındaki kıyı şeridinin idaresini ele geçirecekti. Müslümanlar onun faaliyetlerini gitgide artan bir takdirle izlediler. Frankların yeni kralının, hizmetlileri, önünde, üzerinde kanatlarını açmış bir kartal figürü olan altın bir kalkan ta-

46 Bu sıralarda, yol halen Bizans ve Müslüman ordularının elindeydi. Baudouin Kudüs'e ulaştığında, küçük bir Ceneviz filosu gelmişti, ama bunlar Kutsal Topraklar'da kendi yollarını arıyorlardı. İlk hacı filosu Yafa'ya, ertesi sene Eylül 1101'de ulaşacaktı. Fulcher bundan sonra hacı filolarının ilkbaharda ve sonbaharda düzenli olarak geldiğini söylüyor. Fulcher, tek limanın Yafa olduğunu belirtirken, sadece yeni Kudüs Krallığı'nı dikkate alıyor. Antakya ve Urfa'daki Haçlılar bu sırada çoktan kendi tutkularının peşine düşmüşlerdi.

şırken, Bizans imparatorlarının altın giysilerini giyerek at bindiğini duymuşlardı. O gerçek bir kral ve muharebelerin babasıydı.

Türkler ve Araplar birbirlerine benzer şekilde, kılıcın gücünden başka bir güç tanımıyorlardı. *Baghdwan*'ı tanıdılar, o da onları tanıdı ve sonra harabeye dönmüş köylerini yeniden inşa edip neler olacağını beklemeye koyuldular.

Baudouin'in karakteri de kuşandığı kılıç kadar basitti. Hayatının en verimli çağındaki bu mükemmel asker, düşmanlarına karşı acımasız, kendi halkına karşı adil ve taleplerini elde etmekte azimliydi. Ağabeyi Godefroi'nin kabullendiği gibi yarım bir unvan, onun için yeterli değildi. Kudüs'tekiler onu çağırmışlardı ve o her açıdan tam bir kral olmak istiyordu.

Beytullahim Kilisesi'nde en ince detayına kadar bütün törenselliği içinde taç giymemiş miydi? Bağlıları üç kez onun adını söylememiş miydi ve muhafızlar onun sancağını taşımamış mıydı? Baudouin, yetkisinin sembolü olan yüzük, adaletin sembolü olan kılıç ve asaletinin sembolü olan taçla donanmamış mıydı?

Tankred Kudüs çevresindeki tımarlarını Baudouin'e bırakarak Bohemond'un yerine komutayı almak üzere Antakya'ya gitmişti. Doğal olarak yeni hükümdar, kendisini köşe taşı olarak kullanıp bir papalık devleti kurmak isteyen Daimbert ile anlaşmazlığa düşmüştü. Çatışma aylarca sürdü. Tek bir amaca kilitlenmiş bulunan Kral, Kudüs topraklarını bu haris piskoposa bırakacak değildi. Nihayetinde, Daimbert Kudüs'ten çekilip Antakya'da koruma aramak zorunda kaldı. Er geç anlaşmazlığı Roma'ya taşıdı ve orada Papa onu kutsayarak tekrar patrikliğine gönderdi. Ancak Daimbert, deniz yolculuğu sırasında öldü ve bir piskopos idaresinde bulunan papalık devleti hayali de, onunla birlikte tarihe karıştı.

Bu arada Baudouin, 1101 baharında Kudüs'te elinden gelenin en iyisini yapmıştı. Aralıksız harekâtına rağmen – vaktinin çoğunu at üstünde geçiriyordu – Müslümanlar ne kadar az sayıda askeri olduğunu kavramışlardı. Şam hâkimi Tuğtekin, Baudouin'e karşı müşterek hareket etmek üzere Mısır Meliki ile anlaşmıştı.

Şehrin sıkışmış savunmacılarına yardım için takviye kuvvetleri Avrupa'dan yola çıktı. Baudouin, yeni bir Haçlı dalgasının Raymond'un rehberliğinde Konstantinopol'ü geçtiğini duydu ve sabırla onların gelişini bekledi.

Kudüs yeterli adamdan yoksundu (diyor Fulcherius) ve eğer bize saldırmış olsalar, şehri Müslümanlara karşı savunamazdık. Sadece üç yüz silahlı adamımız ve bir o kadar da piyademiz vardı. Düşmanlarımızın bu durumumuzu öğrenip aniden bütün yönlerden saldırıya geçmesinden endişeleniyorduk. Sade yeterli at ve adamımız olsa, başka bir eksiğimiz yoktu. Adamlar yoldaydı, ancak beraberlerinde at getiremeyecekleri deniz yoluyla geliyorlardı. Aslında kara yoluyla kimse gelemezdi. Antakya'dakiler bize yardım edecek durumda değillerdi, ne de biz onlara yardım edebilirdik...

XXXV ZAFER YOLU

Baudouin amansızca Kudüs'ü elinde tutmak için çabalarken, heyecan bütün Avrupa'yı sardı. Kuzeyde, en uzak memleketlerde dahi, Haçlı seferinin zafere dönüştüğü biliniyordu.

Üç yıl öncesine kadar, haberler meşum ve cesaret kırıcıydı – kıyımlara dair hikâyeler, susuzluk ve açlık. Ama artık herkes emindi ki, Kudüs zapt edilmiş ve Kutsal Topraklar geri kazanılmıştı. Demir adamlar artık eve dönüyorlardı.

Haçlılar, memleketlerine giden yollarda, küçük gruplar halinde, Kutsal Topraklar'dan geldiklerini göstermek için pelerinlerinin sırtına yeni haçlar dikilmiş olarak yürüyorlardı. Beraberlerinde tuhaf silahlar taşıyorlardı. Kulübelerdeki insanlar, onların güneş yanığı yüzlerini görebilmek için koşup geliyor ve atlarından indiklerinde üzengilerini tutabilme ayrıcalığını kazanabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.

Meyhane işletmecileri onların önüne en kaliteli şaraplarını ve en iyi yemeklerini koyuyordu. Silahtarlar Tanrı için savaşmış ve zafer kazanmış bu şövalyelerin atlarını tımar etmekten gurur duyuyorlardı. Yakın yerlerdeki şatoların sahipleri, Haçlıları kendi malikânelerinde kalmaya davet ediyorlardı. Kudüs'e dair hikâyeler anlatılırken, yaşlı adamlar ve ozanlar etraflarında toplanıyorlardı. Bu yeni bir gündü, yeni ve güzel bir gün...

İnsanlar, Haçlıların günahlardan arındığına inanıyorlardı. Beraberlerinde, temiz beyaz kumaşlara sarılmış ya da gümüş kutulara koyulmuş halde pek çok kutsal emanet getirmişlerdi. Hayal bile edilemeyecek kutsal emanetler... Kutsal Kabir'de emniyetle gömülmüş bulunan gerçek haçın parçaları, Musa'nın asasının dokunuşuyla çıkan su, Bakire Meryem'in giydiği elbiseletin kalıntıları. Hatta renkli bir şişe içinde, bir zamanlar Mısır'ın başına gelen belalardan biri olan karanlık dahi vardı.

Fransızlar ve Renliler, Provenceliler ve Normanlar, demir adamlar evlerine dönüyorlardı. Şatoların tanıdık kulelerine giden ormanlardaki dar yolları aştılar. Kulelerde, şatonun efendisinin dört – beş yıllık yokluğunda asılmayan büyük sancaklar dalgalanıyordu. Çocuklar yüksek ağaçlara tırmanıp bir mızrak ucu ışıltısını ya da yoldaki tozların kalkışını ilk gören kişi olmayı umarak bekliyorlardı. Şatoların salonları temizlenmiş, uzun masalar yıkanmıştı. Müzisyenler arpları ve kemanlarıyla hazırıldılar. Silahhtarlar ve hizmetçiler, temiz tatil giysilerini kuşanmışlardı. Bütün hazırlıkları gözden geçiren şato sahibesi, şimdi merdivenlerde kocasını karşılamak üzere, başında beyaz külahı ve üstünde uzun, mavi elbisesiyle bekliyordu. Akrabalar ve kale muhafızı, efendiyi karşılamak üzere yola çıkmış olsalar da, hanımefendinin eşini karşılaması gereken yer merdivenlerdi. Böylece hanımefendi, aralarında uzanan dört yılı düşünerek bekledi. Bu zaman zarfında o da kendi payına düşen sıkıntıları çekmişti – hastalıklar, ölümler, kötü giden hasat mevsimleri. Belki açlık hayaleti hortlamış ve hanımefendi, tefecilerden, manastır keşişlerinden ya da Yahudilerden para alabilmek için şatonun dışına yolculuk yapmak zorunda kalmıştı.

Hanımefendinin yanında yarı endişeli, yarı hevesli bir ruh haliyle, çocukları da beklemekteydi. Sert karakterli Lord, babaları, onlara sevecen bir çift söz edecek miydi? Onlara kâfirlerin miğferlerinden ya da bir Arap atı ya da Eriha'dan bir boru getirmiş miydi? Altın bir zırh kuşanmış olarak mı geliyordu? Kapının önünde, avluda, lordun mülkündeki kulübelerde yaşayan kadınlar ve çocuklar, adi elbiselerini giyinmiş olarak ve yüzleri heyecandan kıpkırmızı halde toplanmışlardı. Erkekleri, kulübelerdeki çiftçiler, dört yıl önce mızrakları ve baltalarıyla yola çıkmışlardı ve o zamandan beri onlardan tek bir haber dahi alabilmiş değillerdi. Köylü kadınlar biliyorlardı ki, giden erkeklerin büyük çoğunluğu geri dönemeyecekti, ama elbette yaya askerlerin bazıları da eve dönmeyi başaracaktı ve neden Tanrı'nın bağışladığı onların Jacques'i ya da Pierre'i olmasını?

Köy çocukları koşuşmaya ve kadınlar elleriyle gözlerine siper ederek dualar mırıldanmaya başladı. Hanımefendi'nin kalp atışları da hızlandı.

“Eve döndüler!”

Böylece Haçlılar, yollarının sonuna, Hıristiyan dünyadaki yuvalarına varmışlardı. Ama daha çok yabancı adamların ziyaretleri söz konusuydu— mırıltıyla söylenen birkaç söz ve şato sahibesinin ellerine bırakılan bir kılıç, birbirine benzeyen haçlardan biri ya da bir kemer. Nezaket sözleri: “Çok cesur ve onurlu bir adamdı. Kutsal Meryem Kilisesi’nde, onun ruhu için dua edildi.” Karşılık olarak hanımefendinin dudaklarından, yüreğine gömüdüğü acıyı örten sözler dökülüyordu: “Nezaketiniz için teşekkür ederim bayım, Tanrı yolunuzu açık etsin.” Sonra akrabalarının dolduramadığı büyük salonda papazlar dualar mırıldanırken, kadınlar ve çocuklar işlerine dönüyorlardı.

Evlerine dönen Haçlılar ise, koronun ilahileri eşliğinde ziyaretlerine başlıyorlardı: “*Salve Hierusalem gloria mundi.*” Hacı Richard kendi Antakya şarkısıyla gelmişti ve bundan dolayı büyük beğeni toplamıştı. Münzevî Pierre döndüğünde, onun vazalarını hatırlayanlar, onu kutsal bir adam gibi karşılamışlardı. Ancak Pierre bir daha vaaz vermediği gibi, Haçlı seferi hakkında da konuşmadı. Beraberinde pek çok kutsal eşya getirmişti. Liège yakınlarındaki manastırına kapandı ve on iki yıl sonraki ölümüne dek de oradan çıkmadı. Flandreli Robert’in dönüşü çok sade oldu. Beraberinde bir kronikçi bulunmadığından ve onun şarkı sözü yazarları diğer liderlerin adını yaşattığından, Flandre kontu genç Robert unutuldu. Oysa İznik’ten Askalan’a dek savaşmış ve kendi adına hiçbir şey istememişti.

Uykucu Dük – Kısa Pantolon Robert – geri dönmekle birlikte, yolda çok oyalandı. Güney İtalya’daki Normanlar, onun Askalan’daki cesaretini duymuşlar ve ona bir ziyafet düzenlemişlerdi. Dahası, onun yokluğundaki üç yıl içinde rehinde olan topraklarını İngiltereli Kızıl William’a kaybettiğini biliyorlardı. Onlar Norman idiler ve Robert da Haçlıların muhteşem komutanı! Aralarında bu meseleyi konuşup görüştükten sonra, sırayla ona para hediyeleri sundular ve ondan kendilerine bir ziyaret şerefini bahşetmesini istediler.

Büyük Conversano ailesi, ona İtalyan fieflerinin güzel mirasçısı olan bir gelin sundular. Hediyeler ve karısının çeyizi ile birlikte, Robert’in eline Normandiya’yı geri alacak kadar para

gececekti. Robert, nişanlısı dâhil olmak üzere bütün sunulanları kabul etti. Salerno'nun ihtişamı, onun düğününü daha da seçkin kıldı.

Sonra İngiltere Kralı Kızıl William'ın öldürüldüğünü duydu. Sadece kefaletinden kurtulmakla kalmadı, Normandiya onu çağırdı. Üstelik İngiltere tahtı da boştaydı. Eğer Uykucu Dük yola koyulmakta acele etseydi, kral dahi olabilirdi. Fakat adına veren ziyafetler onu rehavete sürüklemişti. Şimdiye kadar hiç sahip olmadığı kadar çok parası vardı ve karısı çok güzeldi. Böylece İngiltere tahtını kazanamadıysa da, Normandiya'da buranın kahraman dükü olarak karşılandı.

Haçlı seferinin diğer iki dükü, Robert kadar şanslı değillerdi. Vermandois Kontu Muhteşem Hugue ve onun kardeşi Fransalı Philippe, savaş alanını neden terk ettiklerini açıklamakta zorlandılar – özellikle de eve sağ dönmek üzere yemin etmişken. Papa Pascal, Hugue'ü derinden yaralayan bir karar yayınladı:

Antakya kuşatmasından kaçanların inançlarının tam olmadığını ilân ederiz. Aksini öne sürüp kanıtlamadıkları takdirde, döndüklerinde aforoz edileceklerdir.

Genel kanaat Hugue'ü Kudüs'e dönmeye zorladı. Yolda kendisiyle birlikte Antakya'dan kaçmış olan Bloisli Etienne de ona katıldı. Blois Kontu fazlasıyla zengindi, yüzlerce köyün sahibiydi ve ayrıca hitabet sanatında çok başarılıydı. Yine de bütün bu özellikler, onun, karısı Adele'yi suçsuzluğuna ikna etmesini sağlayamamıştı. Yaptıkları, mektuplarında yazdıklarına uymuyordu ve Adele bir İngiltere Kralı'nın kızıydı. Adamlarını tekrar toplayıp Kudüs'e dönene dek, konuşmaları, zayıf yürekli Etienne'i yaralayacaktı.

İngiltere'de, Konstantinopol'den daha güneye gitmemiş oldukları halde Haçlı seferinde gösterdikleri yiğitlikleri anlatan sahte kahramanlar da türemişti.

Böylelerine hangi güzergâhtan Kudüs'e gittiklerini ve hangi önderin altında hangi savaşlara katıldıklarını sorun (diyor devrin kronik yazarı). Gerçekten haçı taşımış olanlar tereddütsüz cevap verirken, sahte savaşçılar şaşıracaktır.

Kudüs savaşçıları, vatanlarındaki kilisenin onlara gülümse-
diğini gördüler. Geçmişteki günahları affedilmiş ve unutulmuş-
tu. Çoğu durumda, Urbanus'un vaat ettiği gibi, malları kendile-
rine geri verildi – Pascal bunun yapılmasında ısrarcıydı. Ayrıca
Pascal, Haçlı hareketinin lideri olduğunu da iddia ediyordu.

“Efendimizin ıstırap çektiği şehir, askerimize kapılarını
açtı,” diyordu. “Doğu kilisesine yardıma koşan askerimiz, geç-
miş günahları için affedilmelidir. Orada kalan kardeşlerimize
yardım ederek, kutsal isteği izlemeliyiz.”

Pascal fazlasıyla coşkun bir adamdı ve Kudüs'ün zaptını iz-
leyen genel sevincin bütün avantajını kullanıyordu. Halka göre
bu zafer, Tanrı'nın onlara yardım ettiği ve kurtuluşun yakın ol-
duğu anlamına geliyordu. Pek çok kişi manastırlara çekildi ya da
sahip oldukları ne varsa kiliselere bağışladı. İnsanlar yüzlerini
daha büyük bir savaşın söz konusu olduğu Doğu'ya döndüklerin-
den, feodal savaşlar azaldı. Pascal, Ana Kilise'nin Doğu'da oldu-
ğunu ve mutlaka geri alınması gerektiğini söylüyordu. Otoritesi
gitgide arttı. İspanyol Alphonse'un Haçlı Seferi'ne katılmasını
yasaklarken, aynı zamanda Vermandoisli Hugh'un Doğu'ya git-
mesini emredebiliyordu. Ruhani rakibinin akrabası, İmparator
Henry dahi haçı kabul etmişti.

Bloisli Etienne ve Hugue Konstantinopol'e vardıklarında,
Laon ve Soisson başpiskopoları ile Alman imparatorunun memu-
runu, beraberlerinde iki bin adamla orada bulmuşlardı. Ayrıca
Toulouselu Richard da Konstantinopol'deydi. Parma Kontu ve
Milan Başpiskoposu idaresindeki Lombard prensleri de kendile-
rine katıldı. Courtenaylı Centilmen Joscelin ve Vendome Kontu
da kısa süre sonra geldiler.

Asillerin ve piskoposların takviye kuvveti muhtemelen kırk
bin kişiyi geçmiyordu. Bu kurtarma ordusu gerçekten baronla-
rın Haçlı seferi idi. Aziz Gilles ile Almanyalı Conrad'ın idaresin-
deki ordu, Kudüs'te köşeye sıkıştırılmış Hıristiyanlara yardım
etmek üzere 1101 yazının başlarında yola koyuldular.

Kıyıda dolaşan ve geçen gemilerin üzerinde daireler çizip
denizin kabarmasıyla bir dalışa geçen gri martılar gibi dinlen-

meksizin, St. Gillesli Raymond, Toulouse Kontu, İmparatorluk Kenti'nin sarayları arasında gidip geldi. Bizanslılar tarafından törenle karşılanmış, adına ziyafet verilmiş ve kutsanmıştı, çünkü imparatorları Basileus'un müttefiki idi. Bizanslılar ona savaşçı aziz diyorlardı. Avrupa'dan gelen genç şövalyeler ise Kudüs'te savaşmış ve ilk büyük Haçlı Seferi'ne komuta etmiş bu adama büyük bir saygı besliyorlardı. Yine de hiçbir şey Aziz Gilles'i teselli etmiyordu.

Yanında, kutsal emanet sandığı içine özenle yerleştirilmiş olarak, Antakya'da toprak altından çıkarılan paslı mızrak ucu vardı. Adamlarından çoğu Provence'e dönmek için ayrıldığı halde, bazıları hâlâ onunla birlikteydi. Yıllar geçiyordu, eşi ona yeni bir çocuk dünyaya getirmek üzereydi ve Aziz Gilles daha Kutsal Topraklar'da bir toprak mülkiyeti edinebilmiş değildi. Dört yılın hatırası onu rahatsız ediyordu: Kudüs kalesini savunma hakkı talep ettiğinde eve dönmek isteyen adamları ona karşı geldiği için Davut Kulesi'nden kovuluşu; Godefroi ile yaşadığı anlaşmazlık yüzünden Askalan'u kaybedişi; kuzeye giderken Bohemond ile Laodikya'da son kez aralarının açılması. Sadece biraz daha sabırlı olabilseydi!

Ama kendi adına bir adını toprağı olmaksızın ve geçkin yaşlı sınırlarını sertleştirmiş halde buradaydı. Dahası bu yeni lordların Haçlı seferine dâhil olan müzisyenler, Godefroi ve Tankred'in işlerine dair şarkılar söylüyorlardı. Provençeliler ya da Aziz Gilles hakkında söyledikleri çok nadirdi. Bu, ateşli yaşlı savaşçıyı derinden yaralıyordu. Dorylaeum savaş alanında ya da Mızrak Savaşı'nda bulunmamakla suçlanabilir miydi?

Aziz Gilles, Bizans soylularının kendisini pohpohlamalarından da hoşnut değildi. Konstantinopol'deki takviye kuvvetleri Kudüs'e götürmek için artık yola çıkacağını açıkladı. Komutayı Alman kraliyet muhafızı Conrad ile paylaşacak ve yeni sefere iştirak edenleri Kutsal Topraklar'da zafere ulaştıracaktı. Bir zamanların gururlu Fransız temsilcileri Etienne ve Hugue, Bohemond'un yaptığı gibi ona düşmanlık etmeyeceklerdi. Aslında Bohemond'un doğuda, çok uzaklarda, Müslümanların elinde olduğunu biliyordu.

Aleksios onun planlarına rıza gösterdi, çünkü yaşlı, dürüst Provençeli onun en değerli piyonu idi ve Alman *pfalzgrafen*, tıpkı beş yıl önce Pierre'in kalabalık kitesinin yaptığı gibi, onun şehrinin dış mahallelerini talan ediyordu. Basileus görünüşte bu yeni Haçlı askerini bağrına basmıştı, oysa aslında onların varlığından rahatsızdı ve onları hiçbir yerde, özellikle de daha yeni yeni idaresini pekiştirdiği Küçük Asya'da istemiyordu. Çıplak mavi tepelerin üzerinde parlayan ışıklarla, her gün Asya'nın haberleri kendisine aktarılıyordu. Sessiz sedasız Altın Boynuz'a giren Venedik yük gemileri, güney sahilinde olup bitenleri de bu haberlere ekliyordu. Böylece Aleksios, filosunun Pisalılarla, barbar, küçük bir şehir devletinin inatçı denizcileriyle çarpıştığından haberdardı. Antakya sınırında ise Tankred, garnizonlarını Tarsus'tan Adana'ya sevk ediyordu.

Nihayetinde, Bizanslı ile Norman arasında, Asya'nın ticaret limanları ve girişleri ile birlikte Yakın Doğu'nun hâkimiyeti üzerine açık bir savaş vardı. Güneyde yeni bir dosta ihtiyaç duyan Aleksios, yeni Haçlı kitesi Konstantinopol'den ayrılırken Aziz Gilles'e değerli hediyeler takdim etti. Bununla birlikte Haçlılarla birlikte ilerleyecek ve olup biteni gözlemleyecek bir imparatorluk birliğini de refakatlerine verdi.

XXXVI BARONLARIN YÜRÜYÜŞÜ

Aziz Gilles'in niçin güneye değil de doğuya yöneldiğini hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Bazıları, onun Bohemond'u kurtarmak istediğini öne sürerken, bazıları da Bağdat'a gitmek amacıyla olduğunu iddia ediyor. Belki tecrübesiz Lombardlar ve Germenler, onu, Doğu'da, İslâm'ın kalbine bir darbe indirmeye ikna ettiler ya da belki Toros Dağları engelini aşmak zorunda kalmayacağı, Urfa Haçlıları üzerinden Halep'e varacağı yeni bir güzergâh bulmayı umuyordu.

Kesin olarak bildiğimiz, sadece doğuya doğru ilerledikleri. Ankara dolaylarında bir hisara saldırdılar, Kızılırmak'ı aştılar, gün be gün yükselen güneşe doğru ilerlediler. Yol namına söğüt ve Akçaağaçların birbirine girdiği dere çukurlarından başka bir şeyin olmadığı çatlak platolara girdiler.

Ordu hızlı yol alamıyordu. Hesse yaylalarından gelen kargılı askerler yeterince sağlam ilerliyor, hatta yolları üzerinde geyük ve yabandomuzu avlamaktan geri kalmıyorlardı, ama handal atlar fazlasıyla yavaştı ve yük hayvanlarının sırtındaki gereksiz süsler – soylu kadınlar için geniş gölgelikler ve onların hizmetçilerinin eşyaları – onları ağırlaştırıyordu. Fundalık ve kayalık dere yataklarında yollarını değiştirmek zorunda kalıyorlardı ve nihayet kayboldular.

Şans eseri bir kasabaya rastladılar. Kasabada yaşayanların tamamını kılıçtan geçirerek yolarına devam ettiler. Issız toprakların sonuna geldiklerini umuyorlardı. Önlerindeki dağ sırtları duman kaplıydı. Buğday tarlalarını ve köyleri yerle bir edilmiş halde buldular. Buralarda yaşayanların hepsi kaçmıştı.

Su kaynağı ve yol bulmak için boşuna uğraşarak kıraç düzlükler aştılar. Duman, önlerinde bir işaret gibi yükseliyordu.

Açlık baş göstermeye başladı. Haftalar boyunca, önlerinde bir yerlerde uzanması muhtemel büyük şehirleri görmeyi umarak ilerlemeyi sürdürdüler. Şehirler yenine, hâlâ Dorylaeum'u unutmamış olan Kızıl Arslan'a⁴⁷ rast geldiler.

Başlangıçta korkutucu bir şey sezinlemediler. Öncülerinin uzağında atlılar vardı. Sabah olduğunda karargâhlarının çevresinde nalsız toynak izleri buldular ve görünmez bir el, ilerledikleri güzergâhtaki bütün erzakı yok etmişti. Atlardan bazılarını kesip yemek kaçınılmazdı.

Kararmış tarlalar ve ağaçların üzerinde her zaman duman vardı. Fransız piskoposun dayanıklı adamları, ruhsuz Flemingler ve gürbüz Hesseliler cesaretlerini kolay kaybetmezlerdi, ama onlara görünmeden eziyet eden bu acayip düşman, kaygılanmalarına sebep olmuştu. İlerideki fundalıkta Müslüman olup olmadığına bakmak üzere gönderilen devriyeler geri gelmedi. Gün ışıdığıında nöbetçiler, boğazları kesilmiş ve cesetleri üzerinde sinek bulutları oluşmuş halde bulundular. Bazen önlerinde uzanan dağ sırtından gün boyu baykuş sesleri geliyordu ve geceleri de kurtlar, adeta birbirleriyle konuşuyormuşçasına uluyorlardı. Bizanslılar ve Aziz Gilles, bunların iki ayaklı kurtlar olduğunun farkındaydılar – Müslümanlar karargâhın etrafını kolaçan ediyor ve birbirleriyle haberleşiyorlardı. Haçlı seferinin yeni katılımcıları ise nöbetçileri buldukları hali düşündükçe, kurt adamlar ve vampirler üzerine kafa yoruyorlardı.

Alacakaranlıkta çadırların üzerinden oklar yağmaya ve ateşin etrafında toplanmış adamları vurmaya başladı. Atlar bağlantıları yerden kaybolmuşlardı. Bazı genç şövalyeler silahlarına sarılıp karanlığa daldıklarında, onları alaycı kahkahalar karşıladı. Şövalyeler bu kıraç topraklarda iblisler tarafından kuşatıldıklarına ikna olarak elleri boş döndüler. Oysa bu, sadece Kızıl Arslan'ın Türk atlılardan oluşan ileri atlılarıydı ve Sultan'ın yirmi bin kişilik ordusu gelip onları kuşatana dek, Haçlıları oyuyorlardı.

---

47 Kılıç Arslan

Kızıl Arslan tecrübeli emirleri ve steplerdeki bağılıları ile birlikte geldiğinde, bu yeni Hıristiyan kalabalığını görmek için ilerledi. Karşısında sıkı atlar ve sendeleyeni adamlar bulduğunda da zaman kaybetmeden saldırdı. Hıristiyanlar soğukkanlılıkla savaştılar ve saflarını korudular. Gece olduğunda da yük arabaları ve eşyalarından yaptıkları bariyerin arasında kaldılar. Ertesi gün ok yağmuru altında, ellerinde silahlarıyla ayaktaydılar.

Ertesi gece Kızıl Arslan daha da yaklaştı ve Haçlıları kimse hayvanları suya götüremeyeceği kadar kesif bir şekilde kuşattı. O gece Haçlılar, flüt ve zil sesleri ile kendilerini alaya alan ulumalar yüzünden uyuyamadılar. Müslümanların geceleri saldırmaktan hoşlanmadığından da habersizdiler.

Üçüncü gün, Hıristiyanlar bütün güçleriyle saldırdılar ve Kızıl Arslan onları kılıç, kalkan ve Müslümanların ani hamlesiyle karşıladı. Hıristiyanlar kendilerinden daha donanımlı olan Türk süvarilerini yenemeyeceklerini anlamışlardı. Kızıl Arslan geri çekildi ve tekrar üzerlerine geldi, ta ki bitkin keşişlerin ve umutsuzluk içindeki kadınların arasına, umutsuzluk içindeki karargâha dönmelerine dek. Liderler Provencelinin çadırında toplandılar.

Ertesi sabah hayatta kalan asiller, şövalyeler, silahlı adamlar ve asil kadınlar kalabalık bir grup halinde kuzeye, Bizanslı komutan Tzitas'ın güvende olacaklarını söyledikleri yere doğru at sürdüler.

Çok geçmemişti ki, Kızıl Arslan'ın adamları dörtlüye karargâha gelerek geride kalanları kılıçtan geçirdiler.

Aylar sonra Aziz Gilles, Burgundy Kontu, Tzitas, Bloisli Etienne, Courtenaylı Joscelin ve hayatta kalan üç yüz kadar adamla birlikte Altın Boynuz'a doğru denize açıldı. Karadeniz'e ulaşmış ve Sinop'tan gemiye binmişlerdi. Vermandois Kontu Muhteşem Hugue aralarında değildi ve kıraç topraklar boyunca başka bir kont ya da prensle de karşılaşmamışlardı. Talepleri üzerine, Aleksios, onları Yafa'ya gitmek üzere gemilere yerleştirdi. Aziz Gilles Antakya'ya ulaştığında, Tankred, onu, Doğu'da

Haçlılara ihanet etmekle suçlanarak yakalandı ve hapsetti. Daha sonra Tankred, onu serbest bırakmaya ikna edilecekti.

Bu arada Neverds ve Bourges kontlarının komutasında ikinci ve daha disiplinli bir ordu, Ankara dolaylarında ilk düşmana yetişme konusunda başarısız olduktan sonra, doğrudan güney yolunu tutmuştu. Önceki zaferinin verdiği heyecanla dolu olan Kızıl Arsan bunu duydu ve saldırıya geçti. Kızıl Arslan'ın neredeyse Torosların görüşündeki bir mesafedeyken hücum ettiği Haçlılar, şaşkınlığa düştüler. Kızıl Arslan'ın kırıp geçirdiği ordu dan geriye ancak bir enkaz kaldı ve Antakya'ya ulaştı.

Avrupa'ya gelince, burada hâlâ Kutsal Topraklar'a gitmek üzere insan dalgaları kabarıyordu. Şimdi yeni savaşın coşkusu nu ilk olarak duyan uzak diyarlardan gelenler de bu dalgaya katılıyordu. Yaz mevsiminin sonlarında Bavyera Dükü IV. Welf, Avusturya Beyi Ida ve Salzburg Başpiskoposu Thiemo ile birlikte, beraberinde adamlarıyla, Konstantinopol'e vardı. Burada güney Fransa'dan gelen, ilk büyük Haçlı Seferi sırasında bir çocuk olan Poitiers Kontu ve Aquitaine ile Gascony Dükü Genç Guillaume'a katıldılar.

Poitiersli Guillaume korkusuz bir savaşçı, neşeli bir yol arkadaşı ve şarkı yapımcısıydı. Aleksios'a gülme cüretini göstermiş ve adamları Bizanslılar arasında kargaşa çıkarmıştı. Bazıları deniz yoluyla gitmek için gemilere bindiler, ama büyük kısmı kara yolunu takip eden liderlere eşlik etmeyi seçti. Aleksios, onlara rehberler ve az sayıda asker verdi. Bu ordunun kronikçisi Ekkehard, "Aleksios bize bilmediğimiz yollarda rehberlik etmeleri için bu yolları çok iyi bilen otuz Türköpol verdi" demektedir.

Bundan sonra neler olduğu bir Ermeni, Urfalı Mateos tarafından anlatılmaktadır:

İmparator hain planlarını uygulamaya başladı. Adamlarına Frankları kıraç topraklar üzerinden götürmelerini söyledi. Onlar, Frankları, on beş gün boyunca suyun olmadığı, yalnızca bütün haşinliğiyle çölün – yalnızca kayalar ve dağların görüldüğü ıssız yerlerden götürdüler. Yollarına çıkan su, sanki biri

içine tebeşir ve tuz atmış gibi beyazdı.⁴⁸ Aleksios, adamlarına, ekmeklerine tebeşir katıp Haçlılara ikram etmelerini söylemişti. Böylece Haçlılar arasında hastalıklar başladı. Aleksios böyle yapmıştı çünkü başlangıçta ona içtikleri andı bozmuş ve vadelerini tutmamışlardı. Ama bu adamları ihanetlerinin kurbanı yaptıkları için, Grekler de Tanrı'nın gözünde onlardan daha az suçlu değildi.

Batı'nın büyük sultanı Kılıç Arslan⁴⁹ Frankların ilerlediğini öğrendi ve Melik Gazi ile diğer emirleri uyarmak için Niksar'a yazdı. Sonra yenilmez bir ordunun başında Hıristiyanlara doğru ilerlediler. İki taraf Aula dolaylarında karşılaştılar. Gününü büyük kısmı muazzam bir mücadeleyle geçti. Bilmedikleri bir memlekette parçalanan ve kaybolan Franklar, umutsuz durumlarına hiçbir çare göremediler. Şaşkınlıkla bir araya toplanıp hayvanlar gibi korkuyla kalakaldılar. Bu şartlar altında, Greklere komuta eden general kaçmayı seçti.

Yakınlardaki bir tepede bulunan Poitiers Kontu, adamlarının bozgununu izlemek zorunda kaldı. Ne manzara! Adamlarının yok edildiğini ve binlercesinin esir alındığını gören Frank Prensi, gözyaşları içinde kaldı. Her taraftan sıkıştırılan Kont, dört yüz kadar adamıyla kaçmayı başardı. Sığınacak bir yer bulma umuduyla Antakya'ya gitti. Diğer yandan ordusu tamamen yok edilmişti.

Thiemo Başpiskoposu'nun ölümü öylesine dehşet verici oldu ki, onun adı, Kilise'nin en seçkin şehitlerinden biri olarak kaydedildi. İda ise görünüşe göre Kızıl Arslan'a esir düşmüştü. Nihayet dört kuşak sonra Frederick Barbarossa aynı yollardan geldiğinde, adı Kılıç Arslan olan genç bir Türk Beyi tarafından karşılanacak ve bu Bey, büyük büyük babasının alman bir prensesi eş olarak aldığı ve bu yüzden kendisinin Barbarossa ile akraba olduğunu iddia edecekti.

Böylece hayatta kalanlara dair haberler Küçük Asya'nın kıraç topraklarında rüzgârla süpürülüp gitti ve ardında sadece

---

48 Alkalın

49 Kızıl Arslan. Onun ülkesi Ermenistan'ın batısındaydı.

paslanmış silahlar, çakalların kazıp çıkardığı kemikler kaldı. O yaz, orada muhtemelen yüz bin kişi öldü.

Bundan sonra kara yolu kapandı – bunda Aleksios’un ihaneti ile birlikte Selçuk Türkleri’nin ilk Haçlılar tarafından yenilmenin intikamını alma amacıyla yükselen coşkunluklarının etkisi büyüktü.

Sadece Bohemond ve Godefroi önderliğindeki ilk demir adamlar kalabalığı doğrudan Kudüs’e ulaşabilmişti. Onların açtığı kapı, arkalarından kapanmıştı ve onlardan sonra başka hiçbir Hıristiyan ordusu Kutsal Topraklar’a kara yoluyla ulaşamadı.⁵⁰

Bir sonraki yılın baharına dek ne kaçaklar ne de yardım orduları Kudüs’e ayak basamadı. Birkaç yüz kişi denize açılarak Yafa’ya ulaştı. Poitiersli Guillaume hiçbir şeyi bir an önce Kudüs’e ulaşıp yeminini yerine getirmeyi istediği kadar çok istemiyordu. Ama bunu gerçekleştirdikten sonra ilk uygun rüzgârda evine dönmek üzere denize açıldı. Bloisli Etienne de ona katılmak için zaman kaybetmedi. Ordusunun başına gelen belaları aklından çıkaramıyordu ve karısının sivri dili dahi, ona, Kızıl Arslan’ın atlıları arkalarından ulurken, yanan fundalar arasında kaçışını unutturamazdı.

Bloisli Etienne ve diğer bazıları denize açılıp gitmeyi düşündüler (diyor Fulcherius) ama ters esen rüzgâr onları geri getirdi. Onun için dönmekten başka yapılabilecek bir şey yoktu. Yafa limanına geri geldi.

Geri geldi ve Kral Baudouin ile birlikte bir sığınak buldu. Ancak bu girişken asker, her zamanki gibi iskelet ordusuyla birlikte bir Müslüman akınına püskürtmek için hareket halindeydi. Bir yıl boyunca mucizevî işler çıkartmıştı. O zamanlar iki yüz

---

50 Kırkı yıl sonra İkinci Haçlı ordusu denilen Conrad ve VII. Louis önderliğindeki ordu Küçük Asya’yı aşma girişiminde bulundu. Pek çoğu katledildi, çok azı ise deniz yoluyla yoluna devam edebildi. Frederick Barbarossa’yı yaklaşık yüz bin kişilik bir ordu izliyordu ve Barbarossa da Armenia dağlarına girdiği sırada, üzerinde zırhları olduğu halde Göksu ırmağını aşmaya çalışırken boğuldu. Ordusu bozguna uğratarak yenilirken, hayatta kalanlar Antakya’ya ulaşmayı başardılar.

kadar atlı askeri vardı ve takviye kuvveti almak şöyle dursun, yeni gelenleri de korumak durumundaydı. Gelen misafirler, endişeli Etienne, Burgundy Kontu ve Provençeli Hugo, ondan etkilenmişlerdi.

Talihsizliğe uğradıklarında ilerleme halindeydiler. Çevrelerindeki yüksekliklerden beliren güçlü bir Arap ordusu çığageldi. Ona bir olan Haçlılar tereddüt ettiler, yeni gelenler ise zaten panik sınırındaydı. Baudouin atını onların arasına sürdü ve “İsa’nın şövalyeleri ve benim dostlarım,” dedi. “Savaştan kaçmaya çalışmayın. Kaçan kaybedendir. Saldıracağız ve belki de hayatta kalacağız.”

Bir arada kaldılar ve gitgide yaklaşan Araplara doğru ileri atıldılar. Hıristiyan hattı kısa sürede kırıldı ve şövalyeler dağıldılar. Burgundy Kontu düştü. Bir miktar Hıristiyan Remle bahçelerine ulaşmayı başardılar ama Araplar şehre saldırdı. O gece bitkin atları üzerinde üç adam Kudüs’e ulaştı ve şehrin kapıları kapandı.

Remle düzlüklerinde bir yerde bir zamanlar yüzlerce kalenin sahibi ve sevgili Adele’sinin kocası olan Etienne’in cesedi yatıyordu. Altı yılın ardından kahramanca ölmüştü. Fulcherius, onun ölümü için şu notu düştü: “Asil kandan zekî bir adam olan Bloisli Etienne öldürüldü.” Onun için cesur tanımını kullanmamıştı.

Araplar Kudüs ile kıyı arasında toplandılar. Yafa yetersiz garnizonuyla kendisini savunmaya hazırlandı. Adamlar Kral Baudouin’den haber beklediler. Kral, *Malik Bagh’dwan*’ı bulmak için köylerin altını üstüne getiren binlerce Arap atlısına rağmen ortadan kaybolmuştu.

Baudouin, ancak adamları dağıldıktan sonra, beraberinde kendisini gölge gibi izleyen genç silahtar ve bir silahlı adamıyla birlikte tepelere kaçmıştı. O gece üçü terk edilmiş bir kulede kalmışlardı. Ateş dahi yakmadıkları halde takip edilmişlerdi. Selçuk Türk’ü gibi giyinip silah kuşanmış bir adam önlerinde belirip, “Lordum, burası sizin için güvenli değil,” demişti. “Sizi arıyorlar, ilerlemeniz gerek.”

“Sen kimsin?” dedi Kral, “ve bu sözler ne anlama geliyor?”

“Bundan önceki sene” dedi Selçuk, “Ailem – bununla bir kadını, muhtemelen karısını kast ediyordu – doğum yapmak üzere yolda yığılıp kaldı. Sizin adamlarınız akın halindeydiler. Siz aileme pelerininizi verdiniz ve adamlarınıza bize su ve meyve vermelerini emrettiniz. Böylece anneye bir zarar gelmedi ve oğlum sizin korumanız altında doğdu. Ben de bunun karşılığında size hizmet edeceğime söz verdim ve şimdi buradayım. Atınıza binin lordum ve henüz vakit varken gidin.”

Baudouin karar alırken hiç zaman kaybetmezdi. Atları hazırladılar ve dört adam birlikte yola çıktı. O gecenin ilerleyen saatlerinde Müslüman atlılar kuleye ulaşmışlardı.

Baudouin ve beraberindekiler karanlıkta suyu takip ettiler. Bazen bir koyun bulup açlıklarını dindirebiliyorlardı. Üçüncü gece Müslümanların geçişini duyarak Arsuf kapısı yakınlarında çalılıkların arasında gizlendiler. Müslümanlar gittikten sonra kapıya giderek nöbetçilere seslendiler.

Onun dönüşüne sevinen kalabalık arasında Arsuf'a girdi. Yedi, içti ve bir an önce uyumaya gitti. Sıradan bir adam gibi, bir kralın da tek ihtiyacı buydu.

Durum yeterince kötüydü, ama Baudouin hayattaydı. Kuzeydeki Tankred'e yüzüğüyle birlikte yardım isteyen bir mektup gönderdi. Aralarında eski bir tartışmanın gölgesi vardı ve Kudüs'ün kaderi de hâlen muallâktaydı. Tankred gemiye bineyerek, eşinin sığınmış olduğu Yafa'ya geldi. Onun varlığı buradaki garnizona cesaret verdi. Tankred'in düzenlediği harekâtla bunu hiç beklemeyen Araplar, kuşatma hatlarının gerisine itildiler.

İlk hacı filosu Yafa'ya bu zamanda ulaştı. Kıyıya yanaşarak çeşit çeşit sınıflardan yolcularını indirdi: şövalyeler, keşişler, dindar leydiler, tuhaf kılıklı maceracılar, tacirler. Baudouin bunlardan bir tür ordu oluşturarak harekete geçti, Remle'yi kurtardı.

En zorlu zamanlarını geride bırakmış sayılabilirdi. Artık deniz yolu açıktı. Gerçekten, hacı gemileri düzenli olarak ziyarete gelmeye başladılar. Ordusu bir iskelet olmaktan çıkıp silahlı bir kalabalık haline geldi. Ama Kudüs'ün gerçek koruyucusu

bir zamanlar arbedede yaşayıp yağmacı olan, şimdinin *Melik Bagh'dwan*'ının gücü ve cesareti idi.

Müteakip üç yıl boyunca, eski bir dosttan yardım aldı. Saçları beyazlamış Aziz Gilles, küçük bir takipçi kitlesi ve yeni doğan oğlu ile birlikte, vaat edilmiş topraklardaki egemenlik bölgesine bakmaya gitti. Provençeli, yine Trablus'ta, şeker tarlaları ve meyve bahçeleri aradı. Trablus deniz kıyısında yükselen duvarları ile eskisinden daha verimli olmadığı halde, inatla burada kaldı. Aziz Gilles eğer bir hisarı elde edemeyecekse, o da kendisinininkini yapardı. Böylece Hacılar Tepesi'nde bir kule inşa ettirdi. Trablus'un Müslüman idarecisinin taarruzlarına rağmen kulenin çevresini genişletti ve maiyetini gerçek bir şato içinde korumaya alacak hale getirdi. Müslümanlar bu yapıya *Kala'at Sendjhil* diyorlardı – Aziz Gilles'in Kalesi.

Yaşlı Haçlı burada iyi dayandı. Denizdeki hisar ile tepedeki kale arasında çok daha çetin mücadeleler başladı. Provençeliler yolları tuttular, tarlalarda ürünler yetiştirdiler; Müslümanlar ise tarlalarını kaybetmiş olmakla birlikte, Mısır ile deniz ticaretini sürdürdüler. Suriyeli tacirler Aziz Gilles Kalesi'nin surları önünde, onun askeri tarafından korunan sergiler açtılar ve kısa sürede burası büyük bir kasaba haline geldi.

Zaman zaman saldırılara uğruyor, yakılıyordu, ama yine de kasaba büyümeyi sürdürdü. Aziz Gilles ardı ardına limanlar zapt etti. Topraklarının günden güne büyümesini izliyor ve eski Trablus'un yenisine teslim olmasını bekliyordu. Müslüman vali şimdiden kensisine vergi ödemeye başlamıştı bile.

Bir gün, kızgın Müslümanların ani bir baskısıyla, Aziz Gilles'in kasabasından dumanlar yükseldi, savaş sokaklara dek yayıldı. Yaşlı Provençeli, adamlarına komuta edebilmek için, hemen yanındaki binanın yanmasına aldırmaksızın bir binanın çatısına çıktı. Çatının yıkılmasıyla, Aziz Gilles, yangından kurtulmayı başarsa da, yaşlı vücudundaki kırıklar yüzünden kısa sürede hayatını kaybetti. Naaşı Kudüs'e taşınarak Godefroi'nin yanına defnedildi. Dört yıl sonra Trablus teslim oldu ve Aziz Gilles'in oğlu buranın hâkimiyetini ele geçirerek Trablus Prensi unvanını aldı.

XXXVII BOHEMOND'UN HAÇLI SEFERİ

Bohemond dört yıl boyunca savaş sahnesinden uzakta, doğuda bir Türk sarayında esir kaldı. Bununla birlikte, oradayken bile güçlü Norman'ın varlığı hissedildi. Esaret, bir başka maceracı, Coeur de Lion gibi onu da sindiremedi. Bir haberci ile Antakya'daki prensliğine ve kendisini kurtarmak için gerekli olan fidyeyi toplamaya çalışanlara mesaj gönderdi.

Bohemond duvarlar arasında da kalmadı. Görünüşe göre, aralarında yaşadıkları sorunlardan faydalanarak, kendisini esir tutanların Kılıç Arslan'ı yenmesine yardım etti. Ona âşık olup serbest bırakılması için yalvaran bir Müslüman prensesinin varlığına dair bir hikâye de mevcuttur. Bu arada Bizans İmparatoru, onun için muazzam bir teklifte bulundu – Türklere iki yüz atmış bin Bizans altını önerdi. Aleksios, Norman'ı Bizans kalelerinden birinde hapsedenine buna degeceğini düşünüyordu. Fakat Bohemond kendisini esir tutanları, Aleksios'un teklif ettiği bedelin yarısına özgür bırakmaya razıetti. Dost bir Ermeni reisi ile Urfa Kontu Baudouin, aralarında muazzam bir fidye topladılar ve Bohemond üç yıl hapis hayatı yaşadıkdan sonra serbest kaldı. Doğuda onun hakkında efsaneler yayıldı. Kimine göre onu yakalayan Türklere dost oldu. Bir başkasına göre ise Müslüman prensesi ile evlendi. “Bohemond,” diyor Anna Komnena yazdığı tarihte, “hâlâ aynı Bohemond idi ve pek değişmemişti.”

Bohemond halen Suriye çevresinde bir imparatorluk kurma arzusundaydı. Artık Kudüs'e dair hiçbir düşünce beslemiyordu. Halep'i zapt edebilirse, büyük ticaret yollarından biri üzerinde hâkimiyet kuracaktı. Ancak Norman Prens'i desteklemek üzere toplanan güçlü orduya rağmen, Halep alınamadı. Her şey bir nehri geçtikleri sırada oldu. Müslümanlar Haçlıların yarısını nehrin bir tarafında, yarısını diğer tarafında ele geçirdiler.

Bohemond ve Tankred salimen kurtuldularsa da, Urfa Kontu Baudouin ve Courtenaylı Joscelin esir düştüler.

Müslüman yıllıklarında buna *Harran Savaşı* denilmektedir ve bu savaş, olayların gidişatında bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu savaşta, ilk olarak Haçlıların ana ordusu karada mağlup edilmiştir.

Mağlubiyet hırslı Norman'ın cesaretini kırmadı. Aslında Urfa Kontu Baudouin'in sahneden çekilmesiyle, geniş Urfa topraklarının idaresini eline almıştı ve planlarını tamamen değiştirmişti. Tankred'i, nüfuz bölgesini koruması için bırakarak bir gemiye bindi ve dikkatli Bizans gemilerinin arasından gizlice geçti – onun bu seyahat sırasında bir kez bir tabuta gizlenmek durumunda kaldığı rivayet edilir. Güney İtalya'da kıyıya çıktı ve Normanları tarafından sevinçle karşılandı. Her şey bir yana o, Antakya hâkimi, Haçlıları kurtaran adam ve Mızrak savaşının muzaffer komutanıydı. Onun cesaretine dair hikâyeler bütün Norman İtalya'sında anlatılıyordu ve tutsaklığına ilişkin efsaneler şöhretine gölge düşürmemişti. Dahası, beraberinde pek çok eşya getirmişti – Emir Kürboğa'dan ele geçirilen büyük bir çadır ve değerli kutsal eşyalar. Aralarında Yüce İsa'nın tacına ait olduğu söylenen iki alıç dahi vardı. Bunları büyük bir kiliseye bağışladı ve bir diğerine de esaretten kurtuluşunun sembolü olarak, gümüş zincirler verdi.

Bohemond'un iri cüssesi ve derin sesi geçmişte de yeterince etkiliydi ve hiçbir zaman arkadaşsız kalmamıştı; şimdiyse devrin coşkusuyla etrafındakilerce yüceltiliyordu. Godefroi'nin ölümlüyle birlikte, Bohemond muzaffer Haçlı seferinin en başta gelen lideriydi ve güçlülerin en güçlüsüydü.

Bu durum fazlasıyla işine geliyordu, çünkü Bohemond'un oynaması gereken bir oyun vardı. Antakya'dan ayrılmasının sebebi, doğrudan Bizans'a saldırmak ve bunu Asya'dan değil, Avrupa'dan yapmak içindi. Kurnaz gözleri, İmparatorluğun ihtişamlı manzarası altında saklanan zayıf noktaları görmüştü. Konstantinopol'e saldırmaya hazırды. Norman İtalya'sında ve Sicilya'daki akrabaları şimdiden idarelerini kurmuşlar, de-

nize açılmaya hazırlardı. Adriyatik'i bir orduyla geçebilir ve Konstantinopol'e girebilirse, Aleksios'u tahtından devirebileceğine inanıyordu.

Haçlıların kıyımında Aleksios'un payı üzerine konuşmalar, bütün Avrupa'ya zaten yayılmıştı. Antakya Prensi'nin tek yapması gereken, mevcut kıvılcımı ateş haline getirmektir. Konstantinopol'ü ele geçirip zapt ettiği yerleri Ermenistan'a dek genişletmek ve sonra da Antakya'daki prensliğine bağlamak istiyordu. Böylelikle Yakın Doğu'nun hâkimi olacaktı ve Roma'dan Bağdat'a kadar uzanan topraklarda Norman hâkimiyeti kurulacaktı.

Bohemond'un planları böyleydi ve ihtiyacı olan iki şey vardı: Kilise'nin onayı ve güçlü bir ordu.

Bunları kazanabilmek için başrolünü kendisinin oynadığı bir gösteri sergilemeye koyuldu. İtalya'daki Normanların desteğinden emin olarak, beraberindeki kutsal eşyalarla birlikte kuzeye yöneldi. Haçlı hareketini Kilise'nin kontrolü altında tutmak konusunda fazlasıyla hırslı olan Papa Pascal ile görüştü. Bohemond, ona yeni bir Haçlı seferi hazırlamasını, kendisine yetki mektubu ve Aziz Pierre'in sancağını bağışlamasını telkin etti. Pascal bundan da fazlasını yaptı; Bohemond'un yanına, bu yeni girişime katılacak olanlara vaaz vermek üzere bir papalık temsilcisi kattı.

Durum beklentilerinin de üzerinde iyiydi. Enerjik Norman, Adriyatik kıyılarında bir donanma yaptırmaya başladı. Sonra itibar sağlamak ve gönüllüler kazanmak için kuzeye gitti. Muhteşem savaşçı efsaneleri ve dalgalanan Papalık sancağı ile ilerleyişi gerçekten son derece etkileyiciydi. Vaazlar Kutsal Topraklar'ın fethinden söz ediyor, papalık temsilcisi bu yeni Haçlı Seferi'ne katılacak olanlara günahlarından bağışlanma vaat ediyordu. Bohemond'un yanında, Bizans ordusundan ele geçirilmiş birkaç Peçenek dahi vardı. Bunun sebebi de, halka, Aleksios'un Asya'nın putperestlerine hizmet ettiğini göstermekti. Bohemond'un gösterisinde hiçbir şey eksik değildi.

Kalabalık Fransa'ya gitti. Burada Bohemond, manastırlar ve şatolara daha seri ziyaretlerde bulunabilmek için gruptan ayrıldı. Pek çok başarılı askerde olduğu gibi, Bohemond'un da drama yeteneği gelişkindi. İskender ve Napolyon da böyledir. Napolyon ki, çeşitli üniformaları, unvanlar, muazzam bir sarayın ihtişamı, *Maréchals de France* nişanı ile tamamıyla farklı bir gösteri sergilemiştir. Bu muhteşem sahneler, perdenin düşüşüyle tarihe karışır.

Haçlı seferlerinin yaydığı heyecan daha önce hiç bu kadar şiddetli olmamıştı. Kudüs kurtarılmıştı. Hacı gemileri denize açılıyordu. Yeni Angelus'ta çanlar çalıyor ve ilâhiler okunuyordu:

*“In regno tuo lumine.
Gloria aetrena
Maneat cum Patre
In saeculorum saecula. Amen.”*

Uzun boylu, kızıl saçlı Bohemond, kendisiyle birlikte yeni Haçlı Seferine katılacak gönüllüleri toplama işinin sonunda, koltuğunda oturuyordu. Onun ya da Apostolik temsilcinin ellerinden haç almak için, yüzlerce insan öne çıkıyordu. Ama bu yeterli değildi. Bohemond daha fazlasını istiyordu.

Fransa Kralı Philippe'nin sarayını ziyaret etti ve onun kızı Constance'ı gelin olarak istedi. O zamanlar Antakya Prensi Kilise tarafından kutsanmış, önemli bir Hıristiyanlık kahramanıydı. Böyle bir adam kadınların gözünde cazip olmalıdır. Constance, Bohemond'a nişanlandı, kardeşi de kutsal savaşın şampiyonu Tankred'e.

On bir yıl önce, iki Norman neredeyse topraksız maceracılarından başka bir şey değillerdi. Şimdi ise amca – yeğen, Fransız kraliyet ailesine dâhil oluyorlardı. Bohemond'un Chartres'teki nikâhı görkemli oldu ve imparatorluğa özgü eğlencelerle geçti. Düğün ziyafetini Etienne'in dulu Adele verdi. Kral, oğlu ve Fransa soyluları kilisede hazır bulundular. Bohemond'un içindeki oyuncu böyle bir izleyici kitlesine dayanamazdı. Törenin ar-

dından org balkonuna tırmandı ve kalabalıktan, Haçlı seferine katılmalarını istedi. Pek çoğu bu isteğe uydular.

Böylece güçlü Norman Fransa tahtının desteğini ve Constance'ı kazandı. Öte yandan Normandiya ve İngiltere'deki akrabaları arasından kazanımları, Canderbury Başpiskoposu ile görüştüğü halde, büyük ölçekli olmadı. Normandiya ve İngiltere, o sıralarda kendi iç meseleleriyle boğuşuyorlardı.

Aula vadisindeki katliamdan sonra hâlâ düşünceli olan Poitierslilere uzun ve tuntuaklı bir konuşma yaptıktan sonra, yeni filusunun durumunu değerlendirmek üzere, İtalya limanları Brindisi ve Bari'ye geri döndü. Sandıkları para doluydu ve daha fazlasını umut ediyordu. Piskoposlar ve şövalyeler denize dek sancağına eşlik ettiler. Yeni gönüllüler sürü halinde toplandılar ve o, onları, krallara yakışacak şekilde yedirip içirdi.

1107 sonbaharında Bohemond beraberinde yaklaşık kırk bin adamla Adriyatik'ten kendi Haçlı seferine başladı. Yeşil İtalya düzlüğünü geride bırakıp Dalmaçya'nın dağdan setlerine ve Bizans'ın batı kapısı olan Durazzo'ya doğru yöneldi.

Bir atlı Durazzo'dan dörtlünela yola çıktı, dağları aşarak Selanik'i geçti, Marmara'yı aştı ve İmparatorluk sarayına ulaştı. Aleksios ile birlikte bir av eğlencesinden dönen Bizans soyluları, onun sözleriyle korkuya kapıldılar: "Bohemond karaya çıktı." Aleksios ise sükûnetini koruyarak, "Önce yemeğimizi yiye lim, Bohemond'u sonra konuşuruz," dedi.

Kış geçti, bahar geldi. Bohemond hâlâ Durazzo surları önünde karargâh kuruyordu. Aleksios beklenmedik bir şey yapmıştı: Hiçbir şekilde harekete geçmeden sakinliğini korumuştı.

Norman ordusunun önüne çıkan hiçbir şey yoktu. Bohemond'un ordusu Bizans saflarına oranla çok daha zorluydu ve Aleksios bunu biliyordu. Savaşmayı göze alacak değildi. Böylece kış boyu ordusuna talim yaptırdı ve Durazzo'yu kendi kaderine terk etti.

Diğer yandan Aleksios, Normanların her hareketini izliyordu. Bohemond'un karargâhına asker kaçakları için ödülleri teklif eden sahte mektuplar gönderiyordu. Aslında, müttefikleri olan

Venediklilerin yardımını bekliyordu. Nihayet oldukça büyük bir Venedik filosu geldi ve Bohemond'u ablukaya aldı. Donanmanın iki rolü vardı – Kudüs Haçlılarına yardıma gidiyor gibi görünürken, Durazzo'da Normanların önünü kesmişti.

Bohemond bir kuşatmacının yapması gereken her şeyi yerine getirdi. Koçbaşları yaptırdı, tüneller kazdırdı, yürüyen masif bir kule inşa ettirdi. Ama Durazzo surlarının gücünü ve Bizans'ın marifetlerini hafife almıştı. Koçbaşları yakıldı, tünellerini ateşe veren ölümcül tuzaklar kuruldu ve kulesi, söndürülmesi imkânsız Grek ateşi ile kül edildi. Bütün bunlar olurken, perişan hale gelen askeri ağlıyordu.

Sonra amansız Norman, kıyıya çekilmiş bulunan kendi gemilerini ateşe verdi. Askerine dönüş yolunu kapatarak, ya Aleksios'un gücünü alt edecek ya da kendisi bozguna uğrayacak, ama geri çekilmeyecekti. Tuhaf bir şekilde kader her ikisini de karşısına çıkardı.

Aleksios hazine sandıklarına el attı ve Kızıl Aslan'dan paralı savaşçılar satın aldı. Bu atlılar, Asya'nın uzak yerlerinden gelmişlerdi. Aleksios, Kızıl Arslan'ı, kendisi Bizans filosunu Antakya'ya sevk ederken, Tankred'in topraklarını işgale ikna etti. İmparator da bütün paralı askerleri ve en kurnaz generalleri ile birlikte Bohemond'un üzerine yürüdü.

Sonuçta, Aleksios karada Normanlara baskın yaparken, Venedik filosu da denizden ona yardım etti. Aleksios'un bütün manevralarına karşın galipsiz savaşlar oldu. Bir Grek birliği Normanlarca kuşatıldı ve Normanlar pek çok tehlikeli duruma yol açtılar. Karşılıklı olarak yenişememe durumu sürdü. Bohemond vadileri tutmuştu, ama dağ geçitlerindeki Bizanslılara karşı elinden bir şey gelmiyordu. Bu arada hazineler azaldı, kıtlık başladı, hastalık ve durağanlık adamların moralini bozmaya başladı.

Barış görüşmeleri için ilk olarak elçi gönderen Aleksios oldu. Norman karargâhı o derecede güçlüydü ki, Bohemond, Bizans asillerini karşılamak üzere oldukça uzak bir mesafeye kadar bizzat gitti. Bizanslılar, onu görünce, on yıl önce içtiği imparator-

la ittifak andını bozduğunu söyleyerek, sitem etmeye başladılar.

“Susun!” dedi Bohemond, “İmparator’dan bir mesajınız varsa, onu iletin, başka bir söz istemez!”

Antakya Prensi düzenbaz ve maceracı olabilirdi, ama ikiyüzlü değildi. Umutlarını gerçekleştiremeyeceğini görmüştü. Henüz Durazzo’da galip gelememişken, Konstantinopol’ü zapt etmeyi düşleyemezdi. Mağlup edilmiş değildi, ama amacına da ulaşamamıştı ve bu aşamada, onun için, yapabileceği en iyi anlaşmayı yapmaktan başka çıkar yol yoktu. Bunu bildiği halde takip eden bütün diplomatik süreç boyunca kayıtsız göründü – esirlerin değişimi, şartların tartışılması ve Aleksios ile bir araya gelmeleri.

Bohemond, Aleksios’un, arabasından inerek kendisini karşılamasını umuyordu, oysa İmparator, Bohemond’a elini uzattı ve Norman’ın, arabasının başında ayakta durmasına izin verdi. Bu arada Bizans bürokratları, Bohemond tatmin olana kadar, birbiri ardına anlaşma maddeleri hazırlayıp durdular – ta ki Bohemond, adamlarının hatırına geri çekilmeye razı olana dek.

Anlaşma oldukça kapsamlıydı. Bununla birlikte hayatî olan madde, Bohemond’un Antakya prensliğini Aleksios’a bırakmasıydı. Hayatının sonuna dek doğudaki faaliyetlerine devam edebilirdi, ama bunu, ölümünden sonra mülkünün sahibi olacak olan Aleksios’un bağlısı olarak yapacaktı (Sonunda, Aleksios büyük bir kazanım elde edemedi, çünkü Tankred, Antakya’yı teslim etmeyi açıkça reddetti).

Parşömen sayfalar saray ileri gelenlerinin önünde ve kilisenin tanıklığıyla imzalandı. Anlaşma Grekçe olarak okundu.

“Bu anlaşma ilahî tacın sahibi Majesteleri iledir... Ben, Bohemond, Guiscard’ın oğlu, doğru bir adam olacağım... Sizin düşmanlarınıza karşı silah kuşanacağım... Yukarıda zikredilen yerler Romalılara geri verilecek... Dahası, eğer yeğenim Tankred yukarıda zikredilen yerleşimleri teslim etmezse, onunla savaşacağım... İsa’nın aşkına, Antakya Kilisesi’nin tapındığı Tanrı’nın adına, dikenli taç ve mızrağın adına and içerim...”

Bohemond’un önündeki masada, üzerine and içeceği İncil açık halde duruyordu. Ayrıca beyaz bir ipek parçasına sarılı hal-

de mızrak ucu da oradaydı. Yaşlı Aziz Gilles, koruması için onu Aleksios'a vermişti, ama Bohemond'un bundan haberi yoktu. Antakya'da Kürboğa'ya karşı müthiş zaferini kazandığı sırada bir sancağa bağlı olarak taşınan mızrak başını gördü. Ona bakarak teslim olma ve imparatora bağlılık sözleri söyledi. Anlaşmayı imzaladı.

Şahitler öne çıkarak onun adının altına işaretlerini koydular – soylular, Papalık temsilcisi, Norman lordları, Bizans asilleri, bir hadım ve bir noter.

Böylece Bohemond oradan ayrıldı ve perde kapandı. Oysa sadece Durazzo'yu ele geçirebilseydi...

Antakya Prensi, bir yıldan uzun süre Güney İtalya'daki şatolarda sessizliğini korudu. Ordusu dağıldı; kimileri evlerine döndüler, kimileri Aleksios'un koruması altında Kudüs'e hacca gittiler. Constance ona bir erkek evlat verdi ve oğlanın adı Bohemond konuldu.

Amalfi'ye gelen gemiler, Doğu'dan haberler getiriyordu. Hacılar, Kudüs'e gitmek üzere Brindisi'ye akın ediyorlardı. Venedik gemileri, uzun kürekleri gıcırdayarak geçip gidiyorlardı. Doğu limanlarıyla ticaret büyüyordu – kâfur, baharat, Kıtay ipeği. İnsanlar Kutsal Topraklara seyahat ediyorlardı.

Bohemond düşlerinin kısmen de olsa gerçekleştiğini görüyordu. Avrupa ve Asya arasında bağlandı sağlanmıştı. Ama diğer yandan kendisi sadece seyirci olarak kalmıştı. Haçlı seferinin meyvelerini Aleksios topluyordu. Fırat dolaylarındaki şehirlerde, Bizans valileri ortaya çıkmıştı.

Norman prensi daha fazla boş oturamazdı. Yeniden bir ordu toplamaya ve gemiler hazırlatmaya başladı. Tekrar Doğu'ya gidecekti. Belki Halep ona teslim olurdu ve Halep'in ötesinde de Bağdat yer alıyordu.

Bohemond yola çıkamadan, 1111 baharında öldü.

Prenslığı Antakya, Tankred'in elinde kaldı ve doğuya doğru gitgide genişledi. Tankred kılıcını hiç kınına koymadı ve cesareti, devlet adamlığı meziyetlerindeki eksikliklerin üzerini örttü. Toprakları neredeyse Kudüs Haçlılarına dek uzandı. Demir eliy-

le, Ermenileri idare etti. Birkaç yılı gücünü toplamakla geçirdikten sonra, Halep üzerine yürüdü. Ve sonra, Bohemond'un ölümünden bir yıl sonra, ölüm onun da kılıcını kınına koydu.

İki güçlü Norman'ın ölümünden sonra kuzeydeki fetihler durdu. Onlar Haçlı hareketinin ruhuydu; cesaretleri Bizanslıların, Türklerin ve Arapların kıramadığı bir kalkan vazifesi görmüştü.

Bir süre sonra, Kudüs Kralı, Antakya'nın idaresini ele aldı, ta ki on beş senenin ardından gerçek varis, II. Bohemond gelene ve babasının hatırasıyla halkı tarafından sevinçle karşılanana dek.

Bu arada, bütün Haçlı liderleri arasında, Doğu'da sadece Kral Baudouin kaldı.

XXXVIII SON GELEN

Haçlıların haberleri din adamları ve maceracılar aracılığıyla kuzeye taşınıyordu. Başlangıçta bu haberler pek önemsenmedi – kesintisiz ormanların tundralara dek uzandığı, adamların balıkçılık ve yağma için denize açıldığı gri denizlerin ve fiyortların dünyasındaki yeni savaşa dair haberler. Sonra havadisler değişti. Bütün Hıristiyanlık, Kudüs'ü kurtarmak üzere yola çıkıyordu.

Danimarka Kralı Dev Erik, haçı ilk alan kişiydi. Parlak beyaz tenli karısı Bothilda ile birlikte ve arkasında üç bin silahlı adamla yola çıkmıştı. Kudüs çok uzaktaydı, ama Danimarkalılar sabırlı bir halktı ve kilise çanlarının onları karşılamak için çalındığı, sakallı rahiplerin onları kutsadığı Rusya ormanlarına dek azimle ilerlediler.

Kızaklarla ve at sırtında güneye geldiler ve yolları onları Konstantinopol'e getirdi. Aleksios onlara hediyeler, kutsal eşyalar verdi. Uzun zamandır, kuzeyden, uzaktaki eski tacirlerden oluşan Vareg İmparatorluk Muhafızları, yeniden eski Kralların hizmetine girdiler. Dev Erik ziyafette yemek ve içkiyle midelerini doldurdu. Aleksios ise kendisini kuzeyin bu kralından kurtarana dek keyifli hiçbir şey yapamadı. Onlara daha fazla hediyeler verdi ve Kutsal Topraklar'a gitmek üzere, Haliç'ten gemilerine bindirdi.

Sıcağa alışkın olmayan Erik yolda öldüyse de, Bothilda ilerlemeye devam etti ve 1102 yazında gemileri Yafa'da iyice sıkıştırılmış olan Haçlılara yardım için gelen filoya yetiştirdi.

Dört yıl boyunca Haçlı seferi çağrıları Norveç'e, bilinen dünyanın en üst sınırına ulaşmamıştı. Burası Vikinglerin, gemicilerin ve ejderha başlı gemilerin sahiplerinin vatanydı. Onlar, bit-

mek tükenmek bilmez kan davaları güden, halk ozanlarının şarkılarıyla coşan adamlardı. Derken Kudüs'ün zaptı haberi, onlara da ulaştı. Deniz adamları haberlere kulak verdiler ve genç Kral Sigurd, haçı kabul etti. Bu, Vikingler için sıra dışı bir hareketti. Mikligard'a⁵¹ gitmek dahi yıllar sürerdi, oysa Kudüs, onların bildikleri dünyanın çok ötesindeydi.

Yine de gemiler yapmaya başladılar. Bu büyük bir işti ve almış gemi hazır duruma geldiğinde, yıllar geçmişti. Bunu dert etmediler. On bin kuzey adamı, çok sevdikleri genç ve yumuşak başlı krallarını izlemeye hazırdı.

Filo, Bergen'den yola çıktı. Yelkenler çekildi ve Kudüs yolcuları, ambarlarında kurutulmuş balık, içki, mısır ve su dolu fıçılarla kıydan açıldılar. Hepsi açık tenli, mavi gözlü, uzun sarı saçlarının örgüleri omuzlarından sallanan adamlardı ve hepsinin baltaları, ağır kalkanları vardı. Pek çoğu tek gözlü Odin'i ya da yıldırım tanrısı Thor'u unutmuş değildi, ama yine de İsa için savaşmak istiyorlardı. Kılıçlar vuruşacak, kalkanlar parçalanacak, ganimetler elde edilecekti.

İngiltere'ye ulaştılar ve burayı kış mevsiminde geçtiler. İspanya'da putperestlere karşı bir savaş olduğunu duyarak, karaya çıkıp şaşırın Arap ve Berberileri bozguna uğratmak için bir süreliğine o tarafa dümen kırdılar. Burada kasabalar zapt ettiler. Sonra Sigurd saldırıyı durdurdu ve İtalya'ya doğru yola çıktılar. Önlerinde adalar belirdi ve yine Müslümanları yağmalamak için kayalıkların arasında demir attılar. İtalya Normanları onları karşılamaya çıktı ve onurlarına pek çok şatoda ziyafetler verildi – Dük Roger, verdiği ziyafette, Sigurd'u kendi elleriyle besledi.

Bütün bunlar gerçekten mutluluk vericiydi ve Sigurd Suriye kıyılarının alçak yeşil tepelerini 1110 baharına kadar görmedi. Kuzeye doğru kıyayı takip etti ve Kudüs Kralı'nın yerini öğrenmek üzere karaya çıktı. Baudouin'in kötü sıkıştırılmış bir halde bulunan Urfa'ya yardıma gittiğini ve bundan faydalanan bir Müslüman filusunun da şimdi bir Hıristiyan limanı olan Akka'yı kuşatmış olduğunu öğrendi.

---

51 Konstantinopol'e

Vikingler için daha uygun bir pozisyon düşünülemezdi. Pruvalarını Akka'ya çevirdiler. Müslüman denizciler onların ejder başlı gemilerinin oluşturduğu hattın kendi üzerlerine geldiğini görünce, korkuya kapılarak çekildiler.

Akka'ya yardım için aceleyle geri dönen Baudouin, Vikingleri deniz ganimetleri içinde buldu. Haçlılar ve deniz gezginleri karşılıklı birbirlerini kutladılar. Kutsal Topraklar sürgünleri, misafirlerini ziyafet vererek ağırladılar.

Uzun pelerinlerinin kenarları samur ve as kürkleriyle süslenmiş olan en güzel giysilerini kuşanan ve üzerlerindeki altın süsler parlayan Vikingler, önce Kutsal Kabir'e giderek dua ettiler ve Haç'ın yerini saygıyla izlediler. Sonra Eriha'ya ve yıkanmak üzere Ürdün nehrine gittiler.

Baudouin, onları Kudüs'te kabul etti. Meraklı gözlerle izleyen kalabalığın arasında, süslü kumaşlarla kaplı yolu aşarak huzura girdiler. Sigurd, Baudouin'in elinden kutsal emanetlerin en değerlisini, Kudüs'te bulunan ve gerçek haça ait olduğuna inanılan bir haç parçasını aldı. Andını yerine getirmişti ve gönül ferahlığıyla evine dönebilirdi. Ama bunun yerine Sigurd, Baudouin'e yaraşır bir teşekkür hediyesi sunmak istedi. Baudouin'e, Kral'ın istediği herhangi bir deniz şehrini kendisi için ele geçirebileceğini söyledi. Bunun üzerine Kudüs Kralı, Sidon'un adını verdi. Sidon; ana karaya taş bir yolla bağlı, zapt edilmesi olanaksız görülen, Tir'in kardeş şehri.

Vikingler mancınıklar yaptılar, gemilerini hazırladılar. Bu arada Baudouin, karadan yardım için gerekli orduyu topladı.

Katranla kaplanmış Viking gemileri, dalgaların dövdüğü gri surlara doğru yol aldı. Bu duvarları aşmanın hiçbir yolu yoktu. Sigurd makinelerini kurdu ve onları savaş gemilerine dizdi. Vikingler, üzerlerine taşlar yağar ve mızraklar savrulurken, ellerinde baltalarıyla, yapı iskelelerine sızdılar, halatlara tırmandılar, kadirgadan kadirgaya geçerek akın akın duvarlara ulaştılar.

Savaş aşkıyla tutuşan sarışın devler, Müslümanların dengi değildi. Sidon, içindekilerin hayat güvencesi ve taşıyabildik-

leri kadar eşyalarını alarak ayrılabilme garantisi şartıyla teslim oldu. Vikingle sözlerini yerine getirmiş olmanın ödülünü, zengin ganimetler elde ederek aldılar.

Bu zaferle yatışmadılar ve Tir'e saldıran bir Venedik filosuna katıldılar. Ancak burada başarı elde edilemedi. Bunun üzerine Baudouin'e veda ederek Konstantinopol'e doğru yola koyuldular. Orada, gemilerini bırakarak, kuzeye doğru uzun yolculuklarına başladılar.

Hayatta kalanlar Norveç'e, ayrılmalarından yaklaşık on sene sonra dönebildiler. Halk Ozanları, Sigurd'un Kudüs yolculuğunu dillendirdi. O, Haçlı Seferine katılan son ve onların Kutsal Topraklara giden ilk kralı idi.

XXXIX DENİZİN ÖTESİNDE

Hacılar yeni taş iskelelerde karaya çıkıyorlardı. Kadırgaların sıcak güvertelerini güçsüz düşmüş ve gergin bir halde, sırtlarında yükleri, hevesle etrafı izleyerek terk ediyorlardı. Frizye ceketi giymiş tacirler, siyah başlıklı keşişler; önlerinde tozlu yol boyunca onları taşıyacak ufak binek atlarını çekiştiren hizmetçileriyle, ince pelerinli leydiler; sırtlarında gitarlarıyla, atılganlıkları gözlerinden okunan halk ozanları. Hayvan sürüleri gibi bir araya toplanan ve deniz üzerinde geçen haftalardan sonra sağ oldukları için diz çöküp şükreden sıradan halk.

Gruplar halinde tepelere doğru ilerlediler. Bazılarına, beyaz pelerinli ve saç – sakalları kısa kesilmiş silahlı adamlar refakat ediyordu. Bunlara İsa'nın şövalyeleri deniliyordu – çoğu aforoz edilmiş şövalyelerdi ve hacıları korumayı kendilerine görev adanmışlardı. Payanslı Hugo ve Godefroi, sayıları dokuzu geçmeyen ve temiz bir hayat yaşayıp varlıklarını halkla paylaşacaklarına and içmiş bu gönüllü şövalyelerin liderleri idi. Kral Baudouin, cami sarayında bir köşeyi onlara bahşetmişti ve *Tempulum Domini*'de hizmet ediyorlardı. O zamanlar, Tapınak Şövalyeleri (Templierler) olarak isimlendirilmiş değillerdi ve henüz, kızıl bir haçla ödüllendirilmemişlerdi.

Bir başka şövalye grubu, hacıları Kudüs kapılarında karşılıyordu. Bunlar, beyaz bir haç dışında baştan aşağı siyah bir Cübbe giyerlerdi. Görevleri, yeni gelenlerin arasındaki hasta kişileri tespit ederek onları Meryem Kilisesi'ne götürmektir. Burada hastalar yıkanır, onlara ekmek ve şarap verilir, yatmaları için pamuklu ya da saman yataklar gösterilir ve boş cüzdanları için de biraz gümüş hediye edilirdi. Bu *hastane rahipleri*^{52*} Vaftizci

---

52 * Hospitalier

Yahya'ya dua ederlerdi. Bir süre sonra silah kuşandılar ve savaşa katıldılar. Zamanla Vaftizci Yahya'nın Şövalyeleri olarak anılmaya başladılar ve sonunda da Malta Şövalyeleri haline geldiler.

Hacılar kalabalığı, sokaklarda, adeta Mayıs festivalini kutlayan çocuklar gibiydiler. Yıllardır *Outremer*'in – Doğu'daki yeni topraklara böyle denilmekteydi – hikâyelerini dinlemişlerdi. Denizaşırı yaptıkları yolculuk, hayatlarının en önemli olayıydı.

Kudüs sokakları son yirmi yılda çok değişmişti. Yahudiler yeniden vadilerdeki evlerine dönmüşlerdi. Müslüman kâtipler kuyuların yanına serdikleri kilimlerinde oturuyorlardı. Ermeni tacirler eski pazarda sergilerini kurmuşlardı. Çocuklar kervan kapılarının yakınlarında koyunların ve atların arasında oyun oynuyorlardı. Yirmi farklı kulede çanlar çalıyordu ve bu sesle papazlarla keşişler, revaklı avlulara koşuşmaya başlıyordu. İsrail Krallığı zamanından beri değişmeyen sakallı aile reisleri, arkalarından karıları, oğulları ve onların oğulları takip ederken, develerin yularını tutarak yürüyorlardı.

Kutsal Kabir'in bulunduğu yerden, bir zamanlar Normandiya Dükü'nün papazı olan ve şimdi – ikinci kez – Kudüs Patriği bulunan yaşlı Arnulf, kilisesinin üzerindeki yeni kubbeyi izliyordu. Yetkileri, Savaşçı Kral'inkilere denkti ve ikili uyum içinde çalışıyorlardı. Baronlar, Patrik'in mahkemesine başvurmak için şatolarından çıkıp sınır boyunca yol gidiyorlardı. Geçen yıllar, onları da değiştirmişti. Zırhlarının üzerine rahat Arap *cellabeleri*⁵³ giyiyor, çölde yetişmiş atlara biniyorlardı ve adamlarının arasında hafif silahlı Türkmenler ile Lübnanlı okçular bulunuyordu.

Outremer lordları ile birlikte, güneşten korunmak için peçe takan eşleri de gelirdi. Erkekler, kanunlara karşı yapılmış bir hareket ya da bir arazinin adı üzerine tartışırken, kadınlar da Kutsal Kabir'i ziyaret eder ve yeni eşyalar alabilmek için işporta tezgâhlarına gider, bu arada Batı'ya dair haberleri öğrenirlerdi. Bu kadınların çoğu Suriyeli ya da Ermeni idi. Yeni şatolarda Outremerlilerin melez çocukları büyürdü.

53 *Jelabië* – Cellabe. Kışın sıcak, yazın serin tutan kumaştan yapılmış, ayak bileklerine kadar uzanan entari.

Erkekler, Godefroi'nin başladığı kanun kodunu yazmayı tamamlamışlardı. Ama soyluların işlerine, lordların yüksek mahkemesi bakıyordu. Kral seçimi de bu sınıfın işiydi. Halkın kendi ayrı mahkemesi olan Burjuva Mahkemesi de vardı.

Hacılar ilk olarak, korumalar eşliğinde, Ürdün'ün ötesindeki topraklara gidebiliyorlardı. Burada Baudouin tarafından Krallar Dağı'nda, Musa Vadisi'ne bakacak şekilde inşa ettirilmiş bir hisar bulunuyordu. Hisar, Haçlıların koruduğu Suriyeli ve Grek ustalar tarafından, çift surları ve kuleleri Bizans mimarisi örneğinde inşa edilmişti. Şapelde, mozaiklerle süslü bir tavan ve mermer döşemeler, bronzdan yapılmış bir ejderhanın burnundan sular fışkırttığı bir havuz dahi vardı.

Eğer görmek isterlerse, Kızıl Deniz'e kadar gidebilirlerdi. Ama genellikle kuzeye doğru devam edip manastırdan manastıra geçerek, Baudouin'in Tir'deki Müslümanları gözetlemek amacıyla yaptırdığı kaleyi ihtiyatla aşıp, Nasıra'daki yazıtı ziyaret etmeyi tercih ederlerdi. Beyrut'ta tersaneler bulunuyordu, ama ondan ileride, hacıların hedefi olan Tartus'ta, depremlere, yangınlara ve yağmalara karşın ayakta kalmayı başaran Tartuslu Leydimiz sunağı vardı.

Hacılar, "burası," deniliyordu, "Havari Pierre'in vaaz vermek için geldiğinde Tanrı'nın oğlunu taşıyan Bakire Meryem onuruna yaptırdığı küçük kilisedir. Ve Tanrımız, O'nun annesini onurlandırmak için burada pek çok mucize göstermiştir."

Sonraki kuşaklarda, Haçlılar, burada kahverengi taşlardan basit ve sağlam bir kilise inşa ettiler. Eski sunağın etrafına da taklar yapıldı.

Yakınlarda Lübnanlı tuhaf keşişler ve sanatçılar, yeni bir Aziz John katedrali için taş yontuyorlardı. Ama *denizaşırı ülkenin* sahipleri hâlâ çok fakirlerdi ve tamirat – inşaat işlerinden çok daha fazlasını yapmaları gerekiyordu.

Hacılar evlerine huzurla dönerlerdi. Elbette iki yıllık yolculuğun sonunda hepsi sağ kalmıyordu, ama bunu başaranlar bütün Hıristiyanlık dünyasını görmüş ve pek çok olağanüstülüğe tanıklık etmiş oluyordu. Köylerinin ya da kasabalarının tec-

ridinden çıkmış, Büyük Deniz'in dalgalarında savrulmuş ve dış memleketlerin hayatını görmüşlerdi – kalabalık pazarlar, siyah köleler, yanan yağlar, şeffaf camlar, yumuşak ve incecik dokumalar. Beraberlerinde hem suda hem karada yaşayabilen, yarı balık yarı ejderha yaratıklara – timsahlara – boğalar kadar büyük canavarlara – hipopotamlara – ve Afrika'da bulunan devasa yılanlara ilişkin hikâyeler getiriyorlardı.

Muazzam bir gösterinin kapılarında yeni dönmüş insanlar olarak, uzak yerlerin adlarını, tuhaf isimlerin cazibesini vatanlarına taşıyorlardı. Ayrıca Kudüs'ün gerçekliği duygusunu da getiriyorlardı. Hepsi oradaydı! Onlar her şeyi görmüştü! Kudüs, *Outremer* idi.

Deniz aşırı ülkenin silahlı adamları, güzergâhları boyunca hacıları ve surların dışında çalışan çiftçileri koruyorlardı. Orada su çarkları gıcırtyla döner, kadınlar değirmen taşlarını çalıştırırdı. Müslüman topraklarındaki Hıristiyan işçilerden buralara gelenler olmuştu. Ayrıca Türk ve Arap arazi sahiplerinden ayrılıp onların yanına gelen pek çok Müslüman işçi de bulunuyordu. Bu işçilerin efendileri, topraktan kazanç sağlıyorlardı – buğday, meyve ve zeytinden. Şarapları, balları, hatta koyunları vardı. Ama yağmurun yağmadığı dönemlerde kıtlık baş gösterirdi ve o zaman çiftçiler, daha verimli vadilere göçerlerdi. Haçlılar, buradaki halkı izleyerek, Doğu'nun tarım usullerini öğrenmişlerdi. İdarede kendilerine yardım etmek üzere Arap sekreterleri ve çocukları için yerli bakıcıları vardı. Normandiya ya da Lorraine kasabalarını unutmaya yüz tutmuşlardı.

Evlerin içinde terlik giymek, saçlarını kısa kesmek ve öğlen sıcağında dinlenmeye çekilmek çok daha rahattı. Üstelik tarlaların korunmasız bırakılmaması gerekliliği söz konusuysen, şatonun askeri ve atları da donanım eksikliği çekmiyorsa, Kral tarafından çağrılmak pek söz konusu değildi.

Bir zamanların Batılıları, artık Asyalı olmuştu (diye yazıyor Fulcherius). Eskiden Romalı ya da Frank olanlar, şimdi Celileli ya da Filistinli haline gelmişti; bir zamanlar Reims'te ya da Chartres'te yaşayanlar, kendilerini Tir ya da Antakya halkı olarak bulmuşlardı.

Doğduğumuz yerleri çoktan unutmuştuk; pek çoğumuz için buraları bilinmez hale geldi – en azından o yerlerden hiç söz edilmezdi. Bazılarımız burada miras hakkıyla kendilerinin olan evlere ve uşaklara sahip; bazılarımız ise kendi halkından olmayan kadınlarla evli – Suriyeli, Ermeni ve hatta vaftiz olan eski bir Müslüman kadınla. Bu insanların evlerinde, evlilik yoluyla akraba oldukları insanlar da bulunuyor.

Biri şarap yetiştirir, diğeri toprağı işler. Hepsi farklı diller konuşuyor, ama birbirleriyle anlaşabilecek hale gelmişler. Karşılıklı güven hepimizi bir araya getiriyor. Gerçekten, yazıldığı gibi: aslan ve koyun aynı kaptan yiyorlar.

Daha önce yabancı olan, şimdi buranın yerlisi. Bir hacı yurttaş oluyor. Günden güne ailelerimiz ya da akrabalarımız gelip bize katılıyor. Bir toprak parçasından ötesine malik bulunmayanlara, Tanrı köyler bağışlıyor; bir zamanlar fakir olanları Tanrı zengin kılıyor. Doğu kendilerine bu denli cömert iken, kim Batı'ya dönmeyi ister ki?

Outremer ne bir krallık ne de ruhanî devlet oldu. O zamanlar burası, kralların, patriklerin, baronların, tacirlerin, hacıların ve sıradan halkın, Doğu'nun köklü Hıristiyanlığında kendilerini evlerinde hissettikleri bir özgürlük diyarı idi.⁵⁴

Burada genç Haçlıların kaba gücü ve Haçlı seferinin yılmaz ruhu vardı, ama ne bir efendi ne de gelecek yönelimi bulunuyordu. Outremer yıldan yıla Batı'dan farklı bir gelişim gösteriyordu. Burada tek bir ortak nokta kalmıştı; yani kiliselerin kulelerinde çanların çaldığı Kudüs. Batıdakiler ise, Angelus'ta akşam çanlarını dinlerken, Kudüs'ün bildikleri dünyanın dışında, ama bir şekilde kendilerine ait bir yer olduğunu düşünürlerdi.

54 Outremer, elbette, oldukça popüler bir isimdi. Kilise kayıtlarında Haçlıların fetihleri halen *terra sancta* olarak geçiyordu. Burası Ermenistan'ı, kuzeyde Urfa Kontluğu'nu, merkezde uzun Trablus hattını, güneyde Kudüs Krallığı'nı içeriyordu. Kudüs de kendi içinde ayrı idarelere bölünmüştü – küçük Cile prensliği, Yafa ve Kayzerya, Askalan bölgesi ve çöl sınırında Montreal. Outremer'in doğuda kendisini Müslüman saldırılarından koruyan büyük bir suru vardı ve bu sur, kuzeyde Anisaris Dağları'ndan Lübnan Nehri'ne dek uzanıyordu. Buradaki prenslikler artık güçlü beylerin kalıtsal tımarları idi.

On yedi yılın sonunda Kral Baudouin, Outremer’i kendi çabasıyla güvenli hale getirmişti. Tapınak tepesindeki cami sarayında nadiren oturmuştu. Bütün sınırları gözlemek ve hacıların güvenliğini sağlamak zorundaydı. Bir yıl içinde Şam’a sefer yapmış, Mısırlıların yatıştırılmak için Askalan’a sahte saldırıda bulunmuş, paha biçilmez sınır payandası Urfa’yı korumak üzere kuzeye gitmiş ve geri dönerek Tir’i kuşatmıştı. Arapların “gözleyici” dediği ileri karakollar kurmuştu.

Bir savaş sırasında, Haçlıların her iki kanadı da bozguna uğratıldığında, davasını kaybettiğini düşündü. Baudouin inatla savaş alanında kaldı ve Müslüman kanatlarından biri yağma için geldiğinde, amansızca savaşa atıldı. Bir keresinde avlanırken öyle kötü yaralandı ki, Müslümanlar onun sedye ile taşındığını görmesinler diye dağlarda kaldı. Bir yaz mevsimi hastalanıp durumu ağırlaştığında ise bir Mısır filosu, tıpkı akbabaların yere düşen bir adamın üzerinde uçuşması gibi, gelip, kıyıdan açıkta, onun ölüm haberini duymak üzere bekledi.

Kahire’deki El-Efdal ve Şam’daki Tuğtekin, yıllardan sonra nihayet onunla ateşkes yapabildikleri için rahattılar.

O yıl, 1117’de, gözlemci papaz Fulcherius, gökyüzündeki bir işareti kaydetti:

Aralık ayının on beşinci gecesi, ay çıktıktan sonra, gece karanlığında bütün gökyüzünü alevlerin bastığını gördük – ya da kan rengi bir kor gibi parladığını. Bunu bir işaret kabul ederek, hayretler içinde kaldık. Git gide büyüyen kızıl parlaklığın ortasında, beyaz bir ışık demetinin gidip geldiğini fark ettik; bir önde, bir arkada, bir ortadaydı.

Sonra gökyüzünün daha aşağıda bir noktası, adeta gün doğacak, güneş yükselmeye başlayacakmış gibi aydınlandı. Bu meşum şeyin ön tarafında, sanki ay yükseliyormuş gibi apaçık bir aydınlık gördük. Bu ışıkla, bütün etrafımız tamamen aydınlanmıştı.

Sonra bunun bir savaşta kan dökülmesinin ya da en az onun kadar ürkütücü bir başka şeyin habercisi olduğuna karar verdik; ama bunun ne olacağını bilemiyorduk.

Böylece aciz bir halde Tanrı'nın isteğini beklemeye koyulduk. Çünkü bu, ancak birinin ölümünü haber veren bir işaret olabilirdi. Ertesi yılın başlarında Papa Pascal, Kudüs Kralı Baudouin'in Sicilya'ya yolladığı eşi, Kudüs Patriği Arnulf, Bizans İmparatoru Aleksios ve dünyanın pek çok önemli önderi öldüler.

O yıl Kudüs'e acı getirdi. Kral Baudouin hâlâ tam olarak iyileşmiş değildi, ama beraberinde ancak iki yüz atlı ve dört yüz piyade olduğu halde, Mısır içlerine akın yapmak üzere Cifar'a gitti. Kumları aştı, Nil'e ulaştı ve Pharam'a saldırdı. Burada askerinin dinlenmesine izin verdi. Kral çadırında, eski yaralarının tazelenen acısına ek olarak akut ağrılar çekerken, adamları, yanlarında mızraklarıyla, nehirde balık tutmaya gitmişlerdi. Onun durumunu öğrendiklerinde, çadırının etrafında toplandılar ve bir an önce geri dönme kararı verildi.

Baudouin ata binemeyeceğinden, onun için bir çadırın bezinden sedye yapıldı. İlerleme borusu çalındı ve endişeli bir halde yola koyuldular. Durumu giderek kötüleyen Baudouin, ilk karşılarına çıkan köyde mola verdirdi.

Kralın yaşama umudu yoktu. Adamlarını bir an önce Kudüs'e dönüp Patrik'i ve konsili, hayatta olan kardeşi Eustace'i kendisinden sonra tahta geçmek üzere Avrupa'ya göndermeye ikna etmeye çalıştı. Eustace gelene dek, kuzeni Urfa Kontu Baudouin naip olarak idarede bulunabilirdi. Ölmeden önce tek bir dileği vardı; Müslümanların saygısız davranma olasılığına karşın, naşının geride bırakılmayıp Kudüs'e nakledilmesi.

Baudouin'in adamları cevap vermeksizin birbirlerine baktılar. Bu öldürücü sıcakta hiç kimseyi bir hafta boyunca kumların üzerinde taşımaya olanak yoktu. Baudouin, onların sessizliğinden ne düşündüklerini anladı. Bunun üzerine kendisini nasıl mumlayabileceklerini anlattı.

İki gün içinde, yanında sadece yakın adamları ve ona hizmet eden papazı olduğu halde, çadırında öldü. Acı içindeki küçük ordu, onun isteğini yerine getirmeye çalıştılar – vücudunu kestiler, bağırsaklarını ve organlarını gömdüler, bedenini yağlarla yıkadılar. Sonra yollarına devam ettiler. Pascalyadan önceki Pazar günü Kudüs'e ulaştılar.

O gün genellikle palmiye dalları taşınırdı (diyor Fulcherius). Zeytin Dağı'na giden palmiye taşıyıcıları alayının ardından, matem içindeki cenaze alayı geldi. Bunu gören ve ne olduğunu anlayan herkes, şarkı söylemeyi bıraktı. Şarkı söylemek yerine, ağıt yakmaya başladılar. Orada hazır bulunan herkes inliyordu. Franklar kedere gark oldular, Suriyeliler gözyaşlarına boğuldular ve bunu gören Araplar da aynını yaptı. Kim kendisini tutabilir ve acısını gizleyebilirdi ki? Şehre döndükten sonra da insanlar bu acının gereklerini yapmaya koyuldu. Onu Golgotha'da, ağabeyi Dük Godefroi'nin yanına gömdüler.

Godefroi, Raymond ve Baudouin, Golgotha'daki mezarlarında yan yana yatmaktadırlar. Baudouin ile birlikte Kudüs, Haçlı Seferi'nin son büyük komutanını da toprağa vermişti. O yaşadığı sürece, boyun eğmez Haçlı ruhu da canlılığını korumuştur. Onun ölümünden sonra bu ruh da kayboldu ve bir daha asla geri gelmedi.

SONSÖZ

Büyük Haçlı Seferi kendiliğinden gerçekleşti. Urbanus'un çağırdığı adamlar, kendi arzularıyla haça koşular. Avrupa'nın bütün farklı ırklarından geliyordular ve bambaşka liderler altında ilerlediler. Urbanus onları çağırdı, ama onlara önderlik etmedi.

Onları başarıya götüren, boyun eğmez ruhlarıydı. Muhtemelen, çeyrek milyon adam öldü ve otuz bin kadarı Kudüs'e girebildi. Orada da, fedakârlık ve coşkunluk onları ayakta tuttu. Liderler tereddüde düştüğü zaman, sıradan insanlar nihaî başarıları kazandılar.

Kudüs'ü ele geçirdiklerinde, onlara rehberlik edecek kimse yoktu. Elllerinden gelenin en iyisini yaptılar. Haçlı ruhu yaşadığı sürece, yeni kazanımlar da devam etti. Bu ruh zayıfladığında ise, Haçlılar ilk etapta o bütünü oluşturan unsurlara bölündüler – feodal baronlara, kilise hizmetkârlarına, geçici hacılara ve tacirlere. Farklı istek ve ihtiyaçları ortaya çıktı. Tek bağlayıcı unsur olarak da Kudüs kaldı.

Büyük Haçlı Seferi'nin hikâyesi kısaca böyledir. Bu sefer Kudüs'ün ele geçirilmesiyle değil, Haçlı ruhunun kaybedilmesiyle sona ermiştir.

Bir daha asla böyle bir Haçlı seferi yapılmadı.

Müslümanların Urfa'yı geri almasından sonra, 1146 – 1149'da Avrupa'dan yeni bir Haçlı ordusu geldi. Buna bir göz atmaya değer.

Başlangıçta, ilk Haçlı seferine⁵⁵ çok benzer şekilde gelişti –

---

55 Tarih altı ya da daha fazla Haçlı seferinden söz eder, hepsi aynı türden sekiz ayrı hareketmiş gibi, onlardan başka türlü söz etmek mümkün değildir. Aslında Birinci Haçlı Seferi, Kutsal Topraklar'ın ele geçirilmesi ve işgaliyle, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında, önceleri Outemer'de gelişen ve sonra her iki inanç dünyasının çoğu sınırına yayılan yeni bir din savaşı başlatmıştır. Birbirini izleyen Haçlı seferleri bu savaşın en saldırgan olanlarıdır. Küçük saldırı ve karşı saldırılar aralıklarla devam etmiştir.

Ermeniler Papa III. Eugene'den yardım istediler; bir Fransız piskopos yeni bir Haçlı seferi üzerine vaazlar verdi ve etkileyici hatip Bernard ona katıldı. Fransa Kralı VII. Louis haçı kabul etti ve Bernard, Alman kral III. Conrad'ı da bu yolda teşvik etti.

Bundan sonrası çok farklıydı. İki kral hareketin tek liderleri idiler; Haçlıları meydana getiren disiplinli ordular, ilk Haçlılar kalabalığının üçte biri kadardı. Her iki ordunun da önü, Küçük Asya'da Müslümanlar tarafından kesildi ve hayatta kalanlar deniz yoluyla Kudüs'e ulaştılar.

Urfa'yı geri almaya çalışmak için çok güçsüz olduklarını görünce, Outremer'dekilerle birleşip Şam'a saldırdılarsa da, hiçbir başarı elde edemediler. Louis'in Antakya'da bıraktığı eşyle arası açıldı; bencil leydi, buradaki sarayın kendisine sağladığı olanaklardan memnundu.

Bu yolculuğa, İkinci Haçlı Seferi denildi. Burada Kutsal Topraklar'a yerleşme gibi bir amaç yoktu. Urfa yeniden yapılandırılmak istenmiş ve bu konuda başarısız olunmuştu. Bozgunun ardından, iki ordunun bakiyeleri, neredeyse eksiksiz olarak ülkelerine döndüler.

Hacıların ve münferit baronların Kudüs'e yolculuğu yıllarca kesintisiz devam etti. Onlar da kutsal yerleri ziyaret ettikten sonra ülkelerine döndüler. İkinci büyük yolculuk ise 1187'de, Selahaddin'in Kudüs'ü almasından sonra yapıldı. Bu, Üçüncü Haçlı Seferi olarak bilinmektedir.

Başlangıçta her şey ilk Tanrı'nın yolculuğundaki sahnelerle özdeş başladı. Kutsal Şehir'in elden çıkması bütün Hıristiyanlık

---

Altı Haçlı seferi olduğunu söylemek, Marne Savaşı, Verdun Savaşı ve Gelibolu Savaşları'nın üç ayrı savaş olduğunu söylemekten daha bilimsel değildir. Godfroi, Bohemond ve diğerlerinin önderlik ettiği kalabalık için, Baronların Haçlı Seferi demek de yanıltıcıdır. Baronlar, tıpkı bu yolculuğa çıkmadan önce Avrupa'daki ülkelerin liderleri oldukları gibi, bu hareketin de liderleri idiler. Ama Haçlı seferinde, sayıları diğer sınıflarınkilerden daha fazla değildi ve otoriteleri de azalmıştı. Bu gerçekten *halkın* Haçlı seferiydi.

1101'deki takviye kuvvetinde ise, alt sınıflardan çok baron vardı ve bu harekete Baronların Haçlı Seferi denilebilir; tıpkı ikinci sefere Kralların ve üçüncüsüne de İmparatorların seferi denilebileceği gibi.

âleminde dinî duyguları körükledi. Papalar yedi yıl boyunca Tanrısal Mütareke çağrısında bulundular. Feodal çatışmalar neredeyse tamamen arka plana atıldı ve lordlar yola çıkmaya hazırlandı. Halk oruç tuttu ve geniş katılımlı dua ayinleri düzenlendi. Kardinaller fakirlik yemini ettiler. Mutlak güçler bazen isteyerek, bazen gönülsüzce mücadelelerini sona erdirdiler – Papa III. Clement ve dönemin Alman İmparatoru Frederick Barbarossa bunu ilk yapan kişilerdi. Fransa'dan Philippe Augustus ve İngiltere'den II. Henry, Henry ölüp de tez canlı oğlu Aslan Yürekli Richard, tahtın ve haçın sahibi olmadan önce barış anlaşması yaptılar.

Köln'deki bir toplantıda Frederick Barbarossa, bizatihi İsa'nın aralarında olduğunu söyleyerek başkanlığı reddetti. Cenova bile Pisa ile barış yaptı ve Sicilya Normanları da Bizans ile...

Pek çok soylu kadın da haçı aldı. Manastırlara pek çok hediyeler verildi. Hıristiyanlık âlemi büyük ölçüde seferberliğe katıldı. Sicilya'dan kuzey sahillerine kadar kıyılarda filolar hazırlandı. Danimarkalılar, İskandinavlarla birlikte denize açıldılar.

Sefer yüz yıl önceki kadar büyük bir kalabalıkla başladı. Şevk de aynı şekilde en son raddesindeydi. Aslına bakılırsa, hedef de aynı idi – Kudüs'ü ele geçirmek.

Peki ya fark neydi?

Üçüncü Haçlı Seferi, sıradan halkın geniş çaplı bir hareketi olmak yerine, mutlak iktidar sahiplerinin ortak girişimiydi. Bu, mutlak güçlerin Haçlı seferiydi.

Diplomasi, bu seferde önemli rol oynadı. Yola çıkmadan önce anlaşmalar yapıldı, *entente cordiale*⁵⁶ sağlandı. Hıristiyan âlemi silahlanırken, Papa da Kilise'nin yükselen bir dünyavî güç olması isteğini aklından çıkarmadı. Seferin hazırlanmasını tetikleyen şevk kendiliğinden geliştirse de, seferberlik bir pazarlık meselesi haline geldi.

56 Samimi Anlaşma / Kalbi Uzlaşma. İki ya da daha fazla ülkenin karşılıklı dostluk ve politik uzlaşma imzalaması.

Strateji de önemli bir roldeydi. Orduları idare eden monarklar, ülkelerindeki işlerini unutmadılar. Bütün dünya silahlı ve tedbirliydi. Aslan Yürekli Richard, Messina Boğazı yolunda ve adalardayken kavgaya tutuştu. Aslında o, Akka'ya son gelenler arasındaydı. Sicilya Kralı, Tapınakçılar ve Bizans İmparatoru'nun da kendi farklı istekleri vardı.

Tartışmalar onları böldü. İlk Haçlı seferinde, ilerledikleri süre boyunca anlaşmazlıklar olmuştu, ama bu bir yeri zapt ettiklerinde farklı kişilerin farklı beklentiler içine girmesinden kaynaklanmıştı. Üçüncü seferde ise, krallar ve imparatorlar, hali hazırda mevcut farklılıklarını beraberlerinde getirmişlerdi. Philippe Augustus, Aslan Yürekli Richard ile anlaşamıyordu; Lusignanlı Guy, Montserrat'lı Conrad'dan nefret ediyordu.

Üçüncü Haçlı Seferi, ortaçağ Avrupa'sının en büyük askeri harekâtıydı ve başarısızlığa uğradı.⁵⁷

Seferin sonundaki manzaraya gelince, yüz yıl öncekinden tamamen farklıydı – Philippe Augustus, Fransa'da üstünlüğü ele geçirmek için acele ederken, Avusturyalı Leopold da onun arkasındaydı. İngiltereli Richard Müslümanlarla pazarlık yapmak için oyalanmıştı ve nihayetinde Kıbrıs'ı yüz bin altına Tapınak Şövalyelerine satarken, Müslümanlar ile de İngilizlerin Kutsal Kabir'i hacı olarak ziyaret etmelerine izin veren bir anlaşma yapmayı başardı. Cenevizliler ve Pisahlılara gelince, onlar da Doğu Akdeniz ticareti üzerine pazarlık halindeydiler.

Aslında Üçüncü Haçlı Seferi, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında kısa sürede Akdeniz'e yayılıp Avrupa'ya dek uzanacak olan yeni dünya savaşına yol açan büyük buhranlardan biriydi. Askerî bir girişim olarak büyük bir kazanç sağladı ve Aslan Yürekli Richard'ın yiğitlikleriyle renklenmiş büyük bir gösteri oldu.

1202 – 1204'teki Dördüncü Haçlı Seferi, Asya'ya girmedi. Venedik şehir devletleri tarafından saptırılarak, Bizans üzerine bir saldırı haline getirildi. Sıradan askerlerin genel itirazına kar-

---

57 Müthiş girişimin başarısızlık sebepleri kitabın sonundaki bir notta tartışılacaktır.

şın, Dalmaçya kıyılarına çıkıldı, Zara alındı ve Konstantinopol'e yüründü. Venedik filosunun yardımıyla Başkent'e girildi ve o kadar şiddetli bir Bizanslı katliamı yapıldı ki, Haçlılar, Papa III. Innocent tarafından aforoz edildiler.

Kısacası bu, İslâm sınırını geçmeden sona eren bir askerî seferden ibaret olarak kaldı.

Bu yüzyıl boyunca ilk Haçlı seferinin ruhu belirmedi. Avrupa'da Haçlılar adıyla küçük askerî girişimlerde bulunulduysa da, hepsi politik amaçlar için kullanıldı. Diğer yandan Hıristiyanlık ve İslâm âlemleri arasında, Kudüs'e sahip olmanın diğer pek çok mesele arasında sadece birini teşkil ettiği, dünya üzerinde bir çatışma başladı. Bu çatışma tıpkı büyük bir yangın gibi, bir yerde alev aldıktan sonra, bazen harını kaybederek, ama korkutuculuğunu hep koruyarak, oradan oraya yayıldı.

Ya Kudüs kralları? Baudouin'in ölümünden Selahaddin'in gelişine dek geçen yaklaşık altmış yıllık boşlukta onlar neler yaptı?

Hiç biri Godefroi ya da Büyük Baudouin ile kıyaslanamazdı. Üçüncü kardeş Eustace, tahta çıkamadı. Outremer'e doğru yoldayken, baronların ve lordların Urfa Kontu Genç Baudouin du Bourg'u kral seçtiklerini öğrendi. Bunun üzerine, tahtı II. Baudouin'e bırakarak geri döndü.

Urfalı Mateos, Birinci Baudouin için şunları söyler: "Dost ve alçak gönüllü, değerli bir adamdı." Yeni Baudouin için ise şunu ekler: "Bu Prens, Franklar arasında rütbe ve cesaret bakımından en önde gelendi, ama karakteri, gümüş arzusu ve cömertlikten yoksunlukla lekelenmişti."

İkinci Baudouin, Kudüs'ün güvenliğini temin etti ve onun hâkimiyet devrinde, Venedik filosu yine gelerek ücret karşılığında Tır'i zapt etti. Fakat fetih dalgası nihayetine ulaşmıştı ve sadece sınır boylarında gelgitler yaşanıyordu. Bu arada Müslümanlar, özellikle kuzeyde, gitgide daha atak hale geliyorlardı. Hayatlarını Hıristiyanlarla mücadeleye adayan insanlar geliyordu – Mevdûd, İlgazi ve nihayet kuzeyde yaptığı savaşla Urfa'yı geri alan Zengi.

Birinci Haçlı Seferi'nde rol oynayan II. Baudouin, kendisinden öncekilerin geleneklerini izledi; Antakya'yı Kudüs ile birleşik tutmak için mücadele etti. Ondan sonra gelenler ise sadece Kudüs'ün kendi sınırlarında tutunmaya çalıştılar. Böylece III. Baudouin, Urfa'yı kaybedilmiş gördü ama "Suriye'nin gelini" Askalan'ı ele geçirdi.

Büyük Haçlı ruhu Outremer'i terk ediyordu. Bahar mevsimlerinde hacıların sayısı artıyor, ama yardım için gitgide daha az insan geliyordu. Üstelik hacılar, Kral'ın Şam'daki Müslümanlarla genel olarak iyi ilişkiler içinde olduğu Kutsal Topraklar'daki durumu idrak edemiyorlardı. Böylece, hacılar, Kral'ı bir savaş girişimine teşvike çalıştılar ya da barışı bizzat kendileri bozdular. Sonunda da birbirleri ardına evlerine döndüler. Şam'a bu şekilde yapılan iki saldırının sonuçları elim oldu.

Bu arada askerî usuller de değişiyordu. Deniz aşırı hizmet etmek isteyen yiğit adamlar artık haçı kabul etmiyorlar, bunun yerine Templier ya da Hospitalier gruplarına katılıp, ömürlerinin sonuna dek Kutsal Topraklar için savaşmaya and içiyorlardı. Bu grupların ilkeleri ve idarelerinde, en çok istedikleri şeyi buluyorlardı – kılıç kuşanma ayrıcalığı, kardeşlerinin dostluğu ve tecrit edilmiş bir hayatın sükûneti.

Kızıl Haç sembolü, Tapınakçılara bağışlanmıştı.

Zenginlik bunların sandıklarını doldurmaya başlamıştı. Şövalyelerin beyaz haçını taşıyan adamlar oğulları olduğunda, denizaşırı Templier ya da Hospitalier Şövalyelerine hediyeler bağışlardı. Bu hediye nadiren para olurdu ve genellikle Avrupa'da arazi ya da şato gibi gerçek bir mülk şeklindeydi. Böylece şaşırı bir şekilde, iki grup, kendilerini Outremer'de olduğu gibi Avrupa'da da büyük arazi sahibi olarak buldular. Disiplinli, istekli ve deneyimli oldukları için, doğal olarak, sınır limanları, ileri karakollar, yeni hisarlar da onların savunmasına verilirdi. Giderek kalelerin gerçek sahipleri haline geldiler.

Böylece manastır tarikatları da giderek gelişti. Augustineciler, Sion Dağı'ndaki büyük kiliseyi, Göge Yükselme Mabedi'ni, Beytüllahim Bazilikası'nı ve Ölü Deniz kenarındaki

kutsal mezarları ellerinde tutuyorlardı. Sadaka ve hediyeler onları zenginleştiriyordu.

Kaçınılmaz olarak ticaret şehirleri de zenginleşti. Cenevizliler, Pisalılar ve Venedikliler, sahil boyunca her şeyin üçte birine sahiptiler. Halep ve Şam'dan kervanların geldiği yerlere pazarlar kurdular ve bir zamanlar Bizanslıların elinde olan ticareti sahiplendiler. Filoların desteğine muhtaç olan Kudüs kralları, onlara ticarî ayrıcalıklar vermek zorunda kaldılar.

Kudüs kralları, gerçekte şehrin çevresindeki kendi topraklarından fazlasına sahip değillerdi. Sorgulanmayan tek ayrıcalıkları, baronları savaşa çağırabilme hakları idi. Oysa bağlıları bu çağrıya uymadığı takdirde, ellerinden gelen bir şey yoktu.

Sadece uzaktaki papaların doğrudan yetkisine bağlı ve kendi hesabına savaşlar açıp anlaşmalar yapabilen Hospitalier ve Templier şövalyelerine de komuta edemezlerdi.

Amalric tahtta bulunduğu sırada bir Ermeni onu ziyarete geldi ve Kral'ın etrafındaki ordu iskeletini gördü. Üç tanesi dışında Kudüs'ün bütün güçlü kaleleri Templier ve Hospitalier şövalyelerine aitti. Bunun üzerine Ermeni, Amalric'e bir soru sordu:

“Müslümanlar üzerinize gelirse, nereden savaşçı bulursunuz?”

“Onları kiralarım,” diye cevapları Kral.

“Ya paranız biterse? Gördüğüm kadarıyla büyük gelir sağlayan kaynaklardan yoksunsunuz.”

“Borç alırım.”

I. Baudouin'in ölümünden Selahaddin'in gelişine dek geçen süreç boyunca, Outremer'de güç, kurumların elinden kayıp bireylerin eline geçmişti. Ticaret filolarınca desteklenen askerî ve manastır tarikatları, Kudüs topraklarını ellerinde tutuyorlardı. Ve bu Outremer'in ihtişamlı zamanıydı.

Eski zamanların depremde yıkılmış bazilikaları üzerinde yeni kiliseler yükseliyordu. Katedrallerin yüksek payandaları sıralanıp gidiyordu – kireçtaşından masif ve sade sütunlar,

kahverengi topraktan mavi göğe yükseliyordu. Paris'teki Notre Dame'ın yapımı bitmeden önce, ondan daha küçük fakat güzel Tartuslu Leydimiz Katedrali inşa edilmişti.

Selahaddin'in gelişinde, Müslüman kronikçi burayı şöyle anlatıyordu:

İslâm, neredeyse hiç yerleşimcisi olmayan, fakat kâfirlerin bir cennet bahçesine çevirdiği bir bölgeyi geri aldı. ... Bu adamlar, sütunlar ve mermer parçaları ile yeniden inşa ettikleri kiliseleri ve Templier ile Hospitalier saraylarını diktikleri, her zaman suyu akan çeşmeler yaptıkları şehri, kılıçları ve mızraklarıyla savundular. Sütunları çiçekli ağaçlar gibi ve mermerli bahçeleri bembeyaz.

O yıl Müslümanlar, Selahaddin'in liderlik dehası altında tek vücut olarak ilerlediler. Selahaddin tek bir arzuyla yanıp tutuşuyordu: Kudüs'ü geri almak. Nihayetinde bu, Müslümanların kutsal savaşı *cihad* idi.

Aynı zamanda Outremer Hıristiyanları da kendilerini bölünmüş halde buldular. Güçlü bir maceracı, kendi hesabına savaşmak üzere Kızıl Deniz'den gemiye binmişti; Kudüs'teki taht için iki rakip vardı, Patrik ve Tapınak'ın büyük ustası, şehrin kapılarını Trabluslu Raymond'a kapatmışlardı. Kudüs'ün son kralı, Cüzzamlı Baudouin oldu.

Bu sırada Bizans'ta da kargaşa ortamı hâkimdi. Bizanslılar, Frankları katletmişlerdi.

Din savaşı ruhu Batı'dan Doğu'ya geçmişti ve fetih onlarla devam etti.

Bu yıllarda, büyük ölçüde Haçlı savaşlarının etkisiyle, papaların gücü arttı.

Urbanus yetkiyi kendi eline almış ve o öğleden sonra, Clermont'ta Hıristiyanları kutsal savaşa çağırmıştı. Ondan sonra gelen ruhanî reisler de dizginleri ellerinden bırakmadılar.

İlk Haçlı seferi, Avrupa'da yeni bir ateş yakmıştı. Tanrısal Mütareke pek çok taraftar toplamıştı. Giderek manastırlara bağışlanan topraklar arttı ve bu, manastırlara muazzam mülkler sağladı. Kiliselere borçlanan ve geri dönmeden ölen Haçlıların teminatları kiliseye geçiyordu.

Sonra, papalar muafiyet ayrıcalığı satmaya başladılar. Haç alan bir adam, kendisinin yerine bir başkasını savaşa gönderebilirdi. Böyle bir durumda, yerine gönderdiği kişiye değil, Kilise'ye ödeme yapardı.

Papazlar da, giderek Haçlıların kendi idarelerine bıraktığı mülklerin yöneticisi oldular. Kiliseler sıklıkla Haçlıların borçlarına faiz uygulanamayacağını ve mülkiyet meselelerinin feodal değil dinî mahkemelerde görülmesi gerektiğini ilân ettiler.

Ve Papalık temsilcileri, Haçlı seferleri boyunca mutlak gücü ellerinde tuttular. Bir taraftan yeminine sadık kalmayan Haçlıları afroz etme, diğer taraftan özel izin verme yetkisine sahiptiler; yani mahkûm etmek de, affetmek de onların elindeydi.

Papa giderek büyüyen bir krallığın uhrevî efendisi haline geldi, fakat bu Urbanus'un sözünü ettiği Tanrı'nın Krallığı değildi. İlk Haçlı seferinden yüz yıl sonra, Konstantinopol'ün zaptında, Papa III. Innocent, Kuzey sahillerinden başlayarak Kutsal Toprakların kıyılarına dek uzanan muazzam bir hâkimiyet bölgesine sahipti.

Ama Selahaddin Kudüs'ü elinde tuttu.

Haçlı ruhu Avrupa'da yeniden canlandığında, Papa III. Innocent'in dinî başkanlık makamında bulunduğu 1212 yılıydı.

Bu ruh, Vendome topraklarının çoban halkı arasında alevlendi. Etienne adlı bir çocuk, elinde bir haç olduğu halde St. Denis yolunda yürümeye başladı ve pek çokları onu izlediler. Hepsi yalnızca çocuktü ve nereye gittiklerini bilmiyorlardı. Sürülerini bırakıp yürüyüşe katıldılar. Elleri tahtadan haçlar vardı. İnsanlar, onlara nereye gittiklerini sorduklarında, "Tanrı'ya" cevabını veriyorlardı.

Ormanlarda oğlanlar hayvanları bırakıp koşarken, kızlar mezralardan geldiler. Bahar, yollarını güzel ve keyifli hale getirdi. Renanya'da, çocuklar, bohçaları ve ellerinde mumlarla kalabalığa katıldılar. Orada burada gençler ve yaşlılar da çocukların arasına karıştı. Köylerden geçerken şarkılar söylüyorlardı. Memedeki çocuklarını taşıyan kadınlar, çıplak ayaklı genç kızlar, kendilerinden küçük yaştakilerin ellerini tutan oğlanlar –

soğuk, açlık ve tarlaları geride bırakıp denize ulaşmak üzere yürüyorlardı.

“Denizi aşmalıyız,” diyorlardı “ve Kutsal Topraklar’ı bulmalıyız.”

Bir araya gelecek ve Büyük Deniz’e yürüyeceklerdi. Yüce İsa’nın yaşadığı Kudüs’ü bulacaklardı. Silahlı adamları takip edecek ve Kudüs’ü kurtaracaklardı.

Sesleri ormanlarda çınladı, dağ yollarını doldurdular. Karşılaştıkları köylüler merakla onları inceledi ve onlara yemek verdi. Elllerinde haçlar, dudaklarından ilâhiler dökülerek deniz kıyısındaki şehirlere ilerlediler.

Marsilya rıhtımına ve Ceneviz’in sarp yollarına ulaştılar. Ama aralarında ve arkalarında köle arayan, kızları kaçıran iki ayaklı köpekler vardı.

Brindisi’de, piskopos gemiye binmelerine izin vermedi. Başka yerlerde, bazıları onlara gemilerini açtılar. Bunlar köle tircilerinin gemileriydi...

Çocukların kimisi Kayrevan ve Kordoba’daki Müslüman köle pazarlarına satıldı. Diğerleri nafile bir Haçlı seferinin kimsesiz çocukları olarak karanlık rıhtımlarda dolaştılar. Çocuklar, Tanrı’nın kendisini arayanların yolunu açtığını söylüyorlardı. Ama onlar için yürünebilecek bir yol kalmamıştı. Bu çocuk kalabalığının bakiyeleri vadilere geri döndüler. Eve dönüş yorucuydu. Tecavüze uğramış genç kızlar, zorlukla yürüyorlardı.

Saf halk, geri dönüş yolundaki çocukların ellerinde haçlarının olmaması ve artık ilahi söylememeleriyle alay ediyordu. Oysa çocuklar şarkı söylemiyorlardı, çünkü kaybolmuş, hasta ve yapayalnızdılar.

Bir daha Kudüs’ü aramadılar. Çocuk kalplerinde aradıkları, zaten Outremer’deki Kudüs değil, bilinen bütün yerlerin ve denizlerin ötesindeki bilinmeyen Tanrı’nın Şehri idi.

NOTLAR

I

HAÇLILARIN SAYISI

1095'ten 1110'a dek kaç kişinin haçı kabul ettiğini hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Kimse bu konuda bir kayıt tutmuş değildir ve seferin liderleri de topladıkları askerlerin listesini yapmıyorlardı. Kronik yazarları pek çok kez kendi tahminlerini not düşmüşlerdir ve verdikleri rakamlar genellikle hayaldir. Dahası, binin üzerindeki sayıları açık olarak yazmanın zor olduğu Roma rakamlarını kullanmışlardır. Aslında beş bin kişilik bir ordu, devrin Avrupa'sı için çok büyüktür ve muazzam Haçlı kalabalığı, değerli kronik yazarlarını şaşırtmıştır.

Arap tarihçiler de bu konuda bize yardımcı olamazlar, çünkü genellikle "sahildeki kumlar kadar çok," ya da "çekirge sürüleri gibi kalabalık" türü ifadeler kullanmışlardır.

Yine de kroniklerde verilen rakamlar tek kaynağımız olarak kalmaktadır. II. Urbanus'a atfedilen bir mektup, 300.000 adamın 1096 baharında Doğu'ya gitmek üzere yola çıkmaya hazır olduğuna değinir. Tankred'den yapılan bir alıntıda ise, Kudüs ele geçirilmeden önce, sadece on adamdan birinin hayatta olduğundan bahsedilir. Öyleyse bu zamanda ordunun 35.000 kişiden müteşekkil olduğunu farz edebiliriz. (Raymond, 1.500 şövalye bulunduğunu ve şövalyelerin diğer askerlere oranının bire yirmi olduğunu söyler. Farklı iki kaynakta ise 40.000 rakamı geçer)

Bizans Prensesi Anna Komnena, ya rakamları algılayamamıştı ya da hatırlayamamıştı. O, Godefroi'nin 80.000 adamı olduğunu söyler ki, Batı kroniklerine göre bu sayı 40.000 ile 20.000'dir. Ama Haçlı birlikleri, herhangi bir Bizans ordusundan çok daha büyüktür. Bizanslılar, İmparatorluk'taki en büyük ordularındaki asker sayısı için 20.000 rakamını kaydetmişlerdir. Godefroi'nin emrinde 25.000 asker olduğunu düşünecek

olursak, Konstantinopol'e ulaştıklarında baronların komutası altında 125.000 kişi kadar olmalıdır.

Konstantinopol'de Pierre'in ayakta kimisi ve Tatikios'un Bizans birliklerindeki kimi Lombardlar onlara katılmıştır ki, bunların sayısı 3.000'den fazla değildir. Diğer küçük grupların da gelişiy-le, İznik'te Haçlıların 175.000 adam topladığını düşünebiliriz.

Bir Alman tarihçi, İznik ötesindeki köprüyü aştıkları zaman, Haçlıların 105.000 kişi olduğunu hesaplamıştır. Ancak bunun da çok yardımcı olduğu söylenemez, çünkü Haçlıların birlikte mi yoksa açık saflar halinde mi ilerlediğini kimse bilmiyor.

Antakya'da Piskopos Adhemar, 100.000 silahlı adamın halen hayatta olduğunu kaydeder. Buradaki kayıplar korkunçtur. Mızrak Savaşı'ndan sonraki salgında birkaç kez günde iki yüzün üzerinde insanın hayatını kaybettiği söylenir. Bundan sonra ordu parçalanmış, kimileri evlerine dönmek üzere yola çıkarken, kimileri de Bohemond ile Antakya'da yahut Baudouin ile Urfa'da kalmıştır.

Papaz Raymond, Kudüs kuşatması başladığında 12.500 silahlı adamın hayatta olduğunu söyler. Ayrıca Askalan'da 1.200 atlı ve 9.000 yaya asker olduğunu belirtir ki, Daimbert'in Godefroin'in Askalan'daki ordusu için verdiği rakamlar 5.000 atlı ile 15.000 piyadedir. Bu noktadan sonra, rakamlar o kadar küçülmüştür ki, tahmin yapmak kolaylaşacaktır.

Böylece 1096'da çeyrek milyon haçlının Avrupa'dan ayrıldığı ve üç yıl sonra bunlardan 30.000'inin Kudüs'e ulaştığını söyleyebiliriz. Ama bütün kuvvet bunlardan ibaret değildir. Frizye, Pisa, Ceneviz ve Venedik'ten denize açılanlar 45.000; Conrad ve Lombard prensleri komutasındaki takviye kuvvetleri 70.000; Nevers Kontu komutasındakiler 5000; Poitiers Kontu komutasındakiler ve Germenler 60.000 kişi idi.

Bohemond'un 1107'deki Haçlı seferinde 35.000 kişi ve Sigurd'un filosunda 10.000 kişi bulunuyordu.

Kroniklerin ortalamasından belirlenen rakamların toplamı, ana askerî gövdenin 465.000 kişi olduğunu gösteriyor. Bu rakamlar muhtemelen abartılmış olsa da, diğer taraftan 1095 – 1110 yılları arasında sayısız grupların Kudüs'e gittiği göz önünde tutulmalıdır.

II URBANUS VE HAÇLI SEFERİ

Geçtiğimiz yüzyıla kadar ilk Haçlı seferini telkin edenin Münzevî Pierre olduğu zannediliyordu. Bugün ise kesin olarak bilmekteyiz ki, Pierre, ancak Urbanus'un Clermont'taki çağrılardan sonra bu konuda vaazlar vermeye başladı. Her ne kadar Münzevî, Haçlıların öncülerine liderlik etmişse de, durum böyledir.

Bugün Urbanus'un Haçlı seferini planladığı, ilan ettiği ve Haçlıların Avrupa'da olduğu süre boyunca bunu idare ettiğini gösteren açık deliller mevcuttur. Onun elçisi Adhemar, Papa'yı bir orduyla temsil etmiştir ve Daimbert – ya da metinlerde sıklıkla geçtiği şekliyle Dagobert – Kutsal Topraklar'daki kiliseleri Avrupa'dakilere bağlayacak, detayları zaman içinde kaybolan bir plan geliştirmiştir. Bu proje, onun düşüncelerinde her zaman önemli yer tutmuştur. Ölümünden kısa süre önce savaş alanlarındaki kiliseleri yeniden kurmak üzere Doğu'ya elçi ve rahipler göndermiştir, ama bu kişiler Küçük Asya'yı yangınlar ve Kızıl Arslan'ın harekâtıyla talan edilmiş halde bulmuşlar, Aleksios da Latin din adamlarının yolunu açmamıştır.

Urbanus, mezar kitabesinde vurgulandığı ve bizzat Haçlıların yazdığı gibi, Haçlı seferinin tek mimarıdır. Zamanın kroniklerini okurken, bunu gözden kaçırmak olanaksızdır.

Pierre'i iskartaya çıkardıktan sonra, pek çok tarihçi, Haçlı seferinin gerekçesini 1085 – 1095 yılları arasında Müslümanların İspanya'daki ve Küçük Asya'daki yenilenen saldırıları ve Küçük Asya'da İmparator Aleksios'un yardım talebi ile açıklamaktadır.

Böyle bir yorum, olayları birbiriyle karıştırmaktır. Bu zaman zarfında İspanya'ya baktığımızda durum açıktır. Berberî Murabıtlar Hristiyanlara zulmetmekte ve pek çok şehri ele geçirmektedirler. Ama Müslümanlar, Pirene hattını tehdit etmemiş, eski sınırlarını aşmamışlardır. Haçlı liderlerin buradaki Müslüman ilerleyişini durdurmak gibi bir amacı olduğunu söylemek için, Pirenelerdeki en büyük askerî güç olan Provençelileri

buradan çekme gerekçelerini izah etmek gerekmektedir. Haçlı saflarında Dülger Guillaume gibi İspanya'da savaşmış kişiler de olduğunu görüyoruz. Bir tarihçi, Haçlıların coğrafya konusunda çok cahil olduklarını ve hareketin şevkiyle yola devam ederken, Kudüs'ü ele geçirerek bütün Müslümanları yenmeyi umduklarını ileri sürmüştür. Liderlerin *Kudüs'te* yeni bir krallık kurma arzusunda oldukları gerçeği, bu iddiayı çürütmektedir. Haçlı seferi, bir savaş olduğu kadar bir göç hareketidir de.

Küçük Asya'ya baktığımızda, Bizans İmparatoru'nun, her ne kadar onlardan yana endişeleri olsa da, Selçuklu Sultanları ile mütareke içinde olduğunu görürüz. Aslında tam o sıralarda savaş halindedir, ancak Müslümanlarla değil, Tuna dolaylarındaki göçebe halklarla. Urbanus'un konuşmasından kısa süre önce Flandreli şövalyeler kendisine geldiğinde, onları Asya'da değil, Tuna hattında savaşmaya yollamıştır.

O sırada Urbanus'un ne yapmakta olduğuna baktığımızda, şunları söylemektedir: "Silahlı adamlarımız, İspanya'da Müslümanları ve doğuda Türkleri geri püskürtüler."

O yüzyılın olaylarında Hıristiyanlık ve Müslümanlık arasındaki askerî üstünlük rekabeti önemli bir etkendi. Urbanus, Clermont'taki konuşmasında bu etkene başvurdu ve bu mücadele Haçlı seferlerinin başlamasında da etkin oldu, ama tek başına etken değildi.

Urbanus niçin Haçlı seferine girişti?

Muhtemelen (diyor Haçlı seferleri dönemi konusunda yetkin bir AmErihalı uzman olan Profesör Munro) papalığa dinî coşkuyu canlandırıp Kilise'nin rehberliğinde yapılacak evrensel bir hareketin liderliğini kazandıracaklarını öngördüğü için. Ayrıca şu da mümkündür ki, çilecilik ve yiğitliğin önemli faziletler sayıldığı devrin ruhundan da etkilenmiş olabilir. Onun Haçlılarla ilişkili mektuplarının çoğu yok olduğu için, Urbanus'un hareketlerini tek tek inceleyip değerlendirmek de mümkün değildir.⁵⁸

Ruhanî lideri güdüleyen ne olduğu, muhtemelen hiçbir zaman kesin olarak açıklanamayacak.

58 "The Popes and the Crusades," Dana C. Munro'nun makalesi.

Büyük olasılıkla, Profesör Munro'nun ilk önerisi en doğru tahmindir. Clermont konuşmasının yapıldığı zamanda, mevcut otoriteler büyük ölçüde Urbanus'a karşı hizip içinde yer alıyorlardı. Haçlı seferini başlatmakla Urbanus, baskın taraf haline geldi.

Parlak düşünür Kont Riant, şunu söylemiştir:

Yasal olarak, papalığı alışılmışın üzerinde büyüklüğe ulaştırılan ve güçlü olan hizbi iktidarından eden, aslında, 1095'teki konuşmanın görkemli başarısı ve ardından seferin kendisi değil midir? 1095'te Clermont'ta Guibert yenilmemiş midir? Hizipçilerin yenilgisi Auvergne'de toplanmanın zorunlu sonucu olarak görülmelidir.⁵⁹

Mevcut şartlar, bu bakış açısını destekler görünmektedir. Urbanus bütün Haçlı ordularının yola çıkmış olduğu Ocak 1097'de, Lateran'daki son konuşmasına dek Haçlı seferi için yoğun çalışmaları sürdürmüştür. Bu tarihten sonra, onun kutsal savaşa ilişkin herhangi bir konuşması kaynaklarda yer almaz. Haçlı seferi gerçekten başladıktan sonra, Papa, bu seferle başlamasından önceki kadar ilgili olmamıştır. Haçlılar Doğu'ya gittikten sonra, Papa mevcut işlerine dönmüştür. Bunun istisnası, Adhemar'ın ölümü ve Antakya'nın zaptı haberleri kendisine ulaştıktan sonra, Daimbert'in atanması ve Doğu'da kiliseler kurulması planıdır.

Gerçekten Urbanus, seferdeki Haçlılarla iletişim kurmak için çaba sarf etmemiştir. Onun ölümünden sonra II. Pascal, Kudüs'ün fethedilmiş olmasının etkisiyle, ömrünün sonuna dek bu konuyla ilgilenmiştir.

Mevcut kitabın yazarı, Urbanus'un, düşman ülkeler olan İngiltere ve Alman devletlerinde Haçlı seferi adına konuşma yapmış olmasına karşın, kendi askerî destekçilerini – Kuzey İtalya'daki Norman Dükü ve Kontes Mathilde – sefere sevk etmeye yönelik girişimde bulunmamasını şaşkırtıcı buldu. Onun ölümünden bir süre sonra Welf ve Lombard prensleri, Almanlarla

59 *Und dernier Triomphe d'Urbzin II, Revue des questions historiques* XXXIV, 1883.

birlikte haçlı kabul ederek 1101 – 1002'deki yardım kuvvetine katıldılar.

Bohemond ve Apulia ile Sicilya Normanları, Salerno'da kendilerini ziyaret eden ve Clermont konuşmasından önce, Bari'deki bir kiliseyi kutsayan Urbanus ile iyi ilişkiler içindeydiler. Ama görünüşe göre Urbanus, onlara Haçlı seferinden söz etmedi – kronikler Bohemond ve adamlarının bu meseleyi Haçlılar ilerlerken öğrendiğini kaydeder ve her ne kadar Bohemond bir an önce haçlı kabul ettiyse de, onlar son yola çıkanlar olmuşlardır. Kronikler, ayrıca Dük Roger'ın, onların gidişini onaylamadığını da bildirir.

Kesin olarak söyleyebileceğimiz iki şey var – Urbanus Kutsal Topraklara seferi kendi çıkarları için düzenlemiştir, bu çıkar her ne olursa olsun. Ve Haçlılar, bir kez İtalya'dan çıktıktan sonra, kendi kaderlerine terk edilmişlerdir.

III BASILEUS'A KARŞI OLAN DURUM

Bizans İmparatoru Aleksios, uzun süre Bohemond, Godefroi ve diğer liderler tarafından önderlik edilen birinci Haçlı Seferi'ne komplo kurmakla itham edilmiştir. Geçen zaman, Türklerden Kızıl Arslan ile arasını iyi tutma konusunda özenli olmak ve Antakya'da Haçlıları kendi kaderlerine terk etmek suçları dışında, Aleksios'u akladı.

Fakat onun için, hâlâ muallâkta olan bir suçlama daha mevcuttur: 1101 yazında Kudüs'ü kurtarmaya giderken Konstantinopol'den geçen her üç ordunun da yok olmasına göz yumarak ihanet ettiği suçlaması.

Bu itham doğrudan doğruya, Haçlılarla birlikte Konstantinopol'e giren ve daha sonra deniz yoluyla Kudüs'e ulaşan kronik yazarı Ekkehard tarafından yapılmıştır. Ekkehard, bizzat katliama tanıklık etmemiş, olup biteni hayatta kalmayı başaranlardan öğrenmiştir.

Bu suçlamayı, o dönemde Haçlıların kılıçtan geçirildiği yere yakınlarda yaşayan Urfalı Mateos'un anlatıları da desteklemektedir. Onun şahadeti, Bölüm XXXVI'da tartışılmıştır.

Aleksios'un kızı Prenses Anna da bu dönemde hayattaydı ve Konstantinopol sarayında olanlarla ilgiliydi. Onun tanıklığı ise şu şekildedir:

İmparator, ısrarla, onlara, daha önceki ordularla aynı güzergâhı izlemeleri, Kudüs'e sahilden gitmeleri ve Latin ordusunun kalaniyla bu şekilde birleşmelerini tavsiye etti. Ama onların daha doğuya doğru ilerlemek, Horasan'a⁶⁰ gitmek ve orayı ele geçirmek istediklerini fark etti.

İmparator, bunun elverişsiz bir plan olduğunu biliyordu ve böylesine büyük bir kalabalığın – kırk bin atlı ve yüz bin piyadeden⁶¹ oluşuyorlardı – ölmesini istemediğinden, yapabileceğinin en iyisini yaptı. Isangeles (Aziz Gilles) ile Tzitas'ı (bir Bizans subayı) çağırıp Normanlar'a eşlik etmelerini, onlara kendi yararlarına tavsiyelerde bulunmalarını ve onları mümkün olduğunca çilgin girişimlerden alıkoymalarını istedi.

Cibotus'u geçtikten sonra, Ermenistan'a doğru ilerlediler Ancyra'ya (Ankara) ulaştıklarında, buraya bir saldırı düzenlediler; bundan sonra Kızılırmak'a doğru hareket ettiler ve küçük bir kasabaya geldiler. Bu kasabanın halkı Romalı (Bizanslı) idi ve bu yüzden hiçbir şeyden korkuları yoktu; resmi Cübbelerini giymiş papazlar, ellerinde İncil ve haçlarla, dostları olan Hıristiyanları karşılamaya gittiler. Ama insanlıktan uzak Normanlar, sadece din adamlarını değil, bütün Hıristiyanları kılıçtan geçirdiler ve Amasya'ya yönelerek pervasızca yollarına devam ettiler.

Ama savaşta tecrübeli Türkler, onların yolları üzerindeki bütün köyleri zapt ettiler, köyleri ve tarlaları ateşe verdiler ve Normanlarla karşılaştıklarında hemen onlara saldırdılar.

Isanges ve Tzitas, beraberlerinde hayatta kalan şövalyelerle birlikte başkente (Konstantinopol) ulaştılar. İmparator onla-

60 Prenses Anna Horasan (Khorosan) ile Selçuk Türklerinin Doğu topraklarını (Bağdat, Musul vd.) kast etmektedir.

61 Bu abartılmış bir sayıdır.

rı kabul ederek onlara para verdi ve yeterince dinlendikten sonra nereye gitmek istediklerini sordu; onlar da Kudüs'ü seçtiler. İmparator onları hediyelere boğduktan sonra, deniz yoluyla Kudüs'e gönderdi.⁶²

Prenses imha edilen diğer iki Haçlı ordusundan söz etmez, ama Ekerhard üçüncü ordudan bahsetmektedir: “Bize, bizim bilmediğimiz, ama onların aşına olduğu yollarda rehberlik etmek üzere, otuz Türkopol verdi.”

Prenses Anna, bunları birkaç yıl sonra, babasına yönelik suçlama zaten yapılmışken yazmıştır. Basileus'a sadık bir tanık olarak oldukça önyargılıdır ve çoğu durumda pek dürüst değildir. Gözümüz onun şu sözlerine takılıyor: “böylesine büyük bir kalabalığın ölmesini istemediğinden.” Ve onun, Haçlıların Hıristiyanları kılıçtan geçirme hikâyesi de doğru değildir. Haçlılar onun anlattığı kıyımı hiçbir zaman yapmamışlardır. Haçlıların müteakiben Kızıl Arslan tarafından kılıçtan geçirilmesi için bir sebep bulmak dışında, bunu uydurmasının ne gerekçesi olabilir?

Üçüncü nokta – ordunun beraberinde olan Haçlılar muhtemelen nerede olduklarını biliyorlardı ki, Küçük Asya'nın oldukça güneydoğusunda yer alan Amasya'nın adını zikretmişlerdi. Oysa Haçlıların nerede olduklarından haberleri yoktu.

Prenses, babasının hayata kalanlara gemi teklif ettiği konusunda doğruyu söylemektedir; Aleksios birkaç ay sonra Ekerhard ve diğerlerine bu teklifi sunmuştur. Ama deniz yoluyla giden Haçlı sayısı çok azdır, çünkü pek çoğu karada kılıçtan geçirilmişlerdir.

Hıristiyanları imha eden Sultan ile onlara rehber veren İmparator'u düşününüz. Henüz ilk Haçlı seferi başlamadan önce, Aleksios Smyrna'yı işgal eden bir asiye tenkil etmek üzere Kızıl Arslan'dan yardım istemişti. Ayrıca her yıl ya da daha farklı zaman aralıklarıyla, Kızıl Arslan'a tahsisat ödemekte ve ordusunda pek çok Türk istihdam etmekteydi – ki kroniklerin *Türkopol* diye adlandırdıkları bunlardır. Haçlılar İznik'i kuşat-

62 *The Alexiad*, E. A. S. Dawes tercümesi. Parandezler yazarın açıklamalarıdır.

tıklarında, Aleksios Kızıl Arslan'ın buradaki ailesini koruma konusunda da çok dikkatli davranmıştı.

Kıyımdan üç yıl sonra İbnü'l-Esir, kroniğinde şunları yazmaktadır: “İmparator, Franklara karşı Kılıç Arslan'dan (Kızıl Arslan) yardım istedi.” (O sırada Bohemond, Antakya'yı kaybetmişti ve Bizanslılara düşmandı.) Ve sekiz yıl sonra da, aynı kronikte, Halep Sultanı'nın, İmparator'un kendisini Franklarla savaşa teşvik eden bir temsilcisini kabul ettiği yazmaktadır.

Ve bir başka Müslüman, Mir'âtu'z-Zaman, 1106'da “Kılıç Arslan'ın Nusaybin'de molaverdiğini, çünkü beraberinde zayıf bir müfreze bulunduğunu, ordusunun kalanının ise *Konstantinopol Kralı'nın Franklar'a karşı korumak için Küçük Asya'da olduğunu*” söylemektedir.

Bu durumda açıktır ki, Aleksios aralıklarla Kızıl Arslan ile temas kurmaktaydı ve ondan yardım almıştı.

Şimdi Aleksios'un 1101'de karşı karşıya kaldığı durumu düşünelim. Filosu, Antakya ve Kudüs'e yardıma gitmekte olan Pisalılarla mücadele halindeydi. Tankred, Bizanslıları Antakya kıyılarından çıkartmaya çalışıyordu. Bohemond Antakya'yı Aleksios'a vermeyi reddetmişti ve Aleksios daha sonra Norman liderin mülklerini, onları ele geçiren Türklerden satın almaya çalışacaktı.

Germenler kendisine yeterince sorun yaratır ve Poitiers asileri kendisini Germenlere ihanet etmekle suçlarken, Aleksios elbette yeni Haçlı ordularını Konstantinopol'de tutacak ya da bu orduların Tankred'e yardım etmelerini istemeyecekti.

Hikâye, talihsiz ordulardan ilkinin Aziz Gilles ve Conrad'ın komutasında, Bohemond'a yardım etmek üzere Doğu'ya ilerlemesiyle devam eder. Bu çılgınca bir girişim olabilir, ama işler iyiye gitse idi, Türklerin Bohemond'u teslim etmesini sağlayabilecekleri de düşünülebilir. Ne olursa olsun, orduları Amasya ile Sivas arasında ya da Bohemond'un hapis tutulduğu Niksar'a kırk mil kadar uzaklıkta bir yerlerde imha edildi. Eğer gerçekten Bohemond'u kurtarma teşebbüsünde bulundularsa – Anna'nın onların “çılgın girişimlerinden söz ettiğini hatırlayalım – bu,

Aleksios'un önüne geçmek istediği şeylerin en önde geleniydi. Bohemond'un Küçük Asya'da büyük bir orduya sahip halde özgür olması, onun için düşünülemezdi.

Ama eğer Bohemond'u kurtarmak istemedilerse, neden Toroslar ve Ermenistan ve Tankred'in desteğine ulaşabilecekleri şekilde güneydoğuya doğru Kızılırmak'ı izlemek yerine, Ankara'yı geçip nehri aştıktan sonra kuzeye dönerek susuz bir araziye girdiler? Tek cevap, yollarını kaybetmiş olabilecekleridir.

Fakat Bizanslı rehberler, nerede olduklarını – en azından Amasya'ya ya da kuzey sahilindeki en güvenli nokta Sinop'a yakın olduklarını – biliyorlardı. Bütün vuruşmalarda Bizanslı rehberler sahneden erken ve güvenle ayrılmışlardı.

Geriye kalan tek olasılık, her iki durumda da – Nevers Kontu'nun kötü yazgılı küçük ordusunu göz önünde tutmazsak – inatla kıraç bölgeye giden yoldan devam etmekte ısrarcı olduğudur. Buna inanmak ise çok zor.

Bir başka husus daha var. Üç ordu birbirlerine birkaç haftalık yürüyüş mesafesinde idiler. Eğer Aleksios gerçekten onların güvenle Antakya'ya ulaşmalarını isteseydi, daha önce Pierre'in kalabalığına yaptığı gibi, birleşmelerini önerebilirdi.

Kıyımdan sonra Hıristiyan orduları Konstantinopol'e gelmeyi bıraktılar ve Aziz Gilles de burada daha fazla kalmadı.

Toparlayacak olursak: Haçlılar, Aleksios'u, doğrudan kendilerine ihanet etmek ve ordularını Türklerin önüne atmakla suçlar; Prenses Anna, somut bir kanıt sunmaksızın bunu reddeder; olasılıklar arasında en güçlüsü ise Bizanslı rehberlerin Haçlı ordularını yanlış yoldan götürdüğü ve bu orduların imhasını Aleksios'un planladığıdır.

Aleksios'un basit siyaseti, Papa Pascal üzerinde öyle etkili olmuştur ki, Papa, düşmanı V. Henry yerine Basileos'u Kutsal Roma İmparatoru ilân etmek için büyük çaba harcamıştır.

Aleksios'un Haçlıların zapt ettiği yerler üzerinde hak iddia etme politikası, halefi olan İmparator John tarafından da devam ettirilmiş; John, II. Bohemond'un ölümünün ardından Antakya üzerine yürümüş, büyük bir orduyla Toros bölgesinin

hâkimiyetini ele almıştır. Güneydeki Haçlı lordları onun hamiliğini kabul etmek zorunda kalmışlar, ama John tabilerini kendisiyle birlikte savaşmaya davet ettiğinde, bütün vakitlerini çadırlarında zar atmakla geçirmeyi yeğlemişlerdir.

Bizanslılar isyan edip Haliç'teki Venedikli ve Frank tacirleri katlettiğinde, Normanlar'ı asla unutamayacakları şekilde yaralamışlar ve Venedik'in müttelikliğini sonsuza dek kaybetmişlerdir. Bu, dördüncü Haçlı Seferi'nin yaklaşık yüz yıl önce Bohemond'un tasarladığı yoldan, doğrudan Bizans üzerine olmasıyla sonuçlanmıştır.

IV GREK ATEŞİ

Bir silah olarak alev, Bizanslılar ve Araplar tarafından yedinci yüzyıldan beri bilinmektedir. Başlangıçta bunun için ne kullandıkları pek açık değildir, ama onuncu yüzyıla gelindiğinde, Bizanslılar bunu gerçekten önemli derecede geliştirmişlerdir.

Ve surlarını kiskanç bir dikkatle korumuşlardır da. "Grek ateşi" hakkında sorular yönelten ayrıcalıklı ziyaretçiler, Konstantinopol'deki laboratuarlara götürülerek kendilerine kil ve porselen kâseler, bronz tüpler, çeşitli sıvılarla dolu fıçılar gösterilmiş, ama ziyaretçilerin karışımların nasıl hazırlandığını görmesine hiçbir zaman izin verilmemiştir.

Rusya Prensi Igor, Konstantinopol surlarına saldırmak üzere ağır demir silahlar kuşanmış kılıçlı barbarlardan oluşan kalabalık bir orduyla, açık savaş gemileriyle Karadeniz'i aşmış geldiğinde, küçük filosu surların yanına dek çekilerek üzerine uzun tüplerle sıvı alev dökülmüştür. Ruslar bu aygittan o derece korkmuşlardır ki, ateşe yakın olanlar alevler içinde yanmaktansa, zırhlarıyla suya atlayıp boğulmayı tercih etmiştir. Evlerine dönebilenler, "Greklerin elinde göklere ışık saçan bir alev var" demişlerdir, "Onu bize karşı kullanarak adamlarımızı yaktılar ve onlarla dövüşemedik."

O zamanın hikâyeleri bu ateşin gücünü abartmaktadır – suda yüzenleri izlemesi, alevlerini söndürmenin olanaksız olması gibi. Bazıları buna “yanan yağ”, “deniz ateşi” ya da “sıvı ateş” adını vermiştir. Her zaman göklere yükselen ateşin nasıl olup da aşağı akıtılabildiğini ya da Bizans sıvı ateşinin neden söndürülemediğini kimse anlamıyordu.

Bizanslıların kullandıkları formül hakkında kesin bir bilgimiz yok. İçinde naftalin vardı, ama başka şeyler de koyuyorlardı. *Pyrophores* ya da alev saçan gemilerinde pruva, her zaman ağız açık halde demir bir aslan, ejderha ya da yılanbaşı şeklindeydi. Bu ağızlarda sağa ya da sola dönebilecek, yukarı – aşağı yükselip alçalabilecek hareketli metal tüpler yer alıyordu. Bu tüpün ya da ona bağlı hortumun gerisi, buradan sifonla çekilen ya da pompalanan sıvıyla dolu bir fıçının içindeydi. Tüpün ağızında sıvı havayla karıştığında onu tutuşturan bir madde yer alıyordu.

Bizans savaş gemileri suda oldukça yüksekte dururlardı ve figürlü tüpler sıvı ateşi düşman gemilerine püskürtebilirlerdi. Kıç tarafında da tüpler yerleştirilmişti. Görünüşe göre bunlar çok uzağa alev fırlatamıyorlardı, ama zaten buna gerek de yoktu.

Tarihçi prenses Anna Komnena, Landolph ve Tatikios tarafından komuta edilen Bizans filosu ile Kudüs’ü kurtarmak üzere ilk giden ve Daimbert’in de içinde bulunduğu Pisa filosu arasında geçen bir deniz savaşını aktarır. Pisalılar Bizans’ın rakibidir ve görünüşe göre yolları üzerindeki Korfu ve Kefalonya adalarını yağmalamışlardır. Landolph’un gemilerine intikam alma emri verilmiştir.

Her geminin pruvasında pirinç ya da demirden yapılmış, ağız açık bir aslan ya da başka bir kara hayvanının başı yerleştirilmişti ve bu figürler o kadar parlatılmıştı ki, sadece görüntüleri dahi ürkütücüydü. Tüpler aracılığıyla düşmanlara çevrilen ateş, bu yaratık başlarının ağızından çıkıyor, böylece adeta aslan ya da benzeri canavarlar düşmanların üzerine ateş kusuyor gibi görünüyordu. ... Pisa filusunun geçip gittiğini öğrendiklerinde, demir aldılar ve onların ardından Kos’a doğru ilerlediler, sabah adaya varan Pisalılardan sonra, aynı akşam oraya ulaştılar. ...

Palamarlarını çözdüler ve Patara ile Rodos arasında onlara yetiştiler. Pisalılar görüş alanlarına girdiğinde, filoyu derhal savaş nizamına soktular.

Roma⁶³ filosu Pisalılarla sıradan bir deniz savaşına girişmek yerine, onlara düzensiz ve seri hücumlarda bulundu. Pisa gemilerine ilk yaklaşan ve ateş atan bizzat Landolph oldu, ama kötü nişan aldığı için ateşini boşa harcadı.

Sonra Kont Eleemon adlı bir adam en büyük gemiye kış tarafından saldırdı, ama dümeni karıştı ve kolay kurtulamadı. Makinesine başvurdu ve düşmanın üzerine ateş döktü. Sonra hızla gemisini geri çevirdi ve orada bulunan üç barbar gemisini daha ateşe verdi. İşte o anda bir bora patlak verdi.

Gemilerinin alev almasıyla dehşete kapılan barbarlar, fırtına karşısında daha da endişelendiler ve kaçtılar.

Sekiz yıl kadar sonra Bohemond da Durazzo'da sıvı ateşle karşılaştı. Normanlar, Bizans şehrinin surları altında tünel kazmaya başlamışlardı. Savunmacılar, girişe dik açı yapan bir karşı tünel kazdılar. Bu karşı tünel boyunca nöbetçiler yerleştirdiler ve Normanların kazma seslerini dinlediler. Norman işçilerin sesi duyulur duyulmaz Bizanslılar uygun noktaya alev fırlatan bir birlik gönderdiler. Normanlar neredeyse Bizans tüneline ulaştığında, bekçiler yaklaşık bir adam boyunca bir delik açtılar ve alev dökücülerini buradan içeri soktular.

Bu ateş, aşağıdaki malzemelerden imal edilmektedir: Çam ve diğer yeşil yapraklı ağaçlardan, yanmaya hazır reçine toplanır ve sülfürle karıştırılır. Sonra kırmızı borulara koyulur ve bir adam güçlü nefeslerle ona üfler.⁶⁴ Borunun diğer ucunda sıvı ateş verilir ve düşmanın yüzüne yıldırım gibi düşer.

Draçlılar bu alevi doğrudan düşmanla yüz yüze savaşırken kullanır ve onların sakallarını, yüzlerini yakarlar. Düşmanın, kovanlarına duman salınmış arılar gibi oradan oraya düzensizce kaçtığı görülebilir.

63 Bizans

64 Muhtemelen körük kullanılmıştır.

Pisalılar için tedhiş, ateşin kendisinden daha zararlı oldu. Bohemond'a gelince, büyük kulesi sıvı ateşle yakıldı ve Durazzo'yu Normanların eline geçmekten koruyan muhtemelen bu oldu.

Doğu'daki Haçlılar, Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra uzun bir süre yanan yağ ya da yağa bulanıp tutuşturularak atılan şeylerden fazla bir şeyle karşılaşmadılar. Sonra alevli naftalin ve patlayarak alev alan el bombalarının etkisiyle, kendilerini Arapların elinde hissettiler.

V KUDÜS'TEKİ KULE

Tahmin edilebileceği gibi, Kudüs'e ilk girişe ilişkin pek çok hikâye vardır. Adsız, Lethold isimli bir şövalyenin merdivenle sura çıkıp yerini tutan ilk kişi olduğunu söyler; bir başka anlatıda Lethold ile birlikte kardeşinden söz edilir. Kronikçi Raymond ise Godefroi ve kardeşi Eustace'in kulede olduğunu anlatır; Renliler sura yaklaşmış ve Kont, alevler içinde kaldığı için Müslümanların terk ettiği noktada sura köprüyü dayamıştır. Kronikçi Raymond'a göre, asma köprüyü ilk geçenler arasında Lorraine Kontu ve Tankred de vardır.

Malmesburyli Guillaume anlattıkları ise hayli ilginçtir:

Franklar, sura, ateşe verdikleri çalı çırpı demetlerini attılar. Surların üzerindeki kirişler alev alınca, bu durum savunmacıların buradan ayrılmasını sağladı. Türklerin terk ettikleri yerde duvardan sarkan hatıllar kuleyi yerle bir edebilirdi. Franklar asma köprüyü buraya yerleştirmişlerdi ve geri çektikleri hatıllar da kuleden sura köprü görevi görüyordu. Duman yüzünden dehşete kapılan düşman, cesur askerlerimizin önünü kesemedi. Bu adamlar önce surlara çıktılar ve sonra şehre girdiler.

Görünüşe göre, Lethold surlara başka bir noktadan ayak basmıştır ve Godefroi ile Eustace de kulede ya da en azından onun yakınındadırlar. Malmesburyli'nin zikrettiği kirişler – eğer gerçekten varsa – kuşatmacıların kulesine karşı kullanılmak üzere surların üzerinde tutuluyor olmalıdır.

Willermus Tyrensis, kuledeki bir asma köprünün mevcudiyetinden söz eder. Bu köprü indirildiği zaman, surlara inebilecek yükseklikte yapılmış olmalıdır. Haçlılar bu tür detaylarda, genellikle yanlış yapmamaya özen göstermişlerdir. Haçlılar, Müslümanların sura tekrar adam çıkartmasından önce surda tutunabilmiş olmalıydılar.

Sonuç olarak, kuleden surlara çıkan Godefroi ve adamlarının Kudüs duvarlarını gerçekten ilk zorlayanlar olduklarını söyleyebiliriz.

VI EFSANELER

Flandre Kontu Robert evine döndü ve sakin bir hayat sürdü. 1111'de Marne nehrinde boğularak öldüğünde, henüz genç bir adamdı. Haçlı seferinin bu sessiz lideri, sonraki kroniklerde pek büyük övgülere mahzar olmamıştır, ama daima Kudüslü olarak anılmıştır.

Onun kuzeni, “ne bir Hıristiyan ne de bir putperestin atından düşüremediği” kuvvetli Robert, Normandiya Dükü, yokluğunda İngiltere tahtını ele geçiren kardeşi Henry ile uzun süren bir savaşa tutuştu. Yenilgiye uğradı, toraklarını, takipçilerini ve itibarını kaybetti ve 1134'te kalan son Haçlı lideri olarak hapiste öldüğünde yaşlı bir adamdı.

Ama bundan önce efsaneler yayılmaya başlamıştı. Haçlıların zaferleri Avrupalıların hayâl gücünü renklendirmişti. Onlar adına yazılan şarkılar, ozanlarla birlikte şatodan şatoya dolaştı. “Chanson d'Antakyaë” popüler oldu ve zaman geçtikçe daha pitoresk, daha yaratıcı hale geldi.

Adsız'ın kroniği bütün Kudüs'te çoğaltıldı ve Fulcherius'un hikâyesi, manastırdan, vatanındaki saraya ulaştı. Tarafgirler bunlardan kendi favori liderlerinin hikâyelerini alıp tekrarladılar ve *gestalar* ortaya çıktı. Bunlar zamanla liderlerin savaşlardaki yiğitliği üzerine oturtuldu. “Gesta Tankredi”de yazar, Dorylaeum'da Haçlıların mücadelesini şiirsel bir şekilde betimler:

*Avota ande alios regum clarissima proles
Magnus Hugo, galeis conte tus ferme trecentis.
Irruit in medios non ut qui pugnet in hostes,
Sed qui post pugnam fugienta terga sequatur.
Sic rapidus, sic interpidus, sic undique tutus
Aggreditur, lacerat, fugat, insequitur, premit, arctat,
Fulminat, exsultat, fremit, exclamat, furit, ardet.*

Kaçakları kovalar gibi savaşa atılan Büyük Hugue, gerçek bir mucize göstermiş gibi anlatılmaktadır:

*Dux Godfridus homo totus bellique Deique
Cujus non fervor, non vires, non animosus
Spiritus Hectories cessit; praefuit armis,
Laetus adest. O quas acies, quae pectora feri
Zuam longum calybem lateris munimina laevi
Cernere erat comitata ducem! Quis flatus equorum,
Zuis fremitus hominum, quae gloria Lotharidarum?*

Aynı zamanda, sanatçılar eski hikâyeleri de geliştirmeye ve Müslüman emir ve sultanları arasında geçen hayalî konuşmaları da bunlara katmaya başladılar. Bunlardan bazılarında gerçek olaylardan esinlenilmişti – örneğin Halep Emiri Rıdvan'ın Mızrak Savaşı'ndan önce Kürboğa'yı Hıristiyanların görüldüklerinden daha iyi savaşçı oldukları konusunda uyarması gibi. Ama büyük çoğunluğuna kurgu karıştırılmıştı. Adsız'ın kroniğinde de pek çok kurgu yer almaktadır.

Bir başka deyişle daha söz konusuydu. Gerçek kronikler, manastırların ya da piskoposlukların kütüphanelerine dağılmıştı; Avrupalıların çoğu, haçlıların işlerini şarkılardan ya da Kudüs'e gidip dönenlerin anlattıklarından öğreniyordu. Keşiş Pierre, Haçlı Seferi'ne çağrı vaazlarıyla giderek daha çok ön plana çıktı; Godefroi de seferin lideri olarak belirdi. Normandiyalı Robert'in tek otantik, görkemli askerî başarısı, git gide artırıldı. Robert, Askalan'da Müslüman sancak taşıyıcısını yere sermişti, ama "Chanson d'Antakya'e"de onun Kürboğa'yı mağlup edişi anlatılıyordu:

*Kiir-boğa ordusuyla geldi,
Kont ona baktı ve doğru ilerledi.
Kalkanını öyle şiddetli vurdu ki,
Atından devrilip düştü.*

Aynı şarkı Robert'in onur listesine Kızıl Arslan'ı da eklemektedir. Profesör David'in de belirttiği⁶⁵ gibi, henüz on ikinci yüzyıl ortalarına gelmeden, Uykucu Dük, Malmesburyli Guillaume ve Huntingdonlu Henry'nin kroniklerinde, tamamen hayali savaşların galibi olarak geçmekteydi, hatta kendisine teklif edilen Kudüs tahtını reddettiği söyleniyordu. Robert, belki de ölümünden önce, popüler bir efsane kahramanı haline gelmişti.

Muhtemelen, Normanların böyle ateşli kroniklerden yoksun olması sebebiyle – “Gesta Tankredi bir istisnadır – Tankred, Bohemond ve Richard efsanelerde önemli yer tutmaz. Tankred'in kişisel cesaret ve kahramanlıkları yeterli sıklıkta görülse de, Bohemond'a dair olan kısım, birkaç on yıl sonra genişletilerek aklanmıştır. Uykucu Dük ve Boullion Lordu'ndan farklı olarak Bohemond hiçbir zaman popüler olamamıştır. Bunun muhtemel sebebi onun Bizans'a karşı giriştiği Haçlı seferinin başarısızlığıdır.

On ikinci yüzyılın ikinci yarısı ve on üçüncü yüzyıl boyunca, ilk Haçlı seferi hakkındaki bu efsaneler destanlarda, şarkılarda yer aldı. Bunlardan “Gesta Godefridi” ile başlayıp “Chanson du Chevalier au Cygne et de Godefroi de Boullion” ile zirvesine ulaşan, Godefrói hakkında yazılan, giderek daha romantik hale geldi.

Ve bunlar, Tasso'nun daha sonraki çalışması “Gerusalemme Liberata”yı da renklendirdiler. Ondan sonra Godefrói efsanelerde, konsilde Toulouselu Raymondla eşit ve savaşdaki cesaretinde Tankred'e denk, Haçlı seferinin gerçek lideri konumuna yükseltildi.

*Veramente é costui nato all 'impero,
Si del regnar, del commandar sa l'arti;
E nın minor che duce é cavaliero;*

65 Charles Wendell Davis, *Robert Curthose, Duke of Normandy*.

*Ma del doppio valor tutte ha le parti.
Né fra turba si grade uom' più guerriero,
O più saggio di lui potrei mostrarti.
Sol Raimundo in consiglio, et in battaglia
Sol Rinaldo e Tankredi a lui s'arruaglia.*

Yüzyıllar boyunca Haçlı seferinde bulunan gerçek kişilerin – Adsız, Raymond ve Fulcherius – kronikleri, Keşiş Pierre, Godefroi ve daha az abartılmış olmak kaydıyla Normandiyalı Robert hakkındaki efsanelerin gölgesinde kaldı. Oysa erken dönem hikâyelerde, Godefroi'nin Haçlı seferi süresinde neredeyse hiçbir şey yapmadığı, Münzevî Pierre'in bilinmez kaderlerine yürüyen adamları üzerinde Varlıksız Walter'dan daha az kontrol sahibi olduğu, Uykucu Dük'ün, cesur savaşına rağmen, neredeyse her girişimde etkin rol oynayan kuzeni Flandre Kontu'ndan daha az hizmet verdiği açıkça görülmektedir.

Efsaneler, sadakati Antakya çarpışmasından sonra gerilen Haçlıların toparlanmasına yardım eden St. Gillesli Raymond'u, savaşta fiili kumandayı ele alan tek kişi olan Bohemond'u ve nihayetinde Kudüs'ü koruyan Baudouin'i gözden saklamaktadır.

Açık olan tek bir şey var. Haçlı seferine önderlik eden ya da nihaî başarıyı kazanan, tek kişi değildir. Haçlılara yolu açan ve Kudüs'ü kazandıran, Adsız ve onun yoldaşı olan alt rütbelerdeki adamların ruhudur.

VII BİRİNCİ VE ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERLERİ

Birinci Haçlı Seferi'nde Kudüs'e gidilerek başarıya ulaşılmamasının tek sebebi olarak, sıklıkla, Müslümanların kendi iç mücadeleleriyle çok meşgul olup Haçlılara karşı koyamaması gösterilir. Bu tehlikeli bir yarı doğrudur.

Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah henüz vefat etmiştir ve rakip prensler, onun imparatorluğundan pay almak için çekişmektedir. Ancak bu çatışma, Bağdat'a kadar uzanmış olmakla birlik-

te, doğudadır. Büyük ordularsa geniş araziye yayılmış durumdadır. 1098'de Selçuk liderlerinin yoksun olduğu, savaş gücü değil, o gücü yönetecek bir liderdir.

O kuşak boyunca Müslümanlar Haçlılara karşı en az dört kez ittifak yaptılar – Arak savaşında, Antakya'da Kürboğa önderliğinde, 1104'te Harran'da ve 1114'te Temirek, Ayaz ve Tuğtekin, Musul Emiri Mevdud'a katıldığında. Tıpkı Askalan'da olduğu gibi, pek çok durumda sayıca Haçlılara üstündüler. Fakat Hıristiyanların saldırganlığı onlarda yoktu ve güvenecekleri tek bir liderden mahrumdular.

Bohemond ilk Haçlı seferinin sadece bazı durumlarda genel liderliğini yapmıştı, ama Haçlılar becerikli bir komutan idaresinde olmaksızın orduları muzaffer kılabilecek bir şeye sahiptiler – kırılmaz bir şevke. İznik ve Dorylaeum'da neredeyse güçsüzdüler, ama derslerini aldılar. Antakya ve Mızrak Savaşı'nda, korkunç kayıplara rağmen savaşmaya devam ettiler. Kudüs ve Askalan'a gelindiğinde, hayatta kalanlar, Müslümanlarla baş edebilecek duruma gelmişti. Baudouin gibi birinin komutasında, beşe bir de olsalar, düşmana karşı durabilirlerdi. Bohemond, Tankred ve Baudouin gibi adamlar, kısa sürede Asya'nın savaş taktiklerine uyum sağladılar.

Erken tarihçilerden biri Haçlıların yüz yıl sonra mutlakların liderliğinde gerçekleşen büyük seferde –ki buna Üçüncü Haçlı seferi diyor – başarısızlığa uğranma sebebini, geçen zaman zarfında Müslümanların, Avrupalıların savaş taktiklerini öğrenmiş olmasına bağlıyor. Bu anlamsızdır. Müslümanlardan öğrenen Hıristiyanlar olmuştur. Adsız'ın, Türklerin savaş kabiliyetine ilişkin ilk övgülerinden başlayarak her iki tarafın kroniklerini okuyan herkes bunu açıkça görebilir.

Yandan kuşatma, birliklerin gizlenmesi, yanılma hareketi, ateş silahları, portatif kuşatma aletleri, su torbaları, tutuşturucu silahlar, daha iyi atlar – Haçlılar Doğu'daki deneyimlerinden bunlardan da fazlasını öğrendiler. Hepsinden öte de, izciliği ve manevra yapmayı. Bildiğimiz kadarıyla Outremer'de okçular at biniyorlardı. Böylece şövalyeler ve ordunun diğer kısmı ile birlikte hareket edebiliyorlardı.

Müslümanlara bakacak olursak, ilk etapta Avrupalılardan yeni bir şey öğrenmediler. Zırhları, Avrupa'da on üçüncü yüzyıl başlarına dek benzeri görülmeyen, daha hafif ve genellikle daha sağlam, üstelik silah da içeren türdendi. Miğferlerinde, Perslilerin icadı olan ayarlanabilir burun parçası vardı. Kavisli on sekiz inçlik Türk bıçağı, maharetli bir atlının elinde hançer ya da topuzdan çok daha kullanışlıydı. O zamanki palaların da hem daha hafif hem daha kısa olduğu düşünülebilir. Bu silah sadece büyük Norman kılıcının yanında hafif kalırdı.⁶⁶

Müslümanlar, istilacılarla yumruk yumruğa dövüşmekten de kaçınmıyorlardı. Anna Komnena, 1101'de yardımcı kuvvetlerin Kızıl Arslan tarafından imhasını anlatıyor:

Şimdi Türkler onları ele geçirdiler. Onlar (Türkler) savaşırken kullandıkları silahları, mızrakları ve okları yere bıraktılar ve kılıçlarını çektiler, onlarla göğüs göğse savaştılar ve nihayet Normanları karargâhlarına geri sürdüler.

Üçüncü Haçlı Seferi denilen, Fransa'dan Philippe Augustus, İngiltere'den Aslan Yürekli Richard, Suabiyalı Frederick, Champagneli Henry, Avusturyalı Leopold, Montserrat Markisi Conrad, Burgundy Dükü ve diğer pek çoklarının katıldığı sefer, ortaçağın en büyük askerî gücüdür.

İskandinav, İngiliz ve Flanders filolarının eşlik ettiği, tecrübeli Templier ve Hospitalier şövalyelerinin güç kattığı ordu, Outremer sahillerine çeyrek milyonun üzerinde bir kuvvetle çıkmıştı. Bunların yarısından çoğu disiplinli, eğitilmiş askerdi. Yeterli kuşatma silahlarına sahiptiler. Karaya çıkmak için güvenli limanları – Tir ve Trablus – vardı. İtalyan filoları tarafından az çok düzenli olarak tedarikleri sağlanıyordu. Aralarında işgal etmek istedikleri ülkeyi iyi bilen yüzlerce kişi vardı.

Dahası, ilk Haçlılardan farklı koşullarla karşı karşıya idiler. Savaş yüz yıldır devam ediyordu; sıklıkla savaşlara ara veriliyor

---

66 On birinci yüzyıldan günümüze çok az kılıç ulaşmıştır. Müellif Küçük Asya'da üzerinde kûfi yazıyla o zamanın tarihi işlenmiş bir Arap kılıcı görme ayrıcalığına erişmiştir. Kabza kısımları ve kın daha yakın tarihteydi. Kılıç üç fit kadardı ve 1930'larda kullanılan AmErihan süvari kılıçlarından daha ağırdı.

ve ateşkes her iki tarafın da dinlenmesini sağlıyordu. Müslüman emirler ve Hıristiyan prensler, bir gün görüşüyor, ertesi gün savaşıyorlardı.

Neden son başarı kazanılamadı?

Bu uzun ve ilginç bir hikâyedir. Burada, Birinci Dünya Savaşı'nda Gelibolu'da kaybedildiği gibi tam bir başarısızlıktan söz edemeyiz. Akka ve Askalan alındı, savaşlar kazanıldı, Selahaddin neredeyse kaynaklarının sonuna geldi ve bir anlaşma yapıldı.

Bu, Haçlı Seferi'nin Verdun'u idi – Hıristiyanların en büyük askerî gayreti ve en kötü şekilde durduruluşu. Nihayetinde Selahaddin kazandı ve istilacılar bir daha Kudüs surlarını şehrin içinden göremediler.

Selahaddin'in şahsiyetinde Müslümanların zekî, muzaffer ve ciddi bir lideri vardı. O, hayatını savaşa adadı ve bu savaş onun önderliğinde Müslümanların kutsal savaşı *cihad* haline geldi.

Aslan Yürekli Richard muhteşem bir savaşçıydı. Onun eşsiz kişisel yiğitliği, bütün Haçlı seferine damgasını vurdu. Bir gece baskınını savuşturmak için uyku kıyafetleriyle, zırhız halde atına atlayıp savaşabilir, bir ordunun karşısında az sayıda şövalyeye ilerleyebilirdi, ama bir savaşı yönetemezdi. Oysa yapmayı denediği iş bu olmuştu. Sonuç tartışmalı bir gecikme – yanlış yerlerde adam ve zaman kaybedilmişti – ile belirsizlik ve nihayet zafer umudu kalmayınca anlaşma olmuştu. Richard, şövalyelere has bir maceracılığa düşmüş ve uğrunda savaştığı davayı kaybetmişti.

Selahaddin ve Richard'ın rolleri önemliydi, ama saflardaki Hıristiyan askerler için Üçüncü Haçlı Seferi, bütün farkına rağmen, sadece bir diğer savaştan ibaretti. Disiplinin ve moralin önemini biliyorlardı. Ama yabancı ve çetin kıyılarda mücadele ediyorlardı ve Kudüs, onlar için bir hedeften öte değildi. Liderler, kıyı boyunca ayak basacak bir yerden ötesini kazanmak konusunda başarısızlığa uğradığında, saflardaki adamlar evlerine dönmeye hazır dılar.

VIII BOHEMOND VE ASLAN YÜREKLİ RICHARD

Asırlar sonra Birinci Haçlı Seferi'nde hâlâ belirgindir. Bizans Prensesi Prenses Anna'nın kendisine beslediği korkuyla karışık takdir, Bohemond'u kaynaklarda daha belirgin kılmaktadır. O, Birinci Haçlı Seferi'nin Ulysses'idir.⁶⁷

Kaçınılmaz olarak Bohemond, Aslan Yürekli Richard ile kıyaslanmıştır.

Müslümanlar her ikisine de saygı duyarlardı. *Maimoun* ve *Melik Rik* ilk Frankların efendisi ve sonraki istilacıların kılıç tutan eli idiler. Her ikisi de, savaş ve zafer için yaşayan boyun eğmez Normanlardandı – kendi yüzyıllarının lider şahsiyetleri ve en büyük Haçlılar. Kendilerinden daha ihtiyatlı olan kardeşleri, Roger ile Yurtsuz John, onların yokluklarından istifade etmişlerdi. Her ikisi de yakalanmış ve çok büyük fidyeler karşılığı bırakılmak üzere esir tutulmuşlardı. Sonunda her ikisi de hayat boyu düşmanları ve eskiden arkadaşları olan politikacıların ellerinde yenilgiyi kabul etmişlerdi – Bizans İmparatoru Aleksios ile Fransa Kralı Philippe Augustus'un.

İçlerinde öyle bir cesaret vardı ki, adeta gaipten bir ses onları yönlendiriyordu. Bir deniz savaşında iki Bizans gemisi kadirganasına çarpan Bohemond, suya atlayıp yüzerek kurtulmuştu; gece karanlığında elli adamla Antakya surlarına tırmanmıştı; şehri kuşatan Türklere karşı neredeyse tek başına tutunmuştu. Esir olduğu zamanlar, onu tutan kişinin ordusunda gönüllü hizmet vermiş ve Durazzo'da da kendi gemilerini yakmıştı.

İkili, çağlarının aynı kötü özelliklerinde de ortaklıklar – yağma tutkusu, mutlak zalimlik ve kan dökmeye karşı duyarsızlık. Sarayda, turnuvalarda ve av partilerinde büyüyen Richard için ozanlar, onun kahramanlıklarının ölümsüz kayıtlarını bırakmışlardır. Bohemond hakkında bildiklerimiz ise görece azdır.

---

67 Ulysses, klasik Yunan mitolojisindeki kahraman Odysseus'un adının Roma imlâsıyla yazılışdır.

Onun bütün etkinliklerinin Richard'inkiler ile kıyaslanabileceğini düşünebiliriz.

Richard İngiltere'ye hükmeden en cesur adamlardan ve en kötü krallardan biriydi. Richard Haçlı seferine bir halkın lideri olarak katılırken, Bohemond beş bin kadar takipçiyle, bir maceracı olarak gitmişti. Suriye'de, iki yüz elli yıl kadar hâkimiyet alanı bıraktı. Kendisini, Hıristiyanlığın, krallara denk mareşali haline getirdi. Bir başka Norman'ın, İngiltere'yi fetheden William'inkinden daha büyük amaçlar güderek kendisini aştı.

Evlilik yoluyla Fransa kraliyet ailesine dâhil oldu. Papa ip-leri elinde tutar, kardeşi güney İtalya ve Sicilya'yı yönetir, kuzeni Tankred Suriye ve Urfa'yı idare ederken, eğer Bohemond Konstantinopol'ü ele geçirebilse idi, asrının en baskın karakteri olurdu.

Başaramadı ve onun girişimi Haçlı ruhunu yaraladı.

IX BEYAZ VE SİYAH MANTO

Templierler, ortaya çıkışlarından sonraki ilk on yıl boyunca, bir düzine şövalyeden daha az sayıdaydılar. Sonra liderleri Hugh ya da Hugo, 1128 yılında Outremer'den ayrılarak "zavallı Tapınak şövalyelerinin tanınması için" Troyes'deki Papalık konseyine başvurdu. Bu isteği kabul edilmekle kalınmayıp, yeni askerî tarikatı için kurallar getirilip, vergi muafiyeti gibi ayrıcalıklar da tanındı. Bohemond'un yolunu izleyip Avrupa'yı dolaştığında da, muazzam sayıda takipçi edindi. Seçkin şövalyeler, asillerin küçük oğulları ve Tanrı ile uzlaşmak isteyenler, Templierler'in karargâhına dek onunla gittiler.

Başlangıçta savaş alanında bir tür askerî güvenlik olan emirlerini yerine getirmek, şimdi doğrudan savaş alanında hizmet etmekle denk sayılıyordu. Adamlarına, çağının iki önemli idealini bir arada sunuyordu – bir manastır çatısı altında barınmak ve kılıç kullanmak. Bu, kendini adama ve fedakârlık gerektiri-

yordu. Bütün hayatını Kutsal Topraklar'da geçirmek demekti. Bu şartlar altında kolay ve rahat bir iş olmaktan çok uzaktı.

Bu yeni şövalyeler Kudüs'teki Tapınaklarının avlusunda, efendilerine ömür boyu mutlak itaat yemini ederlerdi. Yemek boyunca sessizliklerini korurlar; sürekli bir ışığın yakılı tutulduğu yatakhane, taşın üzerine serili bir kilimden başka bir şey olmayan yataklarında, her an göreve çağırılma ihtimalini gözeterek üzerinde elbiseleriyle uyurlardı. Kadın, avlanma ve kuş besleme onlara yasaktı – sadece, eğer isterlerse aslan avlayabilirlerdi.

Sorun çıkarmanın cezası kırk gün oruç tutmaktı ve eğer iki şövalye arasında anlaşmazlık çıkarsa, bu iki kişi bir ay boyunca yemeklerini diğerlerinden ayrı olarak, yerde ve birlikte yemek zorundaydılar. Bir kardeşine silah çeken ya da yoldaşlarını savaşta terk edenin cübbesi, halkın içinde üzerinden çıkarılır ve o kişi tarikattan dışlanırdı. Bundan sonra mülk sahibi olamazlardı ve ellerinde kılıçla Müslümanlarla mücadele ettikleri günlere dönemezlerdi.

Templier kuralları Aziz Benedict kuralları model alınarak geliştirilmişti ve kurallara sıkı sıkıya uyuluyordu. Şövalyeler beyaz Cübbe giyerlerdi ve bunun altında, uzun kılıçlarını soktukları kalın kemerleri vardı. Saçları kısa kesilmiş başlarında kırmızı takkeleri olurdu. Ama sakallarını istedikleri gibi uzatmalarına izin verilirdi.

Müslümanlar, onlara, Tanrı'nın evinin hizmetkârları derler; kadınlarla işleri olmadığını, Müslümanlara karşı ömür boyu düşmanlık yemini ettiklerini ve kendilerine tuhaf gelen alışkanlıkları olduğunu söylerlerdi. Kudüs yollarında onlardan yüzlercesi ortaya çıkmıştı. Hospitalierlerin siyah Cübbelerinin yanında Templierlerin beyaz Cübbeleri, Outremer ordusunun çiçeği haline gelmişti.

Templierlerin sınır kalelerinin güvenliğini üstlenmesinden ve zamanla bu kalelerin mülkiyetini elde etmesinden daha doğal bir şey olamazdı.

Aynı zamanda Hospitalier şövalyeleri de Yafa ve Tir'de yeni hastaneler inşa ediyorlardı. Bunlar başlangıçta hacılara ve sa-

vaşçılara gerekli hallerde ilk yardımda bulunmak üzere kurulmuş daha eski bir tarikattı. Aziz Augustine'in söylemlerini izliyorlardı. İtalya ve Kuzeyden gelen katılımcılarla sayıları git gide artıyordu – Tapınak şövalyeleri ise daha çok Fransız ya da Burgonyalı idi. Hospitalierler arasında ruhban sınıfından kişiler de mevcuttu. Pascal 1132'te, onları, Kutsal Deniz'den başka bir güce itaatten muaf tutarak kabul etmişti. Hospitalier saflarında uzun bir süre sadece asilzadeler yer aldı. Tapınak şövalyeleri Müslümanlara karşı kılıç çektikten sonra, kara Cübbe ve beyaz Haçlı bu tarikat üyeleri de haç ve kılıç aldı. Bundan sonra tarihatın hastaneleri, silah eğitimi alıp Müslümanlarla mücadele etmek isteyen adamların akınına uğradı.

Bu iki kardeşlik tarikatı, Haçlı seferlerinden gelişerek büyüdü. Aziz Lazarus'un cüzamlıların koruması ve Kutsal Topraklar'ı savunmak gibi tuhaf bir amacı olan tarikatının üyelerinin çoğu da cüzamlılardı. Tötonik Şövalyeler ise bir asır sonra ortaya çıkacaktı.⁶⁸

---

68 Outremer'de Tapınak ve Hastane tarikatlarının politik güç haline gelmesi, bu ciltte anlatılan olaylardan çok daha sonraki bir dönemdedir. Hastane şövalyelerinin Lübnan bölgesinin savunması için kaleler inşa etmesi 1170'ten sonradır. 1201'de muazzam Şövalyeler Kalesi'nin inşasını tamamladılar. Araplar buna "Frankların Alevi" diyordu. 1220-1240'ta Lübnan bölgesinin en üstün hâkimi bu şövalyeler idi. 1260'ta Kudüs kralı – ki o zaman bu unvan onursal olmaktan başka bir anlam ifade etmiyordu – bütün Sidon şehrini nakit karşılığında Tapınakçılara sattı. O zamanlar, Tapınakçılar Fransa'daki en büyük bankanın da sahibiydiler.

USAME'NİN HİKÂYELERİ

U same adlı bir Arap emir, Suriye, Şayzer'de neredeyse on ikinci yüzyılın büyük bölümü boyunca, Tankred'in Antakya hâkimi olduğu zamandan Selahaddin'in gelişine dek yaşadı. Usame, Haçlılara dair hikâyeler ve kendi deneyimlerini kısa ve öz cümleler ve parlak bir betimlemeyle kaleme aldı. Onun anlatıları bize, söz konusu dönemde bu ülkeye dair neredeyse tek açıklayıcı belgeleri sağlar. Bu anekdotlar bugün İspanya kraliyet arşivlerinde bulunan bir yazmada bir araya getirildi. Fransız oryandalist M. Hartwig Derenbourg tarafından tercüme edildi.⁶⁹ Derenbourg versiyonundan alınan aşağıdaki anlatılar, ilk zaferden sonra Haçlıların Müslümanlarla savaşını anlatır:

Her şeyin yaratıcısı olan Allah'a hamd olsun. Cesaret ve savaşçılıktan başka erdemi olmayan Franklar hakkında bazı olaylar nakledeceğim.

Frenklerde (kadınları konusunda) gurur ve namus hislerinin zerresi bulunmaz. Onlardan biri karısıyla yürürken yabancı bir adama rastlasalar, yabancı kadının elini tutup onunla konuşurken, koca, konuşması bitene kadar bir kenarda karısını bekler. Eğer kadının konuşması uzarsa, koca, kadını adamla öylece bırakıp gider.

Tezathğı bir düşünün. Mükemmel yiğitlikteki adamlarda kıskançlık ve onurdan eser yok!

İşte size bir örnek:

Yanımızda babamın (Allah ona rahmet eylesin) hamamında görevli Maarralı bir hamamcı vardı. Bir gün bana başından geçen bir olayı anlattı:

“Geçimimi sağlamak için Maarra'da bir hamam açmıştım. Bir gün hamama bir Frenk şövalyesi gelmişti. Frenkler ha-

---

69 *Souvenirs historiques et recits de chasse par un emir syrien du douzième siècle*, Paris, 1895.

mamda peştamal bağlamayı garipserler. Ziyaretçim aniden elini uzatarak belimdeki peştamalı çekti ve beni çıplak gördü. Kasıklarımı yeni tıraş etmiştim. Bunu fark edince, ‘Salim, yaklaş’ dedi. Yaklaştım, tenime dokundu. ‘Salim bu harika,’ dedi, ‘Dinin hakkı için bunu bana da yap!’ Sırt üstü uzandı ve onu tıraş ettim. Elini oraya götürdüğünde pürüzsüz ve yumuşak hale geldiğini gördü. ‘Salim, dinin hakkı için bunu madama da yap,’ dedi. Onlar eşleri için Madam derler. Yani karısını kast ediyordu. Hizmetkârlarından birini karısını hamama çağdırmaya gönderdi. Hizmetçi kadını buldu ve getirdi. Ve koca bana karısını da tıraş etmemi söyledi. İşim bitene kadar da bizi izledi. Sonra bana emeğimin karşılığını verdi ve teşekkür etti.”

Bir başka zaman, babamın (Allah ona rahmet eylesin) evine Franklardan esir alınan bazı kızları getirmişlerdi. Frenkler lanet bir ırktır, başka ırktan biriyle asla evlenmezler. Babam onların arasında genç, güzel bir kız gördü ve hizmetçiye, ‘Bunu hamama götür, sonra da yeni elbiseler giydir ve yolculuğa hazırla,’ dedi. Hizmetçi kadın söyleneni yerine getirdi. Babam kızı birkaç kölesine teslim ederek, Caber kalesinin emiri olan arkadaşı Malik İbn Salim’e yolladı ve ona şunları yazdı: ‘Frenklerden aldığımız ganimetlerden bir kısmını sana gönderiyorum.’ Kız emire zevk verdi ve emir onu kendine aldı. Kadın ona bir erkek çocuk doğurdu. Onun adını Bedran koydular. Babası Bedran’ı veliaht tayin etti. Oğlan büyüdü ve baba öldü. Bedran, şehrin ve halkın valisi oldu. Ancak annesi ipleri elinde tutmak konusunda ısrarcıydı. Kadın bir gün bir grup adamla anlaştı. Onların yardımıyla, bir ip sarkıtarak kaleden aşağı indi. Frenklerin elinde bulunan Seruc’a gitti. Oğlu Caber kalesinin hâkimi olduğu halde kadın, Frenk bir ayakkabı tamircisiyle evlendi.⁷⁰

Bu olay 1111 Eylül’ünde Şayzer önlerinde vuku buldu. Sipahsalar Mevdud (Allah ona acısın) Şayzer yakınlarında karargâh kurdu. Antakya hâkimi Tankred büyük bir orduyla ona saldırmaya hazırlanıyordu ama önü kesilerek çekilmek zorunda kaldı. Bir süvarileri tek başına aralarından çıkararak adamları

70 Batılıların aldırılmazlığı ve sadakati, Asyalıların hayrete düşürüyordu. Aralarında sıklıkla, at üzerinde teke tek çarpışıldığı düellolar da yapılmıştı.

rımıza saldırdı ve ortalarına kadar da ilerledi. Adamlarımız süvarinin atını öldürüp kendisini de yaraladılar. Ama o atsız ve ağır yaralı olmasına rağmen arkadaşlarına ulaşınca kadar savaşmayı sürdürdü. Onun kendilerine katılmasıyla Franklar topraklarına döndüler. Birkaç ay sonra Tankred'den bize bir mektup geldi. Mektupta şöyle yazıyordu: 'Bu, Frenklerin iyi şövalyelerindedir. Kutsal hac için geldi, şimdi ülkesine dönmek istiyor. Süvarilerinizi görmek için kendisini size göndermemi istedi. Ben de gönderdim. Ona iyi muamele ediniz.' Adam genç, yakışıklı ve iyi giyimliydi, ama vücudunda çok fazla yara izi vardı. Saçının ayırım yerinden üst dudağına dek uzanan bir kılıç izi vardı. Onun kim olduğunu sorduğumda, şöyle dediler: 'Bu, sipahsalar Mevdud'un ordusuna tek başına hücum eden, atı öldürüldüğü ve kendisi yaralandığı halde arkadaşlarının arasına dönmeyi başaran adamdır.' Her şeye gücü yeten Allah'a hamd olsun.

Arkadaşım Magribî şair Ukab'ın babası Şam pazarına gitmek üzere Tedmur'dan yola çıkmış. Yanında dört süvari, dört piyade ve satılmak üzere sekiz deve varmış. Giderken yolda bir de bakmışlar ki, çölün ortasından çıkan bir atlı onlara doğru geliyormuş. Süvari iyice yanlarına yaklaşıncaya, 'develeri salın,' demiş. Ona bağırıp küfrederek karşılık vermişler. Süvari birden ileri atılarak atlılardan birini mızraklamış, atından düşürerek yaralamış. 'Develerinizi bana verin, yoksa sonunuz geldi,' demiş. Ona 'gel ve yarısını al' demişler. 'Hayır,' demiş, 'Dördünü bırakın ve siz çekilin, diğer dördünü de alın.' Dediği gibi yapmışlar ve süvari o dört deveyi alıp götürürken onu izlemişler. Onun karşısında ne çareleri kalmış, ne de umutları. O bir tek kişi, sekiz kişinin karşısında ganimetlerini alıp gitmiş.

Antakya hâkimi Tankred, Şayzer'e saldırmış, pek çok hayvanı önüne katmış, adamlarımızdan kimini öldürüp kimini esir almış ve Zelîn köyü yakınında karargâh kurmuştu. Orada, dağın ortasında, garip bir mağara vardı. Bu mağaraya ne yukarıdan ne aşağıdan, patikalardan yürüyerek ulaşmak mümkün değildi. Oraya sığınmak isteyen, ancak halatlarla inebilirdi.

Bu olay Hicretin 502. yılında, Rebiülâhîr ayının yirmisi, Perşembe günü vuku buldu. Savaşçılarının arasından şeytani

biri Tankred'e şöyle dedi: 'Bana ağaçtan bir sandık yapın. Onun içine oturayım. Sandığa bağlayacağınız bir zincirle beni onların bulunduğu mağaranın hizasına yukarıdan indirin. Halat değil, zincir kullanın ki, onu kesemesinler ve ben de düşmeyeyim.' Bunun üzerine dediği gibi bir sandık yapıp onu mağaranın ağzına dek sarkıttılar. O da mağarayı ele geçirdi ve mağarada saklananların hepsini Tankred'e teslim etti. Mağara zaten bir odacıktan ibaretti, gizlenecek yeri yoktu. Adam mağaraya gelip ok atmaya başladığında, attığı her ok birine isabet etmişti. Mağara çok dar, üstelik çok da kalabalıktı.

Kudüs'e gittiğimde Mescid-i Aksa'yı ziyaret ederdim. Onun hemen yanında Frenklerin kiliseye çevirdiği küçük bir mescit daha bulunuyordu. Tapınak Şövalyeleri Mescid-i Aksa'daydılar, ama onlar benim arkadaşlarımdı. Ben oraya gittiğimde şövalyeler, namaz kılabilmem için bitişikteki mescidi boşaltırlardı. Bir gün yine mescide gitmiş ve namaza durmak için tekbir getirmiştim. Bir Frenk içeriye girdi ve beni tutarak yüzümü doğuya çevirdi; 'Böyle ibadet edilir,' dedi.⁷¹ Birkaç şövalye derhal koşup geldiler ve onu alıp götürdüler. Ben de namazıma döndüm. Ama o yeniden gelerek üzerime atıldı ve yüzümü doğuya çevirdi; 'Böyle yapacaksın!' dedi. Şövalyeler onu uzaklaştırmak için tekrar koşup geldiler ve bana; 'Bu Frank memleketinden henüz gelmiş bir yabancıdır, daha önce doğudan başka yöne ibadet eden kimseyi görmemiştir,' dediler. Ben de, 'yeteri kadar ibadet ettim,' diyerek dışarı çıktım. O iblisi, nasıl titrediğini, kibleye dönerek ibadet eden birini görünce nasıl etkilendiğini düşünmek beni hayrete düşürmüştü.

Bir Tapınak Şövalyesi'nin Kubbetü's-Sahra'da Emir Muinüddin'e (Allah ondan razı olsun) gittiğini gördüm. Şövalye, Emir'e; 'Tanrı'nın çocuk halini görmek ister misin?' diye sordu. Emir, 'evet, isterim,' diye cevap verince, Şövalye önümüz sıra yürüyerek bizi bir resmin önüne götürdü. Resim'de Meryem, Hazreti İsa'yı kucağında tutarken betimlenmişti. Sonra Şövalye, 'İşte,' dedi, 'Tanrı'nın oğlu!' (Yüce Allah, akılsız kâfirlerin kendisi için söylediklerinden münezzehtir ve yücedir.)

71 Usame, kendi inancının gereğince, Kudüs'ten daha güneydoğuda olan Mekke'deki Kâbe'ye yönelerek ibadet etmeye başlamıştır.

SEÇİLMİŞ KAYNAKLAR

I

Not: Bu kitabın yazarı 1095-1110 yılları arasındaki haçlı seferine ilişkin tam bir bibliyografya vermemektedir. Aşağıda verilen başlıklar kendi araştırmasında en çok faydalandığı çalışmalarlardır. Kısım kısım aktardığı dönemin destan ve şarkıların kaydedilmemiştir çünkü bunlar doğrudan haçlı seferleri sırasında ortaya çıkmış değildir. Diğer yandan haçlı seferlerinin erken ve modern yazarlarca kaleme alınmış tarihleri de listeye eklenmemiştir.

Bu eser yazarın doğrudan kaynaklardan yararlanarak çalışma girişimidir. Yazar bu çalışmada bibliyografyanın sonunda listelenmiş özel konularda modern otoritelerden büyük ölçüde yardım almıştır.

İlk haçlı seferinin en değerli kronikleri, Adsız, Toulouse Kontu'nun rahibi Raymond ve Fulcherius tarafından kaleme alınanlardır.

Kimliği bilinmeyen Norman'ın anlattıkları diğerlerinden daha kısa fakat daha hatasızdır. Adsız, haçlı seferindeki bütün önemli olayları kaydettiği gibi, tarafsız bir asker olarak tanıklığı daha güvenilirdir. Diğer yandan o liderlerin neler yaptığı konusunda çok az bilgi sahibidir ve gözüyle gördüklerinden öte bir bilgi aktarmamıştır. Onun bakış açısı modern bir ordudaki takım komutanını andırır. Onun hikâyesi, *Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum*, 1101'den önce yazılmıştır ve on ikinci yüzyıla ait bir el yazması kopyası Vatikan Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Farklı el yazmaları Louis Bréhier tarafından mukayese edilip yeniden yazılmıştır (*Historie anonyme de la première croisade*, Paris, 1924).

Raymond'un kroniği yarı tartışmalı ve yarı öyküseldir. Muhtemelen, daha sonra Arkah'ta öldürülen başka bir adamın yardımını almıştır. Raymond, Provençalilerin cesaretten yoksun bulunmadıklarını ve mızrak ucunun bulunuşunun Bartholomaeus'un uydurması olmadığını kanıtlamak için büyük çaba göstermektedir. Onun versiyonunu okuduğunuzda Bartholomaeus'un ateş imtihanından aylar sonra öldüğü zannına kapılırsınız çünkü Raymond onun ölümünü çok geç anlatır. Bu iki konudaki tarafgirliği bir yana bırakıldığında, onun kroniği üç yıllık sefer hakkında paha biçilemez bilgi verir. Raymond, sıradan halka sempati duyuyordu, denizcileri unutmamıştı ve liderlerin faaliyetlerini biliyordu. Onun kroniği Antakya'nın zaptından Askalon savaşı sonuna kadar tam ve vuzuhtur. Kroniği *Historia Francorum Qui Ceperunt Jerusalem* Migne'nin *Patrologia*'sında ve *Recueil*'de basılmıştır.

Diğer ikisinden farklı olarak Fulcher, Toroslar aşıldıktan sonraki yürüyüşte yoktur çünkü o Urfa'da Kont Baudouin ile kalmıştır. Onun Raymond kadar anlayışlı olduğunu söyleyemesek de ülkeyi gözlemlemiş, hatta doğa tarihi üzerine şaşırtıcı sonuçlara ulaştığı araştırmalar dahi yapmıştır. O, Kral Baudouin'i sadakatle takip etmiştir ve 1100 ila 1126 arasına dair anlattıkları eşsizdir. Bu arada Müslümanlar ile de iyi ilişkiler kurmuştur ki böylece onun kroniği, haçlıların yurtlarını zaptına ilişkin Müslümanların düşüncelerine dair tek haçlı kaynağımızdır. Fulcher'in kroniği *Historia Hierosolymitana*'da yer alır.

Daha geç fakat yine paha biçilmez bir çalışma haçlıların geçtiği yolları detaylı olarak betimleyen, savaşırlara değinen ve diğer kroniklerde yer almayan pek çok Renli'den söz eden, Aixli Albert'in *Gesta Clarissimi Ducis Godofridi Fratrisque Eius Regis Hirusalem*'idir. Vatikan'daki on üçüncü yüzyıl yazmalarıyla kıyaslanınca, bunun haçlılar hakkında pek çok hikâyeyi derlemiş bir adam tarafından kaleme alındığı anlaşılır. Bu eserde diğerlerinde bulunmayan Küçük Asya'daki pek çok yer ismi verildiği gibi, savaşlarda kazanılan zaferlerden çok, olaylar anlatılmıştır.

Dördüncü kronik *Gesta Tankredi* 1115 dolaylarında Suriye'de, Bohemond, Normandiyalı Robert ve en çok da Tankred'in başa-

rlarına sevinen bir Norman tarafından kaleme alınmıştır. Uzun konuşmalara çok fazla yer verilmiş olsa da, haçlıların karakterini açığa çıkarmasından ötürü ilgi çekicidir. Raul ya da Ralph adındaki yazarı bir şövalye ve Tankred'in takipçisidir. Haçlı liderlerinin sefer sırasındaki ruh hallerini anlatmaktadır. Onun yazdıkları Migne, CLV'de basılmıştır.

Önce hacı Richrad ve ondan sonra Graindor de Douai tarafından yazılan "Antakya Şarkısı" sefer sırasındaki olaylar kadar efsanelere ilişkin bilgi de sağlamaktadır. Kadınlardan ve ayak takımından da bahsedilmektedir ve bazen – Mızrak Savaşı'nda olduğu gibi – gerçekten zariftir. Tarihçiler şarkı sözlerini kaynak olarak pek kullanmasalar da, bu sözlerde papazların ya da kronik yazarlarının hikâyelerinde bulunmayan pek çok detay verilmektedir. Bu sözler modern Fransızca ile basılmıştır: "Le Chanson d'Antionche", Paris, 1848.

Ayrıca mektuplar vardır: Chartres Kontu Etienne'dan karısı Adele'ye, Adhemar ve Simeon'dan kuzeydeki inanç sahiplerine, haçlı liderlerinden Papa II. Urban'a ve Ribemontlu Anselm'den Reims Piskoposu'na (*Recueil des historiens des croisades – Historiens occidentaux*). Ayrıca Aleksios'tan Kardinal Oderisio'ya gönderilen mektup, Monte Casino kütüphanesinde yer almaktadır. Urbanus'dan Flanders'teki inanç sahiplerine ve Bologna sakinlerine gönderilen mektup da Urbanus'un diğer mektuplarıyla birlikte yayınlanmıştır (Migne, CLI).

Aleksios devrinin kızı Anna Komnena tarafından yazılan tarihi her zaman güvenilir gerçeklere dayanmamaktadır. Haçlıların İstanbul'dan geçişi sırasında Prenses Anna henüz on dört yaşındadır ve tarihini bundan yirmi yıl kadar sonra kaleme almıştır. Yazdıklarının hemen hepsi çarpıtılmış olsa da, Bohemund'un tam bir tasvirini yapmakta ve Godefroi ile diğer liderlere ilişkin düşüncelerini aktarmaktadır. Her şey bir yana o bize Bizans yaşantısına ve Aleksios'in devlet adamlığına dair eşsiz bilgiler vermektedir. Onun çalışması Yunanca olarak yayımlandıktan sonra Elizabeth A. S. Dawes tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir (Londra, 1928).

Urfalı Mateos'un kroniği haçlı seferi sırasında yaşayan bir Ermeni tarafından kaleme alınmış olmakla birlikte, sadece kuzey doğuda olanları – Müslüman emirlerin ve Ermeni prenslerinin işlerini – aktarmaktadır. Bu kitap da yayınlanmış ve M. Edouard Dulaurier tarafından redakte edilmiştir (*Chronique de Matthieu d'Edesse*, Paris, 1858).

Müslüman kronik yazarları haçlıların doğuya yerleşmesine dek onlardan pek söz etmezler. Her yılın olaylarını özetleyen değerli bir eser, Ebulfeda'nın yazdığıdır (*Recueil*, Cilt I. İbnül Esir'in *Historie des atabegs de Mosul* eseri de *Recueil*, Cilt II.'de yer alır.)

II

ON İKİNCİ VE ON ÜÇÜNCÜ YÜZYILA AİT, HAÇLI SEFERİ HAKKINDA BİLGİ VEREN, ÇOĞU KUDÜS'ÜN ZAPTINDAN SONRA YAZILMIŞ ESERLER.

CAFFARUS, *Annales. Monumenta Germanie Historica – Scriptores*. XVIII.

Chronicon Syriacum, Gregorii Abulpharagii, Sive Bar Hebrai. Lipsiae 1789.

EKKEHARDUS, *Hierosolymita*. Hagenmeyer tarafından yayına hazırlandı, Tübingen, 1877.

ITINERARIO DI LA GRAN MILITIA A LA PAVESE – *Recueil*, Cilt V.

LUPUS PROTOSPATUS, *Chronicon Anonymi Cives Bareniss – Rerum Italicarum Scriptores*, v, Mediolani. 1724.

NİCETAS DA CHONE – *Historia Delgi Imperatori Greci dal MCXVII fino al MCCIII* – Venetia, 1562

ORDERICUS VİTALIS, *Monachi Historia Ecclesiastica. Recueil des Historieus des Gaules et de la France*, XI.

PASCHAL. *Patrologia*, Migne CLXIII.

ROBERT REMENSIS, *Monachi historiae hierosolymitanae* – (Bir on ikinci yüzyıl yazması Vatikan'dadır, 2000 Vat. Lat.) Migne, CLV.

URBAN II. *Patrologia*, Migne CLI. (Mektuplar, hayatı ve imtiyazlar)

WILLIAM OF TYRE, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*. (Bir on üçüncü yüzyıl yazması Vatikan'dadır, 2002, Vat. Lat.) *Recuil*.

III

BETİMLEME

Feretall, *Liber Locorum Sanctorum Tere Jerusalem*. Migne CLV

IBN JUBAIR, *Extrait de Voyage*. *Recueil* III.

WIRZBURGENSIS JOANNIS, *Descriptio Terra Sanctae*, Migne CLV.

IV

ÇEŞİTLİ

ACCOLTI, *Benedetto Delgi. De Bello a Christianis Contra Barbaros*, Venedik, 1539.

BARONIS, *Annales Ecclesiastici*. Roma, 1593.

BREHIER, LOUIS. *L'Eglise et l'Orient au moyen âge. Les Croisades*. Paris, 1928.

DAVID, CHARLES WENDELL. *Robert Curthose, Duke of Normandy*. Harvard University Press, 1920.

DIEHL, CHARLES. *Byzance, grandeur et décadence*. Paris, 1926.

Figures byzantins. Premiere série. Paris, 1925.

Figures byzantins. Deuxieme série. Paris, 1927.

ENLART, G. *Les Monuments des Coisés dans le rayoume de Jerusalem. Architecture religieuse et civile*. Paris, 1925 – 1928.

HAGENMEYER, HEINRICH. *Chronologie de la premiere croisade. Revue de l'Orietnt Latin*, VI – VIII.

HEYD, WILHELM. *Historie du commerce du Levant au moyen âge*. Liepzig, 1923. (Fransızca bir tercümesi)

Historie littéraire de la France. Par des Religieux Bénédictins de la congrégation de S. Maur. Paris, 1746.

JAFFE, PHILIP. *Regesta Pontificum Romanorum*. Lipsiae. 1885.

KREY, AUGUST C. *The First Crusade – Accounts of Eye-Witnesses and Participants*. Princeton University Press, 1921.

LE STRANGE. *Paletsine Under the Moslems*.

MUNRO, DANA C. *The Popes and the Crusades*. 1916.

The Children's Crusade.

NEUMANN, CARL. *La Situation mondiale de l'empire byzantin avant les croisades*. (Traduction française par Renault et kozlowski). *Revue de l'orient Latin*. Tome X, 1903 – 1904.

PAULOT, L. *Un Pope français, Urbain II*. Paris, 1903.

POTTHAST, AUGUST. *Bibliotheca Historia Mediæ Aevi*. Berlin, 1896.

RAMSAY, W. M. *The Historical Geography of Asia minor*. Londra, 1890.

REY, EMANUEL. *Monuments e l'architecture militaire des croisés en Syrie. Documents inédits sur l'histoire de France, VI – 6*. Paris, 1871.

Les Colonies Franques de Syrie aux XII et XIII siecles, 1883.

RIANT, COMTE PAUL. *Inventaire critique des letters historiques des croisades*. *Archives de l'Orient Latin*. Cilt I. Cenova, 1881.

Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en tere sainte au temps des croisades. Paris, 1865.

Un Dernier Triomphe d'Urbain. *Rev. des quest. histor.* XXXIV, 1883.

RUINART, DOM. *Vita B. Urbani II*. Migne, CLI.

SCHLUMBERGER, GUSTAVE. *Récits de Byzance et des croisades*. Pairs, 1922.

STEVENSON, W. B. *The Crusaders in the East. A brief history of the wars of Islam with the Latins in Syria during the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Cambridge University Press, 1907.

YEWLADE, RALPH BAILEY. *Bohemund I, prience of Antioch*. Princeton University Press.